

Vergaderjaar 2008–2009

31 700 VIII

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2009

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

INHOUDSOPGAVE

A.	ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETSVORSTEL	2		24. Kinderopvang	199
				25. Emancipatie	209
B.	BEGROTINGSTOELICHTING	3	4.	De niet-beleidsartikelen	215
1.	Leeswijzer	3		17. Nominaal en onvoorzien	215
				18. Ministerie algemeen	217
2.	Beleidsagenda	7		19. Inspecties	218
				20. Adviesraden	220
3.	De beleidsartikelen	53	5.	De bedrijfsvoeringsparagraaf	223
	1. Primair onderwijs	53			
	3. Voortgezet onderwijs	73	6.	De diensten die een baten-lasten stelsel voeren	230
	4. Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	90		1. Centrale Financiën Instellingen	230
	5. Technocentra	106		2. Nationaal Archief	233
	6. en 7. Hoger onderwijs	108	7.	Verdiepingshoofdstuk	237
	8. Internationaal beleid	125			
	9. Arbeidsmarkt en personeelsbeleid	133	8.	Bijlagen	281
	11. Studiefinanciering	143		1. Moties en toezeggingen	281
	12. Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten	155		2. RWT's en ZBO's	304
	13. Lesgeld	163		3. Afkortingenlijst	305
	14. Cultuur	165		4. Begrippenlijst	308
	15. Media	179		5. Trefwoordenlijst	319
	16. Onderzoek en wetenschap	187			

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGS- WETSVORSTEL

Wetsartikel 1 (begrotingsstaat ministerie)

De begrotingsstaten die onderdeel uitmaken van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld. Het onderhavige wetsvoorstel strekt ertoe om de begrotingsstaat van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voor het jaar 2009 vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten samen vormen de Rijksbegroting voor het jaar 2009. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota 2009.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten voor het jaar 2009 vastgesteld. De in de begroting opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (begrotingstoelichting).

Wetsartikel 2 (begrotingsstaat agentschappen)

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de agentschappen Centrale Financiën Instellingen (CFI) en het Nationaal Archief voor het jaar 2009 vastgesteld. De in de begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (begrotingstoelichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake de agentschappen.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
R. H. A. Plasterk

B. BEGROTINGSTOELICHTING

1. DE LEESWIJZER

De begroting 2009 bevat de volgende onderdelen:

- a. de beleidsagenda;
- b. de beleidsartikelen;
- c. de niet-beleidsartikelen;
- d. de bedrijfsvoeringsparagraaf;
- e. de diensten die een baten-lasten stelsel voeren;
- f. het verdiepingshoofdstuk;
- g. de bijlagen.

a. De beleidsagenda

De beleidsagenda verbindt de belangrijkste beleidsdoelen van het ministerie van OCW. Nieuw is dat deze is opgezet aan de hand van de doelstellingen en projecten van OCW uit het beleidsprogramma van het kabinet.

Evenals in de begroting 2008 staat aan het einde van de beleidsagenda een overzicht van de belangrijkste beleidsprioriteiten voor de komende periode, alsmede de instrumenten die daarvoor worden ingezet en de prestatiegegevens waarmee de voortgang op deze prioriteiten wordt gemeten. De belangrijkste aspecten van de kwaliteit en de prestaties van het onderwijsstelsel, waaronder de Lissabon-doelstellingen, zijn door middel van grafieken in beeld gebracht. Deze overzichtstabel en grafieken vormen de schakel tussen de beleidsagenda en de verschillende beleidsartikelen.

b. De beleidsartikelen

Elk beleidsartikel is in principe opgebouwd volgens de standaardindeling:

- algemene beleidsdoelstelling;
- tabel budgettaire gevolgen van beleid;
- operationele beleidsdoelstellingen;
- overzicht beleidsonderzoeken.

Er is in deze begroting veel aandacht besteed aan de formulering van een samenhangend geheel van doelstellingen en bijbehorende prestatiegegevens, die een stabiele uitgangspositie vormt voor de beleidsverantwoording tijdens deze kabinetsperiode. De begroting 2009 bouwt voort op de verbeteringen die in de begroting 2008 ten aanzien van de prestatiegegevens zijn gerealiseerd. Vergeleken met de begroting 2008 is de samenhang tussen de doelstellingen in de verschillende begrotingsartikelen verbeterd. In de doelstellingen staat de leerling, de docent, de wetenschapper of de cultuurparticipant centraal. In alle onderwijsartikelen zijn de belangrijkste functies van het onderwijs (kwalificatie, differentiatie, integratie), en de belangrijkste randvoorwaarden (toerusting, kwaliteit instellingen en docenten, toegankelijkheid) in de doelstellingen verwerkt. De doelstellingen in de cultuurartikelen maken een duidelijker onderscheid tussen de deelname aan cultuur en het aanbod daarvan. De doelstellingen zijn zoveel mogelijk onderbouwd met relevante en zinvolle prestatiegegevens (indicatoren of evaluatieonderzoek) waaraan streefwaarde of streefrichting is verbonden. Waar we een onderbouwing van doelstellingen met prestatiegegevens zinvol achten, maar nog niet over gegevens beschikken, is een ontwikkelperspectief geformuleerd.

In de gehele begroting is invulling gegeven aan motie Douma (Tweede Kamer, vergaderjaar 2004–2005, 29 949, nr. 11): beleidsdoelen zijn geformuleerd in termen van te realiseren maatschappelijke effecten en daarvan afgeleide prestatiegegevens. Waar hiervan is afgeweken, wordt in het artikel een motivering gegeven volgens het principe «pas toe of leg uit» (comply or explain). Voor de volgende beleidsartikelen kunnen (nog) geen zinvolle en relevante prestatiegegevens met streefwaarden worden weergegeven:

- Art. 5 Technocentra. Het platform Bèta-Techniek evalueert nu de werkzaamheden van de technocentra. Over resultaten van de activiteiten die in 2007 hebben plaatsgevonden verschijnt in het najaar van 2008 een evaluatieverslag.
- Art. 8.3.2 Internationaal onderwijsbeleid. Prestatie-indicatoren zijn hier weinig zinvol, het is niet goed mogelijk om een kwantitatieve relatie te leggen tussen de Nederlandse inzet in internationaal overleg met vele actoren en het bereiken van internationale doelen. Uiteraard is er wel kwalitatieve informatie beschikbaar, ondermeer rond belangrijke vergaderingen van de EU en de UNESCO.
- Art. 11, 12 en 13 Studiefinanciering, WTOS, Lesgeld. De doelstellingen op deze beleidsterreinen worden onderbouwd met kengetallen van onder andere de onderwijsdeelname en het verwachte rendement, en van het aantal ontvangers of gebruikers. Hierbij zijn geen streefwaarden vastgesteld. Het streven van de overheid is gericht op het waarborgen van de financiële toegankelijkheid van het onderwijs en niet dat zoveel mogelijk studerende gebruik maken van deze instrumenten. De onderwijsdeelname en het rendement zijn het resultaat van een breed scala van factoren, waarbij de beschikbaarheid van studiefinanciering of WTOS een relatief beperkte rol speelt.

Ook in de begroting 2009 is de invloed van het beleid op de gewenste maatschappelijke situatie niet altijd rechtstreeks of volledig vast te stellen, het betreft immers complexe beleidsproblemen en ingewikkelde causale relaties. Een van de belangrijkste functies van de opgenomen indicatoren is dat zij een positieve of negatieve trend, soms in internationaal perspectief, kunnen signaleren. In deze begroting zijn de prestaties van het beleid zo goed mogelijk in beeld gebracht, maar enige terughoudendheid bij de beoordeling van de indicatoren is altijd geboden: het zijn indicaties van de uitkomsten van het beleid. Niettemin zijn in deze begroting de maatschappelijke doelstellingen en prioriteiten op creatieve wijze en met ambitie geformuleerd en zo adequaat mogelijk onderbouwd met meetbare prestatie- en effectgegevens.

In het constituerend beraad van 22 februari 2007 is vastgesteld dat de minister voor Jeugd en Gezin medebetrokken is bij een aantal beleidsterreinen waarvoor andere bewindspersonen primair verantwoordelijk zijn. Een en ander is vervolgens nader toegelicht (Kamerstukken 2006–2007, 31 001, nr. 3).

De minister voor Jeugd en Gezin is medebetrokken bij het beleid ten aanzien van de WMO, AWBZ, kinderopvang, voorschoolse opvang, leerlinggebonden financiering, de TOG-regeling en preventie in het SZW-domein, interlandelijke adoptie en internationale kindervervoering, aanpak jeugdcriminaliteit, strafzaken Raad voor de Kinderbescherming, Halt, JJI's en jeugdreclassering en huiselijk geweld.

Medebetrokkenheid in deze impliceert dat de minister voor Jeugd en Gezin door de primair verantwoordelijke bewindspersonen op deze

terreinen actief geïnformeerd wordt over en vanuit het kabinet als eerste betrokken wordt bij beleidsonderwerpen en dossiers die raken aan de verantwoordelijkheid van de minister van Jeugd en Gezin voor een integraal jeugd- en gezinsbeleid. Ook houdt dit in dat de minister voor Jeugd en Gezin pro-actief alle zaken aankaart bij zijn collega-bewindspersonen, en bij bovengenoemde onderwerpen in het bijzonder, die hij in het belang van de jeugd en het gezin acht.

Naar aanleiding van de motie Bakker c.s. (Tweede Kamer, vergaderjaar 2005–2006, 30 391, nr. 3) is per beleidsartikel een tabel opgenomen waarbij per operationele doelstelling vanaf 2009 wordt aangegeven hoeveel middelen juridisch verplicht zijn, hoeveel middelen bestuurlijk gebonden en hoeveel middelen niet juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden.

c. Niet-beleidsartikelen

Er zijn vier zogenaamde niet-beleidsartikelen:

- nominaal en onvoorzien
- ministerie algemeen
- inspecties
- adviesraden

In artikel 18 (ministerie algemeen) is een onderdeel toegevoegd: verzameling OCV. Deze toevoeging volgt uit de wijziging van de Financiële verhoudingswet (Tweede Kamer 2007–2008. 31 327, nr. 2)

d. Bedrijfsvoeringsparagraaf

In deze paragraaf wordt ingegaan op de interne bedrijfsvoering. Hierin wordt een toelichting gegeven op de belangrijkste ontwikkelingen op dit gebied. Daarnaast worden knelpunten beschreven die mogelijk een risico vormen voor de realisatie van de beleidsdoelstellingen en wordt aangegeven welke beheersmaatregelen hierbij worden genomen. Voor wat betreft de externe sturing komen dit jaar specifiek punten als ontwikkelingen in de uitvoering, de administratieve lastendruk, evidence based onderwijsbeleid en het rijksbrede subsidiekader aan de orde.

e. Diensten die een baten-lasten stelsel voeren

Dit onderdeel bevat de cijfermatige overzichten van de agentschappen Centrale Financiën Instellingen en het Nationaal Archief.

f. Verdiepingshoofdstuk

In dit onderdeel worden per beleidsartikel de mutaties getoond tussen de stand ontwerpbegroting 2008 en de ontwerpbegroting 2009. De ondergrens voor het toelichten van mutaties is € 2,2 miljoen. Een aantal mutaties is centraal toegelicht (loonbijstelling, prijsbijstelling, intensiveringen, ombuigingen).

g. Bijlagen

De volgende bijlagen zijn bij de begroting opgenomen:

- Overzicht moties en toezeggingen
- Overzicht RWT's en ZBO's
- Afkortingen

- Trefwoorden
- Begrippen

2. BELEIDSAGENDA

Inleiding

Er is alle reden om te investeren in onderwijs, kinderopvang, wetenschap, cultuur en emancipatie. Deze terreinen zijn immers van cruciaal belang voor de persoonlijke ontwikkeling en het gemeenschappelijke welbevinden van alle Nederlanders, onze economie, de sociale samenhang en culturele uitwisseling. Dit kabinet trekt er dan ook jaarlijks extra geld voor uit. Oplopend tot ruim € 2 miljard aan het eind van deze kabinetsperiode. In 2009 investeren we reeds ruim € 1 miljard extra.

Onderwijs

Elke dag wordt hard gewerkt om goed onderwijs te geven. Door docenten, ouders, leidinggevend en ondersteunend personeel. Veel leerlingen presteren uitstekend omdat er een goede docent voor hun klas staat, omdat hun ouders achter hen staan en omdat de school zijn zaken op orde heeft. In het Onderwijsverslag 2006–2007 stelt de Inspectie van het Onderwijs dat de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs op de meeste instellingen voldoende is.

Maar er is ook zeker ruimte voor verbetering. Ons onderwijs kan beter en moet dus beter. Zo bestaan er zorgen over een groeiend aantal leerlingen dat de basisvaardigheden (taal en rekenen) niet eigen is. Ook het aantal zwakke scholen is verontrustend. Daarnaast bestaat grote zorg over het aantal voortijdig schoolverlaters.

In deze begroting worden verschillende investeringen aangekondigd. Bij de keuze voor onze investeringen in 2009 hebben we ons laten leiden door de hoofdgedachte dat de inspanningen van de overheid dienstbaar moeten zijn aan het primaire proces in de klas en aan de professional. Want als de discussie over het rapport van de Commissie Dijsselbloem één ding heeft aangetoond, dan is het wel dat het mis gaat in het onderwijs wanneer verantwoordelijkheden van overheid, scholen en leraren teveel door elkaar heen lopen. De overheid bemoeit zich niet met de didactiek, maar richt zich op haar primaire verantwoordelijkheid: het scheppen van goede randvoorwaarden. Hiervoor gaan wij onderwijsdoelstellingen definiëren, prestaties inzichtelijk maken en optreden bij misstanden. Dat betekent dat de overheid bepaalt wat leerlingen op enig moment minimaal moeten hebben geleerd, maar docenten beschikken over de professionele ruimte: zeggenschap over het ontwerp en de uitvoering van onderwijskundig en kwaliteitsbeleid van de school.

Met de in deze begroting voorgestelde maatregelen stelt OCW zich ten doel de kwaliteit van het onderwijs te verhogen. Dat is onze belangrijkste taak voor 2009 en latere jaren. Voor het verbeteren van de kwaliteit is het nodig het vertrouwen te herstellen. Vertrouwen in de professionaliteit van de leraar, vertrouwen in de professionaliteit van schoolbesturen, maar ook vertrouwen in de overheid. Dat betekent dat we kiezen voor terughoudendheid bij het belasten van het onderwijs met maatschappelijke opgaven. Als gezegd: goed onderwijs draagt bij aan de economische ontwikkeling van en de saamhorigheid en integratie in de samenleving. Maar dit grote maatschappelijke profijt is niet het primaire doel; goed onderwijs is op de eerste plaats van belang voor (jonge) mensen zelf, voor hun persoonlijke vorming en ontwikkeling, voor hun bestaanszekerheid, hun weerbaarheid en wendbaarheid in het leven.

Rekenen en taal

Onderwijs gaat niet alleen maar over kennisoverdracht; van belang is allereerst het verwerven van primaire basisvaardigheden. Omdat het belang hiervan jarenlang werd onderschat, is een herwaardering van deze basisvaardigheden noodzakelijk. Hier is een correctie nodig, maar zonder de didactische autonomie van scholen aan te tasten. Daarom komen er wettelijke referentieniveaus die voorschrijven welke taal- en rekenvaardigheden leerlingen op verschillende momenten van hun schoolloopbaan moeten beheersen. Deze slag zal in alle sectoren van het onderwijs gemaakt moeten worden. Om deze extra opgave te financieren, is € 115 miljoen beschikbaar gesteld voor herstelwerkzaamheden. Die kunnen alleen slagen met de steun van scholen en docenten.

Leraren

De leraar vormt de spil bij het verbeteren van de kwaliteit. Maar de komende jaren gaat driekwart van de leraren in het voortgezet onderwijs met pensioen of naar een andere baan. Ook in andere onderwijssectoren is de uitstroom groot. De aanwas van nieuwe leraren blijft daar v er bij achter. De gevolgen van het snel groeiende lerarentekort zijn nu al merkbaar: steeds meer lesuitval, verhoogde werkdruk en onbevoegde docenten voor de klas.

Hoog tijd om het tij te keren. Daarom maakt dit kabinet het lerarenberoep aantrekkelijker door een betere beloning, lagere werkdruk, meer scholingsmogelijkheden en meer zeggenschap voor leraren. Dit moet ervoor zorgen dat meer mensen kiezen voor een baan in het onderwijs, met genoeg perspectieven om ook in het onderwijs te willen *blijven*.

Elke school is zo goed als zijn docenten. Daarom verdienen goede, bevlogen leraren meer waardering en respect. Op basis van het Actieplan Leraren worden maatregelen genomen die de leraar in zijn professionaliteit steunen. Zo wordt in 2009 de «professionele ruimte» van de leraar vastgelegd en zijn of haar positie versterkt. Tevens wordt de beloning verbeterd. Daarnaast wordt sterker ingezet op innovatie binnen het onderwijs. Het kabinet trekt voor deze plannen honderden miljoenen per jaar extra uit, oplopend tot uiteindelijk ruim € 1 miljard in 2020.

Menselijke maat

Voor het vertrouwen van zowel de leerling als de leraar is de menselijke maat van groot belang. Kennen en gekend worden geeft een gevoel van veiligheid en geeft invloed op het beleid. In het najaar ontvangt de Kamer een onderzoek naar de menselijke maat in het onderwijs. Het is zaak om hier de komende jaren samen aan verder te werken, om gezamenlijk een stap te zetten in de verdere verbetering van de kwaliteit van het onderwijs.

Stapelen

Om het opleidingsniveau te verhogen, kan het stapelen van opleidingen heel effectief zijn. Juist door stapelen laat de leerling zijn ontwikkeling zien. Wij vinden dan ook dat het stapelen van opleidingen gestimuleerd moet worden. Als een leerling een bepaalde opleiding heeft afgerond, moet hij uitgedaagd worden om ook een volgende stap te zetten, om door te stromen naar een hogere opleiding om zo het uiterste uit zichzelf te halen. Dit is niet alleen van belang voor de leerling zelf, maar ook voor de samenleving die een groeiende behoefte heeft aan hoger opgeleiden. Het kabinet start een onderzoek naar de belemmeringen die er zijn voor het stapelen en doorstromen in het onderwijs. De kwantitatieve en kwalitatieve gevolgen van de beleidsopties worden in kaart gebracht.

Zorgleerlingen

Dit kabinet wil dat leerlingen die extra zorg nodig hebben, die zorg ook kunnen krijgen van de leraar. Daartoe krijgen scholen in het primair en voorgezet onderwijs de verantwoordelijkheid om een passend onderwijsaanbod te doen aan elke leerling. Om dit te realiseren gaan scholen samenwerken in regionale netwerken. OCW investeert opend tot 2011 € 60 miljoen in het passend onderwijs.

Schooluitval

Schooluitval is een groot maatschappelijk probleem. Samen met scholen, gemeenten, CWI, zorginstellingen, justitie, politie en het regionale bedrijfsleven werkt OCW aan het halveren van de schooluitval in 2012 (ten opzichte van 2002). In 2009 legt OCW hiervoor de nadruk op een soepele overgang van vmbo naar mbo en maatwerktrajecten. In 2009 is € 39 miljoen extra beschikbaar voor het bestrijden van schooluitval.

Maatschappelijke stage

Met de maatschappelijke stage verrichten scholieren vrijwilligerswerk waarmee ze op een praktische manier maatschappelijke ervaring opdoen. Het schooljaar 2008–2009 is hierin een belangrijk jaar omdat scholen, maatschappelijke organisaties en gemeenten via pilots gezamenlijk vorm en inhoud gaan geven aan de maatschappelijke stage. Als onderdeel van het groeimodel voor het zorgvuldig invoeren van maatschappelijke stages hebben scholen grote vrijheid bij de invulling. Inmiddels zijn ook heel veel maatschappelijke organisatie actief betrokken bij de maatschappelijke stages. Op basis van de resultaten van de pilots en de ervaringen van scholen en maatschappelijke organisaties vindt na afloop van het schooljaar 2008/2009 een evaluatie plaats. De uitkomsten van deze evaluatie en de inmiddels breed opgedane ervaring zullen betrokken worden bij de verdere invoering van de maatschappelijke stage.

Kinderopvang

Dit kabinet vindt kinderopvang heel belangrijk. Gestreefd wordt naar kwalitatief goede opvang in peuterspeelzalen en kinderopvanginstellingen voor alle kinderen in Nederland, met als uitgangspunt dat kinderen met plezier naar de opvang gaan. Daar moeten ze een warme, veilige plek vinden waar ze kunnen spelen en ongemerkt werken aan hun taal en sociale ontwikkeling. Alle kinderen die het nodig hebben krijgen in 2011 voorschoolse educatie aangeboden om hun achterstand in te kunnen lopen. Steeds meer ouders maken gebruik van kinderopvang. Tegelijkertijd daalt het aantal vrouwen dat stopt met werken of minder gaat werken na de geboorte van het eerste kind. De arbeidsparticipatie van vrouwen met jonge kinderen neemt dan ook toe. Het kabinet is voornemens om de regeling kinderopvang naar structuur en grondslag zo spoedig mogelijk te herzien, ten einde de arbeidsparticipatie effectiever en efficiënter te bevorderen.

De kwaliteit van de leidsters is bepalend voor de kwaliteit van de kinderopvang. Daarom reserveren wij tot en met 2012 een bedrag van € 40 miljoen voor de verbetering van de kwaliteit van de opleidingen. Om de sterk gestegen kosten op te vangen trekt dit kabinet extra geld uit voor de kinderopvang. Tevens wordt via diverse maatregelen getracht de stijging van de kosten terug te dringen. Hierbij worden de lagere inkomens zoveel mogelijk ontzien.

Wetenschap

Excellent wetenschappelijk onderzoek levert oplossingen voor problemen in de maatschappij. Daarom gaan we de beste wetenschappers de vrijheid geven onderzoek te doen, waarbij ze hun eigen aanpak kunnen bepalen. Ook investeren wij in een onderzoeksinfrastructuur van hoog niveau.

Cultuur en media

Kunst maakt het leven mooier. We willen er dan ook zoveel mogelijk mensen van laten genieten. Jong geleerd is oud gedaan: daarom willen we jongeren tot 18 jaar veelvuldig in contact brengen met kunst en cultuur via onderwijs en cultuurkaart.

Alle mensen moeten toegang hebben tot een breed media-aanbod. Hiervoor rusten wij de publieke omroep toe om multimediaal te opereren. Om verstandig om te gaan met alle media richten wij een expertise-centrum voor mediawijdsheid op.

Emancipatie

Dit kabinet staat voor gelijke kansen, vrijheden en verantwoordelijkheden voor iedereen in onze samenleving. Voor vrouwen en mannen, hetero en homo. Emancipatie is dan ook nog niet af. Daarvoor moeten vrouwen eerst zonder problemen carrière kunnen maken, óók als ze in deeltijd werken, óók als ze moeder zijn. Homo-emancipatie vraagt om sociale acceptatie van homoseksualiteit. Wie homoseksueel is, moet daarvoor uit kunnen komen. Je moet gewoon homo of lesbisch kunnen zijn!

Topinkomens

Het kabinet zal, in het verlengde van de kabinetslijn op het advies van de Commissie Dijkstal (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 28 479, nr. 36), in 2009 wetsvoorstellen naar de Tweede Kamer sturen om de salarissen van bestuurders in de semipublieke sector te normeren. Hierbij kan per sector gedifferentieerd worden in de zwaarte van het beloningsregime. Voor de deelsectoren van OCW geldt het zwaarste regime van maximaal 130% van het huidige ministersalaris. Voor de publieke omroepen geldt bovendien dat er ook een normering, in de vorm van een beloningscode, zal gaan gelden voor niet-bestuurders.

Slot

Om inzichtelijk te maken op welke manier OCW in 2009 bijdraagt aan het realiseren van de ambities van het kabinet, is de beleidsagenda ingedeeld op basis van de doelstellingen en projecten uit het beleidsprogramma «Samen werken, Samen Leven» van het kabinet. De beleidsagenda sluit af met een schakeltabel, waarin de relatie wordt gelegd tussen deze doelstellingen, de daarbij horende indicatoren en de beleidsartikelen, en de financiële paragraaf.

Doelstelling 37: Verhogen van de kwaliteit van onderwijs onder meer door primair, voortgezet, en beroepsonderwijs (po, vo en bve) naadloos op elkaar en op het hoger onderwijs (ho) aan te laten sluiten

Onderwijs draait om talenten van jongeren én om de onderwijsinhoud die jongeren nodig hebben voor persoonlijk, maatschappelijk en beroepsmatig functioneren. Het doel van dit kabinet is om de opbrengst van het onderwijs en in het bijzonder dat van het taal- en rekenonderwijs te verhogen.

Rekenen en taal

Begin 2008 heeft de expertgroep «Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 332, nr. 1) haar eindrapport uitgebracht. Op basis van dit rapport wil OCW dat in 2011 de gemiddelde leerprestaties van alle groepen leerlingen voor taal en rekenen aantoonbaar zijn gestegen ten opzichte van 2005. Ook moeten de resultaten voor taal en rekenen en wiskunde tijdens de schoolperiode ten minste op het niveau liggen dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- Duidelijk vastleggen wat leerlingen aan het eind van elke onderwijssector, op het terrein van taal en rekenen moeten kennen en kunnen. Dit gebeurt samen met het onderwijsveld door het wettelijk vastleggen van de referentieniveaus.
- In het po objectief en gevalideerd vaststellen of de leerlingen voldoen aan de basiskennis en basisvaardigheden op het gebied van taal en rekenen. De examenprogramma's in het voortgezet onderwijs worden geijkt op de (definitief vastgestelde) referentieniveaus. In het mbo wordt voor rekenen en taal een centrale examinering ingevoerd, zonder voorbij te gaan aan de specifieke kenmerken van het mbo bij de verschillende kwalificatieniveaus. Het taal- en rekenonderwijs op de pabo's en de tweedegraads lerarenopleidingen wordt geoptimaliseerd. De referentieniveaus worden verwerkt in de leerlingvolgsystemen.

In totaal wordt in drie leerjaren (2008/2009, 2009/2010, 2010/2011) over de sectoren heen ruim € 115 miljoen geïnvesteerd.

Gewichtenregeling primair onderwijs

Dit kabinet stelt met ingang van schooljaar 2009/2010 meer geld beschikbaar voor scholen in de zogenoemde impulsgebieden: gebieden met veel armoede. Hiervoor wordt de gewichtenregeling zodanig gewijzigd dat er meer rekening gehouden wordt met de sociaal-economische omgeving waarin kinderen opgroeien.

Vanaf het schooljaar 2008–2009 wordt de algemene drempel in de gewichtenregeling verlaagd naar 6%. Scholen met 6% achterstandskinderen kunnen dan aanspraak maken op de gewichtenregeling. Samen met de maatregelen op het gebied van vve (zie doelstelling 39) en de voortzetting van de schakelklassen, moet dit leiden tot een vermindering van 40% van de taalachterstanden in 2011 ten opzichte van 2002. Hiervoor is in 2009 € 10 miljoen extra beschikbaar.

Passend onderwijs

Dit kabinet wil de kwaliteit en de organisatie van het onderwijs aan leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs die extra ondersteuning nodig hebben, verbeteren. Aanleiding voor deze herziening is dat uit evaluatie blijkt dat er naast positieve punten ook een aantal knelpunten is.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- De verantwoordelijkheid voor een passend onderwijsaanbod bij de schoolbesturen leggen. Schoolbesturen krijgen de verantwoordelijkheid om voor alle leerlingen die worden aangemeld/staan ingeschreven een passend onderwijszorgaanbod te verzorgen. Om dit te realiseren gaan scholen samenwerken in regionale netwerken. Deze netwerken ontstaan door de huidige samenwerkingsverbanden in het po, vo en (v)so (voortgezet speciaal onderwijs) te verbinden (proces van «onderop»). Hierdoor zullen meer leerlingen een passend onderwijsaanbod krijgen (resulterend in een kwalificatie) en minder leerlingen uitvallen. In 2011 moet er een landelijk dekkende infrastructuur zijn van regionale netwerken. Doel voor 2009 is een dekking van 20%.
- Kerndoelen en leerlijnen invoeren. Om de kwaliteit en doelgerichtheid te verbeteren worden kerndoelen en leerlijnen ingevoerd in het (v)so en wordt het kwalificatiesysteem aangepast. In 2011 dient het aantal scholen onder intensief toezicht (betreft de risicovolle, zwakke en zeer zwakke scholen) in het speciaal basisonderwijs en het (v)so afgenomen te zijn tot 12%. Voor 2009 is het doel resp. 30 en 40%.

OCW investeert olopend tot 2011 € 60 miljoen in het Passend onderwijs. In de beleidsuitvoering wordt nauw aangesloten bij het beleidsprogramma van het ministerie van Jeugd en Gezin (J&G). Het ministerie van J&G is verantwoordelijk voor de zorg in de school die vanuit het gemeentelijke en preventieve domein wordt geleverd.

Onderwijstijd

De Inspectie heeft in 2007 bij 120 bve-opleidingen en 76 vo-scholen een onderzoek uitgevoerd naar de naleving van de wettelijke voorschriften voor onderwijstijd voor het schooljaar 2006–2007. 72 vo-scholen voldeden niet aan de wettelijke norm voor onderwijstijd, 15 vo-scholen zodanig dat dit wordt aangemerkt als buitensporig niet-normconform. Bij de bve-opleidingen constateerde de Inspectie een beperkte verbetering in de naleving van onderwijstijd. Ook werd geconstateerd dat negen instellingen onvoldoende uren hadden (geprogrammeerd en/of) gerealiseerd. Al deze scholen vallen in het schooljaar 2007–2008 onder verscherpt inspectietoezicht.

Over onderwijstijd in het vo en bve is al een aantal keer gesproken met de Tweede Kamer. In deze debatten is toegezegd dat voor vo een kwalitatief onderzoek naar de onderwijstijd wordt uitgevoerd (door de commissie «Onderwijstijd» o.l.v. Clemens Cornielje). Ten behoeve van het onderzoek is een aantal richtinggevende uitgangspunten meegegeven: een wettelijke norm als zodanig blijft nodig, de inhoud en kwaliteit van het onderwijsprogramma staan niet ter discussie en de financiële kaders worden gevormd door het thans geldende budget. OCW verwacht de conclusies en aanbevelingen van de Commissie in december 2008. Voor de bve-sector is toegezegd, dat een evaluatie naar de 850-urennorm wordt

uitgevoerd. Dit onderzoek staat los van het toezicht door de inspectie en wordt in 2009 uitgevoerd. De uitkomsten zullen in 2010 met de Tweede Kamer worden besproken. Voor bve-instellingen is het streven 10% verbetering, dit betekent dat zo'n 86% van de opleidingen die gecontroleerd worden voldoen aan de wettelijke voorschriften voor onderwijstijd.

Overgang vmbo-mbo-hbo

De verschillende overgangen in de beroepskolom zijn voor veel leerlingen en studenten nog steeds een kwetsbaar moment. Voortijdige schooluitval (zie ook project Aanval op de uitval) is dan ook vooral geconcentreerd rond de verschillende overgangen. OCW wil de overgangen tussen vmbo-mbo-hbo beter en efficiënter maken. Daarom gaat OCW onder andere door middel van experimenten (vmbo-mbo2 voor schooljaar 2008–2009 en *Associate degree*, tweejarige hbo-opleiding, op locatie van een mbo-onderwijsinstelling in 2009) onderzoeken hoe de doorstroom in de beroepskolom is te verbeteren.

Zorgvuldige invoering competentiegerichte kwalificatiestructuur in het mbo

Het mbo moet studenten de garantie bieden dat ze goed voorbereid zijn op zowel de samenleving als op de arbeidsmarkt. Daarom is het belangrijk dat het onderwijs dat ze hebben genoten goed aansluit op de wensen en behoeften van de arbeidsmarkt. Om deze doelen te bereiken wordt op dit moment het mbo gemoderniseerd. Dat houdt in dat de oude (op eindtermen gebaseerde) opleidingen, worden omgevormd tot nieuwe opleidingen die gebaseerd zijn op nieuwe kwalificatiedossiers. Het streven is om in 2010 de kwalificatiestructuur voor alle dan startende studenten gereed te hebben. In 2009 zal daartoe een evaluatie plaatsvinden. OCW verwacht dat met de omvorming van opleidingen de aansluiting van het beroepsonderwijs op de arbeidsmarkt soepeler zal verlopen en dat het onderwijs door studenten als aantrekkelijker wordt ervaren. Voor de verdere verbetering van de aansluiting op de arbeidsmarkt gaat OCW de kwaliteit van de beroepspraktijkvorming (bvp) verhogen en zorgen dat alle studenten een passende bvp-plaats vinden. Regionale partijen worden gestimuleerd met elkaar afspraken te maken over de afstemming tussen de vraag en aanbod van opleidingen, die moeten uitmonden in een Regionale Agenda Arbeidsmarkt – Beroepsonderwijs. Gestart wordt in drie à vier regio's.

Evidence based onderwijs

Bij het verbeteren van de onderwijskwaliteit staat centraal: het systematisch evalueren van onderwijsopbrengsten door leraren en schoolleiders, het versterken van de handelingsbekwaamheid van leraren en het gebruik van *evidence based*, succesvolle methodieken. Deze aanpak sluit aan bij de kwaliteitsagenda's van de verschillende sectoren.

Het stimuleren van *evidence based* onderwijs wordt wat betreft het onderwijsbeleid vorm gegeven door vaker gebruik te maken van experimenten, zoals op het gebied van referentieniveaus rekenen en taal, overgang vmbo-mbo, stages, hoogbegaafdheid, lerarentekort en voortijdig schoolverlaten. Ook zorgt OCW ervoor dat scholen beter kunnen profiteren van resultaten van wetenschappelijk onderzoek.

Om *evidence based* onderwijs te stimuleren heeft OCW in 2008 het Top Institute for Evidence Based Education Research (TIER) opgericht. TIER betreft een onderzoeksprogramma waarin drie universiteiten samenwerken (Universiteit van Amsterdam, Universiteit Maastricht en Universiteit Groningen). OCW heeft een subsidie verstrekt aan TIER van jaarlijks € 1 miljoen voor de periode van 5 jaar. Het instituut verricht onderzoek naar *evidence based* onderwijs en *evidence based* onderwijsbeleid. De focus daarbij is onderwijskundig en economisch. In 2009 doet TIER onder andere onderzoek naar schoolkeuze, leerprestaties en de kwaliteit van leraren, voortijdig schoolverlaten en de niet-monetaire opbrengsten van onderwijs.

Daarnaast voert Senter Novem momenteel het Actieprogramma «Onderwijs Bewijs» uit. Doel van dit programma is om via wetenschappelijke experimenten kennis te krijgen over wat werkt en niet werkt in het primair en voortgezet onderwijs. Scholen én onderzoeksinstellingen kunnen gezamenlijk projectvoorstellen indienen. Voor het programma is voor de periode 2007–2010 een budget beschikbaar van ongeveer € 25 miljoen.

Bestuur en toezicht

Verminderen regeldruk en administratieve lasten

OCW wil de administratieve lasten voor onderwijsinstellingen verlichten.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- Bij de totstandkoming van nieuwe wet- en regelgeving voor instellingen toetsen of de lastenconsequenties van wijzigingen in wet- en regelgeving zijn aangegeven.
- Bestaande werkwijzen en wetgeving aanpassen. De komende jaren zet OCW in op lastenverlichting voor scholen via het verminderen van toezichtlasten door het samenvoegen van toezichthouders, het invoeren van risicogericht toezicht, de invoering van het onderwijsnummer in het po en het vereenvoudigen van de melding en registratie van verzuim.
- Onderzoek uitvoeren. In 2008 is een onderzoek naar de reductie van subsidieregelingen in gang gezet. Met dit onderzoek wordt nagegaan of het aantal subsidieregels en regels over aanvullende bekostiging (verder) kan worden verminderd en hoe de overgebleven regels kunnen worden vereenvoudigd, geharmoniseerd, of praktischer en met minder uitvoeringslasten kunnen worden ingericht.
- De regeldruk voor professionals verminderen. Gebleken is dat leraren nog weinig merken van de inspanningen op het gebied van deregulering, daarom wordt in opdracht van OCW onderzocht welke regels «neerslaan» op professionals en welke regels zij onnodig als belastend ervaren.

Deze maatregelen zijn de vorige kabinetsperiode in gang gezet lopen door in deze kabinetsperiode.

Inspectie

In overleg met de Tweede Kamer zijn de uitgangspunten bepaald voor vernieuwing van het toezicht. Centraal daarin staat het uitvoeren van risicogericht toezicht. Jaarlijks stelt de inspectie op basis van een analyse van opbrengsten, jaarstukken en signalen voor elke school een toezichtarrangement vast. Bij scholen waar geen tekortkomingen of risico's zijn, onderneemt de Inspectie geen verdere actie. Er is hier sprake van

«verdiend vertrouwen». De scholen die een verhoogd risico hebben op het leveren van onvoldoende kwaliteit krijgen bijzondere aandacht van de inspectie.

Alle scholen, ook de scholen zonder tekortkomingen of risico's, worden minimaal éénmaal in de vier jaar bezocht. Dit kan in het kader zijn van een regulier onderzoek, een themaonderzoek of een onderzoek voor het Onderwijsverslag. In de loop van 2009 zal een voorstel voor wijziging van de Wet op het onderwijstoezicht aan de Tweede Kamer worden aangeboden.

Principes van Goed Bestuur

Voor de onderwijssectoren po/vo wordt eind 2008 Goed Bestuur-wetgeving aan de Tweede Kamer aangeboden. In deze wetgeving worden op de sector toegesneden voorstellen gedaan voor de realisering van een aantal basisprincipes van goed bestuur zoals de scheiding van de functies bestuur en intern toezicht, ruimte voor interne zeggenschap van docenten en de verantwoording aan belanghebbenden in en rond de school (zgn. horizontale verantwoording) en nadere interventiemogelijkheden.

Voor de bve-sector heeft de Tweede Kamer in april 2008 ingestemd met een wetsvoorstel waarin de scheiding tussen bestuurder en interne toezichthouder bij onderwijsinstellingen wordt geregeld. De verwachting is dat het wetstraject in 2008 kan worden afgerond. De bve-instellingen hebben een eigen governance-code ontwikkeld en geïmplementeerd. Na inwerkingtreding van het wetsvoorstel zullen zij jaarlijks verantwoording afleggen over de omgang met de code in het geïntegreerd jaardocument dat vanaf verslagjaar 2009 gebruikt zal worden.

Doelstelling 11: Hoger onderwijs met meer kwaliteit en minder uitval

Het kabinet wil het studiesucces van studenten en de kwaliteit van het hoger onderwijs verhogen. In de strategische agenda voor het hoger onderwijs en het onderzoeks- en wetenschapsbeleid «Het Hoogste Goed» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 1) staan de ambities OCW op dit gebied beschreven. Concreet gaat het om:

- Verhogen studiesucces en onderwijskwaliteit en verminderen van uitval van studenten uit de bachelorfase.
- Verhogen van het rendement van niet-westerse migranten. Het rendement van niet-westerse migranten is in 2014 zoveel mogelijk ingelopen op het rendement van autochtonen (verschil is nu nog ca. 20%).
- Verhogen van excellentie in bachelor -en masteropleidingen en het aantrekken van meer excellente studenten.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

Meer geld uitgeven aan de uitvoering van de strategische agenda «Het Hoogste Goed». Over de besteding zijn meerjarenafspraken gemaakt, die op twee manieren vorm krijgen: tussen overheid en de hoger onderwijs-sector en tussen de overheid en één of meer instellingen. Daarnaast komt er meer geld voor excellentie (via het Sirius-programma en Huygens Scholarship Programme-beurzen voor talentvolle studenten). Om te kunnen beoordelen of de extra investeringen leiden tot de gewenste resultaten, volgt OCW de onderwerpen in deze strategische agenda jaarlijks aan de hand van gegevens over studiesucces, kwaliteit en differentiatie. Daarover doet OCW jaarlijks verslag in het document Kennis in Kaart, te beginnen in 2009. Dit document beschrijft de kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid van het stelsel, maar ook de voortgang van de belangrijkste beleidsdoelen. Mocht blijken dat de resultaten achterblijven, dan treft het kabinet maatregelen. Zo kan het aan de *lumpsum* toegevoegde budget stopgezet worden als instellingen onvoldoende aan de ambities bijdragen. Dan kan gekozen worden het budget doelmatiger te besteden via besteding op grond van afspraken met afzonderlijke instellingen of aan andere prioriteiten.

Het gaat hier om een aanpak vanuit vertrouwen, die past bij de ambities voor het hoger onderwijs in Nederland: sterke, autonome instellingen en een overheid met een scherp zicht op de prestaties van deze instellingen. In de voortgangsrapportage van de strategische agenda (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 31) wordt verder ingegaan op de ambities en de gemaakte meerjarenafspraken.

Doelstelling 38: Voldoende gekwalificeerd onderwijspersoneel nu en in de toekomst.

Leraren hebben de hoofdrol als het gaat om de kwaliteit van het onderwijs. Zij moeten meer ruimte krijgen voor hun belangrijkste taak: het geven van goed en gedegen onderwijs. Vanaf 2010 dreigt door de vergrijzing een fors tekort aan leraren, vooral in het voortgezet onderwijs (3 300 leraren in 2011). In het basisonderwijs wordt een tekort aan schoolleiders verwacht. Zonder maatregelen zal het tekort aan schoolleiders in deze sector oplopen tot 500 in 2011. De vervangingsvraag in het mbo stijgt in 2010 naar 1 860 leraren.

Eind november 2007 kwam OCW met een actieplan: «LeerKracht van Nederland» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 923, nr. 45). Met dit uitgebreide pakket aan maatregelen reageert het kabinet op het advies van de Commissie Leraren en het advies van de Onderwijsraad «Leraarschap is eigenaarschap» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 923, nr. 53). Op 16 april 2008 heeft minister Plasterk met de sociale partners in het onderwijs een akkoord over het actieplan gesloten. De afspraken zorgen voor een flinke verbetering van de kwaliteit van het lerarenkorps en dragen daarmee bij aan de kwaliteit van het onderwijs.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- De waardering voor het leraarschap verhogen. De «professionele ruimte» van de leraar wordt verankerd in de sectorwetten. Uitgangspunt is dat de leraar in de dagelijkse onderwijspraktijk over voldoende «professionele ruimte» moet beschikken om zijn werk goed te kunnen doen.
- Leraren beter belonen (met een sterk accent op opleiding en prestaties) en zorgen voor een beter loopbaanperspectief. In het convenant Leerkracht van Nederland zijn per sector afspraken gemaakt over de invoering van meer hogere leraarsfuncties («functiemix»). Per 1 augustus 2010 wordt hiermee een start gemaakt. Vanaf 1 januari 2009 zullen de salarislijnen in de sectoren po, vo en bve worden ingekort. In de sectoren vo en bve komt extra geld beschikbaar voor een nieuw «functiegebouw» in de Randstadregio's en Almere. Door verbetering van de beloning wordt het beroep van leraar aantrekkelijker en zullen meer mensen kiezen voor een baan in het onderwijs.
- Concrete afspraken maken met de inspectie over de inbedding van het toezicht op het leraarschap in het nieuwe (risicogerichte) toezicht. OCW verwacht dat scholen hierdoor meer gaan investeren in hun *human capital*.
- De positie van leraren in de school versterken. Vanaf 1 augustus 2008 is er een scholingsfonds voor leraren. Elke leraar kan éénmaal in zijn loopbaan een beroep doen op het scholingsfonds om een opleiding te volgen voor een hoger kwalificatieniveau. OCW verwacht dat dit een positief effect heeft op de professionaliteit van leraren, op de kwaliteit van het onderwijs en op de aantrekkelijkheid van het beroep.
- Professionaliteit schoolleiders bevorderen. Goede schoolleiders zijn onmisbaar voor professionele scholen. Zij hebben een centrale rol in het personeelsbeleid. Vanaf najaar 2008 gaat OCW met scholen, instellingen en beroepsgroep in gesprek over versterking van de professionaliteit van schoolleiders.
- Meer oudere leraren in het onderwijsproces houden. In het convenant Leerkracht van Nederland is afgesproken dat sociale partners in hun

CAO-overleg vóór 1 januari 2010 afspraken maken over het realiseren van een regeling om ouderen langer in het onderwijsproces te laten functioneren.

- In samenspraak met lerarenopleidingen, scholen en instellingen werken aan de ontwikkeling van een kwaliteitsagenda voor het opleiden van leraren. Deze agenda wordt na de zomer van 2008 aan de Tweede Kamer aangeboden. In deze agenda staan voorstellen om de kwaliteit van de initiële opleiding te verhogen. Onder andere door de ontwikkeling van gezamenlijke eindtermen en toetsen en het verder professionaliseren van leraren die al actief zijn in het onderwijs.
- Extra ruimte maken voor innovatie in het onderwijs om het lerarentekort op te lossen. Voorstellen hiervoor worden ingediend voor de FES-ronde waarover het kabinet begin 2009 beslist (max. € 90 miljoen).

Het kabinet trekt voor deze plannen honderden miljoenen per jaar extra uit, oplopend tot ruim € 1 miljard in 2020.

Project Aanval op de schooluitval

Dit kabinet wil schooluitval voorkomen. Schooluitval is een groot maatschappelijk, sociaal én een individueel probleem. De door het vorige kabinet ingezette 'aanval op de uitval' heeft geholpen, maar niet genoeg. Om te komen tot halvering van het aantal schooluitvallers wordt het offensief voortgezet en versterkt. Het is nodig de lat hoog te leggen, omdat schoolverlaters zonder een startkwalificatie twee keer zo vaak geen baan hebben als jongeren die wel een startkwalificatie hebben en vijf keer zo vaak het criminele pad op gaan als jongeren die wel een startkwalificatie hebben. Er wordt hierdoor veel talent en arbeidskracht verspild. Scholen, gemeenten, CWI, zorginstellingen, justitie, politie en het regionale bedrijfsleven dragen allemaal bij aan de strijd tegen schooluitval. Zij weten als geen ander waar «de gaten» vallen en wat op regionaal niveau nodig is om de uitval nog verder terug te dringen. Scholen en gemeenten hebben hierbij een sleutelrol en werken daarbij nauw samen met bovenstaande ketenpartners.

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de aanpak van het verzuim en moeten zorgen dat uitvallers weer terug in de schoolbanken komen. Hierbij werken zij samen met het regionale bedrijfsleven. Ook moeten ze zorgen voor een lokale zorgstructuur en samenhang tussen de schakels in de jeugdketen («ketenregisseur»). Contactgemeenten van RMC-regio's hebben de regie, zij maken afspraken met scholen en andere «regio-partners», creëren een regionaal netwerk, coördineren verzuimmeldingen, en doen de registratie en doorverwijzing.

Dit kabinet heeft zich ten doel gesteld het aantal schoolverlaters terug te brengen van 53 100 in het schooljaar 2006–2007 tot 35 000 in het schooljaar 2010–2011 (dit wordt bekend in 2012). Voor het schooljaar 2008–2009 betekent dit een reductie van circa 4 500 (dit wordt bekend in 2010). Het geld voor de landelijke programma's is een aanvulling op het geld dat al via de vierjarige convenanten beschikbaar was om deze reductie mogelijk te maken.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- Extra aandacht besteden aan een soepele overgang van vmbo naar mbo. Het vmbo en het mbo kunnen samen een aantal preventieve maatregelen nemen om de kans op een succesvolle overgang te vergroten.
- Zorgen dat de loopbaanoriëntatie, studiekeuze en begeleiding van leerlingen verbeterd wordt. Loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB) staat voor een breed scala aan maatregelen voor het op weg helpen van leerlingen/deelnemers naar een passende (vervolg-)opleiding/beroep. Uitgaande van deze benadering omvat LOB naast studie- en beroepskeuzeoriëntatie ook *mentoring*, *coaching* en persoonlijke begeleiding.
- Meer en betere zorg op school ondersteunen. Meer en betere zorg betekent dat elke jongere die zorg nodig heeft, die moet kunnen krijgen. Scholen spelen hierin een centrale rol: jongeren zijn via scholen te bereiken en school is ook vaak de plek waar jongeren begeleid kunnen worden. De ervaring leert dat een Zorg- en Advies Team (ZAT) een goede manier is om de interne zorg voor een jongere af te stemmen op de externe zorg. Hierbij spelen de Centra voor Jeugd en Gezin (CJG's) een belangrijke rol.
- Het onderwijs aantrekkelijker maken door sport en cultuur. Traditionele onderwijsvormen blijken niet altijd voldoende om jongeren te

motiveren om op school te blijven. Vernieuwende onderwijsvormen op het gebied van sport en cultuur, die aansluiten bij de belevingswereld van jongeren, kunnen het onderwijs voor jongeren aantrekkelijker maken.

- Meer ruimte bieden aan vmbo-scholieren die het best leren met hun handen. Vmbo-scholen en roc's gaan samen programma's ontwikkelen voor leerlingen die graag met hun handen werken. Er zijn tien vmbo-scholen die dit schooljaar zijn begonnen met vakcolleges. Aandachtspunten hierbij zijn het regionale bedrijfsleven (vanaf het derde leerjaar gaan de leerlingen werken bij bedrijven in de regio), meer techniekonderwijs en integratie vmbo-mbo. De vakcolleges bieden een zesjarige opleiding aan die leidt tot een startkwalificatie (mbo-2).
- Experimenten vmbo-mbo2 uitvoeren. Voor een groep van vmbo-scholen is het per 1 augustus 2008 mogelijk om een geïntegreerd traject van vmbo-mbo2 aan leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo aan te bieden. In dit traject is het vmbo-examen geen verplicht onderdeel, het einddoel is een – mbo opleiding – op niveau 2. Leerlingen in het experiment stappen niet over van de vmbo-school naar het ROC, maar ze blijven in hun vertrouwde omgeving, met leraren die ze al kennen. Het experiment moet het voortijdig schoolverlaten (vsv) van deze groep jongeren, voor wie de overstap van vmbo naar mbo vaak problematisch verloopt, terugdringen.
- Zorgen voor meer maatwerktrajecten om uitval te voorkomen. Maatwerktrajecten zijn bedoeld voor jongeren tot 23 jaar uit de zwakkere groepen van de beroepsbevolking die wel een startkwalificatie kunnen halen. In deze trajecten werken scholen en onderwijsinstellingen intensief samen met bedrijven, kenniscentra, gemeenten en CWI. Met de FES-middelen 2007 worden naar schatting ruim 11 000 maatwerktrajecten gerealiseerd. Ook de laatste tranche extra FES-middelen 2008 zijn voor dit doel beschikbaar.
- 20 000 EVC-trajecten (Erkennen Verworven Competenties) ondersteunen voor schooluitvallers van 18 tot 23 jaar. Naast het voorkomen van schooluitval, moeten er ook maatregelen komen voor jongeren die al uitgevallen zijn. Met EVC- of maatwerktrajecten kunnen deze jongeren alsnog een startkwalificatie halen en een plek op de arbeidsmarkt verwerven.

Via het beleidsprogramma vsv worden deze maatregelen op macroniveau tweemaal gemonitord.

Om deze maatregelen uit te kunnen voeren zijn vierjarige convenanten met scholen (BVE-instellingen en scholen in het voortgezet onderwijs) en gemeenten in alle 39 RMC-regio's afgesloten. Zij moeten de uitval de komende vier jaar met 40% verminderen. Scholen ontvangen € 2000 per nieuwe vsv'er minder. De convenantafspraken zijn op basis van «no cure, no pay». Naast het geld uit de convenanten, is er extra geld beschikbaar voor het uitvoeren van vsv-programma's. Per RMC-regio is een bedrag beschikbaar, afhankelijk van het aantal nieuwe vsv-ers in een regio. Dit geld is alleen bestemd voor de scholen. Behalve bij de G4, daar gaat al het geld naar de gemeenten. De complexiteit van de vsv-problematiek bij de G4 vraagt om meer regie van deze gemeenten.

Gemeenten zetten samen met WWI in de geselecteerde 40 krachtwijken in op het tegengaan van voortijdige schoolverlaten en de herbestemming en herontwikkeling van karakteristiek cultureel erfgoed. OCW geeft in deze wijken prioriteit aan het voorkomen van onderwijsachterstanden.

Om bovenstaande acties te kunnen uitvoeren, is vanaf 2008 extra geld beschikbaar. In 2009 gaat het om € 39 miljoen; dit loopt op tot € 71 miljoen (indicatief) in 2011. Hiervan is circa € 22 miljoen beschikbaar voor de convenanten. Het geld voor de vsv-programma's is in 2009 circa € 15 miljoen, waarvan € 4,8 miljoen beschikbaar is voor de G4.

Doelstelling 40: Het fors uitbreiden van het aantal brede scholen

Het kabinet wil het aantal brede scholen fors uitbreiden. Het realiseren van een dekkend aanbod van brede scholen in de 40 krachtwijken is hierbij een specifiek doel. Brede scholen bieden door structurele samenwerking met partners uit verschillende sectoren lokaal maatwerk, waardoor de ontwikkelingskansen van kinderen worden vergroot. Gemeenten streven naar 1200 brede scholen in 2010. Het Rijk ondersteunt dit streven. In 2009 wordt de eerstvolgende meting van het aantal brede scholen gehouden. Dan moeten er ongeveer 1100 brede scholen zijn.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- Zorgen dat er meer combinatiefuncties komen. Met de «impuls brede scholen, sport en cultuur» is het de bedoeling dat er in 2012, 2500 combinatiefuncties zijn. Naast geld van de ministeries van OCW en VWS, worden deze combinatiefuncties ook gefinancierd door de deelnemende gemeenten. Met deze structurele formatieplaatsen kunnen brede scholen onder andere het binnen- en buitenschoolse sport- en culturaanbod in het primair en voortgezet onderwijs vergroten. Scholen worden zo ondersteund om structureel samen te werken met partners uit andere sectoren. Deze maatregel voorziet in de behoefte van brede scholen aan extra menskracht. In 2009 is vanuit OCW voor de combinatiefuncties € 8,7 miljoen beschikbaar. Daarnaast is in 2009 € 11,4 miljoen onderdeel van het accres van het Gemeentefonds.
- Gemeenten ondersteunen bij het realiseren van multifunctionele accommodaties. In 2008 komt er een stimuleringsarrangement voor de realisatie van multifunctionele accommodaties in het primair onderwijs. Multifunctionele huisvesting vergroot de mogelijkheden voor samenwerking van brede scholen, maar het lukt gemeenten niet altijd om op tijd in geschikte multifunctionele gebouwen te voorzien. Het arrangement stimuleert gemeenten ook om bij de realisatie van de multifunctionele schoolgebouwen zo mogelijk samen te werken met (semi) private partijen zoals woningcorporaties en kinderopvanginstellingen. Gemeenten krijgen vanaf 2009 geld uit het stimuleringsarrangement.
- Ondersteunend personeel op de po-scholen inzetten om de werkdruk van schoolleiding en leerkrachten te verlichten. Juist in de grote steden en de krachtwijken is dit hard nodig. Daarom hebben de po-scholen in de 40 wijken die een aanvraag hebben ingediend, voorrang gekregen bij de toekenning van een loonkostensubsidie voor het aanstellen van een conciërge.
- Scholen ondersteunen. In 2008 wordt het «steunpunt Brede scholen» opgericht, vanwege de behoefte aan een loket waar men terecht kan met vragen. Het steunpunt is een duidelijk aanspreekpunt voor scholen en gemeenten en een eerste vraagbaak voor hen die zich (willen gaan) bezig houden met de brede school.
- Onderzoek uitvoeren. In opdracht van OCW wordt in 2008 gestart met een longitudinaal onderzoek naar de effecten van de brede school. Hierdoor kan beter worden onderbouwd wat de meerwaarde vormt van brede scholen. Dit onderzoek loopt door in 2009.
- Continue voorlichting geven aan scholen en gemeenten, bijvoorbeeld via www.bredeschool.nl.
- Als proef werken aan een bundeling van geldstromen (van instanties waar scholen mee samenwerken; Rijk, gemeenten en derden), vooral via het vereenvoudigen van verantwoording.

Doelstelling 41: Een maatschappelijke stage voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs

Goed onderwijs bereidt leerlingen voor op hun rol in de samenleving. Met de invoering van een maatschappelijke stage voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs, wil het kabinet leerlingen laten ervaren hoe mooi het is om iets voor een ander te doen. En wat ook belangrijk is: de maatschappelijke stagiair van vandaag kan de vrijwilliger van morgen worden! De maatschappelijke stage kan zodoende ook op langere termijn een positieve bijdrage leveren aan de sociale samenhang. In het schooljaar 2011–2012 wordt de maatschappelijke stage een onderdeel van het kerncurriculum. OCW streeft ernaar dat 20% van de leerlingen in schooljaar 2008–2009 een maatschappelijke stage lopen. Dit percentage loopt op van 35% in 2009–2010, 65% in 2010–2011 naar 100% in 2011–2012.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- Pilots uitvoeren. Vanaf schooljaar 2008/2009 wordt door middel van pilots stevig ingezet op het uitbreiden van het aantal leerlingen dat deelneemt aan de maatschappelijke stage. Er wordt informatie verzameld over factoren die in positieve zin bijdragen en knelpunten waar leerlingen, scholen en andere betrokken partijen tegenaan lopen. Zo is er aandacht voor de eventuele verdringing van beroepsstages in het vmbo, extra begeleiding voor praktijk en speciaal onderwijs en eventuele extra inspanningen van school en stageaanbieders om Nederlandse leerlingen met een niet-westerse achtergrond aan een maatschappelijke stage te helpen. De pilots zijn geslaagd wanneer zij voldoende informatie opleveren voor de verdere vormgeving van de maatschappelijke stage.
- Ondersteuning bieden. De site www.samenlevenkunjeleren.nl en de helpdesk «maatschappelijke stage» worden verder ingevuld om scholen, leerlingen, stageaanbieders en stagemakelaars goed te informeren en te ondersteunen. Daarnaast geven CPS en Movisie ondersteuning door middel van het aanbieden van starterspakketten, workshops en lesmateriaal.
- Monitoren en evalueren. De invoering van de maatschappelijke stage wordt continue gevolgd. De pilots leveren belangrijke informatie op voor de tussenevaluatie die najaar 2009 plaatsvindt. Ook wordt input verkregen via scholen die niet deelnemen aan de pilots. De tussenevaluatie en de opgedane ervaringen van scholen zullen worden betrokken bij de verdere invoering van de maatschappelijke stage.

Doelstelling 42: Het geleidelijk invoeren van gratis schoolboeken in het voortgezet onderwijs met ingang van schooljaar 2008–2009, en volledig per schooljaar 2009–2010

De schoolkosten voor ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs zijn hoog. Zo zijn de prijzen van boekenpakketten de laatste vijf jaar aanzienlijk gestegen. Dit wordt onder andere veroorzaakt door een beperkte marktwerking op de educatieve boekenmarkt. Het kabinet heeft besloten de schoolboeken gratis te maken voor de ouders. Zo wil het kabinet de kosten voor ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs verlagen en voorkomen dat kinderen zonder boeken op school komen, omdat ouders de rekening voor het boekenpakket niet betalen. Daarnaast wil het kabinet de marktwerking op de educatieve boekenmarkt verbeteren door scholen zelf te laten bestellen: de bepaler betaalt.

Doordat scholen niet op tijd boeken konden inkopen, rekening houdend met de aanbestedingsregels, zullen de boeken in het schooljaar 2008–2009 nog niet gratis verstrekt worden. In het schooljaar 2008–2009 krijgen alle ouders via de Sociale Verzekering bank of de Informatie Beheer Groep € 316 (prijspeil 2008) per kind in het (bekostigde) voortgezet onderwijs. Vanaf het schooljaar 2009–2010 krijgen de scholen voor voortgezet onderwijs deze € 316 per kind bij de lumpsum. Scholen hebben daarmee ook de verplichting om hun leerlingen gratis van lesmateriaal/schoolboeken te voorzien. Een taskforce van OCW ondersteunt scholen bij de aanbestedingsprocedure en eventuele juridische procedures.

Vanaf 2008 is voor gratis lesmateriaal/schoolboeken jaarlijks circa € 300 miljoen beschikbaar. Daarnaast is er een overgangsbudget van € 46,5 miljoen verspreid over 2008 t/m 2010 beschikbaar voor eventuele extra kosten waar scholen tegenaan lopen. Deze tegemoetkoming wordt in het voorjaar van 2009 uitbetaald. Tegenover die kosten staat een verlaging van de uitkering van de *Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten* (WTOS). De WTOS is een inkomensafhankelijke tegemoetkoming voor ouders om de schoolkosten, en schoolboeken van hun schoolgaande kinderen te kunnen betalen. Nu scholieren in het voortgezet onderwijs gratis boeken krijgen, kan de tegemoetkoming voor die groep omlaag.

Doelstelling 59: Het tegengaan van radicalisering

In augustus 2007 is het rijksbrede actieplan tegen polarisatie en radicalisering naar de Tweede Kamer gestuurd (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 29 754, nr. 103). Het doel van dit actieplan is het voorkomen en terugdringen van polarisatie en radicalisering in Nederland. Radicalisering kan de veiligheid op scholen beïnvloeden. OCW is verantwoordelijk voor het veiligheids- en radicaliseringsbeleid binnen OCW-instellingen inclusief het beleid voor de sociale veiligheid op scholen, en de rol van onderwijs bij de aanpak van radicalisering.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- Instrumenten inzetten (concrete tools, kenniskring, informatie, kennis- en adviescentrum) die aansluiten op de vraag uit het onderwijsveld. Hiermee wil OCW dat instellingen en docenten – naar behoefte en op aanvraag – voldoende informatie en expertise krijgen op het gebied van polarisatie en radicalisering.
- Beleid ontwikkelen om de sociale veiligheid op OCW-instellingen te verbeteren. Zo komen er onder andere veiligheidsmaatregelen voor onderwijsinstellingen die bijdragen aan het terugdringen van radicalisering op de scholen. In de brief aan de Tweede Kamer van november 2007 is het veiligheidsbeleid uitgewerkt (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 29 240, nr. 15).

Het kabinet stelt deze kabinetsperiode in totaal € 28 miljoen beschikbaar voor het tegengaan van polarisatie en radicalisering. Dit bedrag staat op de begroting van BZK. Scholen en instellingen kunnen hun voorstellen indienen bij BZK.

Doelstelling 39: Het realiseren van een sluitend systeem voor kinderopvang voor 0–4 jarigen (inclusief arbeidsparticipatie vrouwen)

Harmonisatie kinderopvang en vve

Dit kabinet wil in lijn met de brief van het kabinet van 23 mei 2008 (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 322, nr. 24), de kwaliteit van de peuterspeelzalen harmoniseren met die van de kinderopvang. Met als doel dat alle voorzieningen voor jonge kinderen dezelfde uitgangspunten voor veiligheid en gezondheid hanteren. Voor peuterspeelzalen betekent dat ondermeer: de professionalisering van het personeel, het afschaffen van het zogenaamde ambitieniveau 0 (alleen inzet van vrijwilligers), een leidster/kind ratio van 1:8 en een landelijk geregeld toezicht. Het specifieke karakter van peuterspeelzalen als laagdrempelige buurtvoorziening blijft intact. Ook de financiering wordt meer geharmoniseerd.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- Een landelijke kwaliteitskader uitwerken. In 2009 wordt verder gewerkt aan de voorbereiding van een wettelijk landelijk kwaliteitskader voor peuterspeelzaalwerk, gericht op inwerkingtreding in 2010. In 2009 is er € 15 miljoen beschikbaar voor de kwaliteitsimpuls, ter voorbereiding van de harmonisatieregelgeving 2010.
- € 20 miljoen beschikbaar stellen aan gemeenten. Dit geld is bedoeld als tegemoetkoming voor ouders van leerlingen die vve volgen in peuterspeelzalen. Op basis van onderzoek bleken de kosten van de peuterspeelzalen de belangrijkste barrière. Door de tegemoetkoming komt de eigen bijdrage van ouders op hetzelfde niveau als in de *Wet kinderopvang*. Met de VNG is afgesproken dat gemeenten alle kinderen die vve nodig hebben een plaats aanbieden (dus ook kinderen van ouders die geen arbeid en zorg combineren). Deze kinderen volgen dan kwalitatief hoogwaardige onderwijsprogramma's. Samen met de aangepaste gewichtenregeling (zie doelstelling 37) en de voortzetting van de schakelklassen, moeten deze maatregelen ertoe leiden dat in 2011 alle doelgroepleerlingen onder 2,5- tot 6- jarigen deelnemen aan een VVE-programma, en tot een vermindering van taalachterstanden van 40% in 2011 ten opzichte van 2002.

Verhogen kwaliteit en opleidingsniveau personeel kinderopvang

In het coalitieakkoord is het plan opgenomen om te investeren in de kwaliteit van de kinderopvang. De kwaliteit van de kinderopvang staat of valt (volgens wetenschappelijk onderzoek) met de kwaliteit van de pedagogisch medewerkers («leidsters»). Daarom is er binnen de OCW-begroting tot en met 2012 een bedrag van € 40 miljoen gereserveerd voor de verbetering van de kwaliteit van de opleidingen.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- De kwaliteit van de medewerkers verbeteren;
- De aansluiting tussen opleidingen en de kinderopvangpraktijk verbeteren.

Door de werkgevers, werknemers en ouders in de kinderopvang is samen met de opleidingen, wetenschap en praktijk een beleidsnotitie uitgewerkt, waarin beide hoofdroutes zijn uitgewerkt. Deze notitie dient als raamwerk voor een programma van activiteiten, zoals samenwerking tussen de

opleidingen en de sector en het uitrollen van bestaande didactische cursussen en programma's. Het programma gaat naar verwachting najaar 2008 van start.

Financiering kinderopvang

Om het stelsel voor de langere termijn financieel houdbaar en beheersbaar te maken en daarmee een verdere groei van het gebruik mogelijk te maken, zijn aanpassingen aan het huidige kinderopvangstelsel noodzakelijk. Hierbij moeten de positieve kanten behouden blijven en ongewenste neveneffecten (zoals misbruik en oneigenlijk gebruik) worden beëindigd. Kinderopvang faciliteert de combinatie van arbeid en zorg en ondersteunt een duurzame ontwikkeling van de arbeidsparticipatie. Dit doel is leidend bij aanpassingen aan het stelsel.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- Een wetwijziging voorbereiden voor de herziening van het systeem van gastouderopvang. De wijziging behelst de introductie van thuiscrèches, het koppelen van de registratie van gastouderopvang aan de organisaties voor kinderopvang en het introduceren van gedifferentieerde uurprijzen voor verschillende vormen van opvang. Met dit systeem blijft de keuzevrijheid voor ouders gewaarborgd. Het wetsvoorstel dient op 1 januari 2010 in werking te treden.
- De Wet kinderopvang verbeteren via een aantal maatregelen, waaronder versterking van de positie van ouders.

Het kabinet is voornemens om de regeling kinderopvang naar structuur en grondslag zo spoedig mogelijk te herzien, ten einde de arbeidsparticipatie effectiever en efficiënter te bevorderen.

Ter dekking van de groei van de uitgaven in 2009 heeft het kabinet in juni 2008 (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 322, nr. 24) gekozen voor de volgende inzet van middelen en maatregelen. Dit is inclusief een extra groei over 2008 en verdere jaren met circa € 0,3 miljard die is gebleken uit de uitvoeringsgegevens over het eerste half jaar van 2008:

- Incidentele dekking vanuit de algemene middelen;
- Het beschikbaar stellen van middelen uit de enveloppe kinderopvang;
- Het aanpassen van de tabel voor de kinderopvangtoeslag. De tabel voor de kinderopvangtoeslag is aangepast in het licht van de kabinetsdoelstellingen rond participatie en koopkracht. De kosten voor het eerste kind worden voor alle ouders met eenzelfde percentage verhoogd. De lage inkomens gaan er in absolute bedragen (en in procenten van het besteedbare inkomen) minder op achteruit dan de hogere inkomens. De kosten voor het tweede en volgende kind worden voor de hoogste inkomens iets verhoogd. Kinderopvang blijft daarmee voor iedereen financieel toegankelijk. De Algemene maatregel van bestuur waarin dit geregeld wordt is juni 2008 ingediend, gericht op inwerkingtreding in 2009.

Doelstelling 12: Het versterken van de internationale reputatie van Nederlandse wetenschappelijke instellingen en onderzoeksinstellingen

Het Nederlandse onderwijs en onderzoek kan alleen op hoog niveau blijven presteren als de onderzoeksinfrastructuur van hoge kwaliteit is en de beste mensen volop ruimte krijgen. Daarom wil het kabinet het primaat van ongebonden en zuiver wetenschappelijk onderzoek herstellen en onderzoeksgeld reserveren voor de beste onderzoekers. Door meer ruimte te bieden aan excellente onderzoekers en grensverleggend onderzoek kan de aansluiting bij de wereldtop behouden blijven. Dit staat ook beschreven in de strategische agenda «Het Hoogste Goed». De top kan alleen worden bereikt als er voldoende wordt geïnvesteerd in talent en in excellent wetenschappelijk onderzoek.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- Onderzoekers meer ruimte geven om hun eigen onderzoek te bepalen en onderzoeksgroepen te vormen en te kiezen waar zij hun onderzoek willen doen. Excellent wetenschappelijk onderzoek wordt ondersteund door instellingen die talent aan zich weten te binden en goede faciliteiten bieden. De «vernieuwingsimpuls» wordt in 2009 uitgebreid, waardoor meer onderzoeksgeld verdeeld kan worden op basis van competitie. NWO wordt belast met de uitvoering van de uitgebreide «vernieuwingsimpuls» waarvoor vanaf 2009 structureel € 150 miljoen beschikbaar is.
- Meer ruimte bieden aan promovendi om een eigen onderzoeksloopbaan te kiezen (vrije keuze van onderwerp en promotor) en meer ruimte bieden aan universiteiten om onderzoekersopleidingen daarvoor in te richten. Onderzoekersopleidingen worden zo meer naar Amerikaans model ingericht (soms aangeduid als «graduate schools»). Zo kunnen een aantal promovendi op basis van een open competitie in aanmerking komen voor zogenoemde «training grants». In vervolg op de motie Joldersma (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 5) is NWO gevraagd om in overleg met relevante partijen de vormgeving van het graduate schools-model voor de Nederlandse situatie uit te werken. Voor *graduate schools* is in 2009 € 3 miljoen, in 2010 € 11 miljoen en vanaf 2011 € 15 miljoen beschikbaar.
- De toename van het aantal vrouwelijke hoogleraren ondersteunen (streefwaarde is 15% in 2010, waarde in 2007 was 11.2%). Onder andere door de inzet van de «vernieuwingsimpuls» en het Aspasiaprogramma. Ook wordt met het Mozaïekprogramma gestreefd naar een toename van Nederlandse onderzoekers met een niet-westerse achtergrond. Door dit programma kunnen jaarlijks ruim 20 afgestudeerde migranten een promovendusplaats krijgen.
- Grootschalige onderzoeksinfrastructuren ondersteunen. Om te kunnen blijven aansluiten bij internationale ontwikkelingen is het belangrijk dat er in Nederland voldoende ruimte is voor structurele investeringen in grootschalige onderzoeksfaciliteiten. Hiervoor zijn op basis van de *European Strategy Forum on Research Infrastructures (ESFRI)* en de nationale roadmap-commissie (commissie van Velzen), prioriteiten gesteld en geld aan projecten toegewezen. Uit de enveloppemiddelen voor kennis en innovatie wordt in 2009 € 16 miljoen via NWO ingezet. Daarnaast beslist het kabinet in het voorjaar van 2009 over de verdeling van de FES-middelen, ondermeer over enkele voorstellen voor grootschalige researchinfrastructuren.

- Een nieuw accreditatiestelsel introduceren. In het hoger onderwijs wordt een nieuw stelsel geïntroduceerd dat meer prikkels voor kwaliteit omvat en minder administratieve lasten met zich meebrengt. De Tweede Kamer heeft ingestemd met de hoofdlijnen voor dit nieuwe stelsel (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 21 en 27) en groen licht gegeven voor verdere uitwerking en pilots. In het nieuwe stelsel kunnen hogescholen en universiteiten een instellings-audit laten doen. De NVAO stelt dan vast of een instelling de kwaliteit van het onderwijs goed waarborgt via onder andere een goed werkend kwaliteitszorgsysteem, voldoende betrokkenheid van studenten en een adequaat personeelsbeleid. Indien dit het geval is, zal de accreditatie van de opleidingen op een lichtere manier gebeuren. Per 1 januari 2010 moet het nieuwe accreditatiestelsel in werking treden.

Doelstelling 14: Het versterken van het innovatief vermogen van de Nederlandse economie

Het kabinet wil kennis op een betere manier koppelen aan de oplossing van maatschappelijke vraagstukken en de totstandkoming van nieuwe producten en diensten. In de strategische agenda «Het Hoogste Goed» zijn plannen ontwikkeld om wetenschap een stevigere inbedding te geven in de samenleving. Bijvoorbeeld door actieve communicatie over wetenschap en door te zorgen voor een betere benutting van onderzoeksresultaten (met behoud van onafhankelijkheid van onderzoek). Een belangrijke voorwaarde voor het benutten van onderzoeksresultaten is het investeren in de kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek en het verder ontwikkelen van incentives voor valorisatie. Meer aandacht voor praktijkgericht onderzoek op hogescholen moet het onderwijs op hogescholen verrijken door het versterken van vaardigheden op het gebied van kennisverwerving, onderzoek en kennistoepassing en de samenwerking met universiteiten, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties.

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

- De vraagsturing bij TNO en GTI's in 2010 integraal invoeren. Met vraagsturing wordt geprobeerd de ontwikkeling van kennis binnen deze instellingen beter aan te laten sluiten bij de maatschappelijke en economische vraag. Daarom worden de programma's voor de twaalf onderzoeksthema's van TNO en GTI's volledig vraaggestuurd en vraaggeprogrammeerd, waarbij er voldoende ruimte is voor kennisopbouw over de thema's heen. OCW werkt hierbij samen met EZ en andere betrokken departementen.
- De «uitvinderregeling», beter publiek toegankelijk maken via de websites van alle universiteiten. Het is de bedoeling dat onderzoekers door de uitvinderregelingen meer kunnen profiteren van de opbrengst van intellectueel eigendom.
- De valorisatie verhogen. De projectgroep Valorisatie (met daarin kennisinstellingen, bedrijven en departementen) inventariseert welke factoren van belang zijn om valorisatie te bevorderen en welke rol de verschillende partijen daarbij kunnen spelen, met als doel hier op termijn afspraken over te maken.

Project Nederland ondernemend innovatieland

Met het project Nederland Ondernemend Innovatieland (NOI) wil het kabinet de concurrentiepositie van Nederland versterken en maatschappelijke vraagstukken aanpakken. Dit project loopt door gedurende de gehele kabinetsperiode. Daarom is de interdepartementale programmadirectie Kennis en Innovatie opgericht (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 406, nr. 112). De ministeries van OCW en EZ zijn verantwoordelijk voor de dagelijkse leiding. Door het programma van NOI wil het kabinet kennis, ondernemerschap en innovatie inzetten om een aantal maatschappelijke problemen aan te pakken. Het programma van het project NOI bestaat uit drie centrale deelprogramma's.

- Lange termijnstrategie Nederland Ondernemend Innovatieland. De lange termijnstrategie geeft een beeld van de Nederlandse samenleving in 2030, vertaald in concrete ambities en doelstellingen. De kern van de strategie ligt in het stellen van doelen op 3 essentiële factoren die samen het «dynamisch vernieuwingsvermogen» vormen. Deze drie factoren zijn: het versterken en benutten van talenten, het versterken en benutten van kennis in publiek en privaat onderzoek en het bevorderen van innovatief ondernemerschap.
- De maatschappelijke innovatieagenda en de uitwerking daarvan in concrete innovatieprogramma's. Hierin staat het inzetten van kennis, ondernemerschap en innovatie om maatschappelijke vraagstukken op te lossen centraal. De maatschappelijke innovatieagenda's voor zorg, veiligheid, water en energie zijn in 2008 opgesteld en worden in de loop van 2008 vertaald naar concrete acties en programma's. Een agenda voor onderwijs en een agenda voor duurzame agro-innovatie volgen begin 2009.
- Versterken innovatief vermogen. Doel van dit deelprogramma is het versterken van het innovatief vermogen van bedrijven, kennisinstellingen en overheden. De focus ligt op drie aandachtsgebieden: Nederland als brandpunt voor talent, kennis moet rollen en de innovatieve overheid. Binnen deze thema's zijn concrete projecten gestart, zoals een TaskForce Technologie, Onderwijs, Arbeidsmarkt om het tekort aan technici en technologen te verminderen.

OCW is nauw betrokken bij het tweede innovatieplatform. De minister-president is voorzitter van dit platform en de ministers van OCW en EZ zijn respectievelijk eerste en tweede vice-voorzitter. Het tweede platform is gericht op maatschappelijke innovatie en ondernemerschap (Tweede Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 27 406, nr. 107). Ook in het OCW-beleid komt deze ambitie terug. OCW zal de doelstellingen van het onderwijs-innovatiebeleid presenteren in de nog uit te brengen maatschappelijke innovatieagenda onderwijs. Verder zal voor maximaal € 90 mln. aan voorstellen bij het FES worden ingediend met als doel door innovatie het lerarentekort te verminderen. Het Innovatieplatform heeft voorgesteld te experimenteren met De Netwerkschool, dit experiment maakt deel uit van de FES-voorstellen. Daarnaast zal voor minimaal €78 miljoen aan voorstellen bij het FES worden ingediend voor de incidentele financiering van enkele grootschalige researchfaciliteiten. MP

Doelstelling 73: Alle jongeren tot 18 jaar raken actief of passief vertrouwd met cultuur en kunstvormen en met de Nederlandse geschiedenis

Het kabinet streeft naar een hoogwaardig cultuuraanbod dat voor zoveel mogelijk mensen toegankelijk is. In het cultuurbeleid van het kabinet staan de ontwikkeling van talent en de vergroting van deelname aan cultuur centraal. Het kabinet wil dat alle jongeren tot 18 jaar actief of passief vertrouwd raken met cultuur en kunstvormen en met de Nederlandse geschiedenis. Deze doelstelling heeft het kabinet in «Kunst van leven», de hoofdlijnennotitie over het cultuurbeleid (Tweede Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 28 989, nr. 44) uitgewerkt in een tienpuntenplan. Alle maatregelen uit het plan zijn gericht op het zelf beoefenen en ervaren van cultuur.

Cultuurkaart

Het kabinet gaat ervoor zorgen dat scholen beter kunnen voldoen aan de kerndoelen en eindtermen op het gebied van kunst en cultuur. Bijvoorbeeld door een cultuurkaart voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs. Deze cultuurkaart is de opvolger van de huidige CKV-bonnen. De invoering van de cultuurkaart stelt alle leerlingen in het voortgezet onderwijs in staat culturele activiteiten te ondernemen. Dit draagt bij aan de cultuurparticipatie van jongeren. Ruim 900 000 leerlingen uit het voortgezet onderwijs krijgen vanaf het schooljaar 2008–2009 de cultuurkaart. Voor het project is jaarlijks een bedrag van € 15,5 miljoen beschikbaar.

Gratis musea

Met ingang van het schooljaar 2009–2010 krijgen kinderen tot en met 12 jaar vrije toegang krijgen tot musea. Deze maatregel bevordert het museumbezoek door leerlingen van de basisschool. Door vrije toegang wordt de cultuurparticipatie van kinderen en gezinnen naar verwachting verhoogd. Het is de bedoeling dat hierdoor in 2011 het aantal bezoeken van kinderen in de leeftijd tot en met twaalf jaar met 30% is toegenomen ten opzichte van 2008. In 2008 is een nulmeting gehouden. Voor de invoering van vrije toegang tot musea voor kinderen tot en met twaalf jaar is vanaf 2009 € 5,4 miljoen per jaar beschikbaar.

Internationale excellentie en subsidieplan 2009–2012

Voor internationale excellentie trekt de regering € 4 miljoen extra uit. Dit geld gaat naar enkele wereldspelers op verschillende terreinen van cultuur.

Tegelijk met deze begroting wordt het subsidieplan 2009–2012 naar de Kamer gezonden. De cultuursubsidies worden voor het eerst volgens een nieuwe systematiek verdeeld. Voor de instellingen in de basisinfrastructuur komt de komende 4 jaar in totaal ruim € 10 miljoen extra per jaar beschikbaar.

Internationaal cultuurbeleid

Het kabinet zet gericht in op sectoren waarin Nederland internationaal al sterk staat, maar nog sterker kan worden. Voor de komende periode hebben de brancheorganisaties en sectorinstituten voor mode, design en architectuur en de ministeries van BZ, EZ en OCW de handen ineengeslagen. Samen wordt extra ingezet op internationale uitwisseling, presentatie, marktverruiming en verhoging van de innovatie- en concurrentie-

kracht voor deze internationaal sterk opkomende sectoren. Het internationaal cultuurbeleid 2009–2012 is uitgewerkt in de brief die OCW samen met BZ, tegelijkertijd met deze begroting uitbrengt.

Canon van Nederland en leesbevordering

Het kabinet ondersteunt scholen bij de invoering van de canon van Nederland. Voor de verbetering van de historische kennis in het onderwijs is de canon een waardevol instrument. De vijftig vensters van de canon laten belangrijke personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis zien. Het kabinet is van plan om de canon met ingang van het schooljaar 2009–2010 op te nemen in de kerndoelen voor de bovenbouw van het primair en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Het voorstel hiervoor wordt najaar 2008 naar de Tweede Kamer gestuurd. De Stichting Leerplanontwikkeling ontwikkelt een handreiking voor docenten. De stichting entoen.nu zet een informatiecampagne op.

Daarnaast is in 2008 het programma voor leesbevordering «Kunst van Lezen» van start gegaan. Met dit programma komt er extra geld beschikbaar voor het reguliere leesbevorderingsbeleid. Doel van het programma is om kinderen en jongeren te verleiden tot het lezen van literatuur. Het programma besteedt aandacht aan de canon door Nederlandstalige (jeugd)literatuur en klassieke werken aan de vijftig vensters te verbinden. Ofschoon in de eerste plaats een cultuurprogramma, draagt het ook bij aan een betere taalvaardigheid. In dat kader worden er activiteiten ontwikkeld die complementair zijn aan de (voor)leesprogramma's voor kinderen van 0–3 en van 5–12 jaar. Het programma leesbevordering loopt tot en met 2011. In 2009 is hiervoor een budget beschikbaar van in totaal € 2 miljoen. De voortgang en resultaten van het programma worden gemonitord. Halverwege de looptijd van het programma wordt de Tweede Kamer hierover geïnformeerd.

Fonds cultuurparticipatie

Voor de uitvoering van veel van de bovenstaande plannen is een belangrijke rol weggelegd voor het «programmafonds cultuurparticipatie». Het fonds versterkt de banden tussen amateurkunst en cultuureducatie. Het vormt de start van een nieuw stimuleringsbeleid. De missie van het programmafonds is om de cultuurparticipatie van alle burgers te stimuleren. De komende jaren legt het fonds het accent op actieve participatie. Het fonds bestaat uit drie deelprogramma's: cultuureducatie, amateurkunst en volkscultuur. Het programmafonds is een goed middel om de doelen van Rijk, gemeenten en provincies te realiseren. Aan het «programmafonds cultuurparticipatie» stelt de regering een bedrag beschikbaar dat oploopt tot ruim € 22 miljoen in 2011. Het programmafonds krijgt geld om culturele instellingen in staat te stellen de canon aantrekkelijk te presenteren. Het fonds cultuurparticipatie gaat per 1 januari 2009 van start.

Nationaal Historisch Museum

In Arnhem komt een Nationaal Historisch Museum (NHM). Het museum heeft als doel laagdrempelig en aantrekkelijk de geschiedenis van Nederland te presenteren. Het NHM bevordert het historisch besef en de kennis van de geschiedenis van Nederland. Hiervoor wordt een stichting opgericht met een raad van toezicht en een directie. De stichting krijgt als opdracht een gebouw in Arnhem te realiseren en, vooruitlopend op de opening hiervan, activiteiten en manifestaties te organiseren. Dit gebeurt in samenwerking met landelijke, lokale en regionale organisaties. Voor het NHM is € 3 miljoen beschikbaar in 2009, oplopend naar € 12 miljoen in 2011.

Doelstelling 74: Het aanbod van de publieke omroep is kwalitatief hoogwaardig en crossmediaal en richt zich op een breed en divers publiek

Het kabinet wil dat burgers toegang hebben tot een breed en pluriform media-aanbod. Daarbij past een sterke publieke omroep en een onafhankelijke en pluriforme pers. Het mediagebruik verandert onder invloed van digitalisering. Om effect te sorteren strekt het mediabeleid zich uit over de volle breedte van het medialandschap. Het richt zich op alle hedendaagse vormen van contentproductie- en distributie: publieke en commerciële omroep, kranten en opiniebladen en journalistieke en culturele uitingen op internet. De acties op het terrein van mediabeleid voor 2009 zijn:

Mediawijsheid

Het Mediawijsheid Expertisecentrum gaat kinderen, (groot)ouders, opvoeders en leerkrachten helpen actief en verstandig gebruik te maken van media. In 2008 is het centrum gestart met onder meer *online* dienstverlening via de site www.mediawijsheidkaart.nl. In 2009 moet de organisatie «echt staan» en wordt de service uitgebreid met fysieke loketten bij «Beeld en Geluid» en de bibliotheken. Er komt een publiekscampagne over mediawijsheid en de samenwerking tussen partijen die actief zijn met mediawijsheid wordt bevorderd. Het budget voor het Mediawijsheid Expertisecentrum loopt op tot minimaal € 1 miljoen in 2010.

Wijzigingen mediawet

De taak en organisatie van de landelijke publieke omroep wordt in 2009 aan de eisen van deze tijd aangepast. Dit gebeurt door twee wijzigingen van de mediawet. De «Multimediawet» zorgt ervoor dat de publieke omroep volop multimediaal kan opereren. De wet verruimt ook de regels voor reclame en sponsoring bij de commerciële omroep. De «Erkenningswet» schept de kaders voor de nieuwe concessieperiode 2010–2015 van de publieke omroep en maakt duidelijk welke eisen gesteld worden aan de erkenning van omroepverenigingen. In 2009 wordt ook de Richtlijn Audiovisuele mediadiensten in de Mediawet opgenomen (*Implementatiewet*). Hiermee wordt de regelgeving op het terrein van omroep en lineaire audiovisuele diensten gemoderniseerd en geliberaliseerd. Vergelijkbare diensten worden op dezelfde wijze gereguleerd, ongeacht de technische distributiewijze. Dit moet leiden tot een gelijk speelveld op de markt van audiovisuele mediadiensten.

Vorbereiding nieuwe concessieperiode publieke omroep

In 2009 wordt de visitatie van de landelijke publieke omroep en de wereldomroep afgerond. De visitatiecommissie beoordeelt hoe de publieke omroep zijn taak heeft vervuld tussen 2005 en 2010 en schenkt daarbij aandacht aan de programmering, het bereikte publiek, de organisatie en de financiering. Ook wordt het doel en de functie van het «stimuleringsfonds culturele omroepproducties» geëvalueerd. Kerntaak van het fonds is het bevorderen van de kwaliteit van de culturele programmering van de publieke omroep. De visitaties en evaluaties vormen de opmaat voor de nieuwe concessieperiode van de landelijke publieke omroep (2010–2015) en de verlening van erkenningen aan omroepverenigingen in 2010.

Financiering

In het mediabeleid staat de overheid op gepaste afstand. Daarom is wetgeving belangrijk om de optimale voorwaarden te scheppen voor

publieke en commerciële partijen in het veld om hun taak goed uit kunnen voeren. Voor de publieke omroep hoort daar nog een passende financiering bij. Bij de landelijke omroep door de rijksoverheid en bij de regionale en lokale omroepen door respectievelijk de provincies en gemeenten. Het Commissariaat voor de Media ziet toe op de naleving van de prestatieovereenkomst 2008–2010 van de landelijke publieke omroep die in november 2007 is afgesloten.

Doelstelling 36: Het kabinet geeft een nieuwe impuls aan het emancipatiebeleid en aan het homo-emancipatiebeleid

Het vernieuwde emancipatiebeleid wordt inmiddels volop uitgevoerd op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau. De bedoeling is meer vrouwen aan de top, het vergroten van de arbeidsparticipatie van vrouwen en het wegwerken van beloningsverschillen tussen vrouwen en mannen. Voor lesbiennes en homo's wil het kabinet de veiligheid en de sociale acceptatie vergroten. Voor de vernieuwing van het emancipatiebeleid en het lesbisch- en homo-emancipatiebeleid is in deze kabinetsperiode een extra bedrag olopend tot € 10 miljoen in 2011 beschikbaar. Er is in 2007 en 2008 begonnen met het uitvoeren van de activiteiten en programma's die zijn aangekondigd in de nota «Meer kansen voor vrouwen» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 30 420, nr. 50) en de nota «Gewoon homo zijn» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 017, nr. 33).

Om dit doel te bereiken gaat OCW (in 2009):

Meer kansen voor vrouwen

- Koploperovereenkomsten financieel ondersteunen. Eind 2008 zijn bestuurlijke afspraken gemaakt met minimaal 20 «koplopergemeenten» over maatschappelijke participatie van vrouwen uit etnische minderheden en over tijdbeleid om de combinatie van arbeid en zorg «tussen 7 en 7» te vereenvoudigen. Voor uitvoering van deze koploperovereenkomsten is ongeveer € 5 miljoen beschikbaar voor maatschappelijke participatie en € 2.5 miljoen voor tijdbeleid «7 tot 7».
- Een bijdrage leveren aan de «Taskforce DeeltijdPlus». De eerste resultaten van deze – in 2008 ingestelde – taskforce worden in 2009 naar verwachting zichtbaar. De taskforce besteedt aandacht aan het verhogen van het aantal uren dat vrouwen werken. Doelstelling van het kabinet is een verhoging van de arbeidsdeelname van vrouwen met een baan van tenminste twaalf uur per week van 58% in 2007 naar minimaal 65% in 2011. SZW stelt gedurende deze kabinetsperiode € 5 miljoen beschikbaar voor de taskforce.
- De charter «Talent naar de top» financieel ondersteunen. Het streven is dat in 2011 het aandeel vrouwen in topposities van het bedrijfsleven 20% bedraagt. Hiervoor is een taskforce ingesteld, die een charter «Talent naar de top» heeft gepresenteerd. Toonaangevende bedrijven en overheidsinstellingen, die de ambitie hebben het aantal vrouwen aan de top te vergroten, hebben zich hierop ingeschreven. Voor de ontwikkelfase is vanuit EZ en OCW gezamenlijk € 1 miljoen beschikbaar. EZ en OCW financieren ook de vervolgfase.
- De beloningsverschillen tussen mannen en vrouwen verminderen. Hiervoor is afgesproken dat bij de overheid het beloningsverschil van 4% (in 2004) in de komende kabinetsperiode minimaal gehalveerd wordt en zo mogelijk geheel wordt weggewerkt. In 2009 wordt dit beleidsvoornemen door BZK verder uitgewerkt.
- De deelname van meisjes aan technische opleidingen stimuleren. In 2009 wordt een plan van aanpak voor de bevordering van de deelname van meisjes in technische opleidingen gemaakt. Hiervoor is € 3 miljoen beschikbaar.
- Meer aandacht besteden aan de emancipatie van mannen. De voornemens zijn opgenomen in de kabinetsreactie op het «Plan van de man» en worden verder uitgewerkt in de «gezinsnota» van de minister voor Jeugd en Gezin.

Gewoon homo zijn

- Koploperovereenkomsten financieel ondersteunen. De vier grote steden en twaalf middelgrote gemeenten hebben in 2008 een koploperovereenkomst homo-emancipatie getekend. Hiervoor is ongeveer € 1 miljoen beschikbaar. Het streven is dat er in 2011 minimaal 50 gemeenten zijn met een actief homo-emancipatiebeleid.
- Gay & straight – alliances financieel ondersteunen. Er worden in 2008 «gay & straight-alliances» gesloten tussen homo-organisaties en sectororganisaties in de sectoren arbeid, onderwijs, sport en ouderenzorg. Deze worden vanaf 2009 uitgevoerd. Hiervoor is in deze kabinetsperiode ongeveer € 1,5 miljoen beschikbaar.
- Een bijdrage leveren aan de dialoog over homoseksualiteit. In 2009 wordt deze dialoog verder verbreed. De dialoog wordt gevoerd door jongeren, in migrante en levensbeschouwelijke kringen.
- Een bijdrage leveren aan de landelijke «Uit-de-kast-kom-dag». Deze dag wordt voor het eerst in 2009 georganiseerd.

Bijlage: Schakeltabel beleidsagenda 2009

Toelichting

In onderstaande schakeltabel zijn ter instrumentatie van de doelstellingen en projecten uit het beleidsprogramma indicatoren en streefwaarden opgenomen die in relatie staan tot de voorgenomen beleidsinspanningen en prioriteiten van de OCW begroting 2009. Zij zijn voorzien van de meest recente gerealiseerde waarden en waar mogelijk tussenstreefwaarden voor 2009 en streefwaarden voor 2011 of verder. Soms ontbreken streefwaarden bij de indicatoren of zijn de streefwaarden niet specifiek gekwantificeerd. Voor een toelichting hierop wordt verwezen naar de achterliggende beleidsartikelen.

Daarnaast zijn niet voor alle genoemde indicatoren recente gerealiseerde waarden beschikbaar. Dit heeft zowel te maken met de doorlooptijd als de periodiciteit van metingen en peilingen. Voor het uitvoeren en verwerken van metingen is immers tijd nodig, waarbij het ene onderzoek meer tijd vergt dan het andere. Ook maken sommige streefwaarden gebruik van onderzoek dat bijvoorbeeld maar één keer per twee jaar, of nog minder vaak, uitgevoerd wordt. Het is niet altijd zinvol of wenselijk vanuit het oogpunt van de administratieve lasten en het kostenaspect, om jaarlijks te monitoren. Grote internationale onderzoeken zijn bijvoorbeeld erg kostbaar. In de achterliggende beleidsartikelen is zoveel mogelijk toegelicht wanneer nieuwe gegevens worden verwacht. Zie ook de leeswijzer in de begrotingstoelichting.

Overzicht van kabinetsdoelen, instrumenten en prestatiegegevens en relatie met begrotingsartikelen.					
Nr.	Inhoud (doelstellingen en projecten beleidsprogramma)	Indicator	Gerealiseerde waarde en tussenstreefwaarde 2009 (waar mogelijk)	Streefwaarde	Verwijzing Artikel én OD
Kwaliteit onderwijs					
37.	Verhogen van de kwaliteit van onderwijs onder meer door basis-, voortgezet-, en beroepsonderwijs naadloos op elkaar en op het hoger onderwijs aan te laten sluiten o.a. door middel van <ul style="list-style-type: none"> • verbeteren prestaties taal en rekenen en verbeteren kwaliteitszorg • verlagen drempel Gewichtenregeling • realiseren passend onderwijs • verminderen aantal zeer zwakke scholen • naleving onderwijstijd 	<p><i>Taal en rekenen</i> Gemiddelde vaardigheidsscores in groep 8 voor</p> <p>a. taal b. begrijpend lezen c. rekenen (Bron: NWO Cohortonderzoek)</p> <p>Percentage 15 jarige leerlingen met lage leesvaardigheden. (bron: PISA 2006).</p> <p>Leerlingprestaties in het vo op het gebied taal. In het schooljaar 2007/2008 start een nieuw cohortonderzoek onder de naam COOL5-18. Op dit moment is er nog geen indicator en streefwaarde taalvaardigheid op basis van een Nederlands onderzoek aanwezig.</p>	<p><i>Taal en rekenen</i></p> <p>a. 1114 (2005); b. 54 (2005); c. 117 (2005);</p> <p>15,1% (2006)</p>	<p><i>Taal en rekenen</i></p> <p>a. Hoger b. Hoger c. Hoger</p> <p>8% (2010) (EU Lissabondoelstelling)</p> <p>Tenminste stabilisatie van de leerlingprestaties in het vo op het gebied taal in internationale en longitudinale onderzoeken zoals PISA, PIRLS en VOCL ten opzichte van het beeld in het meetjaar 2003.</p>	<p><i>Taal en rekenen</i></p> <p>a. Art 1, OD 1.3.2. b. Art 1, OD 1.3.2. c. Art 1, OD 1.3.2.</p> <p>Art 3, OD 3.3.2</p> <p>Art 3, AD 3.1</p>

Overzicht van kabinetsdoelen, instrumenten en prestatiegegevens en relatie met begrotingsartikelen.

Nr.	Inhoud (doelstellingen en projecten beleidsprogramma)	Indicator	Gerealiseerde waarde en tussenstreefwaarde 2009 (waar mogelijk)	Streefwaarde	Verwijzing Artikel én OD
		<i>Gewichtenregeling</i> Reductie taalachterstand van doelgroep-leerlingen aan het einde van de basisschool ten opzichte van 2001 (bron: NWO-cohort-onderzoek)	<i>Gewichtenregeling</i> – 21% (2005) Tussenstreefwaarde 2008: – 30%	<i>Gewichtenregeling</i> - 40% (2011)	<i>Gewichtenregeling</i> Art 1, OD 1.3.3
		<i>Passend onderwijs</i> Dekking infrastructuur van regionale samenwerkingsverbanden voor zorgleerlingen in het po, vo en (v)so (bron: CFI)	<i>Passend onderwijs</i> 0% (2006). Tussenstreefwaarde 2009: 20%.	<i>Passend onderwijs</i> 100% (2011)	<i>Passend onderwijs</i> Art 1, OD 1.3.3 Art 3, OD 3.3.3
		<i>Dekkingsgraad zorgen adviesteams</i> (bron: Nederlands Jeugdinstituut)	75% (2007)	100% (2011)	Art 4, OD 4.3.3
		<i>Zwakke scholen</i> Percentage zeer zwakke scholen a. in het basisonderwijs b. in het speciaal basisonderwijs c. in het (voortgezet) speciaal basisonderwijs (bron: Inspectie van het Onderwijs)	<i>Zwakke scholen</i> a. 1,3% (2006/2007) b. 6,4% (2006/2007) c. 5% (2006/2007)	<i>Zwakke scholen</i> a. 0,65% (2010/2011) b. 3,2% (2010/2011) c. 2,5% (2010/2011)	<i>Zwakke scholen</i> a. Art 1, OD 1.3.2 b. Art 1. OD 1.3.3. c. Art. 1 OD 1.3.3
		<i>Onderwijstijd</i> Mate waarin VO scholen en mbo opleidingen aan de normen voor onderwijstijd voldoen (bron: Inspectie van het Onderwijs)	<i>Onderwijstijd</i> December 2008 zal de Commissie Onderwijstijd aanbevelingen doen voor het beleid inzake onderwijstijd. Deze aanbevelingen kunnen consequenties hebben voor beleid en streefwaarden.	<i>Onderwijstijd</i>	<i>Onderwijstijd</i> Art 3, OD 3.3.2

Overzicht van kabinetsdoelen, instrumenten en prestatiegegevens en relatie met begrotingsartikelen.

Nr.	Inhoud (doelstellingen en projecten beleidsprogramma)	Indicator	Gerealiseerde waarde en tussenstreefwaarde 2009 (waar mogelijk)	Streefwaarde	Verwijzing Artikel én OD
11.	Hoger onderwijs met meer kwaliteit en minder uitval <ul style="list-style-type: none"> • meer kwaliteit en minder uitval in de bachelorfase • excellentie in onderwijs: beurzen voor talentvolle, ambitieuze studenten 	% studie-uitval (uit wo) en studie-switchers (binnen wo) na het (verwijzende en bindende) eerste bachelorjaar in bachelor-2 en -3 (bron: VSNU, CBS/1-cijfer HO)	14% (2007)	7% (2011)	Art 6/7, OD 6.3.3
		% wo-studenten dat in vier jaar de bachelor afrondt (bron: CBS/1-cijfer HO)	45% (2007)	>70% (2014)	Art 6/7, OD 6.3.3.
		Rendement van studenten in de post-propaedeutische fase van het hbo. (bron: 1-cijfer HO))	Van de hbo-studenten die in 2001 met de postpropaedeutische fase begonnen, behaalde 77% in 2007 het diploma	Van het cohort dat met de postpropaedeutische fase start in 2008/2009, heeft 90% in 2012/2013 het diploma behaald.	Art 6/7, OD 6.3.3.
		Kwaliteit docenten: % hbo-docenten met een mastergraad (bron: Meerjarenafspraken OCW en HBO-raad)	50% (2007)	70% in 2014, waarvan in 2017 10% gepromoveerd of deelneemt in een promotietraject.	Art 6/7, OD 6.3.2
38.	Voldoende gekwalificeerd onderwijspersoneel nu en in de toekomst <ul style="list-style-type: none"> • Waardering voor het leraarschap verhogen • Leraren beter belonen en zorgen voor een beter loopbaanperspectief • Een sterkere positie van de leraar • Verdere professionalisering van het leraarsberoep en versterking van de kwaliteit van het opleiden van leraren 	Aantal openstaande vacatures voor leraren en managers in po, vo en bve, in fte's (bron: Arbeidsmarktbarometer po, vo, bve).	1 100 (2007) (=0,6%) Tussenstreefwaarde 2008: < 2 200 (< 1%)	Kleiner dan 2 200 (2009) (< 1%)	Art. 9 en AD 9.1
Proj.	Aanval op de schooluitval	Het aantal nieuwe vsv'ers per kalenderjaar (nationale indicator). (bron: Tweede Kamer, 2007-2008, 26 695, nr. 44)	53 100 (2007) Tussenstreefwaarde: jaarlijkse reductie van 4 500.	35 000 (2012)	Art 4, OD 4.3.4

Overzicht van kabinetsdoelen, instrumenten en prestatiegegevens en relatie met begrotingsartikelen.

Nr.	Inhoud (doelstellingen en projecten beleidsprogramma)	Indicator	Gerealiseerde waarde en tussenstreefwaarde 2009 (waar mogelijk)	Streefwaarde	Verwijzing Artikel én OD
40.	Het fors uitbreiden van het aantal brede scholen <ul style="list-style-type: none"> • vergroten aantal combinatiefuncties • vergroten aantal brede scholen, met prioriteit in de 40 probleemwijken 	<ul style="list-style-type: none"> • Het aantal combinatiefuncties in en om de brede school. (bron: in ontwikkeling) • Aantal brede scholen (bron: Jaarbericht brede scholen in Nederland) 	<ul style="list-style-type: none"> • Tussenstreefwaarde 2010: 1000 • 1000 (2007), Tussenstreefwaarde 2009: 1100 	<p>2 500 (2012)</p> <p>1200 (2010)</p>	<p>Art 1, OD 1.3.4</p> <p>Art 1, OD 1.3.4</p>
41.	Een maatschappelijke stage voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs	Percentage leerlingen van alle vo-scholen dat een maatschappelijke stage loopt. (bron: OCW, plan van aanpak Maatschappelijke stage)	20% (2008–2009) 35% (2009–2010) 65% (2010–2011)	100% (2011–2012)	Art 3, OD 3.3.5
42.	Het invoeren van gratis schoolboeken in het voortgezet onderwijs met ingang van schooljaar 2009–2010	De schoolkosten voor ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs (bron: Inspectie van het Onderwijs)	Nulmeting (2009)	Verlaging met gemiddeld € 316	Art 3, OD 3.3.1
59.	Het tegengaan van radicalisering <ul style="list-style-type: none"> • inzetten van instrumenten die aansluiten op de vraag uit het onderwijsveld • Ontwikkelen van beleid ter verbetering sociale veiligheid op OCW instellingen. <p>OCW veiligheids- en radicaliseringsbeleid draagt bij aan het rijksbrede beleid. De projecten in dit kader worden gefinancierd door BZK.</p>	OCW heeft geen eigen indicatoren hiervoor, meer sluit aan bij de doelstelling van BZK op dit terrein.	OCW heeft geen aparte streefwaarde voor de onderwijssector, maar sluit aan bij de doelstellingen van BZK op dit terrein.	Het voorkomen en terugdringen van radicalisering in Nederland.	Begroting BZK

Overzicht van kabinetsdoelen, instrumenten en prestatiegegevens en relatie met begrotingsartikelen.

Nr.	Inhoud (doelstellingen en projecten beleidsprogramma)	Indicator	Gerealiseerde waarde en tussenstreefwaarde 2009 (waar mogelijk)	Streefwaarde	Verwijzing Artikel én OD
Kinderopvang					
39.	Het realiseren van een sluitend systeem voor kinderopvang voor 0–4 jarigen (inclusief arbeidsparticipatie vrouwen) <ul style="list-style-type: none"> • stimuleren deelname doelgroepkinderen aan vve • betere afstemming tussen bestaande voorzieningen van kinderopvang, peuterspeelzalen en voorschoolse educatie 	Percentage doelgroepkinderen onder 2 en 3 jarigen dat deelneemt aan een VVE-programma (bron: Sardes, 2006)	57% (2006) Tussenstreefwaarde 2009: 70%	100% (2011)	Art 24, OD 24.3.3
		Percentage doelgroepkinderen onder 4- en 5-jarigen dat feitelijk deelneemt aan een vve programma (bron: Sardes, 2006)	68% (2005) Tussenstreefwaarde 2009: 70%	100% (2011)	Art 1, OD 1.3.3
		Gelijktrekken Leidster/kind ratio in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven	Tussenstreefwaarde 2009:1:9	1:8 (2010)	Art 24, OD 24.3.3
Hoogstaande wetenschap					
12.	Het versterken van de internationale reputatie van Nederlandse wetenschappelijke instellingen en onderzoeksinstellingen <ul style="list-style-type: none"> • versterking promotiestelsel • toename van het aantal vrouwelijk hoogleraren • doorstroming wetenschappelijk talent (Vernieuwingsimpuls) 	Promotiegraad (aantal promoties per 1000 personen in de leeftijdsgroep 25–34 jarigen) (bron: VSNU en CBS)	1,48 (2006)	Verhoging relatief aantal promoties	Art 16, OD 16.3.3
		Het aandeel vrouwelijke hoogleraren (bron: VNSU/WOPI)	11,2% (2007)	15% (2010)	Art 16, OD 16.3.3
		Positie van onderzoekers binnen het programma «Vernieuwingsimpuls». (bron: NWO jaarboek 2005)	Gezien de nog korte historie van de Vernieuwingsimpuls is er geen basiswaarde	Afname bij de functie van postdoc, een procentuele toename bij de functies van UD, UHD en hoogleraar	Art 16, OD 16.3.3
14.	Het versterken van het innovatief vermogen van de Nederlandse economie <ul style="list-style-type: none"> • aandacht en prioriteit voor toepassingsgericht onderzoek • investeringen in de kwaliteit met behoud van onafhankelijkheid van onderzoek 	Percentage Raakprojecten met (lectoraat) deelname (bron: SIA, augustus 2008)	93% (2007)	95% (2011)	Art 6, OD 6.3.4
		Internationale wetenschappelijke kwaliteit op basis van de relatieve Nederlandse citatiescore (mondiale gemiddelde = 1) (bron: NOWT/CWTS)	1.34 (2003–2006) (= mondiale top-3)	Mondiale top 3	Art 16, AD 16.1
Proj	Nederland ondernemend innovatieland	Geen indicator, afhankelijk van maatschappelijk innovatieagenda voor onderwijs.			Art 3, OD 3.3.2.

Overzicht van kabinetsdoelen, instrumenten en prestatiegegevens en relatie met begrotingsartikelen.

Nr.	Inhoud (doelstellingen en projecten beleidsprogramma)	Indicator	Gerealiseerde waarde en tussenstreefwaarde 2009 (waar mogelijk)	Streefwaarde	Verwijzing Artikel én OD
Rijk cultureel leven					
73.	Alle jongeren tot 18 jaar raken actief of passief vertrouwd met cultuur en kunstvormen en met de Nederlandse geschiedenis, o.a. <ul style="list-style-type: none"> • gratis musea • cultuurkaart 	Aantal bezoeken aan (voormalig Rijks)musea van kinderen in de leeftijd tot en met 12 jaar (bron: SEO Economisch Onderzoek)	Nulmeting (2008)	+ 30% t.o.v. Nulmeting (2011) indien kinderen t/m 12 jaar vrije toegang krijgen tot (rijks)musea	Art 14, OD 14.3.2
		Verzilveringspercentage van de cultuurkaart (bron: CJP)	70% (2009)	80% (2011)	Art 14, OD 14.3.1
74.	Het aanbod van de publieke omroep is kwalitatief hoogwaardig en crossmediaal en richt zich op een breed en divers publiek <ul style="list-style-type: none"> • mediawijsheid • wijzigingen mediawet • voorbereiden nieuwe concessie-termijn publieke omroep 	Mediawijsheid – expertisecentrum	Het centrum is in 2008 gestart met onder meer online dienstverlening via de site www.mediawijsheidkaart.nl . In 2009 moet de organisatie echt staan en wordt de service uitgebreid met fysieke loketten bij «Beeld en Geluid» en de bibliotheken.	In 2011 is er een breed netwerk op het terrein van media-educatie (mediawijsheid-expertisecentrum)!	Art 15, AD 15.1
Een geëmancipeerd Nederland					
36.	Nieuwe impuls emancipatiebeleid en lesbisch- en homo-emancipatiebeleid in uitvoering <ul style="list-style-type: none"> • meer kansen voor vrouwen • gewoon homo zijn 	Arbeidsparticipatie vrouwen (≥ 12 uur) (bron: CBS)	58% (2007)	≥ 65% (2011)	Art 25, AD 25.1
		Aandeel vrouwen in topposities (rijksoverheid) (bron: Ministerie van BZK)	17% (2006)	25% (2011)	Art 25, AD 25.1
		Beloningsverschil tussen mannen en vrouwen bij de overheid (bron: Emancipatiemonitor 2006)	4% (2004)	2% (2011)	Art 25, AD 25.1
		Sociale acceptatie van homoseksuelen (bron: SCP)	85% (2006)	> 85% (2011)	Art 25, AD 25.1

Toelichting stelselindicatoren

Onderstaande figuren illustreren de kwaliteit en het functioneren van het onderwijsstelsel als geheel. Het betreft een selectie van de stelselindicatoren die ook zijn opgenomen in de publicatie Bestel in Beeld. De gegevens zijn geactualiseerd voor het jaar 2007.

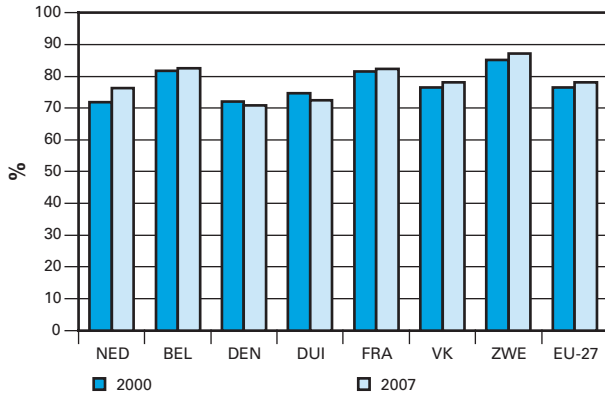
Stelselindicatoren dienen enerzijds ter verantwoording (op hoofdlijnen) aan de Tweede kamer over de kwaliteit en de resultaten van het onderwijsstelsel en anderzijds voor het signaleren van risico's en kansen in het stelsel: is het bestaande beleid toereikend om afspraken over stelsel-doelen na te komen.

Vijf van de twaalf hier opgenomen stelselindicatoren sluiten aan bij de afgesproken EU benchmarks in het Lissabonproces. Hiermee plaatsen we ons stelsel in een internationale context. Doel hiervan is te leren van wederzijdse ervaringen en waar mogelijk verbeteren van de eigen prestaties.

Dit geldt ook voor de zesde indicator: onderwijsuitgaven per deelnemer. De overige indicatoren zeggen iets over de kwaliteit van scholen en hun toegevoegde waarde, de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt en de beschikbaarheid van voldoende onderwijspersoneel. Het betreffen belangrijke prioritaire thema's uit de beleidsagenda.

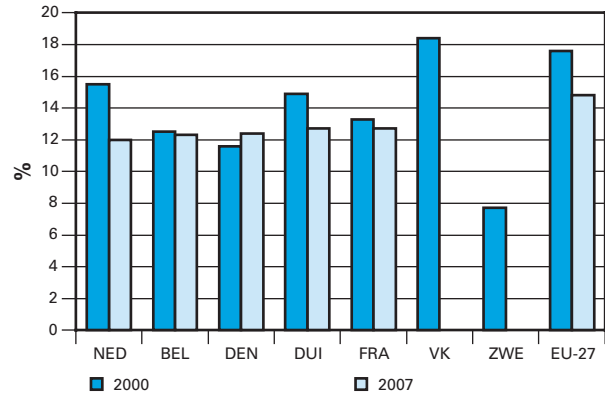
Indicatoren en kengetallen van (kwaliteit en prestaties van) het onderwijsstelsel

1) Lissabon-doelstelling: Opleidingsniveau
Percentage 20–24 jarigen met tenminste hoger secundair onderwijs (bron: Eurostat)

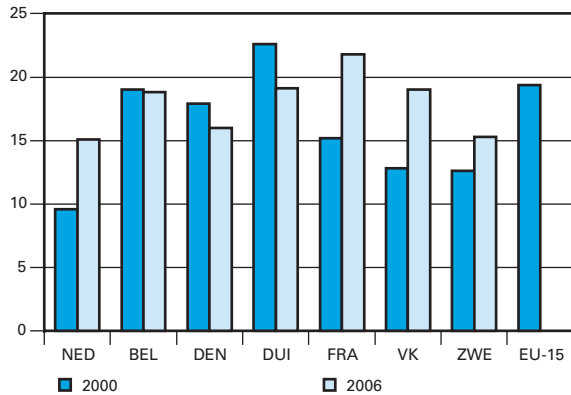
Doelstelling: 85% in 2010; Zie artikel 3 en 4

2) Lissabon-doelstelling: Voortijdig schoolverlaten
Percentage 18–24 jarigen dat geen onderwijs volgt en geen startkwalificatie heeft behaald (bron: Eurostat)

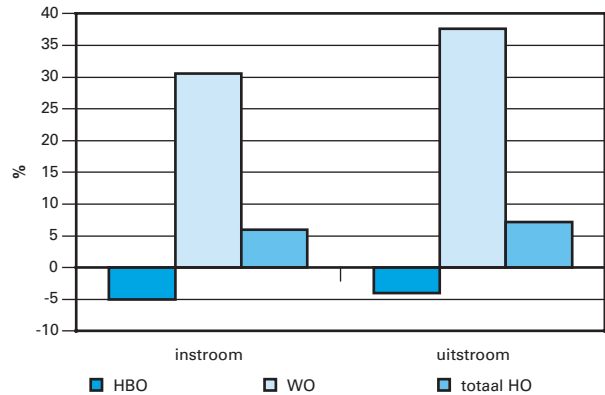
Doelstelling: 8% in 2010; Zie artikel 3 en 4

3) Lissabondoelstelling: Leesvaardigheid
Percentage 15-jarige leerlingen met lage leesvaardigheden (bron: PISA)

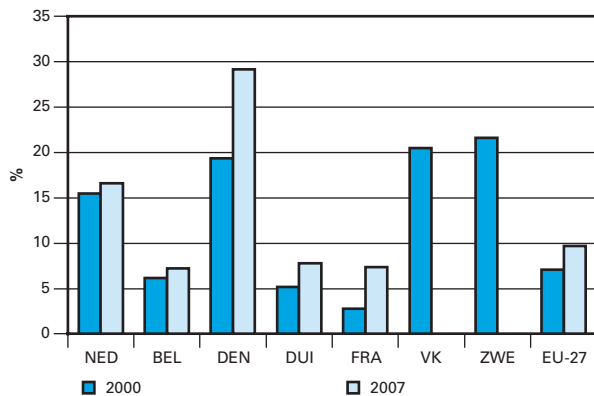
Doelstelling: 9% in 2010; Zie artikel 3 en 4

4) Lissabondoelstelling: Bèta-Techniek
Verandering (% 2007 t.o.v. 2000) instroom en uitstroom Natuur en Techniek (bron: CFI)

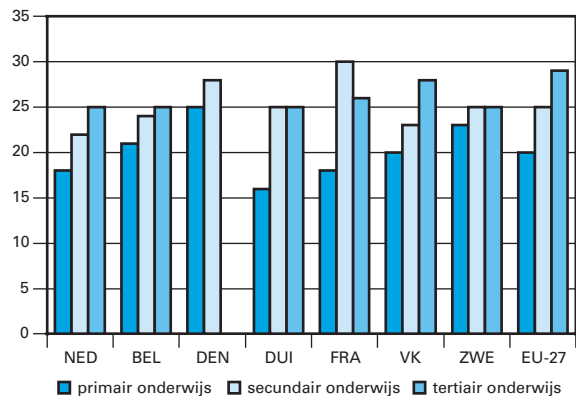
Doelstelling: 15% meer uitstroom in 2010 t.o.v. 2000; Zie artikel 6 en 7

5) Lissabondoelstelling: Leven lang leren
Percentage 25–64 jarigen dat deelneemt aan leeractiviteiten (bron: Eurostat)

Doelstelling: 20% in 2010; Zie artikel 4

6) Onderwijsuitgaven per deelnemer
Als aandeel van het Bruto Binnenlands Product per hoofd, 2005. (bron: OESO)

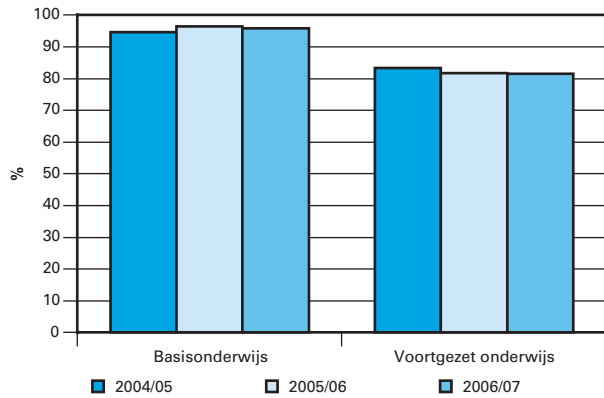

Kengetal, geen streefwaarde; Zie voor uitgaven/deelnemer artikelen 1–7

Indicatoren en kengetallen van de (kwaliteit en prestaties) van het onderwijsstelsel

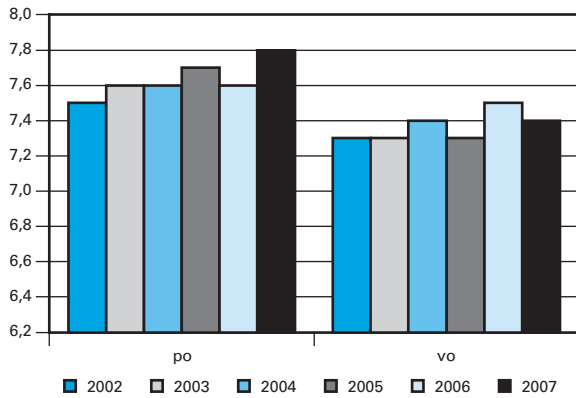
7) Toegevoegde waarde scholen

Percentage scholen met voldoende opbrengsten t.o.v. het niveau dat o.g.v. samenstelling leerlingpopulatie mag worden verwacht (bron: Inspectie van het Onderwijs)

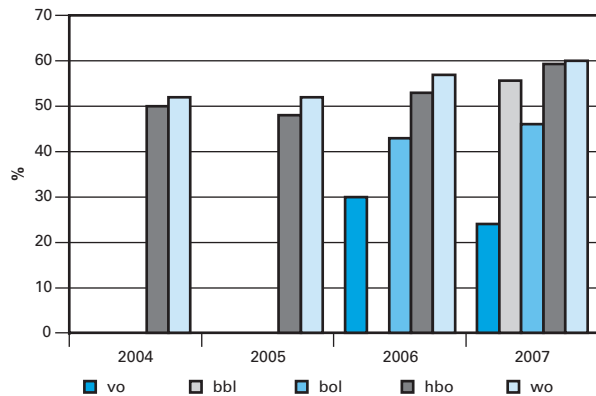
Kengetal, geen streefwaarde; Zie ook artikel 1 en 3

9) Oordeel ouders over kwaliteit school van hun kind
Rapportcijfer ouders (bron: OCW Onderwijsmeter)

Doelstelling: tenminste rapportcijfer 7,5 in 2010; Zie artikel 1 en 3

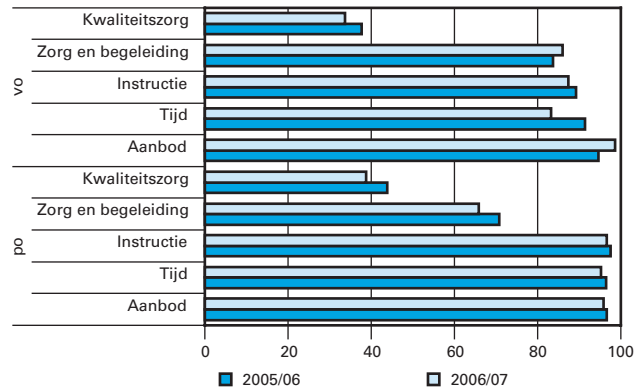
11) Aansluiting onderwijs - arbeidsmarkt
Percentage afgestudeerden dat aangeeft dat de opleiding voldoende basis was om te starten op de arbeidsmarkt (bron: ROA)

Zie voor streefwaarden bij deze indicator artikel 1, 3, 4, 6 en 7

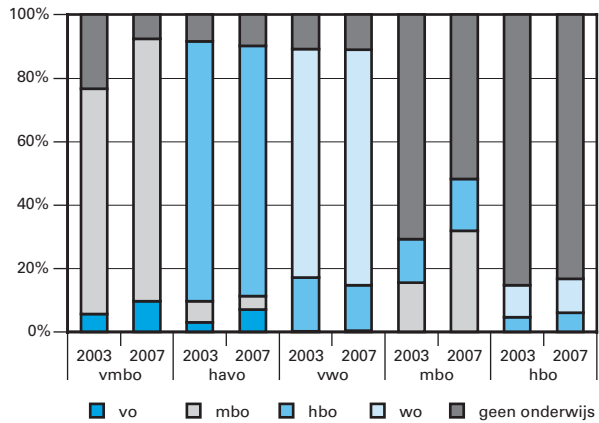
8) Kwaliteitskenmerken scholen

Percentage scholen dat voldoende scoort op diverse kwaliteitskenmerken (bron: Inspectie van het Onderwijs)

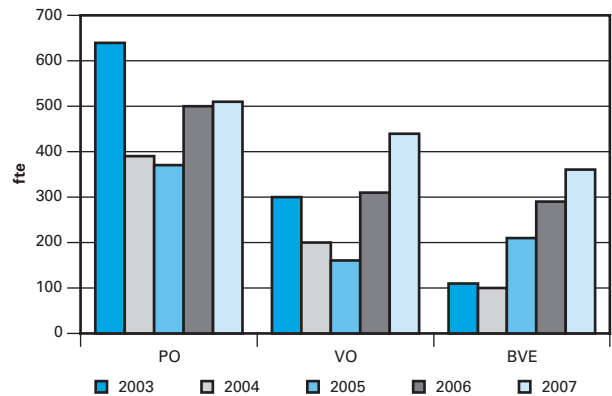
Zie voor streefwaarden bij deze kwaliteitskenmerken artikel 1 en 3

10) Doorlopende leerlijn
Percentage gediplomeerden naar bestemming (bron: onderwijsmatrix)

Zie voor streefwaarden bij deze indicator artikel 3

12) Openstaande vacatures
Aantal vacatures voor leraren en managers in 3e kwartaal in fte (bron: Arbeidsmarktmonitor)

Doelstelling: totaal aantal vacatures < 2200 fte in 2009; Zie artikel 9

Aansluiting ontwerpbegroting 2008 naar 2009

Deze beleidsagenda wordt afgesloten met de financiële paragraaf *Aansluiting ontwerpbegroting 2008 naar 2009*. In deze paragraaf worden conform de rijksbegrotingsvoorschriften de belangrijkste budgettaire veranderingen op de OCW-begroting gepresenteerd en toegelicht. Deze budgettaire veranderingen zijn het gevolg van met name het coalitie-akkoord, de kaderbriefbesluitvorming (enveloppenverdeling) en de augustusbesluitvorming (definitief kabinetsbesluit over de begrotingen).

Tabel 1 Bijstellingen t.o.v. geautoriseerde uitgavenbegroting 2008 (x € 1 miljoen)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2009	34 945,3	35 127,2	34 987,6	35 150,1	35 325,5	35 503,0
Stand geautoriseerde ontwerpbegroting 2008	32 779,0	32 610,8	32 454,8	32 444,7	32 622,9	32 765,9
Totaal verschil	2 166,3	2 516,4	2 532,8	2 705,4	2 702,7	2 737,1
Enveloppe	3,4	402,4	649,4	888,5	924,5	923,5
Additionele middelen kinderopvang	716,0	733,0	313,0	274,0	262,0	257,0
Maatregelen buitengewone uitgaven	0,0	- 2,0	- 2,1	- 2,2	- 2,2	- 2,2
Teldatum MBO	0,0	114,3	114,3	114,3	114,3	114,3
Prijscompensatie versnelling schoolboeken	3,5	- 1,1	- 0,9	- 0,2	0,0	0,0
Invoering BTW-plicht administratiekantoren	0,0	16,5	16,5	16,5	16,5	16,5
Incidentele loonontwikkeling	34,5	85,4	136,5	186,6	186,6	186,6
Leerlingenontwikkeling	41,2	39,5	49,8	44,6	44,6	44,6
Werkleerrecht	0,0	4,8	25,3	37,8	37,8	37,8
FES-middelen	148,0	11,9	13,2	0,0	0,0	0,0
Versleuteling basisregistraties VROM	0,0	- 0,4	- 1,1	- 1,2	- 1,1	- 1,1
Intertemporele compensatie	- 106,2	- 12,0	83,6	36,9	11,6	- 14,0
Eindejaarsmarge 2007/2008	212,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Wegwerken achterstanden restauraties monumenten	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Meevallers/ramingsbijstellingen	27,3	7,1	- 9,6	- 1,9	3,7	11,0
Totaal bijstellingen	1 129,6	1 399,4	1 387,9	1 593,6	1 598,3	1 574,0
<i>Technische verschillen:</i>						
Loon- en prijsbijstellingen	969,4	978,1	982,2	987,7	993,8	994,9
Overige technische verschillen	67,4	138,9	162,8	124,1	110,7	168,3
Totaal technisch	1 036,7	1 117,0	1 144,9	1 111,8	1 104,4	1 163,2
Totaal	2 166,3	2 516,4	2 532,8	2 705,4	2 702,7	2 737,1

Toelichting:

Enveloppe

Het betreft de bedragen die zijn toegevoegd aan de OCW begroting. Deze middelen zijn inclusief het LNV aandeel, welke zijn overgeboekt naar de begroting van LNV (zie overige technische verschillen). De onderverdeling van de enveloppen wordt in tabel 2 en 3 toegelicht.

Additionele middelen kinderopvang

Het betreft de bedragen die zijn toegevoegd aan de begroting van OCW. Kinderopvang wordt verder toegelicht onder tabel 4 van deze paragraaf.

Maatregelen buitengewone uitgaven

Hervormingen binnen de regeling buitengewone uitgaven (BU) hebben gevolgen voor inkomensafhankelijke toeslagen, waaronder de

kinderopvangtoeslag. Als gevolg daarvan is de raming voor de kinderopvangtoeslag licht neerwaarts bijgesteld.

Teldatum MBO

De tweede teldatum MBO is erop gericht de instellingen aanvullend te prikkelen tot het voorkomen van voortijdige schooluitval. Uit de telling van 1 februari 2008 blijkt dat het aantal deelnemers op de 2e teldatum minder is afgenomen (ten opzicht van 1 oktober 2007) dan ten tijde van het opstellen van het coalitieakkoord was verondersteld. Als gevolg hiervan is vanaf 2009 de ingeboekte korting van € 155 miljoen verlaagd met € 114 miljoen (inclusief aandeel LNV).

Prijscompensatie versnelling schoolboeken

De versnelling van de invoering van schoolboeken naar 2008 zorgt voor extra uitgaven in dit jaar en minder uitgaven in de daarop volgende jaren.

Invoering BTW-plicht administratiekantoren

Met ingang van 1 januari 2009 wordt de BTW-vrijstelling voor administratiekantoren in het onderwijs afgeschaft. Alle onderwijssectoren worden hiervoor gecompenseerd. In totaal bedraagt het compensatiebedrag € 16,5 miljoen structureel.

Incidentele loonontwikkeling

De bedragen van de incidentele loonontwikkeling zijn inclusief oploop toegevoegd aan de begroting van OCW. Deze worden ingezet ter dekking van de kabinetsreactie op het actieplan «LeerKracht van Nederland».

Leerlingenontwikkeling

Mede als gevolg van de bevolkingsontwikkeling zijn de ramingen met betrekking tot de deelname aan het onderwijs bijgesteld. De ramingen laten ten opzichte van de begroting 2008 een hogere deelname in het po, vo en wo zien. Het totaal aantal deelnemers in het mbo was aanmerkelijk lager dan geraamd, vooral vanwege het feit dat het ingeschatte effect van de kwalificatieplicht (circa 20 000 extra mbo-deelnemers) nog niet zichtbaar was in de telling van 1 oktober 2007. In het hbo zijn meer deeltijdstudenten geteld dan was geraamd en minder voltijdstudenten. De budgettaire vertaling van deze leerlingenontwikkeling wordt toegelicht in het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

Werkleerrecht

In verband met de beoogde invoering van de Werkleerrecht in de loop van 2009 wordt verwacht dat 20% van de doelgroep vrijwillig kiest om een middelbare beroepsopleiding te gaan volgen. Voor deze verwachte extra groei van deelnemers aan het mbo, wordt het mbo gecompenseerd.

«Fonds Economische Structuur»-middelen (FES-middelen)

De FES-middelen worden toegelicht in het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

Versleuteling basisregistraties VROM

Dit betreft het aandeel van OCW in de kosten voor de basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG), Topografie en Grootschalige Basis Kaart Nederland (GBKN). Dit wordt toegelicht in het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

Intertemporele compensatie

Dit betreft voor een deel een kasschuif in het kader van het actieplan 'LeerKracht van Nederland'. Daarnaast is er sprake van een kasschuif van

2009 naar 2008 in verband met een wijziging in de wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS) vanwege de invoering van de gratis schoolboeken. Om de OCW-begroting over de jaren heen sluitend te maken is er tevens een kasschuif van 2008 naar latere jaren.

Eindejaarsmarge 2007/2008

Dit betreffen middelen die in 2007 op de OCW begroting nog niet tot uitgaven hebben geleid en zijn doorgeschoven naar 2008.

Wegwerken achterstanden restauraties monumenten

Dit amendement, dat is aangenomen tijdens het debat over de voorjaarsnota, behelst een eenmalige impuls van € 50 miljoen voor het wegwerken van de achterstanden in restauratie van monumenten.

Meevallers/ramingsbijstellingen

Dit is een saldering van de mee- en tegenvallers aan de uitgavenkant van de begroting.

Loon- en prijsbijstellingen

Deze worden toegelicht in het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

Overige technische verschillen

De overige technische bijstellingen betreffen grotendeels desalderingen met de ontvangsten en overboekingen met andere departementen, waaronder het LNV-aandeel uit de enveloppen.

Zie voor de meerjarenraming van de uitgaven per artikel het verdiepingshoofdstuk (samenvatting).

Enveloppen

Tabel 2 Enveloppen (x € 1 miljoen)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Enveloppe Innovatie, Kennis en Onderzoek	0,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0
Enveloppe Kinderopvang	0,0	111,0	281,2	449,0	485,0	485,0
Enveloppe Onderwijs	0,0	115,9	114,9	114,9	114,9	114,9
Enveloppe Onderwijs: Actieplan «LeerKracht van Nederland»	0,0	93,1	167,1	224,1	224,1	224,1
Enveloppe Onderwijs / MBO	0,0	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0
Enveloppe Cultuur en monumenten	0,0	24,0	27,8	42,0	42,0	42,0
Enveloppe Participatie, onderkant en armoede	2,4	7,4	7,4	7,5	7,5	7,5
Enveloppe Veiligheid	1,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0
Totaal uitdeling	3,4	402,4	649,4	888,5	924,5	923,5

Tabel 3 Verdeling enveloppen per artikel (x € 1 miljoen)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Primair onderwijs	0,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0
Voortgezet onderwijs	2,4	30,8	30,8	30,8	30,9	30,9
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	0,0	44,3	44,3	44,3	44,3	44,3
Hoger beroepsonderwijs	0,0	25,3	25,3	26,3	26,3	26,3
Wetenschappelijk onderwijs	- 1,0	5,7	17,7	24,7	24,7	24,7
Onderwijspersoneel	0,0	93,1	167,1	224,1	224,1	224,1
Cultuur	0,0	23,2	27,0	41,2	41,2	41,2
Onderzoek en wetenschappen	2,0	39,0	26,0	18,0	18,0	17,0
Kinderopvang	0,0	111,0	281,2	449,0	485,0	485,0
Emancipatie	0,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Totaal uitdeling	3,4	402,4	649,4	888,5	924,5	923,5

Toelichting:

De tranche 2009 uit de verschillende enveloppen is aan de OCW-begroting toegevoegd. Daarnaast zijn oplopen uit enveloppen Kinderopvang, Onderwijs (actieplan «LeerKracht van Nederland») en Cultuur en monumenten aan de begroting toegevoegd. De oploop van de overige enveloppen voor 2010 en verder en het resterende deel uit de enveloppe Cultuur en monumenten is conform de afspraak uit het coalitieakkoord gereserveerd op de aanvullende post bij het ministerie van Financiën. Besluitvorming over deze tranches vindt in het voorjaar 2009 en 2010 plaats.

Kinderopvang

Tabel 4 Kinderopvang (x € 1 miljoen)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ontwerpbegroting OCW 2008	1 933	1 859	1 912	1 961	1 997	2 046
Uitgavenraming bij ongewijzigd beleid	2 784	3 207	3 351	3 503	3 540	3 591
bruto problematiek	851	1 348	1 439	1 542	1 543	1 545
technische mutaties op begroting 2008*	- 26	- 26	- 55	- 56	- 57	- 59
netto problematiek	825	1 322	1 384	1 486	1 486	1 486
Maatregelen op het terrein van gastouderbureaus en gastouderopvang	0	0	383	353	353	353
Tabel kinderopvangtoeslag	0	360	331	347	347	347
Overige maatregelen, waaronder niet-gebruikte uren, maximumprijs en facturering	14	101	83	87	87	87
Totaal maatregelen	14	461	797	787	787	787
<i>Saldo na maatregelenpakket</i>	<i>811</i>	<i>861</i>	<i>587</i>	<i>699</i>	<i>699</i>	<i>699</i>
Inzet enveloppemiddelen**	10	96	242	393	405	410
Extra ontvangsten na afrekenen toeslag	32	32	32	32	32	32
Additionele middelen	716	733	313	274	262	257
Meevaller Studiefinanciering	53	0	0	0	0	0
Totale dekking	811	861	587	699	699	699

* Loon en prijsbijstelling en overboeking naar gemeentefonds

** Zie tabel 24.4, beleidsartikel 24

Toelichting:

Het gebruik van de kinderopvang groeit harder dan verwacht. Om de financiële houdbaarheid van het stelsel op lange termijn te waarborgen, zijn aanpassingen van het stelsel noodzakelijk. In bovenstaande tabel wordt de problematiek, het totaal aan maatregelen en de bijbehorende dekking weergegeven. In artikel 24 wordt hier dieper op ingegaan.

Ontvangsten

Tabel 5 Bijstellingen t.o.v. geautoriseerde ontvangstenbegroting 2008 (x € 1 miljoen)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2009	2 078,5	1 971,0	1 969,5	1 920,3	1 981,4	2 066,6
Stand geautoriseerde ontwerpbegroting 2008	1 207,8	1 225,4	1 211,1	1 118,9	1 137,0	1 178,0
Totaal verschil	870,7	745,6	758,4	801,4	844,3	888,5
Ramingsbijstelling Wet kinderopvang	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0
Leerlingenontwikkeling	0,9	- 2,9	- 2,9	- 2,9	- 2,9	- 2,9
FES-middelen	148,0	11,9	13,2	0,0	0,0	0,0
Eindejaarsmarge 2007/2008	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Meevallers/ramingsbijstellingen	34,3	17,5	11,1	13,6	19,2	26,5
Totaal bijstellingen	215,4	58,5	53,4	42,7	48,3	55,6
Technische bijstellingen	655,3	687,1	705,0	758,7	796,0	832,9
Totaal technisch	655,3	687,1	705,0	758,7	796,0	832,9
Totaal	870,7	745,6	758,4	801,4	844,3	888,5

Toelichting:

Ramingsbijstelling Wet kinderopvang

Dit betreft een verhoging van de ontvangstenraming door terugvordering van teveel uitbetaalde kinderopvangtoeslag. Kinderopvang wordt verder toegelicht onder tabel 4 van deze paragraaf en in artikel 24.

Technische bijstellingen

Het betreft hier een bijstelling van de autonome ramingen en desalderingen met de uitgaven.

Zie voor de meerjarenraming van de ontvangsten per artikel het verdiepingshoofdstuk (samenvatting).

3. BELEIDSARTIKELEN

ARTIKEL 1. PRIMAIR ONDERWIJS

1.1 Algemene doelstelling: het primair onderwijs zorgt dat leerlingen in de eerste fase van de doorlopende leerlijn hun talenten maximaal kunnen ontplooiën en vervolgonderwijs kunnen volgen dat het beste past bij hun talenten. Het legt bovendien de basis voor de huidige en toekomstige deelname van deze leerlingen aan de samenleving.

Omschrijving

Alle kinderen hebben recht op passend en kwalitatief goed primair onderwijs in voldoende toegeruste scholen (*Grondwet*, art 23: Stb. 2002, 200). De overheid houdt daarvoor een stelsel van (speciale) basisscholen en scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs in stand en waarborgt de kwaliteit van het onderwijs. Voor leerlingen die extra zorg nodig hebben, heeft de overheid als taak om ondersteuning te bieden en onderwijsachterstanden te voorkomen (*Wet op het primair onderwijs* en *Wet op de expertisecentra*). De overheid verplicht ouders door middel van de Leerplichtwet om hun kinderen onderwijs te laten volgen.

Verantwoordelijkheid van de minister

De minister is verantwoordelijk voor een onderwijsstelsel dat zodanig functioneert dat het onderwijs aansluit bij de talenten en ambities van individuele leerlingen en bij wat de maatschappij nodig heeft. In het bijzonder is hij verantwoordelijk voor de toegankelijkheid van het onderwijs, de rechtmatige besteding van onderwijsmiddelen en het borgen van de onderwijskwaliteit. De instrumenten die hij tot zijn beschikking heeft, zijn wet- en regelgeving, bekostiging, subsidies, toezicht en dialoog met belanghebbenden. Deze belanghebbenden worden door de minister in een positie gebracht die hen in staat stelt maximaal bij te dragen aan goed onderwijs. Hij doet dat door wetten en regels uit te vaardigen voor goed bestuur.

De minister voor Jeugd en Gezin is verantwoordelijk voor zorg in de school vanuit het gemeentelijke en preventieve domein. In de beleidsvorming over de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg werken de ministers van OCW en JenG nauw samen, omdat de school de vind- en werkplaats is van kinderen en jongeren met problemen.

Externe factoren

Het onderwijs wordt ook bepaald door de inzet van leerlingen, ouders, leraren, schoolleiders, bestuurders, toezichthouders, brancheorganisaties, maatschappelijke organisaties (bijvoorbeeld jeugdzorg), andere overheden en bedrijven. De minister is daarom ook afhankelijk van de beschikbaarheid, capaciteiten en faciliteiten van deze actoren. Andere factoren die de minister slechts beperkt kan beïnvloeden, maar waarvan hij wel afhankelijk is, zijn: ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, demografische ontwikkelingen (zoals veranderingen in de samenstelling van de leerlingenpopulatie en het lerarenbestand) en conjuncturele ontwikkelingen.

Tabel 1.1 Indicatoren				
Prestatie-indicator	Basiswaarde peildatum	Laatste waarde	Streefwaarde peildatum 1	Streefwaarde peildatum 2
1. Positie op internationale ranglijst «gemiddelde wiskunde- prestaties» in groep 6 van het basisonderwijs Bron: TIMSS	5/6 Peildatum: 1995	6 Peildatum: 2003	Top 5 Peildatum: 2007	Top 5 Peildatum: 2011
2. Positie op internationale ranglijst «gemiddelde leesvaardig- heid» in groep 6 van het basisonderwijs Bron: PIRLS	21 Peildatum: 1995	12 Peildatum: 2007	–	Top 5 Peildatum: 2011
3. Percentage scholen waar de resultaten van de leerlingen aan het einde van de schoolperiode ten minste liggen op het niveau dat op grond van de samenstelling van de leerlingpopulatie mag worden verwacht. Bron: Inspectie van het Onderwijs	89% Peildatum: 2004	95% Peildatum: 2007	Nvt Nvt	Nvt Nvt
4. Percentage leerlingen op basisscholen met havo of vwo advies Bron: NWO Cohortonderzoek	– –	38% Peildatum: 2005	40% Peildatum: 2008	– –
5. Rapportcijfer ouders over de kwaliteit van de school van hun kind Bron: Onderwijsmeter	7,5 Peildatum: 2001	7,5 Peildatum: 2008	Tenminste 7,5 Peildatum 2009	Tenminste 7,5 Peildatum: 2011

Toelichting:

- 1–2: Deze indicator brengt het nationale prestatieniveau in vergelijking met andere landen in beeld. Het is de ambitie dat het Nederlandse basisonderwijs tot de top vijf van de wereld behoort als het gaat om wat leerlingen presteren op gebieden als taal en rekenen. Minder goede internationale prestaties zijn aanleiding tot een grondige evaluatie. Eind 2008 volgt een nieuwe peiling van TIMSS over het jaar 2007. In 2011 volgt een nieuwe peiling van PIRLS.
- 3: Deze indicator wordt bepaald door de gemiddelde prestaties van de school te bekijken over een periode van drie jaren, hierbij rekening houdend met de sociaal economische status en etniciteit van de leerlingpopulatie. Hierdoor ontstaat een goed zicht op scholen die langere tijd zeer zwakke of juist zeer goede opbrengsten hebben. Wel is de meting *relatief*: de prestaties worden afgezet tegen een verwacht niveau waardoor er altijd scholen zijn waarvan de prestaties onder, dan wel boven het verwachte niveau liggen. In oktober 2007 heeft Prof. dr. J.L. Peschar in opdracht van OCW het onderzoek afgerond: «Over leerwinst als stelselindicator. Een verkennend onderzoek naar de ontwikkeling van een stelsel-indicator voor leerwinst of toegevoegde waarde van het onderwijs in Nederland». De resultaten van een vervolgoopdracht voor de constructie van deze *absolute* indicator komen eind 2008 beschikbaar.
- 4: Nederland streeft ernaar dat op termijn (na 2020) bijna de helft van

de Nederlandse beroepsbevolking tussen de 25 en 44 jaar hoger opgeleid is. Om deze doelstelling te bereiken, is het gewenst dat meer leerlingen in het primair onderwijs een hoger prestatieniveau bereiken en dat zij dat niveau ook vasthouden in het voortgezet onderwijs. Begin 2009 zijn nieuwe cijfers beschikbaar.

- 5: Ouders worden jaarlijks gevraagd naar hun tevredenheid met de school van hun kind. In 2008 is het rapportcijfer 7,5. Het is de ambitie om dit cijfer in de toekomst ten minste op een 7,5 te houden. Of deze ambitie gerealiseerd wordt, zal niet alleen beïnvloed worden door het departementale beleid, zoals het beleid voor ouderbetrokkenheid, maar ook door factoren waar het departement minder direct invloed op kan en wil uitoefenen. In 2009 zal een nieuwe waardering voor 2009 beschikbaar zijn.

1.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 1.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 1 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	8 789 236	9 057 094	9 111 972	8 995 630	8 909 568	8 856 123	8 771 973
Waarvan garantieverplichtingen	0	0	0	0	0	0	0
Totale uitgaven	8 599 849	9 058 275	9 113 188	8 996 846	8 910 784	8 857 339	8 773 189
Programma-uitgaven:	8 593 249	9 051 415	9 107 224	8 991 127	8 905 722	8 852 277	8 768 127
<i>Leerlingen volgen onderwijs op vol- doende toegeruste scholen voor primair onderwijs</i>	<i>8 114 122</i>	<i>8 564 089</i>	<i>8 793 331</i>	<i>8 760 427</i>	<i>8 688 299</i>	<i>8 633 343</i>	<i>8 550 078</i>
● Personele bekostiging	7 012 084	7 428 810	7 649 629	7 627 163	7 562 283	7 514 535	7 442 831
● Materiële bekostiging	1 068 875	1 097 928	1 106 363	1 100 919	1 093 762	1 082 969	1 073 703
● Verbeteren binnenmilieu	0	700	2 700	2 700	2 700	2 700	2 000
● Onderwijspersoneelsbeleid	8 176	6 219	5 493	4 493	4 493	5 593	5 593
● Invoering onderwijsnummer	4 409	4 124	5 224	2 000	2 000	2 000	2 000
● Versterken positie ouders	2 763	3 602	3 494	2 834	2 744	2 729	2 729
● Overig	17 815	22 706	20 428	20 318	20 317	22 817	21 222
<i>Leerlingen volgen onderwijs van hoge kwaliteit</i>	<i>57 348</i>	<i>51 486</i>	<i>38 988</i>	<i>32 694</i>	<i>27 395</i>	<i>24 154</i>	<i>24 034</i>
● Verbeteren van taal- en reken- opbrengsten	2 638	17 194	25 940	21 775	15 100	13 300	13 300
● Leer- en hulpmiddelen	0	0	0	0	6 000	6 000	6 000
● Excellentie en talentontwikkeling	0	1 000	3 000	3 000	3 000	0	0
● Vergroten kwaliteitszorg	411	720	600	600	600	600	600
● Verbreding techniek in het basisonder- wijs	1 245	8 261	7 881	4 787	500	500	0
● Cultuur en school	15 700	16 850	0	0	0	0	0
● Schoolbegeleiding	35 787	6 196	1 298	1 132	967	801	641
● Overig	1 567	1 265	269	1 400	1 228	2 953	3 493
<i>Leerlingen kunnen zonder drempels het primair onderwijs volgen dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften</i>	<i>304 841</i>	<i>359 587</i>	<i>344 900</i>	<i>300 422</i>	<i>289 872</i>	<i>289 176</i>	<i>289 187</i>
● Passend onderwijs, WSNS en LGF	60 512	47 755	54 405	56 869	58 429	59 233	59 234
● Onderwijsachterstandenbeleid (o.a gewichtenregeling en VVE)	216 493	279 589	258 282	211 310	199 230	198 940	198 950
● Segregatie	0	1 000	1 000	1 000	1 000	0	0
● Faciliteiten zieke leerlingen	6 224	6 571	6 571	6 571	6 571	6 571	6 571
● Veiligheid op school	21 262	22 874	22 844	22 874	22 844	22 634	22 634
● Overig	350	1 798	1 798	1 798	1 798	1 798	1 798

Tabel 1.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 1 (x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Leerlingen krijgen een beter aanbod van aansluitende voorzieningen in en om de school</i>	68 091	32 144	28 110	13 790	13 689	12 774	12 774
● Brede scholen	31 676	25 439	15 741	9 516	9 415	8 500	8 500
● Dagarrangementen en combinatie-functies	465	1 980	8 000	0	0	0	0
● Tussenschoolse opvang	3 569	4 274	4 274	4 274	4 274	4 274	4 274
● Buitenschoolse opvang	32 121	256	85	0	0	0	0
● Overig	260	195	10	0	0	0	0
<i>Voorcalculatorische uitdelingen</i>	0	0	- 134 558	- 148 697	- 144 933	- 138 569	- 139 345
<i>Programmamakosten overig</i>	48 847	44 109	36 453	32 491	31 400	31 399	31 399
● Uitvoeringsorganisatie IBG	18 616	21 886	16 629	14 528	14 455	14 456	14 456
● Uitvoeringsorganisatie CFI	30 231	22 223	19 824	17 963	16 945	16 943	16 943
Apparaatsuitgaven	6 600	6 860	5 964	5 719	5 062	5 062	5 062
Ontvangsten	101 845	72 922	21 936	5 936	1 661	1 661	1 661

¹ Met ingang van 1 augustus 2006 is er een vraaggestuurde financiering van schoolbegeleidingsdiensten en worden de middelen stapsgewijs opgenomen in de vergoeding aan scholen. In deze tabel verschuiven deze middelen dan naar het onderdeel «personele bekostiging».

² De middelen voor innovatie in het Primair onderwijs zijn met ingang van deze begroting opgenomen onder het instrument «verbeteren van taal- en rekenopbrengsten». Deze middelen worden hier volledig voor ingezet. De middelen voor leer- en hulpmiddelen zijn voor 2009 en 2010 ook opgenomen onder het instrument «verbeteren van taal- en rekenopbrengsten».

³ De middelen voor de eerste opvang aan leerplichtige asielzoekers zijn met ingang van 1 augustus 2007 opgenomen in de lumpsum. In deze tabel zijn deze middelen daarom opgenomen onder het instrument «personele bekostiging».

Coalitieakkoord

In het coalitieakkoord zijn voor artikel 1 (primair onderwijs) enveloppegelden gereserveerd. Uit de enveloppe «onderwijs» gaat het om een bedrag van € 31,3 miljoen in 2008 oplopend tot indicatief € 185,1 miljoen in 2011. Vanaf 2010 is de oloploop van de enveloppemiddelen op de aanvullende post bij Financiën gereserveerd. In totaal komt uit de tranche 2009 € 28 miljoen per jaar uit de enveloppen beschikbaar. Daarnaast is met de begroting 2008 voor artikel 1 een bedrag uit de enveloppe «kinderopvang» beschikbaar gekomen van € 53,5 miljoen in 2008 en € 41,5 miljoen in 2009 voor voor- en vroegschoolse educatie.

In het coalitieakkoord zijn voor artikel 9 (arbeidsmarkt- en personeelsbeleid) enveloppegelden gereserveerd voor lerarenbeleid. Bij Nota van Wijziging (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 200 VIII, nr. 58) zijn extra middelen vrijgemaakt voor de uitvoering van het actieplan «Leer-Kracht van Nederland» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 923, nr. 53). Vanaf 2009 is structureel € 126,5 miljoen overgeboekt naar artikel 1 (primair onderwijs).

De beleidsambities in deze begroting zijn uitgaande van deze indicatieve invulling geformuleerd. Met de enveloppemiddelen worden onder andere de volgende maatregelen voorzien:

- De ontwikkeling van het taal- en rekenonderwijs en het opstellen van een beschrijving van wat leerlingen aan het eind van het basisonderwijs voor taal en rekenen moeten kennen en kunnen. (zie 1.3.2)
- Maatregelen die volgen uit de Kwaliteitsagenda PO (Tweede Kamer, 2007–2008, 31 293, nr. 1) die in samenwerking met de sector is

opgesteld. Daarbij wordt gefocust op versterking van het taal- en rekenonderwijs en de kwaliteitszorg. (zie 1.3.2)

- Voortgaande financiering van innovatieprojecten via het IPO Platform Kwaliteit en Innovatie. (zie 1.3.2)
- Begeleiding van het proces naar passend onderwijs. (zie 1.3.3)
- Versterking van het onderwijsachterstandenbeleid, waarbij er enerzijds voldoende geld in de grote steden beschikbaar blijft, en anderzijds meer geld beschikbaar komt voor gemeenten in landelijke gebieden met specifieke plattelandsproblematiek. (zie 1.3.3)
- Versterking van het aanbod van voorschoolse educatie en vroeg-schoolse educatie. (zie 1.3.3)
- Stimulering van de ontwikkeling van brede scholen, met name in de zogenaamde 40 krachtwijken. (zie 1.3.4)
- Lerarenbeleid in het primair onderwijs, conform het actieplan «LeerKracht van Nederland». Zie de maatregelen bij artikel 9, (arbeidsmarkt- en personeelsbeleid)

Tabel 1.3 Budget flexibiliteit per operationele doelstelling (x € 1 000)

	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)¹	9 205 329	9 107 332	9 019 255	8 959 447	8 876 073
Totaal juridisch verplicht	9 139 865	9 037 389	8 950 520	8 890 719	8 808 104
Totaal bestuurlijk gebonden ²	65 464	69 918	68 510	67 750	66 551
Totaal niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	25	225	978	1 418
<i>Leerlingen volgen onderwijs op voldoende toegeruste scholen voor primair onderwijs</i>	<i>8 793 331</i>	<i>8 760 427</i>	<i>8 688 299</i>	<i>8 633 343</i>	<i>8 550 078</i>
• Juridisch verplicht	8 782 239	8 750 235	8 678 157	8 621 552	8 539 036
• Bestuurlijk gebonden	11 092	10 192	10 142	11 291	10 542
Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	500	500
<i>Leerlingen volgen onderwijs van hoge kwaliteit</i>	<i>38 988</i>	<i>32 694</i>	<i>27 395</i>	<i>24 154</i>	<i>24 034</i>
• Juridisch verplicht	10 431	7 287	3 000	0	0
• Bestuurlijk gebonden	25 557	25 407	24 395	23 901	23 441
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	253	593
<i>Leerlingen kunnen zonder drempels het primair onderwijs volgen dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften</i>	<i>344 900</i>	<i>300 422</i>	<i>289 872</i>	<i>289 176</i>	<i>289 187</i>
• Juridisch verplicht	320 205	275 594	265 089	264 893	264 794
• Bestuurlijk gebonden	24 695	24 828	24 583	24 083	24 093
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	200	200	300
<i>Leerlingen krijgen een beter aanbod van aansluitende voorzieningen in en om de school</i>	<i>28 110</i>	<i>13 790</i>	<i>13 689</i>	<i>12 774</i>	<i>12 774</i>
• Juridisch verplicht	26 989	4 274	4 274	4 274	4 274
• Bestuurlijk gebonden	1 121	9 491	9 390	8 475	8 475
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	25	25	25	25

¹ Exclusief de voorcalculatorische uitdelingen en de programmakosten overig.

² De enveloppemiddelen die nog niet juridisch zijn verplicht, zijn opgenomen als bestuurlijk gebonden.

1.3 Operationele beleidsdoelstelling

1.3.1 Leerlingen volgen onderwijs op voldoende toegeruste scholen voor primair onderwijs

Motivering

De overheid heeft de verantwoordelijkheid om scholen goed toe te rusten zodat scholen in staat zijn om te voldoen aan eisen voor toegankelijkheid en kwaliteit. Scholen en schoolbesturen moeten kunnen inspelen op de

specifieke omstandigheden en onderwijs op maat bieden. De lumpsum-bekostiging stelt hen daarbij in staat om zelf af te wegen hoe het beschikbare budget het beste kan worden ingezet. Hierover verantwoordt het bestuur zich.

In januari 2008 hebben de besturen- en schoolleidersorganisaties uit het primair onderwijs de PO-raad opgericht. De PO-raad behartigt de gemeenschappelijke belangen van het primair onderwijs; in ieder geval op het gebied van de bekostiging, goed werkgeverschap en de hoofdlijnen van het onderwijsbeleid. De oprichting van de PO-raad is een belangrijke stap in de verdere ontwikkeling van een krachtige en zelfbewuste sector.

Bij de Tweede Kamer wordt dit najaar een wetsvoorstel ingediend die betere mogelijkheden biedt om gericht te kunnen optreden als er sprake is van evident slecht onderwijs of slecht bestuur. Het gaat daarbij om uitzonderlijke gevallen waarin bijvoorbeeld het niveau van het onderwijs op een school ernstig of langdurig te kort schiet en er geen zicht is op verbetering. In zo'n geval kan in het belang van de leerlingen worden besloten tot sluiting van de school. Een ander voorbeeld is dat een bestuur door een aanwijzing kan worden gecorrigeerd als er sprake is van ernstig wanbeleid.

Instrumenten

- **Personele bekostiging**

De basis voor de personele bekostiging van scholen is het aantal leerlingen, de gemiddelde leeftijd van de leraren en het opleidingsniveau van de ouders. Voor de bekostiging van vervangers van bijvoorbeeld zieke leraren (vervangingsfonds) en voor de verzekering van de wachtgeldens (participatiefonds) geldt een verzekeringsplicht. De premiebetaling is verplicht en voor de bekostiging van de vervangers moeten scholen declaraties indienen. Dat brengt veel regels en administratie met zich mee. Daarom zal in deze kabinetsperiode een eerste experimentele stap worden gezet naar decentralisatie van vervanging. De beoogde startdatum is 1 januari 2009. De uitkomst van het experiment is bepalend voor de vervolgstappen. Op termijn zal ook nader onderzoek gedaan worden naar een herziening van het participatiefonds.

- **Materiële bekostiging**

Het Rijk verstrekt schoolbesturen een lumpsumbekostiging voor de materiële instandhouding van scholen. Deze bekostiging is gebaseerd op een programma van eisen. Eens per vijf jaar vindt een evaluatie van de programma's van eisen plaats. Deze evaluatie toetst of de bekostiging adequaat is. De eerstvolgende evaluatie is in 2011.

- **Verbeteren binnenmilieu basisscholen**

Er is voor vijf jaar geld vrijgemaakt om het binnenmilieu in basisscholen te verbeteren. Dit geld wordt ingezet voor een bewustwordingscampagne. De GGD bezoekt in de komende 5 jaar scholen voor basisonderwijs. Bij deze bezoeken ontvangt de school een informatiepakket, een CO₂-meter en een bouwtechnisch advies op maat. Verder krijgen alle scholen in het primair onderwijs een (eenmalige) financiële bijdrage voor verbeteringen van het binnenmilieu.

- **Onderwijspersoneelsbeleid**

De instrumenten en activiteiten die voor specifiek onderwijspersoneelsbeleid worden ingezet, worden toegelicht in artikel 9, (arbeidsmarkt- en personeelsbeleid). Hierin zijn ook de maatregelen beschreven uit het

«Convenant LeerKracht van Nederland» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 923, nr. 53). Deze maatregelen zijn gericht op de aanpak van het tekort aan leraren en schoolleiders, versterken van de positie van de leraar en verbeteren van de kwaliteit van het leraarberoep en daarmee de kwaliteit van het onderwijs. Het geldt dat hiervoor is gereserveerd, staat deels op artikel 1 onder het instrument «personele bekostiging» en deels op artikel 9 (arbeidsmarkt- en personeelsbeleid).

- Invoering onderwijsnummer

Het streven is om vanaf 2010 alle scholen te bekostigen op basis van het onderwijsnummer. In 2008 worden scholen in de gelegenheid gesteld om de kwaliteit van de gegevens in hun leerlingenadministratie te verbeteren. Tegelijkertijd testen de softwareleveranciers, CFI en de IB-Groep hun systemen en passen deze zodanig aan dat de gegevensuitwisseling voor de scholen zo gemakkelijk mogelijk wordt. In 2009 zullen de scholen kennismaken met de nieuwe manier van uitwisseling van leerlinggegevens met de IB-groep. Scholen worden geïnformeerd – onder andere via www.pgno.nl/po/ – en krijgen ondersteuning via een helpdesk. OCW en de besturenorganisaties werken daarin samen.

- Versterken positie ouders

Betrokkenheid van ouders is belangrijk voor de kinderen. De landelijke ouderorganisaties versterken de medezeggenschapsfunctie van ouders door het geven van cursussen en ondersteuning. Daarnaast voeren zij projecten uit die de deskundigheid van ouders bevorderen en de samenwerking tussen ouders, school en andere opvoeders verbetert. Het is de bedoeling om eind 2008 afspraken te maken met de onderwijs- en ouderorganisaties en de lerarenopleiders over het gericht informatie uitwisselen tussen leraren en ouders, met als doel om de leeropbrengsten te verhogen en schooluitval te voorkomen. Verder ondersteunt OCW het «Platform Allochtone Ouders en Onderwijs» om ook de zichtbaarheid en de betrokkenheid van migrantenouders te vergroten. In 2008 zal een onderzoek worden gestart naar de mate van ouderbetrokkenheid in het funderend onderwijs. Dit onderzoek zal in 2011 worden herhaald. Op basis van de onderzoeksopzet zullen eind 2008 indicatoren worden opgesteld. Tot slot brengt het ministerie jaarlijks de Onderwijsgids uit voor ouders en verzorgers.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 1.4 Indicatoren			
Prestatie-indicator	Basiswaarde peildatum	Laatste waarde	Streefwaarde peildatum 1
Het percentage scholen waar de leraren efficiënt gebruik maken van de geplande onderwijstijd Bron: Inspectie van het Onderwijs	91,4%	95,3%	96%
	Peildatum: 2004	Peildatum: 2007	Peildatum: 2011

Toelichting:

Deze indicator geeft een indicatie van de mate waarin scholen gebruik maken van de onderwijstijd. Het niveau blijft hoog. De inhoud van deze indicator is ten opzichte van eerdere begrotingen aangepast. Dit komt door veranderingen in het toezichtskader van de Inspectie van het

Onderwijs. Het kwaliteitskenmerk «onderwijstijd» bestaat nu uit één aspect dat binnen het toezichtskader is gehandhaafd: «de leraren maken efficiënt gebruik van de geplande onderwijstijd».

In 2007 is onderzoek gedaan naar overhead in het basisonderwijs (Basisonderwijs en bureaucratie. Een empirisch onderzoek naar de allocatie van middelen in basisscholen. Ecorys). In 2008 worden de uitkomsten hiervan uitgewerkt tot een instrument voor de scholen. De bedoeling is dat scholen daarmee zelf kunnen nagaan of er bij hen sprake is van overbodige overhead. Omdat het een instrument voor scholen is, worden er geen streefwaarden geformuleerd.

Meetbare gegevens over de personele bekostiging zijn opgenomen in artikel 9 (arbeidsmarkt- en personeelsbeleid).

Naast kwantitatieve gegevens, zijn voor de mate waarin deze operationele doelstelling wordt behaald ook kwalitatieve gegevens relevant. In het «overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleid» (tabel 1.11) zijn de geplande kwalitatieve onderzoeken opgenomen. Zo wordt eens per vijf jaar de materiële bekostiging geëvalueerd en wordt getoetst of de bekostiging adequaat is geweest.

Tabel 1.5 Leerlingen primair onderwijs (x 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Leerlingen basisonderwijs							
– geen gewicht	1 272,4	1 305,8	1 325,0	1 317,4	1 302,5	1 285,9	1 268,3
– 0.25	74,8	37,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
– 0.3	68,5	99,5	131,9	129,0	125,4	121,6	117,2
– 0.4	0,7	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
– 0.7	1,4	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
– 0.9	89,8	44,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
– 1.2	44,5	65,8	87,9	87,2	86,1	84,9	83,7
Subtotaal	1 552,1	1 554,6	1 544,8	1 533,6	1 514,0	1 492,4	1 469,2
Leerlingen trekkende bevolking	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Totaal	1 552,6	1 555,1	1 545,3	1 534,1	1 514,5	1 492,9	1 469,7
Leerlingen in het speciaal basisonderwijs	44,9	43,8	43,1	42,6	42,0	41,1	40,1
– waarvan anderstalige leerlingen	8,5	8,4	8,3	8,2	8,1	8,0	7,8
Leerlingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs	66,0	67,6	69,0	70,3	71,3	72,3	72,9
– waarvan anderstalige leerlingen	11,7	11,7	11,7	11,8	11,7	11,7	11,6
Ambulant begeleide leerlingen	35,6	40,2	40,2	40,2	40,2	40,2	40,2
Aantal leerlingen in eerste opvang leerplichtige asielzoekers	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9

Bron: Referentieraming 2008, raming op teldatum 1 oktober van de respectievelijke jaren

NB: De gewichtenregeling is herzien per 1 augustus 2006. Hierdoor zijn twee nieuwe gewichten (0.3 en 1.2) ingevoerd en zal geleidelijk tot en met 1 oktober 2009 de oude gewichtenregeling worden afgebouwd. De leerlingen in het (v)so zijn inclusief visueel gehandicapten leerlingen (ca 700 leerlingen). Voor de overige (v)so-leerlingen wordt m.i.v. teldatum 01-10-2008 de zorgbekostiging gebaseerd op het aantal van 64 200 leerlingen.

Tabel 1.6 (Gesaldeerde) uitgaven per leerling, excl. IBG, CFI en apparaatskosten (x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
WPO: basisonderwijs en speciaal basisonderwijs	4,5	4,7	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8
WEC: (voortgezet) speciaal onderwijs	18,4	20,2	20,3	20,0	19,6	19,7	19,6
Primair onderwijs	5,1	5,4	5,5	5,4	5,4	5,5	5,5

Bron: Referentieraming 2008, raming op teldatum 1 oktober van de respectievelijke jaren

NB: De berekeningswijze is als volgt: gesaldeerde uitgaven in de respectievelijke jaren in constante prijzen gedeeld door het aantal leerlingen per 1 oktober van de respectievelijke jaren.

Tabel 1.7 Aantal scholen in het primair onderwijs

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Scholen voor basisonderwijs	6 898	6 898	6 898	6 898	6 898	6 898	6 898
Scholen voor speciaal basisonderwijs	316	316	316	316	316	316	316
Scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs	323	323	323	323	323	323	323
Totaal Primair onderwijs	7 537	7 537	7 537	7 537	7 537	7 537	7 537

Bron: CFI-tellingen, op peildatum 1 oktober van de respectievelijke jaren

1.3.2 Leerlingen volgen onderwijs van hoge kwaliteit

Motivering

Het primair onderwijs moet het voor de leerling mogelijk maken naar die vorm van voortgezet onderwijs te gaan die het beste aansluit bij zijn capaciteiten. Dit vraagt om kwalitatief goed primair onderwijs. De Inspectie van het Onderwijs houdt toezicht op de kwaliteit van het onderwijs en rapporteert hierover in het Onderwijsverslag.

Uit het Onderwijsverslag blijkt dat de meeste scholen in het primair onderwijs het goed doen. Zo is het eindniveau van 95% van de basisscholen voldoende. Maar de Inspectie van het Onderwijs wijst ook op een paar hardnekkige problemen. Scholen verschillen in de ontwikkelingsmogelijkheden die zij hun leerlingen bieden en in de resultaten die zij met hun leerlingen bereiken. De kwaliteit van het taal- en rekenonderwijs moet omhoog. De Inspectie van het Onderwijs concludeert in het «Onderwijsverslag 2006–2007» dat bij een groeiend aantal leerlingen deze basisvaardigheden ontoereikend zijn om goed in de samenleving te kunnen functioneren. (www.onderwijsinspectie.nl)

Om de kwaliteit van het primair onderwijs duurzaam te verbeteren, is in samenwerking met de sector de Kwaliteitsagenda PO opgesteld. Deze is in november 2007 landelijk gepresenteerd (Tweede Kamer, 2007–2008, 31 293, nr. 1). Hierin is de ambitie vastgelegd dat de taal- en rekenprestaties in 2011 aantoonbaar verhoogd zijn. Om dit te bereiken: (1) wordt vastgelegd wat leerlingen aan het einde van het basisonderwijs moeten kennen en kunnen voor taal en rekenen. (2) wordt opbrengstgericht werken gestimuleerd, onder andere door leerkrachten te leren hoe zij de toetsgegevens beter kunnen benutten. (3) wordt het handelingsrepertoire van leerkrachten versterkt door scholing en van elkaar te leren.

Hiervoor is samen met de sectororganisaties een subsidieregeling gemaakt, waarvan een groep scholen al in 2008 gebruik van kan maken. (4) worden taalachterstanden verminderd door de inzet van vve en taalachterstandenbeleid (taalpilots, schakelklassen, e.d.) te intensiveren. (5) wordt geïnvesteerd in een «rijke leeromgeving», zodat de talenten van leerlingen optimaal kunnen worden ontwikkeld. Dit wordt bevorderd door bestaande en nieuwe projecten ondersteunend te laten zijn aan de doelen van de Kwaliteitsagenda.

In de Kwaliteitsagenda is ook de ambitie geformuleerd dat het aantal zeer zwakke scholen in 2011 met de helft afgenomen moet zijn en dat de tijd dat een school zeer zwak is korter moet worden. Volgens de Inspectie van het Onderwijs was op 1 januari 2008 in het basisonderwijs 1,4% van de scholen (96 scholen), in het speciaal basisonderwijs 6,4% van de scholen en in het (voortgezet) speciaal onderwijs 5% van de scholen zeer zwak. Al deze scholen staan onder verscherpt toezicht. Ook is het de ambitie om in het speciaal basisonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs het aantal risicovolle scholen terug te dringen. Zie ook paragraaf 1.3.3.

Instrumenten

- Verbeteren van taal- en rekenopbrengsten

Om het taal- en rekenonderwijs duurzaam te verbeteren zijn er structureel middelen beschikbaar. In 2009 gaat het om bijna € 26 miljoen. De middelen worden ingezet voor de uitwerking en normering van referentieniveaus, zoals geadviseerd door de projectgroep Doorlopende Leerlijnen, en voor het ontwikkelen van didactische leer- en hulpmiddelen om de referentieniveaus te realiseren. In samenwerking met de PO-raad worden de referentieniveaus in 2008 ter bespreking voorgelegd aan het onderwijsveld, voordat de referentieniveaus uiterlijk in 2010 worden vastgelegd in wet- en regelgeving. De referentieniveaus bieden scholen meer duidelijkheid en focus bij het taal- en rekenonderwijs. Om leraren te ondersteunen worden ze in 2009 vertaald naar tussendoelen en leerlijnen taal en rekenen/wiskunde en naar leerlingvolgsystemen en toetsen. Scholen kunnen in pilots leren werken met referentieniveaus. Voor leerlingen die zwak zijn in taal en rekenen, worden de consequenties van de referentieniveaus zorgvuldig in kaart gebracht. Hierna kunnen bestaande en eventueel nieuwe trajecten worden ingezet om ook deze leerlingen zoveel mogelijk de referentieniveaus te laten halen. Het Projectbureau Kwaliteit (PK!) van het PO Platform Kwaliteit en Innovatie (en in de toekomst van de PO-raad) stimuleert en ondersteunt scholen om de taal- en rekenprestaties te verbeteren. Samenwerkende scholen kunnen via PK! subsidieaanvragen doen voor verbetertrajecten waarmee bewezen effectieve aanpakken worden verspreid en toegepast.

- Leer- en hulpmiddelen

De middelen uit tranche 2008 (€ 1 miljoen) zijn deels ingezet voor taal- en rekenprojecten en deels voor het verbeteren van het binnenmilieu. De middelen uit tranche 2009 (€ 6 miljoen) worden in 2009 en 2010 ingezet voor de ontwikkeling van leer- en hulpmiddelen om de referentieniveaus te realiseren en zijn daarom in tabel 1.2 verschoven naar het instrument «verbeteren van taal- en rekenopbrengsten».

- Toezicht zeer zwakke scholen

De Inspectie van het Onderwijs houdt intensief toezicht op zeer zwakke scholen. Ook besteedt de Inspectie van het Onderwijs veel aandacht aan preventie omdat voorkomen beter is dan genezen. Daarnaast maakt de Inspectie van het Onderwijs analyses van de zeer zwakke scholen. Deze analyses zijn de basis voor afspraken met sectororganisaties en mede-

overheden als er sprake is van een concentratie van zeer zwakke scholen. De sectororganisaties ondersteunen ook individuele zeer zwakke scholen en zijn verenigd in het «Steunpunt Zeer Zwakke Scholen». Het steunpunt ontwikkelt hulpmiddelen voor zeer zwakke scholen en ontvangt hiervoor subsidie. Tegen scholen die er niet in slagen hun prestaties te verbeteren wordt strenger opgetreden. In verband hiermee wordt het wetsvoorstel «goed onderwijs en goed bestuur» ontwikkeld.

- **Excellentie en talentontwikkeling**

Talentvolle leerlingen worden nu niet altijd herkend en uitgedaagd. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat juist bij cognitieve toptalenten relatief vaak sprake is van onderpresteren op het gebied van taal en rekenen. Het is belangrijk talentvolle en excellente leerlingen uit te dagen het maximale uit zichzelf te halen, voor de kinderen zelf, maar ook voor onze kennis-samenleving. Om excellentie te stimuleren op de basisschool wordt een regeling opgesteld waarmee op lokaal niveau innovatieve projectvoorstellen kunnen worden ontwikkeld die gericht zijn op een duurzame versteviging van de aandacht voor dit onderwerp op de basisscholen. Deskundigen zullen zorgen voor onafhankelijk advies. Deze regeling is voor drie jaar.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 1.8 Indicatoren				
Prestatie-indicator	Basiswaarde peildatum	Laatste waarde	Streefwaarde peildatum 1	Streefwaarde peildatum 2
1. Gemiddelde vaardigheidsscores taal in groep 8 Bron: NWO Cohortonderzoek	1 115 Peildatum: 2003	1 114 Peildatum: 2005	1 116 Peildatum: 2008	«hoger» Peildatum: 2011
2. Gemiddelde vaardigheidsscores begrijpend lezen in groep 8 Bron: NWO Cohortonderzoek	53 Peildatum: 1999	54 Peildatum: 2005	55 Peildatum: 2008	«hoger» Peildatum: 2011
3. Gemiddelde vaardigheidsscores rekenen in groep 8 Bron: NWO Cohortonderzoek	116 Peildatum: 1999	117 Peildatum: 2005	118 Peildatum: 2008	«hoger» Peildatum: 2011
4. Percentage scholen dat systematisch de kwaliteit evalueert van haar opbrengsten en het leren en onderwijzen Bron: Inspectie van het Onderwijs	43,6 Peildatum: 2004	38,7 Peildatum: 2007	40 Peildatum: 2008	hoger dan 50 Peildatum: 2011
5. Percentage scholen dat voldoende scoort op kwaliteits-kenmerk instructie Bron: Inspectie van het Onderwijs	96,7 Peildatum: 2004	96,6 Peildatum: 2007	97 Peildatum: 2008	98 Peildatum: 2011
6. Rapportcijfer ouders over de kwaliteit van de leraar van het kind Bron: Onderwijsmeter	7,7 Peildatum: 2005	7,7 Peildatum: 2008	7,7 Peildatum: 2009	7,7 Peildatum: 2011
7. Percentage zeer zwakke scholen in het basisonderwijs Bron: Inspectie van het Onderwijs	1,4% Peildatum: 2007	1,4% Peildatum: 2008	–	0,65% Peildatum: 2011

Toelichting:

- 1 t/m 3: De gemiddelde vaardigheidsscores voor taal, begrijpend lezen en rekenen zijn de laatste jaren stabiel gebleven. De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) meet dit aan de hand van informatie van het CITO en het leerlingvolgsysteem. Het streven is om die scores omhoog te krijgen. De ambities voor de middellange termijn worden in overleg met het onderwijsveld vastgesteld, mede op basis van de nulmeting onderwijsprestaties basisonderwijs (CITO, 2008). Nieuwe gegevens voor 2008 zijn beschikbaar in 2009.
- 4: Het percentage scholen dat systematisch de kwaliteit van de opbrengsten, het leren en het onderwijzen evalueert, is in het schooljaar 2006/2007 met 7% gedaald. Uit het Onderwijsverslag 2007 blijkt dat de percentages van jaar tot jaar schommelen. Dat hangt samen met specifieke aandacht voor kwaliteitszorg in het voorafgaande jaar (de introductie van schoolplan en schoolgids, speciale aandacht voor kwaliteitszorg in vakbladen voor schoolleiders). Vanuit de Kwaliteitsagenda besteedt OCW de komende jaren veel aandacht aan kwaliteitszorg en een beter gebruik van toetsgegevens uit het leerlingvolgsysteem. De verwachting is daarom dat het percentage scholen met een goede kwaliteitszorg zal stijgen. De ambities zijn in overleg met het onderwijsveld vastgesteld.
De inhoud van deze indicator is ten opzichte van eerdere begrotingen aangepast. Dit komt door veranderingen in het toezichtskader van de Inspectie van het Onderwijs. Het kwaliteitskenmerk «kwaliteitszorg» is samengesteld uit twee aspecten die binnen het toezichtskader zijn gehandhaafd: «de school evalueert de kwaliteit van haar opbrengsten» en «de school evalueert het leren en onderwijzen».
- 5: Ook de inhoud van deze indicator is aangepast door veranderingen in het toezichtskader van de Inspectie van het Onderwijs. Het kwaliteitskenmerk «instructie» is samengesteld uit drie aspecten die bij de observaties in klassen gehandhaafd zijn: «de leraren realiseren een taakgerichte werksfeer», «de leraren leggen duidelijk uit» en «de leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten». Uit observaties van de Inspectie van het Onderwijs blijkt dat veruit de meeste leraren voldoen aan deze drie aspecten. Het is de ambitie om dit te handhaven.
- 6: De tevredenheid van ouders is hoog. Het streven is om dat zo te houden.
- 7: In de Kwaliteitsagenda is de ambitie geformuleerd om het aantal zeer zwakke scholen terug te dringen. Zie ook tabel 1.9.

1.3.3 Leerlingen kunnen zonder drempels het primair onderwijs volgen dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften.

Motivering

Sommige leerlingen zijn zonder extra ondersteuning niet of niet goed in staat om onderwijs te volgen. Het gaat hier bijvoorbeeld om leerlingen met leermoeilijkheden of grote leerachterstanden of om leerlingen met een handicap of stoornis die een belemmering kan zijn bij het volgen van regulier onderwijs. De overheid houdt voor deze kinderen een stelsel van speciale basisscholen en (voortgezet) speciaal onderwijs in stand. Daarnaast kunnen ouders van een kind met een indicatie voor het

(voortgezet) speciaal onderwijs er ook voor kiezen hun kind met een «rugzak» (leerlinggebonden financiering) naar het reguliere onderwijs te laten gaan.

Voor leerlingen die extra zorg nodig hebben, wordt in de beleidsuitvoering nauw aangesloten bij het beleidsprogramma van de minister voor Jeugd en Gezin. Hij is namelijk verantwoordelijk voor de zorg in de school die vanuit het gemeentelijke en preventieve domein wordt geleverd.

De systemen voor extra ondersteuning van leerlingen zijn complex en sterk aanbodgericht. Veel leerlingen krijgen niet het onderwijs dat bij hen past. Het aantal leerlingen met ernstige gedragsproblemen (cluster 4) is sterk gegroeid. Vorig jaar stelde de Inspectie van het Onderwijs vast dat bijna de helft van de scholen voor speciaal basisonderwijs onvoldoende scoorde en onder intensief toezicht staat. Bij instellingen voor (voortgezet) speciaal onderwijs ging het bij cluster 4 om meer dan 50%. Al met al is dit aanleiding voor het realiseren van «passend onderwijs».

Scholen in sommige gebieden in de grote steden of op het platteland hebben te kampen met een cumulatie van problemen die kunnen leiden tot onderwijsachterstand. Dit blijkt uit diverse onderzoeken. Deze scholen hebben een extra impuls nodig. Hiervoor wordt de gewichtenregeling aangepast.

Op dit moment wordt iets meer dan de helft van de kinderen uit de doelgroep bereikt met voorschoolse educatie (vve). Recent is met de VNG afgesproken dat gemeenten alle kinderen die voorschoolse educatie nodig hebben, een plaats aanbieden. Gemeenten spannen zich in om deze plaatsen op 1 augustus 2011 via de kinderopvang en de peuterspeelzaal aan te kunnen bieden.

Instrumenten

- Passend onderwijs

Met «passend onderwijs» zal de kwaliteit en de organisatie van het onderwijs aan zorgleerlingen verbeterd worden. De wijze waarop dit gebeurt, is beschreven in de brieven aan de Tweede Kamer van 25 juni 2007 (Tweede Kamer 2006/07, 27 728, nr. 98) en 5 december 2007 (Tweede Kamer 2007/2008, 27 728, nr. 101). Kenmerkend is dat het een lerend proces is dat van 'onderop' wordt vormgegeven. Dit betekent dat het wettelijk kader tot stand komt op basis van ervaringen die in de praktijk via experimenten en zogenoemde veldinitiatieven worden opgedaan.

In de voorjaarsnota 2007 is een forse verhoging van het meerjarige zorgbudget opgenomen. Het totale budget dat hiermee ontstaat in 2008–2009 vormt het budgettair kader waarbinnen de voorstellen voor «passend onderwijs» zich af moeten spelen. Voor «passend onderwijs» bedraagt de tranche 2009 uit de enveloppemiddelen € 5 miljoen. Tranche 2008 was € 20 miljoen.

In het schooljaar 2008–2009 starten de eerste experimenten en veldinitiatieven. Het gaat om regionale netwerken die «passend onderwijs» vormgeven. De vorming van regionale netwerken wordt verder gestimuleerd via een subsidieregeling. Er is in de zomer van 2008 een evaluatie- en adviescommissie «passend onderwijs» ingericht. Deze commissie adviseert ook op basis van bovengenoemde ervaringen.

In het schooljaar 2008–2009 worden de kerndoelen in het speciaal onderwijs ingevoerd. Scholen worden gestimuleerd om te werken met

leerlijnen om deze kerndoelen te halen en om hun leermiddelen aan te passen. Verder worden activiteiten ontwikkeld om personeel (na) te scholen. Hierbij zijn de pabo's, de lerarenopleidingen en de leerkrachten in het reguliere en het speciale onderwijs betrokken.

Tenslotte worden *pilots* uitgevoerd om de positie van de ouders te versterken.

- **Onderwijsvoorzieningen voor jongeren met een handicap**
Het kabinet beoogt de verantwoordelijkheid voor onderwijsvoorzieningen voor jongeren met een handicap met ingang van 2009 over te hevelen van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid naar de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Een wetsvoorstel hiervoor is in juni 2008 naar de Eerste Kamer gestuurd. Op dit moment worden deze voorzieningen toegekend op basis van de Wet invoering en financiering Wet WIA (IWIA). Het gaat bijvoorbeeld om vervoer in het middelbaar en hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs, gebruik van een dovertolk en verschillende hulpmiddelen, die de leerling of student met een handicap in staat moet stellen deel te nemen aan het onderwijs. Vanaf 1 januari 2009 zal het geld hiervoor alvast worden overgeboekt naar de begroting van OCW. Het budget zal zonnodig nog worden aangepast op basis van de gerealiseerde uitgaven in 2008 en wordt vastgesteld bij Voorjaarsnota 2009.

- **Onderwijsachterstandenbeleid**

Gewichtenregeling

Onderwijsachterstanden bij kinderen kunnen zijn ontstaan door sociale, culturele en economische omstandigheden. Om deze achterstanden te voorkomen en te bestrijden, ontvangen basisscholen extra geld op basis van de gewichtenregeling. Deze middelen zijn opgenomen in de lumpsum. In het voorjaar van 2008 is de Tweede Kamer akkoord gegaan met het voorstel om met ingang van het schooljaar 2008–2009 de drempel in de gewichtenregeling te verlagen naar 6% en met ingang van het schooljaar 2009–2010 de impulsgebieden te introduceren. Impulsgebieden zijn postcodegebieden met veel lage inkomens en/of uitkeringen. Scholen in deze gebieden krijgen een extra bedrag per gewichtenleerling. Hiermee wordt het onderwijsachterstandenbeleid versterkt. Er blijft voldoende geld in de grote steden beschikbaar en er komt meer geld beschikbaar voor gemeenten in landelijke gebieden met specifieke plattelandsproblemen. Uit tranche 2009 van de enveloppemiddelen is € 10 miljoen beschikbaar voor de aanpassing van de gewichtenregeling.

Voorschoolse en vroegschoolse educatie

In het voorjaar van 2008 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de wijze waarop het kabinet de vve-doelstellingen wil realiseren. Met de VNG is afgesproken dat gemeenten alle kinderen die voorschool nodig hebben een plaats aanbieden. Gemeenten spannen zich in om dat op 1 augustus 2011 gerealiseerd te hebben via kinderopvang en peuterspeelzaal, met kwalitatief hoogwaardige vve-programma's en onder de juiste uitvoeringscondities. Gemeenten bepalen zelf welke kinderen van 2,5 jaar tot 4 jaar vve nodig hebben.

Met de G4 is afgesproken dat zij in 2011 13 400 plaatsen aanbieden. Er zijn verder *pilots* gestart in gemeenten in Oost-Groningen, Drenthe en Zuid-Limburg. Deze *pilots* ontvangen in 2008 en 2009 geld uit de enveloppe «kinderopvang». De resultaten zijn eind 2010 bekend. Ook in de wijkactie-

plannen en/of charters van de meeste krachtwijken, is de doelstelling opgenomen om in 2011 meer kinderen uit de doelgroep te bereiken. Met de 31 grootste gemeenten zijn in het kader van het grote stedenbeleid (GSB III) prestatie-afspraken gemaakt over voorschoolse educatie en over schakelklassen. De eerste resultaten van de schakelklassen zijn positief. De Tweede Kamer is daarover in het voorjaar van 2008 geïnformeerd. De GSB III – periode loopt eind 2009 af. In 2009 zal er onder regie van de minister van WWI een nieuw systeem ontwikkeld worden.

Met de besturen- en schoolleidersorganisaties wordt gewerkt aan een agenda «focus op vroegschoolse educatie» om het aanbod van de *vroegschoolse* educatie uit te breiden en de kwaliteit ervan te verhogen.

In 2008 en 2009 wordt het professionaliseringstraject voor voor- en vroegschoolse educatie voortgezet. Hierdoor zullen in 2011 in totaal 10 000 personen in peuterspeelzalen, kinderopvang en het onderwijs een (na)scholingscursus hebben gevolgd. Naast het opleiden van vve-personeel bestaat het «Vversterk-programma» uit diverse andere modules, zoals het versterken van de kwaliteit van roc's en pabo's op het gebied van vve, managementtrainingen en maatwerkprojecten.

Vanuit de enveloppen is in 2008 en in 2009 € 70 miljoen beschikbaar voor voor- en vroegschoolse educatie. Van deze incidentele investeringen is € 16,5 miljoen respectievelijk € 28,5 miljoen onderdeel van het accres van het gemeentefonds. De resterende bedragen (€ 53,5 miljoen en € 41,5 miljoen) staan op beleidsartikel 1.

Bovendien is voor de harmonisatie van de financiering van het peuterspeelzaalwerk, kinderopvang en vve uit de enveloppe «kinderopvang» € 20 miljoen structureel beschikbaar vanaf 2009. Hiermee komt de eigen bijdrage van ouders, waarvan het kind gebruik maakt van vve, voor peuterspeelzalen op hetzelfde niveau als de ouderbijdrage bij de kinderopvang. In 2009 zullen de voorstellen voor wet- en regelgeving die uit dit beleid voortvloeien, aan de Tweede Kamer worden voorgelegd. In beleidsartikel 24, wordt dit verder toegelicht.

- Segregatie

Het is belangrijk dat kinderen van verschillende afkomst zoveel mogelijk met elkaar kunnen opgroeien en samen naar school gaan. Middelen zijn beschikbaar voor het uitvoeren van pilots in 7 gemeenten om na te gaan welke instrumenten het meest effectief zijn bij het bevorderen van gemengde scholen. Gemeenten, scholen en ouders worden gestimuleerd een bijdrage te leveren aan het verminderen van de segregatie in het basisonderwijs door contacten tussen diverse bevolkingsgroepen met verschillende culturen te vergroten. Het Kenniscentrum Gemengde Scholen en de Stichting Kleurrijke Scholen evenals twee voor dit doel benoemde «ambassadeurs» bieden daarbij ondersteuning.

- Veiligheid op school

OCW subsidieert het Centrum School en Veiligheid. Dit centrum informeert en adviseert onderwijsinstellingen, besturen, ouders en leerlingen over school en veiligheid. Daarnaast houdt OCW door het regelmatig laten uitvoeren van de «quick scan veiligheid» zicht op de ontwikkelingen van het veiligheidsbeleid op scholen. Ook zijn er structurele middelen beschikbaar voor inzet van schoolmaatschappelijk werk in het kader van veiligheid en opvang van risicoleerlingen en voor plaatsen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen.

Tabel 1.9 Indicatoren				
Prestatie-indicator	Basiswaarde peildatum	Laatste waarde	Streefwaarde peildatum 1	Streefwaarde peildatum 2
1. Dekkende infrastructuur van regionale verbanden voor zorgleerlingen Bron: CFI	0% Peildatum: 2006	0% Peildatum: 2006	20% Peildatum: 2009	100% Peildatum: 2011
2. Percentage scholen onder geïntensiveerd toezicht: risicovolle, zwakke en zeer zwakke scholen				
a. voor speciaal basisonderwijs	50% Peildatum: 2006	50% Peildatum: 2006	30% Peildatum: 2009	12% Peildatum: 2011
b. voor (voortgezet) speciaal onderwijs	60% Peildatum: 2006	60% Peildatum: 2006	40% Peildatum: 2009	12% Peildatum: 2011
Bron: Inspectie van het Onderwijs				
3. Percentage zeer zwakke scholen				
a. in het speciaal basisonderwijs	6,4% Peildatum: 2006	–	–	3,2% Peildatum: 2010/2011
b. in het (voortgezet) speciaal onderwijs	5% Peildatum: 2006	–	–	2,5% Peildatum: 2010/2011
Bron: Inspectie van het Onderwijs				
4. Percentage doelgroepkinderen onder 4- en 5-jarigen dat feitelijk deelneemt aan een vve programma Bron: Landelijke monitor VVE, Sardes	68% Peildatum: 2005	63% Peildatum: 2008	70% Peildatum: 2009	100% Peildatum: 2011
5. Reductie taalachterstand doelgroepkinderen aan het einde van de basisschool Bron: NWO cohortonderzoek	0% Peildatum: 2002	– 21% Peildatum: 2005	– 30% Peildatum: 2008	– 40% Peildatum: 2011

Toelichting:

- 1: Het is de bedoeling dat er in 2011 een dekkende infrastructuur is van regionale verbanden voor zorgleerlingen. Het uitgangspunt vormen de bestaande samenwerkingsverbanden in het primair en voortgezet onderwijs en de regionale expertisecentra. Naar verwachting zullen ongeveer 80 netwerken worden gevormd. Per netwerk zullen ongeveer 3 samenwerkingsverbanden voor het primair onderwijs participeren. Het streven is dat eind 2009 ongeveer 16 netwerken (20%) zijn gevormd.
- 2: Uit het Onderwijsverslag blijkt dat het percentage risicoscholen in het speciaal basisonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs veel hoger is dan in het basisonderwijs. Het streven is dat het percentage risicoscholen op een vergelijkbaar niveau komt als in het basisonderwijs. De ambities worden in overleg met het onderwijsveld vastgesteld. De ambitie is dat in 2009 het aantal scholen onder geïntensiveerd toezicht in het speciaal basisonderwijs is teruggebracht tot 30%, in het (voortgezet) speciaal onderwijs tot 40%. In 2011 moeten de percentages zijn teruggelopen tot 12%. De cijfers voor het (voort)gezet speciaal onderwijs betreffen cluster 4. Gegevens over andere clusters zijn in het betreffende jaar niet beschikbaar.
- 3: In de Kwaliteitsagenda is de ambitie geformuleerd om het aantal zeer zwakke scholen terug te dringen. Zie ook tabel 1.8.
- 4: Hier is de indicator opgenomen voor doelgroepkinderen van 4 en 5

jaar. De doelgroep bestaat uit achterstandsleerlingen op basis van de gewichtenregeling. In het beleidsartikel 24, Kinderopvang, staat de indicator voor doelgroepkinderen van 2 en 3 jaar: het gaat om kinderen die een risico hebben op een taalachterstand in het Nederlands door een gebrek aan taalaanbod in de omgeving waarin zij opgroeien. Het is de bedoeling dat het percentage doelgroepkinderen onder 2 t/m 5-jarigen dat voor- of vroegschoolse educatie krijgt aangeboden, in deze kabinetsperiode groeit naar 100%. Voor de vier grote steden geldt dat deze doelstelling in de krachtwijken al in 2009 gehaald moet worden. Het percentage van deelname aan vroegschoolse programma's is gedaald. Dit is geen goed teken. Met de besturen- en onderwijsvakorganisaties komen we tot een «agenda focus op vroegschoolse educatie» om het belang van vve onder de aandacht te brengen. De verwachting is dat het percentage weer gaat stijgen.

- 5: De doelgroep bestaat uit achterstandsleerlingen op basis van de oude en de nieuwe gewichtenregeling. Het doel is om de taalachterstand in de komende jaren verder te reduceren.

1.3.4 Leerlingen krijgen een beter aanbod van aansluitende voorzieningen in en om de school

Motivering

De school is de centrale schakel in een keten van voorzieningen voor alle kinderen van 0 tot 12 jaar. Het is van belang dat op lokaal en op landelijk niveau samenhangend jeugdbeleid wordt gerealiseerd. Door meer samenhang te bewerkstelligen in de voorzieningen voor 0- tot 12-jarigen worden de ontwikkelingskansen van kinderen vergroot. Een sluitend, afwisselend dagprogramma vergemakkelijkt ook de combinatie van arbeid en zorg voor de ouders van jonge kinderen. De schoolbesturen zijn verantwoordelijk voor de aansluiting met de buitenschoolse opvang. Verschillende voorzieningen sluiten echter nog onvoldoende op elkaar aan: scholen, opvang- en zorginstellingen, sport- en cultuur aanbieders en medeoverheden (gemeenten en provincies) stuiten op knelpunten bij het realiseren van meer samenhang in het aanbod. Sluitende dagarrangementen en combinatiefuncties kunnen hier een oplossing bieden. Het kabinet ondersteunt lokale initiatieven en stimuleert dat er meer brede scholen ontstaan.

Instrumenten

- Brede scholen

Brede scholen ontstaan vanuit lokale initiatieven. OCW steunt deze initiatieven door middel van onderzoek en verschillende activiteiten op het terrein van voorlichting en communicatie, bijvoorbeeld via www.bredeschool.nl.

De komende tijd worden er initiatieven genomen om de ontwikkeling van brede scholen, met name in de zogenaamde 40 krachtwijken, waar nodig te stimuleren. Vanuit de enveloppen is hiervoor geld beschikbaar, vooral voor de realisatie van combinatiefuncties. In 2009 is er € 10 miljoen, waarvan € 5,7 miljoen onderdeel is van het accres van het gemeentefonds. Er is ook geld beschikbaar vanuit het voortgezet onderwijs (€ 3,5 miljoen), cultuur (€ 0,9 miljoen) en op de begroting van VWS. Aan gemeenten wordt ook een structurele bijdrage gevraagd. Met deze gebundelde inzet van middelen moet het aantal combinatiefuncties in onderwijs, cultuur en sport verhoogd kunnen worden tot 2500 fte. Hierover zijn bestuurlijke afspraken gemaakt tussen het Rijk (OCW en VWS), gemeenten (VNG) en vertegenwoordigers van de sectoren onderwijs, sport en cultuur. De middelen zijn in eerste instantie ten goede gekomen aan de G30. Vervolgens komen gemeenten op basis van het

aantal inwoners onder de 18 jaar in aanmerking voor deelname. Verder wordt geïnvesteerd in multifunctionele accommodaties, komt er een meerjarig onderzoek naar de effectiviteit van de brede school en wordt er een «steunpunt brede scholen» opgericht. Hiervoor is ongeveer € 29 miljoen beschikbaar. Een aanzienlijk deel van dit geld wordt ingezet voor het «stimuleringsarrangement multifunctionele accommodaties».

- **Dagarrangementen en combinatiefuncties**

Voor de regeling «dagarrangementen en combinatiefuncties» is voor de periode 2006–2008 € 100 miljoen beschikbaar gesteld. Eind 2008 is de regeling afgelopen. In 2009 volgt de slotafrekening.

- **Tussenschoolse opvang**

Scholen zijn verantwoordelijk voor het (laten) organiseren van een overblijfvoorziening. Dit wordt via de lumpsum bekostigd. Daarnaast is er geld beschikbaar voor de scholing van overblijfmedewerkers en voor voorlichting, onderzoek en communicatie.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 1.10 Indicatoren				
Prestatie-indicator	Basiswaarde peildatum	Laatste waarde	Streefwaarde peildatum 1	Streefwaarde peildatum 2
1. Aantal brede scholen Bron: Jaarbericht brede scholen in Nederland	600 Peildatum: 2005	1 000 Peildatum: 2007	1 100 Peildatum: 2009	1 200 Peildatum: 2011
2. Het aantal combinatiefuncties in fte in en om de brede school Bron: in ontwikkeling	–	–	1 000 Peildatum: 2010	2 500 Peildatum: 2012
3. Aantal geschoolde overblijfmedewerkers tussenschoolse opvang per schooljaar Bron: CFI	7 167 Peildatum: 2006	6 637 Peildatum: 2007	6 800 Peildatum: 2008	6 800 Peildatum: 2009

Toelichting:

- 1: Het kabinet ondersteunt de gemeentelijke ambitie om in 2011 in totaal 1200 brede scholen te hebben.
- 2: Deze indicator betreft het aantal combinatiefuncties. Dit zijn functies voor professionals die bij één werkgever in dienst zijn, maar werkzaam zijn *in of ten behoeve van* meerdere sectoren. Het betreft met name het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en de cultuur- en sportorganisaties. De nulmeting voor de G30 heeft al plaatsgevonden. In oktober/november zal er een éénmeting plaatsvinden voor de G30. In de gemeentelijke verklaring hebben deelnemende gemeenten toegezegd mee te werken aan de outputmonitor. Deze indicator wordt verder ontwikkeld met VWS en de sector. Er worden nog afspraken gemaakt over hoe het aantal wordt gemeten en gemonitord.
- 3: Onderzoek van Research voor Beleid geeft aan dat gebruik van de «regeling scholing overblijfmedewerkers» (Staatscourant 9 mei 2007, nr. 89) bijdraagt aan de deskundigheidsbevordering van overblijfmedewerkers en daarmee aan de verbetering van de kwaliteit van

tussenschoolse opvang (Research voor Beleid, 2004: *Evaluatie van de subsidieregelingen scholing overblijfkraften 2002, 2003*) (bijlage bij brief van 19 oktober 2004, Tweede Kamer, vergaderjaar 2004–2005, 29 800 VIII, nr. 17). Het aantal medewerkers dat is geschoold, geeft aan in hoeverre er gebruik is gemaakt van de regeling. De streefwaarde is gebaseerd op de beschikbare middelen die voor dit doel bestemd zijn.

1.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 1.11 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid				
	Onderzoek Onderwerp	Nr. operationele doelstelling	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	Passend onderwijs	3	A. 2010 B. 2011	
	Kwaliteitsagenda PO	2	A. 2010 B. 2011	
	Sociaal-institutionele context basisschool	3	A. 2008 B. 2009	
	Innovatie/kwaliteitszorg/ schoolverbetering	2	A. 2008 B. 2009	
Effectenonderzoek ex post	Schakelklassen	3	A. 2005 B. 2009	
	Peiling prestaties basisscholen	2	A. 2008 B. 2012	
	Taalpilots	3	A. 2006 B. 2010	
	Pilots referentieniveaus	2	A. 2007	
	Lumpsum	1	A. 2009 B. 2010	
	Brede school	4	A. 2008 B. 2011	
	Segregatie	3	A. 2008 B. 2009	
	vve	3	A. 2008 B. 2011	
	vve-pilots Groningen, Drenthe, Limburg	3	A. 2008 B. 2010	
Overig evaluatieonderzoek	Implementatieonderzoek Kwaliteitsagenda	2	A. 2008	
	Pilots referentieniveaus basisscholen Den Haag en Arnhem	2	A. 2008	
	Gebruik leerlingvolgsysteem basisscholen	2	A. 2008	
	Administratieve lasten en taken buitenschoolse opvang	4	A. 2008 B. 2009	
	Passend onderwijs	3	A. 2008 B. 2012	
	Bureaucratie-monitor	1	A. 2008 B. 2010	
	Monitor onderwijsnummer	1	A. 2007 B. 2009	
	Ouderbetrokkenheid	1	A. 2008 B. 2012	
	Schoolbegeleiding	2	A. 2008 B. 2009	
	Monitor combinatiefuncties	4	A. 2008 B. 2011	

Tabel 1.11 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Onderzoek Onderwerp	Nr. operationele doelstelling	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
PIRLS 2011	AD, 2	A. 2008 B. 2012	
TIMMS 2011	AD, 2	A. 2008 B. 2012	
Monitor jaarrekeningen PO	1	A. 2009 B. 2011	
Excellentie	2	A. 2009	

ARTIKEL 3. VOORTGEZET ONDERWIJS

3.1 Algemene doelstelling: het voortgezet onderwijs zorgt dat leerlingen in deze fase van de doorlopende leerlijn hun talenten maximaal kunnen ontplooiën en vervolgonderwijs kunnen volgen dat het best past bij hun talenten. Het bereidt hen voor op volwaardige deelname aan de samenleving en een bij hun talenten passende (toekomstige) positie op de arbeidsmarkt.

Omschrijving

Alle leerlingen doorlopen in de periode – waarin ze van 12-jarig kind opgroeien tot jong-volwassene van ongeveer 18 jaar – het voortgezet onderwijs. Daarin worden circa 900 000 leerlingen begeleid naar en gekwalificeerd voor een voor hen passende vervolg- en/of beroepsopleiding. Het voortgezet onderwijs biedt de leerlingen daarvoor verschillende leerroutes aan (van praktijkonderwijs tot vwo). Verder heeft het voortgezet onderwijs de taak hen naar de arbeidsmarkt (pro) of een diploma te leiden (overige schoolsoorten), die passen bij hun talenten en wensen. Dat vraagt niet alleen bijzondere aandacht voor leerlingen met gedrags- en opvoedingsproblemen, maar zeker ook voor leerlingen met speciale talenten of leerlingen die in algemene zin uitblinken. Daarnaast heeft het voortgezet onderwijs de taak om voor kwalitatief goed onderwijs te zorgen. Onderwijskwaliteit staat de komende periode meer dan ooit centraal in het beleid. De Kwaliteitsagenda voortgezet onderwijs «Onderwijs met ambitie» kan leiden tot een zichtbaar beter onderwijs door extra inzet op een beperkt aantal samenhangende prioriteiten (en basisvoorwaarden), zowel in de periode van 2008 tot 2011 als daarna. De geformuleerde prioriteiten zijn:

1. Rekenen en Taal. Basiskwaliteit op orde: aantoonbare verbetering van de taal- en rekenprestaties: Nederlandse leerlingen blijken minder goed te presteren op deze basisvaardigheden dan eerder het geval was. En juist een goede beheersing van deze vaardigheden is essentieel voor een succesvolle onderwijsloopbaan. De ambitie is om de leerlingenprestaties op het gebied van rekenen en taal in internationale en longitudinale onderzoeken, zoals PISA, PIRLS en VOCL, op een hoger niveau te brengen. Daarnaast is het streven om het aandeel leerlingen in het voortgezet onderwijs, dat op of onder PISA-leesniveau 1 zit, terug te dringen tot 8%. Verder is het streven om het percentage leerlingen dat presteert op PISA-niveau 5, te verhogen. Referentieniveaus voor taal en rekenen zullen vanaf 2010/2011 in de regelgeving zijn vastgelegd. Er zal geïnvesteerd worden in een verbetering van de basisvaardigheden door middel van gerichte maatregelen, zoals beschreven in de beleidsreactie Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 332, nr. 3) (OD 3.3.2).
2. Uitblinken. Uitblinken op alle niveaus en een passende kwalificatie voor alle leerlingen: Voorkomen moet worden dat leerlingen onder hun kunnen presteren en dat leerlingen die extra begeleiding of zorg nodig hebben, voortijdig van school gaan. Het aantal ongediplomeerde schoolverlaters (zonder startkwalificatie) en vmbo-ers die niet doorstromen naar het mbo moet worden teruggedrongen. Hiervoor is een mix van maatregelen nodig. Er wordt onder meer ingezet op verbetering van de loopbaanoriëntatie en -begeleiding en onderzoek, experimenten voor een naadloze overgang van vmbo naar mbo (OD 3.3.4) en experimenten en maatregelen voor talentontwikkeling (OD 3.3.3).
3. Burgerschap. Burgerschapsvorming voor alle leerlingen onder andere door maatschappelijke stages: Via een zorgvuldig traject, met in

schooljaar 2008–2009 veel pilots en hiervan een uitvoerige evaluatie, wordt ernaar toe gewerkt dat alle leerlingen de mogelijkheid krijgen een maatschappelijke stage te lopen (OD 3.3.5).

4. Professionele ruimte. Ruimte voor de leraar: In het Convenant LeerKraacht van Nederland zijn verschillende maatregelen afgesproken voor versterking van het beroep van leraar en betere beloning van onderwijspersoneel (3.3.1 en artikel 9 Arbeidsmarkt- en personeelsbeleid).
5. Examens. Goede en betrouwbare examens: De ambitie is om de kwaliteit van het schoolexamen, zowel inhoudelijk als procesmatig, te versterken. Het uitgangspunt daarbij is dat de discrepantie tussen de cijfers van het schoolexamen en van het centraal examen gemiddeld niet verder oploopt dan 0,5 punt.
6. Verbetercultuur. (Ze)er zwakke scholen weer goed, goede scholen nog beter: Er wordt gestreefd naar het terugbrengen van het percentage zeer zwakke vestigingen van 1,8% in 2008 naar 1% in 2012. Daarnaast wordt er gestreefd naar de reductie van het aantal risicovolle vestigingen en toename van het aantal scholen dat voldoende scoort op het kwaliteitskenmerk kwaliteitszorg. Om dit te bereiken, worden diverse instrumenten ingezet. De Inspectie van het Onderwijs heeft hier een rol. De VO-raad draagt bijvoorbeeld in samenwerking met de AOC-raad zorg voor een steunpunt zeer zwakke scholen.

Verantwoordelijkheid van de minister De minister is verantwoordelijk voor een onderwijsstelsel dat zodanig functioneert dat het onderwijs maximaal aansluit bij de talenten en ambities van individuele leerlingen én bij wat de maatschappij nodig heeft. In het bijzonder is hij verantwoordelijk voor de toegankelijkheid van het onderwijs, de rechtmatige en doelmatige besteding van de onderwijsmiddelen en het borgen van de onderwijskwaliteit.

De middelen die hij tot zijn beschikking heeft, zijn: wet- en regelgeving, bekostiging, subsidies, toezicht en dialoog met belanghebbenden. Deze belanghebbenden worden door de minister ondersteund op een manier die hen in staat stelt maximaal bij te dragen aan goed onderwijs. Hij doet dat door wetten en regels voor «goed bestuur».

De minister voor Jeugd en Gezin is verantwoordelijk voor zorg in de school vanuit het gemeentelijke en preventieve domein. In de beleidsvorming over de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg werken de ministers van OCW en JenG nauw samen, omdat de school de vind- en werkplaats is van kinderen en jongeren met problemen.

Externe factoren

Het onderwijs wordt ook bepaald door de inzet van leerlingen, ouders, docenten, schoolleiders, bestuurders, toezichthouders, brancheorganisaties, maatschappelijke organisaties (bijvoorbeeld jeugdzorg), andere overheden en bedrijven (stages en aansluiting op de arbeidsmarkt). De minister is daarom afhankelijk van de beschikbaarheid, capaciteiten en faciliteiten van deze actoren. Andere factoren die de minister slechts beperkt kan beïnvloeden, maar waarvan hij wel afhankelijk is, zijn: ontwikkelingen op de (internationale) arbeidsmarkt, demografische ontwikkelingen in de leerlingen- en studentenpopulatie en conjuncturele ontwikkelingen.

Tabel 3.1 Indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde 1
1. Percentage 20–24 jarigen met tenminste hoger secundair onderwijs Bron: Eurostat	71,9% peildatum: 2000	76,2% peildatum: 2007	85% peildatum: 2010
2. Percentage 15 jarige leerlingen met lage leesvaardigheden Bron: PISA 2006	11,5% peildatum: 2003	15,1% peildatum: 2006	8% peildatum: 2010
3. Het percentage vsv'ers van de totale bevolking 18–24 jaar Bron: Eurostat	15,5% peildatum: 2000	12% peildatum: 2007	8,5% peildatum: 2012
4. Rapportcijfer van ouders over de kwaliteit van de school van hun kind Bron: OCW, Bestel in Beeld 2007	7,3 peildatum: 2005	7,4 peildatum: 2007	7,5 peildatum: 2009
5. Percentage scholen van het voortgezet onderwijs met voldoende opbrengsten ten opzichte van het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingpopulatie mag worden verwacht Bron: OCW, Bestel in Beeld 2007	84,7% peildatum: schooljaar 2003/2004	82% peildatum: schooljaar 2006/2007	Zie toelichting

Toelichting:

- 1: De streefwaarde van 85% van de 20–24 jarigen met tenminste hoger secundair onderwijs is een Europese afspraak waaraan Nederland zich heeft gecommitteerd (Lissabon-doelstelling). Gegeven de trend van de afgelopen jaren zal het lastig zijn de streefwaarde al in 2010 te halen. Het behalen van een startkwalificatie (hoger secundair onderwijs) is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het voortgezet onderwijs en het Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (artikel 4).
- 2: Nederland heeft in 2000 als doel gesteld het toenmalige percentage leerlingen met een lage leesvaardigheid (9,6%) te handhaven. In de Kwaliteitsagenda voortgezet onderwijs is deze doelstelling aangescherpt tot 8%.
- 3: Het onderwijsbeleid is erop gericht de aantallen voortijdig schoolverlaters te reduceren. Het beleid om uitval te voorkomen is opgenomen in het beleidsterrein Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (artikel 4). In 2007 heeft 11% van de schoolverlaters uit het vmbo wel een diploma, maar stroomt niet door in het vervolgonderwijs. Deze vmbo-gediplomeerden hebben nog geen startkwalificatie en zijn derhalve voortijdig schoolverlaters.
- 4: Ouders worden jaarlijks gevraagd naar hun tevredenheid met de school van hun kind. Het is de ambitie om het rapportcijfer 7,5 in 2009 te behalen en in de toekomst op z'n minst te behouden.
- 5: Deze indicator wordt bepaald door de gemiddelde prestaties van de school te bekijken over een periode van drie jaren, hierbij rekening houdend met de achtergrondkenmerken van de leerlingpopulatie. Hierdoor ontstaat een goed zicht op scholen die langere tijd zeer zwakke of juist zeer goede opbrengsten hebben. Wel is de meting

relatief; de prestaties worden afgezet tegen een verwacht niveau waardoor er altijd scholen zijn waarvan de prestaties onder, dan wel boven het verwachte niveau liggen. Er wordt bekeken of een absolute meting mogelijk is. Begin 2008 heeft Prof. dr. J.L. Peschar in opdracht van OCW een onderzoek («Over leerwinst als stelselindicator: een verkennend onderzoek naar de ontwikkeling van een stelselindicator voor leerwinst of toegevoegde waarde van het onderwijs in Nederland», oktober 2007) afgerond naar de toegevoegde waarde van het onderwijsstelsel, een absolute maatstaf. De resultaten van een vervolgoopdracht voor de constructie van deze indicator komen in de tweede helft van 2008 beschikbaar.

3.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 3.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 3 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	6 102 888	6 477 859	6 493 710	6 421 559	6 383 202	6 407 329	6 456 603
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	5 998 974	6 509 108	6 525 202	6 452 994	6 414 084	6 438 446	6 487 720
Programma-uitgaven	5 993 307	6 503 668	6 520 896	6 448 837	6 410 429	6 434 975	6 484 249
<i>Leerlingen volgen onderwijs op vol- doende toegeruste scholen voor voortgezet onderwijs</i>	<i>5 952 801</i>	<i>6 394 136</i>	<i>6 397 784</i>	<i>6 328 875</i>	<i>6 293 949</i>	<i>6 321 952</i>	<i>6 371 252</i>
● Personele en materiële bekostiging	5 886 966	5 981 940	5 971 943	5 937 793	5 905 660	5 924 277	5 973 776
● Efficiency in het onderwijs (FES)		9 053	2 500				
● Onderwijsverzorging	50 979	50 467	51 301	51 301	51 303	51 303	51 303
● Projecten	14 856	20 409	19 500	18 751	18 850	18 850	18 850
● Gratis schoolboeken		297 069	320 940	291 024	288 079	297 515	297 316
● Belangenbeht.dienstverl. ICT (po, vo, be)	0*	35 198	31 600	30 006	30 057	30 007	30 007
<i>Leerlingen volgen voortgezet onderwijs van hoge kwaliteit</i>	<i>5 848</i>	<i>11 792</i>	<i>15 888</i>	<i>15 578</i>	<i>12 933</i>	<i>9 482</i>	<i>9 479</i>
● Kwaliteitsprojecten via VO-Raad	5 848	7 139	3 867	3 550	3 600	3 550	3 550
● Kwaliteitsbeleid vo (w.o. Rekenen en Taal)		4 653	12 021	12 028	9 333	5 932	5 929
<i>Leerlingen kunnen zonder drempels het voortgezet onderwijs volgen dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften</i>	<i>0</i>	<i>11 025</i>	<i>4 571</i>	<i>2 071</i>	<i>2 071</i>	<i>2 071</i>	<i>2 071</i>
● Uitbreiding zorgstructuur naar havo/vwo		1 025	2 071	2 071	2 071	2 071	2 071
● Doeltreffendheid hoog-begaafde leerlingen (FES)		10 000	2 500				
<i>Leerlingen ervaren een goede aansluiting tussen onderwijsfases in hun doorlo- pende leerlijn</i>	<i>0</i>	<i>42 000</i>	<i>42 000</i>	<i>42 000</i>	<i>42 000</i>	<i>42 000</i>	<i>42 000</i>
● Innovatiebox VO/LOB		42 000	42 000	42 000	42 000	42 000	42 000
<i>Leerlingen krijgen een beter leeraanbod gericht op sociale en maatschappelijke vaardigheden</i>	<i>11 264</i>	<i>21 705</i>	<i>39 049</i>	<i>39 076</i>	<i>39 096</i>	<i>39 093</i>	<i>39 084</i>
● Maatschappelijke stage	11 264	21 705	39 049	39 076	39 096	39 093	39 084
<i>Programmakosten-overig</i>	<i>23 394</i>	<i>23 010</i>	<i>21 604</i>	<i>21 237</i>	<i>20 380</i>	<i>20 377</i>	<i>20 363</i>
● Uitvoeringsorganisatie IBG	13 814	14 130	12 639	12 273	11 416	11 414	11 400
● Uitvoeringsorganisatie CFI	9 580	8 880	8 965	8 964	8 964	8 963	8 963
Apparaatsuitgaven	5 667	5 440	4 306	4 157	3 655	3 471	3 471
Ontvangsten	122 991	85 878	56 383	49 937	1 361	1 361	1 361

* In 2007 was deze post onderdeel van beleidsterrein ICT (artikel 10). Met ingang van 2008 is deze post in de begroting van dit artikel verwerkt.

Coalitieakkoord

In het coalitieakkoord zijn voor artikel 3 (voortgezet onderwijs) enveloppegelden gereserveerd. Het gaat om een bedrag van € 130 miljoen in 2008, oplopend tot indicatief € 476 miljoen in 2011. Met uitzondering van de middelen bestemd voor de schoolboeken is vanaf 2010 de oploop op de

aanvullende post bij Financiën gereserveerd. De beleidsambities in deze begroting zijn uitgaande van deze indicatieve invulling geformuleerd. In het coalitieakkoord zijn voor artikel 9 (Arbeidsmarkt- en personeelsbeleid) enveloppegelden gereserveerd voor lerarenbeleid. Bij Nota van Wijziging (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 200 VIII, nr. 58) zijn extra middelen vrijgemaakt voor de uitvoering van het actieplan «Leer-Kracht van Nederland» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 923, nr. 53). Vanaf 2009 is structureel € 76,2 miljoen overgeboekt naar artikel 3 (Voortgezet onderwijs).

Met de enveloppemiddelen worden de volgende maatregelen voorzien:

- lerarenbeleid vo (zie 3.3.1);
- schoolboeken (zie 3.3.1);
- kwaliteit onderwijs vo (zie 3.3.2);
- uitbreiding eerstelijns zorgvoorziening naar havo/vwo (zie 3.3.3);
- maatschappelijke stage (zie 3.3.5).

Deze maatregelen worden verder toegelicht bij de operationele doelstellingen.

Tabel 3.3 Budget flexibiliteit per operationele doelstelling (x € 1 000)					
	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)	6 499 292	6 427 600	6 390 049	6 414 598	6 463 886
Totaal juridisch verplicht	6 348 082	6 282 331	6 246 176	6 272 556	6 320 328
Totaal bestuurlijk gebonden	151 015	144 894	143 497	141 666	143 182
Totaal niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	195	375	376	376	376
<i>Leerlingen volgen onderwijs op voldoende toegeruste scholen voor voortgezet onderwijs</i>					
● Juridisch verplicht	6 397 784	6 328 875	6 293 949	6 321 952	6 371 252
● Bestuurlijk gebonden	6 309 033	6 243 255	6 207 080	6 233 463	6 281 244
● Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	88 556	85 245	86 493	88 113	89 632
● Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	195	375	376	376	376
<i>Leerlingen volgen voortgezet onderwijs van hoge kwaliteit</i>					
● Juridisch verplicht	15 888	15 578	12 933	9 482	9 479
● Bestuurlijk gebonden	15 888	15 578	12 933	9 482	9 479
● Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden					
<i>Leerlingen kunnen zonder drempels het voortgezet onderwijs volgen dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften</i>					
● Juridisch verplicht	4 571	2 071	2 071	2 071	2 071
● Bestuurlijk gebonden	4 571	2 071	2 071	2 071	2 071
● Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden					
<i>Leerlingen ervaren een goede aansluiting tussen onderwijsfasen in hun doorlopende leerlijn</i>					
● Juridisch verplicht	42 000	42 000	42 000	42 000	42 000
● Bestuurlijk gebonden	42 000	42 000	42 000	42 000	42 000
● Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden					
<i>Leerlingen krijgen een beter leeraanbod gericht op sociale en maatschappelijke vaardigheden</i>					
● juridisch verplicht	39 049	39 076	39 096	39 093	39 084
● Bestuurlijk gebonden	39 049	39 076	39 096	39 093	39 084
● Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden					

3.3 Operationele beleidsdoelstelling

3.3.1 Leerlingen volgen onderwijs op voldoende toegeruste scholen voor voortgezet onderwijs

Motivering

De school krijgt de ruimte om zelf invulling te geven aan de manier waarop leerlingen het meest effectief leren (het hoe). De centrale overheid legt op hoofdlijnen vast wát geleerd moet worden. Het voortgezet onderwijs kent de lumpsumbekostiging voor de reguliere uitgaven. Deze bekostigingswijze garandeert de scholen een grote mate van vrijheid in de bestedingen.

Instrumenten

- **Personele en materiële bekostiging, inclusief Actieplan Leerkracht van Nederland en modernisering bekostiging**
Voor de leerlingen ontvangen de schoolbesturen van de Rijksoverheid een bedrag voor de personele en materiële kosten. Hiermee worden de schoolbesturen in staat gesteld om (onderwijs)personeel aan te stellen en overige arbeidsvoorwaarden te vervullen zoals: (na)scholing, beloningsdifferentiatie, integraal personeelsbeleid en professionalisering en te voorzien in de kosten van de materiële instandhouding, zoals onderhoud van het gebouw, inventaris en leermiddelen, energiekosten, ict-voorzieningen en schoonmaak. Binnen het kader van de personele bekostiging is het thema (onderwijs)personeel een belangrijke beleidsprioriteit. Als uitvloeisel van het actieplan «LeerKracht van Nederland» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 923, nr. 45) heeft de minister met de sociale partners in het onderwijs over dit thema het onderhandelingsakkoord «Convenant LeerKracht van Nederland» gesloten (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 923, nr. 53). Afspraken hieruit (zie verder artikel 9 Arbeidsmarkt- en personeelsbeleid, onderdeel «een betere beloning») moeten verder ingevuld en vastgelegd worden in de decentrale onderwijs-cao voor het voortgezet onderwijs. De hiervoor gereserveerde budgetten (vanaf 2009) staan deels onder dit artikel en deels onder artikel 9. Voor de modernisering van het bekostigingsmodel voor de personele en materiële kosten is de veldraadpleging van eind 2006 van belang. Hier is naar voren gekomen dat het huidige bekostigingsmodel in een aantal opzichten belemmerend werkt en aan een herziening toe is. In 2007 is hiermee een start gemaakt en de Tweede Kamer wordt in het najaar van 2008 geïnformeerd over de contouren van het nieuwe bekostigingsmodel.

- **Leren door te experimenteren in het onderwijs: Efficiency in het onderwijs**

Om meer *evidence-based* kennis (wat werkt wel, wat werkt niet) te verwerven over effectief en efficiënt onderwijs en om meer verbindingen te leggen tussen het onderwijsveld en wetenschappelijke onderzoek, is het actieprogramma «onderwijs bewijs» opgezet.

Het doel van het actieprogramma is: «onderzoek en experimenten mogelijk maken binnen het onderwijs, gericht op de thema's efficiency in het onderwijs en doeltreffendheid begeleiding hoogbegaafde leerlingen.» In het kader van dit actieprogramma «onderwijs bewijs» zal een prijsvraag (met één of twee ronden) worden uitgezet. Hiervoor is binnen het FES een experimenteerbudget vrijgemaakt.

Er zijn twee thema's aangewezen waarbinnen voorstellen voor experimenten kunnen worden ingediend. Deze thema's zijn:

- Signalering en begeleiding van hoogbegaafde leerlingen (valt onder 3.3.3).
- Efficiency in het onderwijs, onder andere met betrekking tot het

lerarentekort (zie hiervoor artikel 9 Arbeidsmarkt- en personeelsbeleid), de jeugdzorg en het taal- en rekenonderwijs.

Voor meer informatie over de thema's, zie www.minocw.nl/ onderwijsbewijs.

Een onafhankelijke jury zal zich over de ingediende voorstellen buigen en de bewindslieden van OCW, EZ en Financiën adviseren. In april 2009 zullen de voorstellen worden geselecteerd.

- Onderwijsverzorgingsinstellingen en projecten. Het budget van de onderwijsverzorgingsinstellingen is inclusief het budget van SLO en CITO (circa € 28 miljoen in 2013) dat is bestemd voor de instandhouding van de kwaliteitsborging van het examensysteem en het onderhoud van het stelsel.

De sectororganisaties van het po, vo en bve krijgen, op grond van de «Vaststellingsovereenkomst afronding evaluatie subsidiëring landelijke onderwijsondersteunende activiteiten» (SLOA) (Tweede Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 30 800 VIII, nr. 64), een eigen budget om de vraagsturing te versterken. Dit betekent dat het onderwijsveld van het po, vo en bve meer zeggenschap krijgt over de middelen voor onderwijsondersteunende activiteiten en dat deze middelen kunnen worden besteed aan doelen die scholen belangrijk vinden. Het budget is afkomstig van het Research & Development (R&D)-budget van de onderwijsondersteunende instellingen en is uitsluitend bestemd voor uitgaven aan R&D door de sectororganisaties zelf.

Tabel 3.4						
prijspeil 2008 (x 1 000)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Onderwijsondersteuning SLOA:	50 467	51 301	51 301	51 303	51 303	51 303
Onderwijsverzorgingsinstellingen	50 467	48 027	45 604	43 182	40 905	38 895
Sectorwerking PO(-raad)	0	519	1 038	1 558	2 077	2 596
Sectorwerking VO(-raad)	0	1 491	2 982	4 473	5 965	7 456
Sectorwerking BVE	0*	1 264	1 677	2 090	2 356	2 356

* Voor 2008 is € 825 000,- reeds naar artikel 4 Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie overgeheveld.

Daarnaast financiert OCW ook incidenteel projecten. OCW wil projecten subsidiëren, die de beleidsdoelstellingen van het voortgezet onderwijs ondersteunen, maar die niet onder de wettelijke artikelen/regelingen vallen.

- Gratis schoolboeken

De schoolkosten voor ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs zijn hoog. Het kabinet heeft besloten de schoolboeken gratis te maken voor de ouders. Hiermee wordt gezorgd dat:

- de schoolkosten voor ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs worden verlaagd;
- kinderen niet zonder boeken op school komen, omdat ouders de rekening voor het boekenpakket niet betalen;
- de marktwerking op de educatieve boekenmarkt wordt verbeterd door een prijsprikkel bij de scholen te leggen: de bepaler betaalt.

In het schooljaar 2008–2009 krijgen alle ouders per kind in het (op grond van de WVO bekostigde) voortgezet onderwijs een tegemoetkoming van € 316,-. Vanaf het schooljaar 2009–2010 krijgen de scholen van het voortgezet onderwijs € 316,- (prijspeil 2008) toegevoegd aan de lump-

sumbekostiging. De scholen krijgen daarmee ook de verplichting om hun leerlingen gratis van lesmateriaal/schoolboeken te voorzien.

- Belangenbehartiging en dienstverlening op het gebied van ict voor de sectoren po, vo en bve

OCW ondersteunt scholen bij het integreren van ict in het onderwijs.

Bovenschoolse en bovensectorale ondersteuning, waar alle scholen iets aan hebben, ontlasten de scholen bij het verwezenlijken van hun ambities op het gebied van ict. Op basis van een jaarlijks activiteitenplan subsidieert OCW hiervoor de stichting Kennisnet. Aanvullend gefinancierd worden:

- a) het innovatieprogramma van Surfnet en Kennisnet, waarin wordt geïnvesteerd in kennis om innovatieve voorzieningen voor leerlingen en docenten in de gehele onderwijskolom te realiseren;
- b) het interdepartementale programma «maatschappelijke sectoren en ict»;
- c) uitvoering van een programma gericht op het stimuleren van het gebruik van bestaand digitaal lesmateriaal in de school. Met deze activiteiten levert OCW ook een bijdrage aan het bevorderen van e-vaardigheden.

- Leerplusarrangement

De ene school heeft het zwaarder dan de andere, door andere factoren dan feitelijke leerachterstanden. Met de aanvullende bekostiging van het Leerplusarrangement worden scholen die te maken hebben met een opeenstapeling van problemen (bij een bepaald percentage leerlingen uit achterstandswijken) in staat gesteld om maatwerk te leveren (maximaliseren van de schoolprestaties door onder meer het voeren van expliciet taalbeleid), voortijdig schoolverlaten tegen te gaan en uiteindelijk even goed te presteren als de overige scholen. In september 2006 is het nieuwe Leerplusarrangement VO van start gegaan. Dit houdt in dat scholen met veel kinderen met problemen extra geld krijgen zonder dat daar extra administratieve lasten tegenover staan. De regeling (TK nummer volgt) is als volgt aangepast voor de periode 2009–2010:

- Er komt een differentiatie van de drempel naar onderwijssoort:
  - De berekening van de hoogte van de bekostiging zal plaatsvinden op het niveau van de vestiging in plaats van op het BRIN-nummer.
  - De actualisatie van postcodegebieden wordt eerder gepubliceerd, namelijk in augustus in plaats van december.
- Er komt een overgangsmaatregel voor scholen die er bovenmatig op achteruitgaan.

De huidige drempel om voor aanvullende personele bekostiging van leerlingen in aanmerking te komen, zal worden verfijnd. De drempel van 30% wordt vervangen door verschillende drempels per onderwijssoort: vmbo en pro (30%), havo (50%), vwo (60%) en in geval van combinatieklassen geldt de laagste drempel.

Tabel 3.5 indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde 1
1. Verwachte slaagkans, in procenten van de instroom in de onderwijs-sector Bron: OCW, Bestel in Beeld 2007	78% peildatum: 2001	85% peildatum: 2007	Handhaving hoge percentage
2. De schoolkosten voor ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs Bron: Schoolkostenmonitor en vervolgonderzoek	Nulmeting peildatum: 2009	n.v.t.	Verlaging met gemiddeld € 316

Tabel 3.6 Kengetallen							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Totaal aantal ingeschreven leerlingen*	906 500	899 800	896 100	892 700	895 600	902 700	910 300
Nader te verdelen in:							
1a. vmbo, incl. lwoo	405 800	398 200	394 200	390 900	390 500	393 500	395 100
1b. havo	227 300	227 500	226 900	226 100	227 100	227 900	230 000
1c. vwo	246 400	248 000	249 700	250 600	252 700	255 200	258 100
1d. pro	27 000	26 100	25 300	25 100	25 300	26 100	27 100
2. Uitgaven per onderwijsdeelnemer (x € 1)	6 570	7 201	7 251	7 199	7 133	7 105	7 099
3. Totaal aantal scholen	646	644	643	643	643	643	643
4. Gemiddeld aantal leerlingen per school	1 403	1 397	1 394	1 388	1 393	1 404	1 416

* Op de teldatum. T.b.v. de nadere verdeling in de diverse schoolsoorten zijn de leerlingen uit de brugklassen toebedeeld. Het totaal aantal leerlingen is exclusief ca. 4 500 leerlingen vavo-onderwijs aan scholen voor voortgezet onderwijs.

Toelichting:

1 (tabel 3.5): Het streven is het hoge percentage gediplomeerden op z'n minst te handhaven.

2 (tabel 3.5): Scholen vragen ouders jaarlijks om een bijdrage in de kosten van extra activiteiten. De hoogte en bestemming worden vastgesteld met instemming van de Medezeggenschapsraad. De ontwikkeling van deze ouderbijdrage wordt gevolgd. De eerstvolgende monitor is gekoppeld aan de evaluatie van de wet «gratis» lesmateriaal die in 2011 zal plaatsvinden.

3 en 4 (tabel 3.6): Een school bestaat uit meerdere vestigingen. Het aantal vestigingen is ruim het dubbele van het aantal scholen naar BRIN-nummers. Het gemiddeld aantal leerlingen per vestiging is derhalve veel lager dan het aantal leerlingen per school.

Leerplusarrangementen: De beste indicator voor de stapeling van problemen op scholen zou gebaseerd moeten zijn op individuele leerlingkenmerken. Zodra het technisch mogelijk is de scholen een aanvullende bekostiging te geven op basis van de individuele leerlingkenmerken, wordt dit uitgewerkt in een nieuwe indicator. De hiervoor benodigde inkomensbestanden (project Walvis/SUB) komen in 2008 beschikbaar. Eind 2008 zal duidelijk worden welke bestanden beschikbaar zijn en of deze betrouwbaar genoeg zijn voor nader onderzoek.

3.3.2 Leerlingen volgen voortgezet onderwijs van hoge kwaliteit

Motivering

De kwaliteit van het voortgezet onderwijs staat hoog in het vaandel. Bijzondere aandacht is echter nodig voor de basiskennis en -vaardigheden op het gebied van rekenen en taal. Verder is, voor kwaliteitsverbetering van het onderwijs, een voortdurende dialoog tussen (het bevoegde gezag van) scholen en hun omgeving, directe belanghebbenden als ouders, leerlingen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven, een essentiële randvoorwaarde.

Instrumenten

- Kwaliteit en innovatie via de VO-raad

Innovatie en versterking van kwaliteit van het onderwijs zijn essentieel om uit leerlingen te halen wat er in zit als het gaat om hun talent en mogelijkheden. Scholen zijn daarvoor verantwoordelijk, uiteraard individueel maar ook als collectief. De VO-raad voert onder de noemer «durven delen doen» (zie <http://www.vo-raad.nl/innovatie>) een landelijke strategie die de innovatie en de kwaliteitsversterking van het onderwijs stimuleert en ondersteunt. Bijvoorbeeld aan de hand van een dieptestrategie waarin «evidence based» nieuwe onderwijspraktijken worden beproefd (de Expeditie). En door een breedtestrategie die een scala aan activiteiten omvat, die gericht zijn op verspreiding van good practices, kennis delen, deskundigheidsbevordering en meer in het algemeen het ontwikkelen van een aanstekelijk innovatieklimaat. Daarnaast wordt de kennisbasis op het terrein van vernieuwende onderwijspraktijken versterkt (zie Tweede Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 31 289, nr. 8, december). «Durven delen doen» is van belang voor het welslagen van de «Kwaliteitsagenda voortgezet onderwijs» en voor het succes van het «maatschappelijk innovatieprogramma onderwijs».

- Kwaliteit voortgezet onderwijs (waaronder Rekenen en Taal)

Zoals aangegeven in de Algemene Doelstelling staat de kwaliteit van het onderwijs centraal in het beleid. Speciale aandacht gaat uit naar de basisvaardigheden rekenen en taal. Het is van belang dat leerlingen een gedegen algemene ontwikkeling verwerven en dat zij de basisvaardigheden rekenen en taal beheersen. In de komende periode wordt daarom geïnvesteerd door middel van het impulstraject taal en rekenen (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007/2008, 31 332, nr. 3). Ook de Inspectie van het Onderwijs wijst in het Onderwijsverslag (2005/2006) op het belang van het beheersen van de basisvaardigheden taal en rekenen. De Inspectie wijst er ook op dat het aantal leerlingen met ontoereikende basisvaardigheden toeneemt. Dit is een belangrijk signaal. Basisvaardigheden zoals rekenen en taal dragen ook bij aan een goede doorstroom van leerlingen in het onderwijs. Deze doelstelling (goede aansluiting tussen onderwijsfasen in de doorlopende leerlijn) wordt verder onder de operationele doelstelling 3.3.4 beschreven.

- Onderwijstijd

Leerlingen moeten voldoende (onderwijs)tijd krijgen om zich de leerstof eigen te kunnen maken. Daarom zijn er wettelijke voorschriften voor onderwijstijd. Wel is er discussie over de hoogte en invulling van deze wettelijke normen. Daarom is er een onderzoekscommissie onder leiding van dhr. Clemens Cornielje om een onderzoek uit te voeren naar onderwijstijd en onderwijskwaliteit. In dit onderzoek, waarover de Tweede Kamer op 25 april 2008 is geïnformeerd, komen alle invalshoeken en belangen evenwichtig aan de orde. In december 2008 verwacht OCW het advies van

de onderzoekscommissie. Het advies zal vervolgens, eventueel na advies van de Onderwijsraad, met een beleidsreactie aan de Tweede Kamer worden gestuurd.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 3.7 indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde 1
1. Percentage scholen dat voldoende scoort op kwaliteitskenmerk aanbod Bron: Inspectie van het onderwijs, Onderwijsverslag 2006/2007	94,6% peildatum: schooljaar 2005/ 2006	98,6% peildatum: schooljaar 2006/ 2007	handhaving hoge percentage
2. Percentage scholen dat voldoende scoort op kwaliteitskenmerk tijd Bron: Inspectie van het onderwijs, Onderwijsverslag 2006/2007	91,4% peildatum: schooljaar 2005/ 2006	83,3% peildatum: schooljaar 2006/ 2007	handhaving hoge percentage
3. Percentage scholen dat voldoende scoort op kwaliteitskenmerk instructie Bron: Inspectie van het onderwijs, Onderwijsverslag 2006/2007	89,3% peildatum: schooljaar 2005/ 2006	87,4% peildatum: schooljaar 2006/ 2007	handhaving hoge percentage
4. Percentage scholen dat voldoende scoort op kwaliteitskenmerk zorg en begeleiding Bron: Inspectie van het onderwijs, Onderwijsverslag 2006/2007	83,7% peildatum: schooljaar 2005/ 2006	86% peildatum: schooljaar 2006/ 2007	handhaving hoge percentage
5. Percentage scholen dat voldoende scoort op kwaliteitskenmerk kwaliteitszorg Bron: Inspectie van het onderwijs, Onderwijsverslag 2006/2007	37,6% peildatum: schooljaar 2005/ 2006	33,6% peildatum: schooljaar 2006/ 2007	hoger
6. Rapportcijfer van ouders over de kwaliteit van de leraar van het kind Bron: OCW, Bestel in Beeld 2007	7 peildatum: 2005	7,1 peildatum: 2007	7,1 peildatum: 2009

Toelichting:

- 1 t/m 4: Het streven is om in de toekomst de percentages van de scholen die voldoende scores op de kwaliteitskenmerken aanbod, tijd, instructie, zorg en begeleiding hoog te houden.
- 5: Met stapsgewijze aanpak is de ambitie er op gericht om uiteindelijk het overgrote deel van de scholen een voldoende te laten scoren op kwaliteitszorg volgens de normen van de Inspectie van het Onderwijs.

Kwaliteit voortgezet onderwijs: In het schooljaar 2007/2008 is een nieuw Cohortonderzoek onder de naam COOL5-18 gestart. In dit onderzoek worden scholieren van 5 tot 18 jaar in hun schoolloopbaan gevolgd door het primair en voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). In het onderzoek staat de ontwikkeling van leerlingen centraal:

waaronder de cognitieve ontwikkeling, waarvoor onderzoekers de kennis en vaardigheden in het Nederlands, Engels en rekenen en wiskunde in beeld brengen.

3.3.3 Leerlingen kunnen zonder drempels het voortgezet onderwijs volgen dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften

Motivering

Eén van de grote uitdagingen waarvoor het voortgezet onderwijs de komende periode staat is de leerling kennen, volgen en hem passend onderwijs bieden. Het voortgezet onderwijs heeft als taak om ondersteuning te bieden aan leerlingen die extra zorg nodig hebben, aan leerlingen met speciale talenten én aan leerlingen die in meer algemene zin uitblinken. Voor leerlingen die extra zorg nodig hebben, wordt in de beleidsuitvoering nauw aangesloten bij het beleidsprogramma van de minister voor Jeugd en Gezin. Hij is namelijk verantwoordelijk voor de zorg in de school die vanuit het gemeentelijke en preventieve domein wordt geleverd.

Instrumenten

- **Uitbreiding regionale zorgverbanden havo/vwo**
De Regeling regionaal zorgbudget, subsidie regionale verwijzingscommissies voortgezet onderwijs en reboundvoorzieningen is aangepast en treedt in werking op 16 maart 2008 (Staatscourant van 14 maart 2008, nummer 53). Vooruitlopend op wetwijziging rondom passend onderwijs, is het regionale zorgbudget opgehoogd om meer leerlingen in havo/vwo met een extra zorgvraag het regionale zorgbudget te kunnen ondersteunen. Kern van passend onderwijs is de wettelijke verankering van de samenwerking in regionale netwerken en de resultaatsverplichting voor schoolbesturen om alle aangemelde of ingeschreven zorgleerlingen passend onderwijszorgaanbod te bieden.
- **Leren door te experimenteren in het onderwijs: doeltreffendheid voor hoogbegaafde kinderen (FES)**
Doeltreffendheid voor hoogbegaafde kinderen is onderdeel van het actieprogramma «onderwijs bewijs». Dit actieprogramma is beschreven onder doelstelling 3.3.1. Er is subsidie beschikbaar voor het (laten) uitvoeren van experimenten in de voorschoolse sector en het basis- en voortgezet onderwijs naar de effectiviteit van maatregelen voor de signalering en begeleiding van hoogbegaafde leerlingen. Dit is nodig om te voorkomen dat leerlingen met specifieke begaafdheden en talenten naar een lagere vorm van onderwijs gaan of dat hun specifieke talenten niet of nauwelijks tot ontwikkeling komen.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 3.8 indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde 1
1. Percentage uitval havo/vwo Bron: OCW, Kerncijfers 2003–2007	0,9% Peildatum: 2005	1% Peildatum: 2007	0,9% peildatum: 2009

Toelichting:

1: het streven is om te voorkomen dat uitval bij havo/vwo-leerlingen verder zal stijgen.

3.3.4 Leerlingen ervaren een goede aansluiting tussen onderwijs-fases in hun doorlopende leerlijn

Motivering

Een goede aansluiting tussen en binnen de onderwijsfasen en schoolsoorten is om verschillende redenen van belang. Zo leren leerlingen daadwerkelijk wat zij nodig hebben voor persoonlijk, beroepsmatig en maatschappelijk functioneren en voor vervolgonderwijs. Talenten worden beter benut en uitval wordt voorkomen. De beschikbare onderwijstijd wordt efficiënter en effectiever benut doordat hiaten en ongewenste dubbelingen in de leerlijn worden voorkomen. Op stelselniveau wordt gezorgd dat de doorlopende leerlijnen beter aansluiten.

Instrumenten

- Rekenen en taal

Onder doelstelling 3.3.2 is aangegeven dat de basisvaardigheden rekenen en taal van groot belang zijn voor een goede doorstroom van leerlingen. Het referentiekader van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Rekenen en Taal (januari 2008 – Commissie Meijerink) voor taal en rekenen is een goed vertrekpunt om de doorlopende leerlijnen daadwerkelijk te gaan realiseren. De budgetten hiervoor staan bij 3.3.2.

- «Innovatiebox VO/LOB».

Leerlingen van alle schoolsoorten moeten hun talenten maximaal kunnen ontwikkelen en dat vergt kwalitatief goed onderwijs, doorlopende leerlijnen en een optimale leerloopbaan. Het is van belang dat leerlingen kennis hebben van de (vervolg)mogelijkheden die passen bij hun talenten. Door het bewust leren kiezen van een vervolgtraject, wordt een bijdrage geleverd aan het minimaliseren van het onnodig, tussentijds wisselen van leertraject en/of het voortijdig schoolverlaten. Voor deze kwaliteitsverbetering is de komende jaren ondersteuning van didactische en organisatorische vernieuwingstrajecten gewenst, waaronder de ontwikkeling van goede loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB). Hiermee wordt aangesloten op de «Kwaliteitsagenda voortgezet onderwijs» en op de speerpunten waar de sector zich de komende vier jaar op gaat richten (zie sectoragenda VO-raad). De komende jaren krijgen scholen geld om deze innovatie, samen met regionale partners vorm te geven. De resultaten van de innovatie inspanningen worden door scholen verantwoord in bijvoorbeeld het jaarverslag.

- Experimenten vmbo-mbo

De overstap van de vmbo-basisberoepsgerichte leerweg (bb) naar het mbo is voor leerlingen een obstakel vanwege het feit dat de inhoud van het vmbo- en mbo-onderwijs onvoldoende op elkaar aansluiten, de pedagogisch-didactische aanpak in beide sectoren heel verschillend is, er een verschil in schoolcultuur is en dat met name de zwakkere leerlingen in het vmbo-bb een kwetsbare groep vormen. Gezien deze problemen en gezien het feit dat dit aansluit bij de praktijk in het onderwijsveld met betrekking tot de vakscholen, wordt een experiment uitgevoerd met een geïntegreerde leerweg voor de bovenbouw van het vmbo-bb en mbo-2. Dit sluit aan bij de vraag vanuit het onderwijs. In deze leergang hoeven leerlingen de fysieke stap van hun vmbo-school naar het roc niet te maken. Zij volgen één programmatisch geïntegreerd traject van vmbo-bb en mbo-2 op één school. De middelen hiervoor staan bij artikel 4 Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie.

Tabel 3.9 indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde 1
1. gediplomeerden naar bestemming: overgang vmbo naar mbo Bron: OCW, Kerncijfers 2003–2007	84,5% peildatum: 2006	84,2% peildatum: 2007	85% peildatum: 2011
2. gediplomeerden naar bestemming overgang havo/vwo naar ho Bron: OCW, Kerncijfers 2003–2007	81,1% peildatum: 2006	80,6% Peildatum: 2007	85% Peildatum: 2011

Toelichting:

1, 2: Daarnaast is het streven om zo min mogelijk leerlingen te laten afstromen of voortijdig te laten uitstromen. Het beleid om uitval te voorkomen is opgenomen bij artikel 4 (Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie).

3.3.5 Leerlingen krijgen een beter leeraanbod gericht op sociale en maatschappelijke vaardigheden

Motivering

Goed onderwijs bereidt leerlingen voor op hun rol in en bijdrage aan de samenleving. Met de invoering van een maatschappelijke stage voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs, wil het kabinet leerlingen laten ervaren hoe mooi het is om iets voor een ander te doen. Die ervaring kan op veel manieren worden opgedaan: in het vrijwilligerswerk om het belang van iets te doen voor een ander te ontdekken. De maatschappelijke stage stimuleert kennismaken met «de ander» al op jonge leeftijd. En wat ook belangrijk is: de maatschappelijke stagiair van vandaag kan de vrijwilliger van morgen worden! De maatschappelijke stage kan zodoende ook op langere termijn een positieve bijdrage leveren aan de sociale samenhang. Verder sluit de maatschappelijke stage aan bij een van de kerntaken van het onderwijs: de burgerschapsvorming.

Instrumenten

- Maatschappelijke stage

Vanaf het voorjaar 2008 wordt het aantal leerlingen dat deelneemt aan de maatschappelijke stage gestimuleerd. Dit gebeurt aan de hand van pilots, waarbij het accent ligt op de uitvoerbaarheid en haalbaarheid van de maatschappelijke stage. Op basis van de resultaten van de pilots en de ervaringen van scholen en maatschappelijke organisaties vindt na afloop van het schooljaar 2008–2009 een evaluatie plaats. In 2009 wordt verder gewerkt aan de wettelijke verankering van de maatschappelijke stage.

Tabel 3.10 indicatoren				
Indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde 1	Streefwaarde 2
1. Percentage leerlingen van alle vo-scholen dat een maatschappelijke stage loopt. Bron: OCW, plan van aanpak maatschappelijke stage	0% Peildatum: 2004	n.v.t.	20%* peildatum: 2009	35%* peildatum: 2010

* betreft een maatschappelijke stage van 30 uur.

3.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 3.11 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid				
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
Effectenonderzoek ex post	1. Vernieuwing onderwijsleermaterialen rekenen en taal	OD 3.3.2	A. 2006 B. 2009	
	2. Evaluatie effecten praktijkklokken	OD 3.3.1	A. 2007 B. 2009	http://www.eb-management.nl/ en http://www.cfi.nl
	3. Onderzoek effecten innovaties	OD 3.3.2	A. mrt. 2007 B. dec. 2007	http://www.risbo.nl/
	4. Onderzoek effectiviteit instrumenten innovatie	OD 3.3.2	A. nov. 2008 B. nov. 2009	
	5. Evaluatie effecten leerplusarrangement	OD 3.3.3	A. 2007 B. vanaf 2008 jaarlijks	http://www.regioplan.nl
	6. Effecten nieuwe indicatieprocedure zorgleerlingen	OD 3.3.3	A. 2007 B. 2008	http://www.eim.nl/
	7. Evaluatie experiment hoogbegaafdheid	OD 3.3.3	A. 2007 B. 2010	http://www.cps.nl/
	8. Onderzoek naar effecten pilots maatschappelijke stage	OD 3.3.5	A. 2009 B. 2010 Jaarlijks	
	8.a monitor stages	OD 3.3.5	vanaf 2008	
Overig evaluatieonderzoek	9. PISA onderzoek naar rekenen, taal, science, om de drie jaar	AD 3.1	A. 2000 B. 2015	http://www.oecd.org/home
	10. COOL cohortonderzoek	AD 3.1	A. 2007 B. 2015	http://www.nwo.nl/ http://www.gion.nl/ http://www.cito.nl/ http://www.utwente.nl/
	11. Indicators teaching and learning	AD 3.1	A. 2005 B. 2008	http://www.utwente.nl/
	12. Onderzoek naar oorzaken zeer zwak worden VO-scholen	OD 3.3.2	A. 2008 B. 2009	http://www.onderwijsinspectie.nl/
	13. Succes in 1e jaar vervolgonderwijs	AD 3.1	A. 2007 B. jaarlijks	http://www.roa.unimaas.nl/
	14. Doordecentralisatie huisvesting	OD 3.3.1	A. 2008 B. 2009	http://www.regioplan.nl
	15. Onderzoek indicatie en passend onderwijs hoogbegaafde leerlingen	OD 3.3.3	A. 2009 B. 2010	
	16. ICT in het onderwijs: Monitor «4 in balans»	OD 3.3.1	A. 2007 B. jaarlijks	http://www.kennisnet.nl/
	17. IEA onderzoek TIMSS advanced (int vgl beste bèta leerlingen)	OD 3.3.2	A. 2007 B. 2009	http://www.utwente.nl/
	18. Universum Programma: monitoring & auditing	OD 3.3.3	A. 2008 B. 2010	http://www.platformbetatechniek.nl/
	19. Internationale leerwegen	OD 3.3.3	A. 2007 B. 2008	http://www.slo.nl/
	20. Evaluatie onderbouw en tweede fase	OD 3.3.4	A. 2007 B. 2011	http://www.gion.nl/
	21. Doorontwikkeling vmbo en mbo	OD 3.3.4	A. aug. 2007 B. aug. 2009	http://www.maxgoote.nl/
	22. Onderwijstijd		A. mei 2008	http://www.eim.nl/ en
22a evaluatie vakantiespreiding		B. dec. 2008	commissie Cornielje	
23. Scholierenonderzoek	OD 3.3.4 en 3.3.5	2 jaarlijks	http://www.regioplan.nl	

Tabel 3.11 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Onderzoek onderwerp	AD of OD	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
24. IEA Onderzoek naar burgerschap	OD 3.3.5	A. 2007 B. 2010	http://www.iea.nl/ http://www.gion.nl/ <a href="http://www.europees-
platform.nl/">http://www.europees- platform.nl/

ARTIKEL 4. BEROEPSONDERWIJS EN VOLWASSENENEDUCATIE

4.1 Algemene doelstelling: het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie zorgen ervoor dat deelnemers hun talenten maximaal kunnen ontplooiën en volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving. Deelnemers worden voorbereid op passend vervolgonderwijs en/of een positie op de arbeidsmarkt die optimaal aansluit bij hun talenten.

Omschrijving

Het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) vervult drie belangrijke functies. Ten eerste verlangt de samenleving veel van het mbo. Deelnemers aan het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie moeten zodanig begeleid, en opgeleid worden dat zij als volwaardig lid van de samenleving kunnen functioneren en zichzelf maximaal kunnen ontplooiën. Hierbij is het van belang dat zoveel mogelijk jongeren minimaal een startkwalificatie halen en dus niet voortijdig uitvallen. Ten tweede heeft het mbo de taak om deelnemers die dit kunnen zo veel mogelijk door te laten stromen naar vervolgonderwijs. Per slot van rekening haalt het grootste deel van alle mbo'ers zonder veel problemen een diploma en is het de verwachting dat de vraag naar hoger opgeleiden steeds meer toe neemt. Ten derde speelt het mbo een belangrijke rol in de Nederlandse economie. Het bedrijfsleven stelt eisen aan de beroepshouding en de kennis van studenten die het mbo verlaten. Zij denkt samen met vertegenwoordigers van onderwijsinstellingen mee over een goede vormgeving van de nieuwe kwalificatiestructuur en de wijze waarop de hierop gebaseerde examens het best afgenomen kunnen worden.

Om aan bovenstaande verwachtingen te kunnen voldoen moet het beroepsonderwijs blijven innoveren, moeten mbo'ers tijdens hun stage beter worden begeleid en moet voortvarend worden doorgewerkt aan de invoering van de competentiegerichte kwalificatiestructuur. Essentieel is dat het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie beschikken over voldoende en goed opgeleide docenten die met plezier en ambitie hun vak uitoefenen.

Verantwoordelijkheid van de minister

De minister is verantwoordelijk voor een onderwijsstelsel dat zodanig functioneert dat het onderwijs maximaal aansluit bij de talenten en ambities van individuele deelnemers én bij wat de maatschappij nodig heeft. In het bijzonder is hij verantwoordelijk voor de toegankelijkheid van het onderwijs, de rechtmatige en doelmatige besteding van de onderwijsmiddelen en het borgen van de onderwijskwaliteit. De middelen die hij tot zijn beschikking heeft, zijn: wet- en regelgeving, bekostiging, subsidies, integraal toezicht en dialoog met belanghebbenden. Deze belanghebbenden worden door de minister op een manier ondersteund die hen in staat stelt maximaal bij te dragen aan goed onderwijs. Hij doet dat door wetten en regels voor goed bestuur. Gemeenten ontvangen een «rijksbijdrage educatie» voor de inkoop van educatieve activiteiten bij roc's. Gekozen is om de verantwoordelijkheid voor de educatie te beleggen bij gemeenten omdat zij het beste zicht hebben op de lokale behoefte (zie ook paragraaf 4.3.3).

Externe factoren

Het onderwijs wordt ook bepaald door de inzet van schoolleiders, bestuurders, toezichthouders, deelnemers, ouders, docenten, bedrijven, brancheorganisaties, maatschappelijke organisaties (bijvoorbeeld jeugdzorg) en andere overheden. De minister is daarom afhankelijk van de beschikbaarheid, capaciteiten en faciliteiten van deze actoren. Andere factoren die de minister slechts beperkt kan beïnvloeden, maar waarvan

hij wel afhankelijk is, zijn: ontwikkelingen op de (internationale) arbeidsmarkt, demografische ontwikkelingen in de leerlingen-, deelnemer- en studentenpopulatie en conjuncturele ontwikkelingen.

Meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 4.1 Indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde
1. Het percentage 20–24 jarigen met tenminste hoger secundair onderwijs. Bron: Eurostat	71,9% 2000	76,2% 2007	85% 2010
2. Het percentage voortijdig schoolverlaters van de totale bevolking van 18–24 jaar. Bron: Eurostat	15,5% 2000	12% 2007	8% 2010
3. Het percentage afgestudeerde mbo 4-deelnemers dat succesvol een opleiding op HBO niveau afrondt. Bron: Cfi	62% 2006	63,5% 2007	62% 2011
4. Werkloosheid van gediplomeerde mbo'ers anderhalf jaar na het beëindigen van de opleiding. – BOL – BBL Bron: Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt, ROA	14,6% (cohort 2002/2003) 2004	5,3% 2% (cohort 2005/2006) 2007	
5. Het percentage gediplomeerden dat aangeeft dat hun opleiding voldoende basis was om te starten op de arbeidsmarkt. – BOL – BBL Bron: Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt, ROA	43% (cohort 2004/2005) 2006	46% 56% (cohort 2005/2006) 2007	60% 60% 2011

Toelichting:

2. Deze EU-indicator betreft het aandeel jongeren van 18–24 jaar zonder startkwalificatie ten opzichte van het totaal aantal jongeren in deze leeftijd in Nederland. Het percentage wordt gemeten op basis van de enquête beroepsbevolking (EBB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)
4. en 5. De percentages bij deze indicatoren hebben betrekking op het jaar van meting. Dit jaar zijn, in tegenstelling tot eerdere jaren, tevens gegevens beschikbaar die betrekking hebben op het aantal deelnemers in de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Voor de indicator «werkloosheid van gediplomeerde mbo'ers anderhalf jaar na het beëindigen van de opleiding» is geen streefwaarde geformuleerd omdat deze sterk afhankelijk is van de conjuncturele ontwikkeling. Het percentage gediplomeerden dat aangeeft dat hun opleiding voldoende basis was om te starten op de arbeidsmarkt is ten opzichte van 2006 (43%) behoorlijk gestegen. De streefwaarde bij deze indicator is daarom verhoogd van 50% naar 60%. Aandachtspunt is dat ook de waarden bij deze indicator worden beïnvloed door de conjuncturele ontwikkeling.

4.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 4.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 4 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	3 354 224	3 569 625	3 277 268	3 278 283	3 271 401	3 266 054	3 279 184
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	3 195 298	3 352 424	3 276 261	3 276 344	3 271 390	3 268 264	3 268 433
Programma-uitgaven	3 191 666	3 348 609	3 272 374	3 272 630	3 268 022	3 264 896	3 265 065
<i>Deelnemers volgen beroepsonderwijs en volwasseneneducatie in voldoende toegeruste instellingen</i>	<i>2 699 163</i>	<i>2 816 493</i>	<i>2 782 726</i>	<i>2 783 430</i>	<i>2 797 856</i>	<i>2 798 990</i>	<i>2 798 826</i>
• Bekostiging roc's/overige regelingen	2 569 181	2 690 315	2 696 365	2 709 798	2 729 386	2 733 126	2 733 131
• Korting 2e teldatum (coalitieakkoord)	0	0	- 38 892	- 38 892	- 38 892	- 38 892	- 38 892
• Bekostiging kbb's	114 302	108 796	108 796	98 496	91 496	91 496	91 496
• Overig	15 680	17 382	16 457	14 028	15 868	13 260	13 091
<i>Deelnemers volgen beroepsonderwijs en volwasseneneducatie van hoge kwaliteit in innovatieve instellingen en via hoogwaardige stageplekken</i>	<i>183 323</i>	<i>182 240</i>	<i>120 550</i>	<i>119 400</i>	<i>113 029</i>	<i>112 371</i>	<i>112 374</i>
• Competentiegerichte kwalificatiestructuur	5 000	5 000	9 742	9 742	9 743	9 745	9 748
• Taal en rekenen		2 460	10 490	9 490	4 160	3 500	3 500
• Innovatiearrangement	17 000	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000
• Innovatiebox regulier	36 742	44 495	43 138	43 138	43 136	43 136	43 136
• Innovatiebox FES	71 750	71 750					
• Regeling stagebox	35 000	35 000	35 000	35 000	35 000	35 000	35 000
• Toezicht kwaliteit examens mbo*	11 300	0	0	0	0	0	0
• Overig	6 531	3 535	2 180	2 030	990	990	990
<i>Deelnemers kunnen zonder drempels beroepsonderwijs en volwasseneneducatie volgen dat het best past bij hun talenten en specifieke behoeften</i>	<i>243 815</i>	<i>245 796</i>	<i>257 815</i>	<i>250 976</i>	<i>237 553</i>	<i>231 692</i>	<i>232 023</i>
• Leerling-gebonden financiering (LGF)	16 488	18 583	22 064	26 614	20 072	20 072	20 072
• Educatie	189 843	195 742	195 743	195 743	195 743	195 744	195 744
• Aanvalsplan Laaggeletterdheid	4 000	4 000	4 000	4 000			
• Leven Lang Leren en EVC	25 899	18 302	24 465	13 297	9 797	3 097	3 097
• Overig	7 585	9 169	11 543	11 322	11 941	12 779	13 110
<i>Er vallen minder leerlingen gedurende hun schoolloopbaan voortijdig uit het onderwijs</i>	<i>52 257</i>	<i>89 018</i>	<i>100 754</i>	<i>108 383</i>	<i>109 351</i>	<i>111 615</i>	<i>111 616</i>
• RMC's/GSB	37 828	39 393	39 855	40 403	40 959	40 959	40 959
• Convenanten met RMC-regio's	6 720	11 360	22 720	22 720	22 720	22 720	22 720
• Versterking handhaving leerplicht	5 800	13 000	13 000	13 000	13 000	13 000	13 000
• Programmagelden regio's		11 569	15 180	16 040	16 040	10 400	10 400
• Aanvullende vergoeding experimenten vmbo-mbo		1 400	3 200	7 200	7 600	8 400	5 000
• Verbetering melding verzuim		3 400	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000
• Overig	1 909	8 896	4 799	7 020	7 032	14 136	17 537
<i>Programmakosten-overig</i>	<i>13 108</i>	<i>15 061</i>	<i>10 529</i>	<i>10 441</i>	<i>10 231</i>	<i>10 228</i>	<i>10 226</i>
• Uitvoeringsorganisatie IBG	7 878	7 702	3 114	3 026	2 817	2 815	2 813
• Uitvoeringsorganisatie CFI	5 230	7 359	7 415	7 415	7 414	7 413	7 413
Apparaatsuitgaven	3 632	3 815	3 887	3 714	3 368	3 368	3 368
Ontvangsten	90 276	76 949	10 000	3 600			

* Het budget voor «toezicht kwaliteit examens» (voorheen bestemd voor instellingen en KCE) is vanaf 2008 overgeheveld naar het budget voor de Inspectie van het Onderwijs (artikel 19 Inspecties).

Coalitieakkoord:

In het coalitieakkoord zijn voor artikel 4 beroepsonderwijs en volwasseneneducatie enveloppegelden gereserveerd. Het gaat om een bedrag van € 34,1 miljoen in 2008 oplopend tot indicatief € 150,3 miljoen in 2011 (de tranches 2008 en 2009 zijn exclusief het aandeel groen onderwijs). Vanaf 2010 is de oploop op de aanvullende post bij Financiën gereserveerd. De beleidsambities in deze begroting zijn uitgaande van deze indicatieve invulling geformuleerd. Voor 2009 komt € 43,2 miljoen uit de enveloppe beschikbaar. Hiermee worden de volgende maatregelen voorzien:

- bedrag per deelnemer mbo (LGF)/huisvesting
- competentiegerichte kwalificatiestructuur
- voortijdig schoolverlaten (VSV)
- loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB)
- duale trajecten en Erkenning van Verworven Competenties (EVC)

Deze maatregelen worden verder toegelicht bij de operationele doelstellingen.

In het coalitieakkoord zijn voor artikel 9 (Arbeidsmarkt- en personeelsbeleid) enveloppegelden gereserveerd voor lerarenbeleid. Bij Nota van Wijziging (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 200 VIII, nr. 58) zijn extra middelen vrijgemaakt voor de uitvoering van het actieplan «Leer-Kracht van Nederland» (Tweede Kamer 2007–2008, 27 923, nr. 53). Vanaf 2009 is structureel € 29,5 miljoen overgeboekt naar artikel 4 (Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie).

Tabel 4.3 Budget flexibiliteit per operationele doelstelling (x € 1 000)

	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)	3 261 845	3 262 189	3 257 791	3 254 668	3 254 839
Totaal juridisch verplicht	3 185 884	3 133 841	3 099 767	3 101 632	3 098 389
Totaal bestuurlijk gebonden	75 934	128 349	157 996	153 011	156 422
Totaal niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	27	0	28	25	27
<i>Deelnemers volgen beroepsonderwijs en volwasseneneducatie in voldoende toegeruste instellingen</i>	<i>2 782 726</i>	<i>2 783 430</i>	<i>2 797 858</i>	<i>2 798 990</i>	<i>2 798 826</i>
• Juridisch verplicht	2 776 814	2 777 848	2 788 743	2 792 019	2 792 024
• Bestuurlijk gebonden	5 885	5 583	9 087	6 946	6 776
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	27	0	28	25	27
<i>Deelnemers volgen beroepsonderwijs en volwasseneneducatie van hoge kwaliteit in innovatieve instellingen en via hoogwaardige stageplekken</i>	<i>120 550</i>	<i>119 400</i>	<i>113 029</i>	<i>112 371</i>	<i>112 374</i>
• Juridisch verplicht	98 727	35 540	0	0	0
• Bestuurlijk gebonden	21 823	83 860	113 029	112 371	112 374
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
<i>Deelnemers kunnen zonder drempels beroepsonderwijs en volwasseneneducatie volgen dat het best past bij hun talenten en specifieke behoeften</i>	<i>257 815</i>	<i>250 976</i>	<i>237 553</i>	<i>231 692</i>	<i>232 023</i>
• Juridisch verplicht	229 388	234 090	223 705	223 869	224 021
• Bestuurlijk gebonden	28 427	16 886	13 848	7 823	8 001
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
<i>Er vallen minder leerlingen gedurende hun schoolloopbaan voortijdig uit het onderwijs</i>	<i>100 754</i>	<i>108 383</i>	<i>109 351</i>	<i>111 615</i>	<i>111 616</i>
• Juridisch verplicht	80 955	86 363	87 319	85 744	82 344
• Bestuurlijk gebonden	19 799	22 020	22 032	25 871	29 271
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0

4.3 Operationele beleidsdoelstellingen

4.3.1 Deelnemers volgen beroepsonderwijs en volwasseneneducatie in voldoende toegeruste instellingen

Motivering

Het stelsel van beroepsonderwijs en volwasseneneducatie moet zodanig zijn toegerust dat regionale opleidingencentra (roc's) en kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven (kbb's) bij het verzorgen van beroepsonderwijs en volwasseneneducatie kunnen voldoen aan de door de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) gestelde toegankelijkheids-, doelmatigheids- en kwaliteitseisen.

Instrumenten

● Bekostiging

In het najaar zal het kabinet de Tweede Kamer nader informeren over de richting van de modernisering van de bekostiging. Hierbij zal het advies worden betrokken dat de SER (Sociaal-Economische Raad) in juni heeft gegeven en worden uitgewerkt wat de kabinetsreactie op het rapport van de Commissie Arbeidsparticipatie (Commissie Bakker) over de bekostiging van het mbo stelt (Tweede Kamer 2007–2008, 29 544, nr. 154). De Commissie bepleit terecht een aantal maatregelen om de aansluiting tussen (mbo-)onderwijs en (regionale) arbeidsmarkt verder te verbeteren. Voor wat betreft de bekostiging valt dan te denken aan een gewichtenregeling rond kwetsbare jongeren en een verhoging van de diploma-component op de niveaus drie en vier. Er liggen enkele interessante opties om het bekostigingsmodel hierop aan te passen. Naast een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt wil het kabinet overigens de modernisering van de bekostiging ook aangrijpen om enkele perverse prikkels weg te nemen, de administratieve lasten te beperken en optimaal gebruik te maken van het zogenaamde onderwijsnummer.

In de meerjarenraming van OCW is vanaf 2010 een structurele bezuiniging op de bekostiging van de kenniscentra ingepland, gebaseerd op de huidige wettelijke taken, om daarmee een deel van de kosten voor het Actieplan LeerKracht van Nederland (Tweede Kamer 2007–2008, 27 923, nr. 45) te financieren. Deze bezuiniging bedraagt € 10,3 miljoen in 2010 oplopend tot € 17,3 miljoen structureel vanaf 2011. Op dit moment wordt er door de kenniscentra, evenals bij de instellingen het geval is, gewerkt aan een voorstel voor herziening van het bekostigingsmodel. De verdeling van de middelen over de kenniscentra blijft voorlopig hetzelfde totdat er een nieuwe kwalificatiestructuur is. In de aanloop naar de herziening is het goed om de prikkelwerking in het bestaande model te evalueren.

● Werking tweede teldatum

De «tweede teldatum» is bedoeld om instellingen te prikkelen tot het voorkomen van voortijdige schooluitval. Uit de telling van 1 februari 2008 blijkt dat het aantal deelnemers op de 2e teldatum minder is afgenomen (ten opzicht van 1 oktober 2007) dan ten tijde van het opstellen van het coalitieakkoord was verondersteld. Het kabinet heeft op basis hiervan besloten om de ingeboekte korting van € 155 miljoen terug te brengen tot € 41 miljoen structureel vanaf 2009 (inclusief aandeel groen onderwijs). Elk kalenderjaar wordt opnieuw bepaald of een bijstelling van het budget nodig is naar aanleiding van de nieuwe telgegevens op 1 februari.

Tabel 4.4 Indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde
1. Deelnemerssucces per niveau	niveau 1: 37%	niveau 1: 42%	niveau 1: 50%
	niveau 2: 47%	niveau 2: 49%	niveau 2: 60%
	niveau 3: 68%	niveau 3: 69%	niveau 3: 75%
Bron: Benchmark Mbo Raad	niveau 4: 70%	niveau 4: 77%	niveau 4: 80%
	2006	2007	2011

Toelichting:

Het deelnemerssucces op basis van de mbo Benchmark 2007 (schooljaar 2005/2006) is in totaal met 4,6% gestegen ten opzichte van de vorige Benchmark (2006). Deze stijging wordt deels (3%) verklaard doordat sinds de start van het Basisregister Onderwijs (BRON) nu een jaar langer gegevens zijn geregistreerd en het bestand dus completer is geworden. De overige stijging is te verklaren door een verbetering van prestaties. Als gevolg van de relatief grote stijging op niveau 4 is de streefwaarde voor dit niveau verhoogd van 75% naar 80%.

Tabel 4.5 Kengetallen					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Aantal deelnemers mbo (x € 1000)*	492,0	510,5	512,0	510,9	507,1
bol-vt	324,3	329,6	328,0	326,4	324,0
bbl	156,1	169,4	172,6	173,3	172,0
bol-dt	11,7	11,5	11,4	11,3	11,2
Bron: Referentieraming 2008					
2. Gemiddelde prijs per mbo-deelnemer **	€ 6 642	€ 6 541***	€ 6 531	€ 6 568	€ 6 610
Bron: Lumpsum budget/specifieke regelingen en gewogen bekostigingsdeelnemers mbo					

* Het gaat om ongewogen aantallen per kalenderjaar (omgerekend uit aantallen per schooljaar op 1 oktober).

** Bij de berekening van de gemiddelde prijs per mbo-deelnemer is rekening gehouden met de voorjaarsnotabesluitvorming om de deelnemersraming op het niveau van 2009 af te toppen. Met het beschikbaar komen van de 2e tranche FES middelen «Beroepsonderwijs in bedrijf», het transitiebudget inburgering en de middelen als gevolg van de vroegtijdige sluiting van het ESF-loket is geen rekening gehouden.

*** De daling van de prijs per deelnemer 2009 ten opzichte van 2008 wordt met name veroorzaakt door het effect van de tweede teldatum. Ten opzichte van de leerling-telling op 1 oktober 2007 is het aantal mbo'ers op 1 februari 2008 (tweede teldatum) met 1,6% gedaald. Deze daling heeft zich met name voorgedaan bij de bol-voltime opleidingen. Dit betekent dat de eerder veronderstelde daling van 10% zich niet heeft voorgedaan. Het effect van de tweede teldatum doet zich voor vanaf 2009.

4.3.2 Deelnemers volgen beroepsonderwijs en volwasseneneducatie van hoge kwaliteit in innovatieve instellingen en via hoogwaardige stageplekken

Motivering

Om de kwaliteit van het middelbaar beroepsonderwijs te verbeteren moeten mbo-opleidingen voldoende onderwijstijd bieden en moeten zij de examens op orde hebben. Ouders, studenten en werkgevers moeten kunnen vertrouwen op de kwaliteit van de opleidingen en de uitgereikte diploma's. De invoering van de nieuwe competentiegerichte kwalificatiestructuur is erop gericht studenten beter voor te bereiden op beroepsuitoefening, doorstroom naar vervolgonderwijs en deelname aan de

samenleving. Ook een grotere betrokkenheid en een intensievere samenwerking tussen onderwijsinstellingen, kenniscentra en (leer)bedrijven in de regio kunnen bevorderen dat de kwaliteit en de aantrekkelijkheid van het onderwijs, inclusief de stage, van een hoog niveau is. Daarnaast is het van belang dat innovatieve projecten in en vanuit het beroepsonderwijs een blijvend positief effect hebben op de kwaliteit van het beroepsonderwijs. Verder wordt de positie van het middelbaar beroepsonderwijs versterkt door de doorlopende leerlijnen in de beroepskolom (vmbo-mbo-hbo) te bevorderen.

Instrumenten

- **Competentiegerichte kwalificatiestructuur**

De omvorming van opleidingen naar nieuwe competentiegerichte beroepsopleidingen, inclusief de nieuwe examens, verloopt fasegewijs. Het procesmanagement MBO 2010 ondersteunt en adviseert de instellingen vraaggestuurd bij dit vernieuwingsproces. Hierbij is in het bijzonder aandacht voor de thema's: onderwijsinhoud, professionalisering van het onderwijspersoneel, draagvlak en bedrijfsvoering.

- **Taal en rekenonderwijs**

In de brief «examinering mbo korte en lange termijn» van 28 april 2008 en in de beleidsreactie OCW op het advies Meijerink is aangegeven welke maatregelen worden getroffen op het gebied van de basisvaardigheden Nederlands en rekenen/wiskunde in het mbo. Doelstelling is om in het mbo het beheersingsniveau van de basisvaardigheden taal en rekenen omhoog te brengen. Dit wordt bereikt door drie maatregelen:

- een wettelijke verankering van de referentieniveaus voor taal en rekenen/wiskunde en een vertaling naar de eisen in de kwalificatiestructuur;
- een overgang naar centrale examinering van de Nederlandse taal en het rekenen/wiskunde in het mbo. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de bestaande infrastructuur uit bijvoorbeeld het voorgezet onderwijs, zonder voorbij te gaan aan de specifieke kenmerken van het mbo op de verschillende kwalificatieniveaus;
- een intensivering van het taal- en rekenonderwijs in het mbo, gericht op de verhoging van het beheersingsniveau op de lange termijn met een inhaalslag op de korte termijn.

- **Afspraken met kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven**
Met de instellingen en de kenniscentra zijn heldere afspraken gemaakt over het werven van voldoende en kwalitatief hoogwaardige stageplaatsen én over het begeleiden van studenten vooraf en tijdens de stage.

- **Regelingen innovatiebox, innovatiearrangement en stagebox**

De middelen uit de innovatiebox, het innovatiearrangement en de stagebox geven instellingen en kenniscentra de ruimte om samen met het bedrijfsleven in te spelen op de nodige innovaties in de regio. Verder is de tweede tranche FES middelen «beroepsonderwijs in bedrijf» beschikbaar gekomen. Dit geld zal net als de eerste tranche FES middelen worden opgenomen in de regeling innovatiebox.

- **Verbeteren aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt**

Om regionale afspraken te kunnen maken over het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt stimuleert OCW, samen met SZW, EZ en LNV, de ontwikkeling van regionale agenda's. Het belangrijkste thema op deze agenda's is de aansluiting van vraag naar personeel en het aanbod van de mbo-opleidingen. Ook worden afspraken gemaakt om de bestuurlijke drukte in diezelfde regio's in te dammen. Op het terrein

van praktijkleren wordt gestreefd naar een intensievere en verdergaande samenwerking tussen het onderwijs en bedrijfsleven, waarbij mbo-instellingen de eindverantwoordelijkheid hebben voor het leerproces van de deelnemer. Dit jaar nog worden bestaande initiatieven rond bedrijfscholen geïnventariseerd.

- **Bevorderen doorstroom naar hoger onderwijs**

Ten einde de doorstroom vanuit het mbo naar het hbo te bevorderen wordt in 2009 gestart met twee à drie experimenten om mbo *Associate degree-programma's* (Ad-programma's) op locatie aan te bieden. Dit is een tweejarig programma dat onderdeel uitmaakt van de hbo-bacheloropleiding. De arbeidsmarktrelevantie van de Ad-programma's is uiteindelijk bepalend voor de verdere implementatie van de Ad in het mbo.

- **Handhaven onderwijstijd**

Hoewel de gemiddeld gerealiseerde onderwijstijd boven de norm van 850 uren uitkomt, blijkt dat nog altijd een deel van de opleidingen uit eigener beweging onvoldoende onderwijstijd realiseert. Naast de terugvordering van geld zijn er ook andere maatregelen genomen, zoals het regelmatig communiceren met instellingen, het openbaar maken van resultaten, het voortzetten van verscherpt toezicht van de Inspectie en de accountantscontrole. De verwachting is, dat deze scherpe toezichts- en handhavingsacties, die nu voor het eerst in het schooljaar 2006–2007 zijn genomen, de komende jaren vruchten afwerpen. Aan de Tweede Kamer is toegezegd dat er in 2010 een evaluatie van de 850 urennorm komt waarbij ondermeer het aantal uren, de relatie met de kwaliteit van het onderwijs en de bekostiging onder de loep worden genomen.

- **Toezicht en handhaving kwaliteit examens mbo**

Deelnemers moeten hun opleiding afronden met een waardevol en landelijk erkend mbo-diploma. Een diploma dat goed aansluit op de arbeidsmarkt en het vervolgonderwijs. Goede examinering draagt hieraan bij. De school is hiervoor primair verantwoordelijk en moet er zorg voor dragen dat het examen van elke aangeboden opleiding voldoet aan de standaarden voor examenkwaliteit. Zo moeten bijvoorbeeld de examenopgaven wat betreft inhoud en niveau dekkend zijn gelet op de kwalificatie-eisen. De Inspectie van het Onderwijs beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van examens van mbo-opleidingen. Als uit het kwaliteitsonderzoek door de Inspectie blijkt dat de examenkwaliteit niet voldoende is, dan krijgt de instelling voor de betreffende opleiding een waarschuwing en tijd om de kwaliteit te verbeteren. Als de kwaliteit bij het volgende onderzoek nog niet voldoende is, dan kan de examenlicentie voor de betreffende opleiding ingetrokken worden. In dat geval moet de school de examinering van die opleiding volledig uitbesteden aan een andere school of aan een exameninstelling die over de betreffende examenlicentie beschikt. In een brief aan de Tweede Kamer d.d. 28 april 2008 (Tweede Kamer, 27 451, nr. 88) heeft OCW de beleidsvoornemens voor het examenbeleid op de langere termijn uiteengezet.

Tabel 4.6 Indicatoren				
Indicator	Basiswaarde		Laatste waarde	Streefwaarde
1. Percentage opleidingen met voldoende examenkwaliteit- Bron: Examenverslag mbo	52%		n.n.b.	85%
	2005			2011
2. Percentage deelnemers dat positief is over de beroeps- praktijkvormingsplek (BPV) Bron: ODIN-4	48%		48%	75%
	2005		2007	2011
3. Het oordeel van de deelnemer over de opleiding Bron: ODIN-4	6,7		6,6	7,0
	2005		2007	2011
4. Het percentage opleidingen dat onderwijs geeft volgens de richtlijnen van de 850 uren norm (BOL) Bron: Inspectie van het Onderwijs	75%		76%	100%
	2006		2007	2008
5. Het percentage opleidingen, ingericht op basis van de nieuwe kwalificatiedossiers Bron: Cfi	12%	26%	39%	100%
	2005–2006	2006–2007	2007–2008	2010–2011
6. Het percentage deelnemers in nieuwe opleidingen Bron: Cfi	11%	26%	41%	100%
	2005–2006	2006–2007	2007–2008	2010–2011

Toelichting:

1. Er valt op dit moment geen uitspraak te doen over de examenkwaliteit in het studiejaar 2006–2007 vanwege niet afgerond onderzoek door KCE (KwaliteitsCentrum Examinering) en vraagtekens bij de kwaliteit van de oordelen van KCE. De Inspectie voert een herbeoordeling uit naar de examenkwaliteit 2006–2007 bij de categorie van 285 opleidingen (dit betreft onder meer opleidingen die een eerdere waarschuwing hebben gekregen in verband met onvoldoende examenkwaliteit 2005–2006). In het najaar van 2008 komen de resultaten van deze herbeoordeling beschikbaar. Dan komen tevens de resultaten van de nieuwe onderzoeksronde naar de examenkwaliteit 2007–2008 bij een brede steekproef van opleidingen beschikbaar. Het Examenverslag van de Inspectie, met het totaalbeeld van de bevindingen, zal met een aanbiedingsbrief naar de Tweede Kamer worden gezonden. Omdat instellingen diverse acties uitvoeren om de kwaliteit van examens te verbeteren is het aannemelijk dat het percentage mbo-opleidingen met voldoende examenkwaliteit in de periode 2008–2011 zal toenemen. De streefwaarde is daarom verhoogd van 70% naar 85%.
2. en 3. De laatste waarden bij deze indicatoren zijn dezelfde als die vermeld in de begroting 2008 (op basis van ODIN-4). Dit komt omdat ODIN een studententevredenheids-onderzoek betreft dat om de twee jaar verschijnt. De eerst volgende rapportage (ODIN-5) met de nieuwste waarden verschijnt medio 2009. Mede naar aanleiding van het onderzoek van de Algemene Rekenkamer wordt de komende periode meer aandacht besteed aan de begeleiding van deelnemers door instellingen tijdens de stage.

Als gevolg hiervan zijn de streefwaarden van twee indicatoren verhoogd. «Het percentage deelnemers dat positief is over de BPV» is verhoogd van 50% naar 75%. In tabel 4.7 is de streefwaarde bij de indicator «percentage deelnemers dat tevreden is over de begeleiding bij de studie» verhoogd van 50% naar 65%.

5. In de begroting 2008 is voor het schooljaar 2005–2006 uitgegaan van een prognose van 8% en voor het schooljaar 2006–2007 van een prognose van 38%. Deze percentages zijn tot stand gekomen op basis van de opgaven van instellingen van het verwachte aantal nieuwe opleidingen ten opzichte van het totale aantal opleidingen. De werkelijke realisaties voor beide schooljaren bedragen respectievelijk 12% en 26%. De realisatie voor het schooljaar 2007–2008 is 39%.
6. In de begroting 2008 is voor het schooljaar 2005–2006 uitgegaan van een prognose van 9% en voor het schooljaar 2006–2007 van een prognose van 43%. Deze percentages zijn tot stand gekomen op basis van de opgaven van instellingen van de verwachte aantallen deelnemers. De werkelijke realisatie voor beide schooljaren bedraagt respectievelijk 11% en 26%. De realisatie voor het schooljaar 2007–2008 is 41%.

4.3.3 Deelnemers kunnen zonder drempels beroepsonderwijs en volwasseneneducatie volgen dat het best past bij hun talenten en specifieke behoeften

Motivering

Deelnemers aan het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie moeten de mogelijkheid krijgen om hun talenten te ontplooiën in een leeromgeving en op een manier die het beste past bij hun specifieke behoeften. Het gaat daarbij ook om jongeren die een extra steuntje in de rug nodig hebben bij het volgen van een mbo-opleiding. En om volwassenen die door het volgen van een cursus of opleiding beter in staat zijn te participeren op de arbeidsmarkt en in de samenleving.

Instrumenten

- **Leerling-gebonden financiering**
Instellingen kunnen voor geïndiceerde deelnemers met een handicap of stoornis leerling-gebonden financiering (het zogenoemde rugzakje) aanvragen. Hiermee kan de deelnemer zowel interne begeleiding door de instelling als ambulante begeleiding door een school voor (voortgezet) speciaal onderwijs worden aangeboden, zodat ook deze deelnemers hun opleiding met succes kunnen afronden. Met een wijziging van de Wet educatie en beroepsonderwijs (Stb. 2008, 202) is leerling-gebonden financiering per 1 augustus 2008 structureel verankerd. Het aantal geïndiceerden wordt geraamd op 3 900 in 2008 oplopend tot 5 700 in 2010.
- **Van Rijksbijdrage volwasseneneducatie naar participatiebudget**
De Nederlandse gemeenten ontvangen jaarlijks geld van het Rijk voor educatie. Op grond van de WEB zijn zij verplicht overeenkomsten te sluiten met regionale opleidingscentra over de inkoop van educatieve activiteiten. Ambities op het terrein van de educatie zijn bijvoorbeeld het vergroten van de sociale redzaamheid en het terugdringen van het aantal laaggeletterden (zie ook onder het volgende instrument), het verzorgen van tweede kans – onderwijs (vavo) en het bevorderen van de doorstroom naar het middelbaar beroepsonderwijs. Met de (werktitel): «Wet participatiebudget» die in het najaar van 2008 wordt ingediend, streeft de regering ernaar met ingang van 2009 de middelen die gemeenten ontvangen voor de volwasseneneducatie, de inburgering en de integratie

van werkzoekenden, samen te voegen tot één «participatiebudget». Doel hiervan is een grotere beleidsvrijheid en minder administratieve lasten voor gemeenten. Het eindperspectief is één volledig «ontschot» budget dat gemeenten via aanbesteding in de markt zetten. Bij wijze van overgang worden zorgvuldige waarborgen ingebouwd voor de omvang van de bestedingen bij de roc's en de bestemming van de middelen.

- Verminderen laaggeletterdheid

In Nederland hebben ongeveer 1,5 miljoen mensen moeite met lezen, schrijven of rekenen. De uitvoering van het «Aanvalsplan laaggeletterdheid 2006–2010 van A tot Z betrokken» (Tweede Kamer 2005–2006, 30 300 VIII, nr. 142) wordt daarom ook in 2009 met kracht voortgezet. Eind mei 2008 heeft de Tweede Kamer de tweede voortgangsrapportage over 2007 ontvangen, inclusief de monitor van het aantal deelnemers aan een lees-, schrijf- of rekencursus in dat kalenderjaar (Tweede Kamer 2007–2008, 28 760, nr. 18). Hieruit blijkt dat de aanpak van laaggeletterdheid een steviger fundament heeft gekregen. De publieke bekendheid met het verschijnsel is sterk toegenomen en er zijn veel meer activiteiten op provinciaal en gemeentelijk niveau dan enkele jaren geleden. De vooruitzichten zijn dan ook, dat de meeste doelstellingen uit het «aanvalsplan» worden gehaald. In september 2007 is het «Convenant Laaggeletterdheid 2007–2015» getekend door de bewindslieden van OCW, SZW, Jeugd en Gezin en werkgevers- en werknemersorganisaties vertegenwoordigd in de Stichting van de Arbeid. Dit convenant vormt een belangrijke aanvulling op het «aanvalsplan» van OCW. Aan de Tweede Kamer is op 4 februari 2008 een bij het convenant horend uitvoeringsplan toegezonden, dat in goed overleg tussen vertegenwoordigers van de ondertekenaars tot stand is gekomen (Tweede Kamer 2007–2008, 28 760, nr. 17). De verbreding van het draagvlak voor het verminderen van laaggeletterdheid tot partijen buiten OCW vergroot de kans dat de gekozen (preventieve en curatieve) aanpak werkt.

- Bevorderen leren en werken

Met behulp van de «stimuleringsregeling leren en werken» worden door samenwerkingsverbanden duale trajecten, EVC-trajecten (Erkenning van Verworven Competenties) en regionale «leerwerkloketten» gerealiseerd. Er komt een publiekscampagne om de bekendheid van EVC, oftewel het ervaringscertificaat, te vergroten. De informatie over EVC-aanbieders wordt inzichtelijk gemaakt door het EVC-register waarmee informatie over alle EVC-aanbieders in Nederland toegankelijk wordt. Voor burgers en werkgevers is dit register en veel andere informatie over leren en werken te vinden op www.lerenenwerken.nl.

Voor de markt van het post-initieel onderwijs geldt dat publieke en private aanbieders elkaar uitstekend kunnen aanvullen en versterken. Er worden stappen gezet om, samen met sociale partners en aanbieders, de markt voor post-initieel onderwijs meer open en transparant te maken.

Tabel 4.7 Indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde
1. Aantal nieuwe leerwerktrajecten (dual + EVC) Bron: monitoring door CINOP	11 575 2006	44 162 2007	90 000 2011
2. Deelname aan leeractiviteiten door 25–64 jarigen Bron: Eurostat	15,5% 2000	16,6% 2007	20% 2010
3. Het percentage deelnemers dat tevreden is over de begeleiding bij de studie Bron: ODIN-4	38% 2005	39% 2007	65% 2011
4. Dekkingsgraad zorg- en adviesteams Bron: Nederlands Jeugdinstituut	42% 2003	75% 2007	100% 2011

Toelichting:

1. In de periode 2005–2007 zijn 44 162 extra leerwerktrajecten (EVC-trajecten en duale trajecten) gerealiseerd. Dit zijn er meer dan het verwachte aantal van 35 000 in de begroting 2008. De samenwerkingsverbanden die zijn voortgekomen uit de tijdelijke stimuleringsregeling spelen hierbij een belangrijke rol. Met de verlenging van de project-directie Leren en Werken tot 2011 is voor de periode 2008–2011 een nieuwe streefwaarde bepaald. In 2011 moeten 90 000 extra leerwerktrajecten gerealiseerd worden. Het startmoment voor deze nieuwe ambitie is 2008.

4.3.4 Er vallen minder leerlingen gedurende hun schoolloopbaan voortijdig uit het onderwijs

Motivering

Uit oogpunt van maatschappelijke cohesie en economische ontwikkeling is het van belang dat zoveel mogelijk jongeren minimaal een startkwalificatie halen. De nationale doelstelling is halvering van het jaarlijks aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters in 2012 ten opzichte van 2002. Een voortijdig schoolverlater is een jongere van 12 tot 23 jaar die geen onderwijs volgt en nog geen startkwalificatie heeft. Een startkwalificatie is een vwo-, havo-, of mbo-diploma op niveau 2. In de uitvoeringsbrief «Aanval op de schooluitval: een kwestie van uitvoeren en doorzetten» (Tweede Kamer, 2007–2008, 26 695, nr. 42) staat op welke wijze voortijdig schoolverlaten (vsv) wordt aangepakt. De uitval van jongeren kent verschillende oorzaken waardoor een brede benadering noodzakelijk is. Daarom plaatst het kabinet de aanpak van voortijdig schoolverlaten in een breder kader: de pijler «sociale samenhang». Binnen deze geïntegreerde aanpak is OCW verantwoordelijk voor het voorkomen van voortijdig schoolverlaten door met name kwalitatief goed onderwijs te bieden en door zich in te zetten voor jongeren die een extra steuntje in de rug nodig hebben.

Instrumenten

Voor het verminderen van het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters (vsv'ers) worden diverse instrumenten ingezet. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden in instrumenten met een preventief karakter (die er voor moeten zorgen dat zoveel mogelijk jongeren de school niet voortijdig

verlaten) en curatieve instrumenten (die er voor zorgen dat uitgevallen jongeren via een combinatie van werk en leren alsnog hun startkwalificatie halen). Door een juiste mix van instrumenten moet het beoogde doel bereikt worden. Hieronder staan de belangrijkste instrumenten en maatregelen:

- Meerjarige convenanten

In 2008 zijn nieuwe vierjarige convenanten afgesloten met scholen (bve-instellingen en scholen in het voortgezet onderwijs) en gemeenten in alle 39 RMC-regio's (Regionale meld- en coördinatiefunctie vsv). In het schooljaar 2006–2007 is met deze maatregel ervaring opgedaan in 14 RMC-regio's. In de convenanten worden resultaatafspraken gemaakt; hoe resultaten bereikt worden is een zaak van gemeenten en scholen. De gemeente kan als regisseur met scholen afspraken maken over prioritering van de vsv aanpak in de 40 Krachtwijken. De resultaatafspraken worden gemaakt over het te verminderen aantal nieuwe vsv-ers per school per jaar over de periode 2008–2011. Het doel is een vermindering van 10% per jaar, wat moet leiden tot een totale landelijke reductie van 40% in het schooljaar 2010–2011 ten opzichte van 2005–2006. Door de invoering van het onderwijsnummer is het mogelijk resultaatafspraken per school te maken. Het onderwijsnummer biedt een betrouwbare basis om het aantal vsv'ers per school en RMC-regio te berekenen. Scholen ontvangen € 2 000 per nieuwe vsv'er minder. Dit is een forfaitair bedrag ongeacht de werkelijke kosten voor maatregelen die een school moet maken. Een combinatie met andere instrumenten, zoals specifieke programma's, kan nodig zijn om de beoogde reductie van 40% te behalen. De convenantafspraken zijn op basis van «no cure, no pay». Het bedrag wordt voorgeschieden op basis van de doelstelling en achteraf verrekend op basis van de resultaten.

- Specifieke programma's voor de regio's

Aan de meerjarige convenanten is ook extra geld toegevoegd voor onderwijsinstellingen (bve-instellingen en vo-scholen) voor specifieke programma's voor de regio's. Bij de G4 is hierop een uitzondering gemaakt. Vanwege de complexiteit van de vsv-problematiek in de G4-regio's heeft de minister, op basis van het bestuurlijk overleg over het jeugdmanifest, ingestemd met een zwaardere regie van de gemeenten. Op grond hiervan gaan in de G4-regio's deze extra vsv-middelen naar de gemeenten. Per RMC-regio is per kalenderjaar een maximumbedrag beschikbaar. De omvang is afhankelijk van het aantal nieuwe vsv'ers in het schooljaar 2005–2006 in de RMC-regio. De onderwijsinstellingen stellen gezamenlijk en in overeenstemming met de RMC-contactgemeente een programma van maatregelen op voor de vermindering van het aantal nieuwe vsv'ers. Deze maatregelen moeten vallen binnen de in de uitvoeringsbrief «Aanval op de schooluitval: een kwestie van uitvoeren en doorzetten» genoemde aandachtsgebieden: soepele overgang vmbo-mbo, loopbaanoriëntatie en begeleiding, zorg op school, aantrekkelijker onderwijs, meer maatwerktrajecten en meer ruimte voor leren met de handen. Ook heeft het onderwijsveld de mogelijkheid om eigen initiatieven/onderwerpen aan te dragen als aannemelijk is dat ze het gewenste effect sorteren. De programma's zullen de komende jaren worden gemonitord, zodat de voortgang wordt bewaakt en tijdige bijsturing mogelijk is als de resultaten hiertoe aanleiding geven.

- Experimenten vmbo-mbo

In de overgang van vmbo naar mbo vindt veel uitval van leerlingen plaats. Voor leerlingen van de niveaus één en twee van het mbo geldt dat de

overstap van de vmbo-basisberoepsgerichte leerweg (bb) naar het mbo een obstakel is vanwege het feit dat de inhoud van het vmbo en het mbo-onderwijs onvoldoende op elkaar aansluit, de pedagogisch-didactische aanpak in beide sectoren heel verschillend is, er een verschil in schoolcultuur is en dat met name de zwakkere leerlingen in het vmbo-bb een kwetsbare groep vormen. Gezien deze problemen wordt er een experiment uitgevoerd met een geïntegreerde leerweg voor de bovenbouw van het vmbo-bb en mbo-2. In deze leergang hoeven leerlingen de fysieke stap van hun vmbo-school naar het roc niet te maken. Zij volgen één programmatisch geïntegreerd traject van vmbo-bb en mbo-2 op één school. Dit betekent dat de omgeving, de docenten en de pedagogisch-didactische aanpak vertrouwd blijven. Doel van dit experiment is te onderzoeken of deze leergang leidt tot minder uitvallers in de overgang van vmbo-bb naar het mbo, en dat meer leerlingen een mbo2-diploma (startkwalificatie) halen. Jaarlijks monitoren we de resultaten van de experimenten, waarbij het effect op het verminderen van voortijdig schoolverlaten expliciet in beeld wordt gebracht. Afhankelijk van de resultaten wordt bekeken of deze nieuwe leergang een meer structurele oplossing kan bieden voor de problematische overgang vmbo-mbo.

- **Verbetering melding relatief verzuim door scholen**

Indien er sprake is van relatief verzuim (een leerling is gedurende langere tijd afwezig, maar staat wel ingeschreven) moet een school dit melden aan de gemeente. Uit onderzoek is echter gebleken dat scholen en onderwijsinstellingen in veel gevallen niet goed omgaan met de wettelijke verplichting om tijdig verzuim te melden en dat het meldingsproces kan worden verbeterd. Gemeenten moeten kunnen beschikken over tijdige, juiste en volledige informatie over verzuimende leerlingen zodat zij adequaat kunnen reageren. In 2007 is een *pilot* gestart van de «digitale één-loket route», waarbij de scholen de verzuimgegevens verplicht aan de IB-groep melden en de IB-groep deze gegevens verrijkt met gegevens uit BRON en aan de juiste gemeenten verstrekt. De *pilot* is in mei 2008 afgerond met een positieve evaluatie. Op basis daarvan wordt de landelijke «uitrol» in het schooljaar 2008–2009 voorbereid. Ook worden de termijnen waarop leerlingen moeten worden gemeld geharmoniseerd. Er komt één meldtermijn voor spijbelen en één meldtermijn voor schooluitval. Het doel is om het melden van verzuim eenvoudiger, sneller en eenduidiger te maken. De landelijke «uitrol» van deze «digitale één-loket route» is op één augustus 2008 begonnen en wordt op één augustus 2009 afgerond.

- **Curatieve maatregelen**

Als ondanks bovengenoemde maatregelen er toch jongeren uitvallen, worden inspanningen geleverd om ze alsnog op te leiden tot een startkwalificatie. Hiervoor is nauwe samenwerking tussen het onderwijsveld, gemeenten, werkgevers en (jeugd)zorg noodzakelijk. Door de gunstige economische situatie kiezen veel jongeren om direct te gaan werken in plaats van door te leren. Vooral in de handel, zakelijke dienstverlening en horeca zijn op dit moment veel vacatures. Daardoor hebben in het schooljaar 2006–2007 naar schatting 3 000 extra leerlingen zonder startkwalificatie (t.o.v. de voorgaande jaren) de overstap naar de arbeidsmarkt gemaakt. Het kabinet wil deze groenpluk tegengaan. Volgens het CBS hebben schoolverlaters zonder een startkwalificatie bijna twee keer zo vaak geen baan (35%) als jongeren die wel een startkwalificatie hebben (19%). Als de werkgelegenheid weer afneemt, of als de jongeren ouder en dus duurder worden, lopen de jongeren die nu zonder startkwalificatie aan het werk zijn gegaan het grootste risico om werkloos te worden. En

dat terwijl de arbeidsmarkt goed opgeleide mensen hard nodig heeft. Het kabinet wil dat minder jongeren zonder (uitzicht op een) startkwalificatie de arbeidsmarkt op gaan. Daarom komt er extra aandacht voor scholing van werkende jongeren. Daarvoor is ook de inzet van de sociale partners nodig. De ambitie is om in deze kabinetsperiode 20 000 werkende jongeren alsnog aan een startkwalificatie te helpen door middel van EVC-en/of duale trajecten. Deze ambitie is onderdeel van de ambitie om in 2011 in totaal 90 000 EVC- en/of duale trajecten te realiseren (zie tabel 4.7 onder punt 1). De eerste trajecten voor werkende jongeren zijn in 2008 gestart. De ruimte voor praktijkgericht onderwijs en leer/werktrajecten wordt uitgebreid en er worden afspraken gemaakt met grote werkgevers zoals Defensie, die goed geschoold personeel hard nodig hebben en daarom (nieuwe) medewerkers scholing aanbieden.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 4.8 Indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde
1. Het aantal nieuwe vsv'ers per kalenderjaar (nationale indicator) Bron: Tweede Kamer, 2007–2008, 26 695, nr. 44	71 000 2002	53 100 2007	35 000 2012
2. Aantal herplaatste voortijdig schoolverlaters (inclusief oude voortijdig schoolverlaters) Bron: RMC-analyse 2007; Research voor Beleid	20 000 2002	39 545 2007	

Toelichting:

1. De nationale indicator betreft het aantal nieuwe vsv-ers die gedurende een geheel schooljaar door de RMC-regio's via meldingen aan de IB-Groep zijn geregistreerd in BRON. Voortijdig schoolverlaten wordt deels veroorzaakt door onderwijsgebonden factoren en deels door andere (sociaal-maatschappelijke) factoren. Het OCW-beleid richt zich op onderwijsgebonden factoren. De laatste waarde (2007) is het voorlopige cijfer over het schooljaar 2006/2007.
2. De forse toename van het aantal herplaatste vsv'ers wordt met name veroorzaakt door de convenanten die in het schooljaar 2006/2007 zijn afgesloten met 14 RMC-regio's. Voor deze indicator is geen landelijke streefwaarde afgesproken.

4.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 4.9 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid				
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	Effectmeting duale en evc- trajecten op deelname arbeids- participatie	OD 3	A: 2008	CPB (FES/OCW/PLW)
Effectenonderzoek ex post	Effectiviteit VSV maatregelen/ Convenanten (kwalitatief) Analyse effectrapportage RMC	OD 4 OD 4	A: juli 2008 A: januari 2008 B: april 2008	TU Delft/Berenschot Research voor Beleid
Overig evaluatieonderzoek¹	Project Onderwijs-Arbeidsmarkt 2006 (POA)	AD	Jaarlijks in juli	ROA
	Registratie en bestemming uitstroom schoolverlaters (SIS)	AD	Jaarlijks in september	ROA
	Monitor Sociale Veiligheid	AD	Jaarlijks	Cinop
	Arbeidsmarktbarometer leraren bve	AD	Jaarlijks	Regioplan
	Monitor alfabetisering	OD 3	Jaarlijks in het voorjaar	Cinop
	Monitor leerling-gebonden financiering	OD 3	A: 1 november 2006 B: 15 november 2009	RISBO
	Monitor competentiegericht beroepsonderwijs	OD 2	B: najaar 2008	Cinop
	ODIN-5	OD 2	Najaar 2008	Research Ned
	Financiële belasting roc's als gevolg van WGBhcz	OD 3	A: 1 juni 2008 B: oktober 2009	RISBO/SEOR
	VSV en de rol van de leerkracht	OD 4	A: mei 2008 B: augustus 2008	Organise to Learn
	Loopbaan- en Oriëntatie Begeleiding op scholen	OD 4	A: mei 2008 B: september 2008	Ecorys

¹ Wat onder overig evaluatieonderzoek staat is niet in alle gevallen evaluatieonderzoek

ARTIKEL 5. TECHNOCENTRA

5.1 Algemene doelstelling: Het ondersteunen van technocentra om de kennisinfrastructuur in de regio te versterken. De aansluiting tussen het technisch beroepsonderwijs en het bedrijfsleven wordt hierdoor verbeterd.

Omschrijving

Technocentra zijn intermediaire organisaties, opgericht om knelpunten op de regionale arbeidsmarkt voor technische beroepen aan te pakken. De focus van de technocentra richt zich op het bemiddelen tussen onderwijsinstellingen en bedrijven. De activiteiten zijn gericht op het faciliteren en stimuleren van uitdagingen en het oplossen van regionale knelpunten. Het uitgangspunt van het «deltaplan bèta/techniek» is een integrale aanpak van de tekorten aan bèta's en technici. De technocentra leveren hier ook een bijdrage aan. Op deze manier wordt bijgedragen aan de in Europees verband onderschreven doelstelling van 15% meer uitstroom van gediplomeerden uit hogere bèta-en technische opleidingen in 2010.

Verantwoordelijkheid van de minister

De minister houdt toezicht op een rechtmatige en doelmatige verstrekking en besteding van middelen.

Externe factoren

Conjuncturele ontwikkelingen in de technische sector.

5.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 5.1 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 5 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	9 025	9 863	9 433	9 392			
Totale uitgaven (programma + apparaat)	9 025	9 646	9 434	9 392			
Programma-uitgaven	9 025	9 646	9 434	9 392			
• Basissubsidie	7 000	7 000	7 000	7 000			
• Speerpuntsubsidie	1 700	1 700	2 134	2 092			
• Overig	325	946	300	300			
Ontvangsten	9 084	9 348	9 136	9 176			

Tabel 5.2 Budget flexibiliteit (x € 1 000)					
	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven	9 434	9 392	0	0	0
Totaal juridisch verplicht	9 434	9 392	0	0	0
Totaal bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
Totaal niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0

5.3 Doelstellingen nieuwe Kaderregeling

Motivering

Voor de jaren 2006 tot en met 2010 is de Kaderregeling Technocentra (Stb. 2006, nr. 50) vastgesteld met als doel het verstrekken en vernieuwen van de kennisinfrastructuur en verbetering van de aansluiting tussen beroepsonderwijs en bedrijfsleven in de technische sector. De drie daarvan afgeleide doelstellingen zijn:

- a. het bevorderen van de circulatie en toepassing van kennis tussen instellingen, tussen instellingen en ondernemingen of tussen instellingen, ondernemingen en derden;
- b. een gezamenlijke benutting door verschillende instellingen van hoogwaardige en moderne apparatuur voor technisch beroepsonderwijs;
- c. het bevorderen van een goede aansluiting van technisch beroepsonderwijs op de opleidingsbehoeften van de arbeidsmarkt.

Binnen deze doelstellingen moeten de technocentra zich laten leiden door regionale knelpunten en uitdagingen. Ook moet daarbij een duidelijke focus liggen op het aanpakken van de tekorten aan bèta's en technici.

Instrumenten

Op basis van de «Kaderregeling Technocentra» wordt aan 14 technocentra een basissubsidie verleend voor de ondersteuning van de basisactiviteiten van de technocentra. De aanvragen moeten voldoen aan één van de drie subdoelstellingen zoals hierboven genoemd en vastgelegd in de kaderregeling. Daarnaast kan een technocentrum een aanvraag indienen voor een speerpuntsubsidie. De speerpuntsubsidie kan worden verleend op voorwaarde dat aan een technocentrum een basissubsidie is verleend voor hetzelfde boekjaar als waarvoor de speerpuntsubsidie wordt aangevraagd. Een project waarvoor het technocentrum een speerpuntsubsidie aanvraagt moet een bijdrage leveren aan eveneens één van de drie subsidiedoelstellingen zoals hierboven genoemd. Daarnaast moet deze doelstelling voldoen aan het oplossen van de in de regio gesignaleerde knelpunten. Voor de jaren 2007 tot en met 2010 adviseert het bestuur van het Platform bèta techniek de minister over de te kiezen inhoudelijke thema's voor de speerpuntsubsidie voor deze jaren. De minister stelt de thema's voor de betreffende jaren vast.

Meetbare gegevens

Het Platform bèta techniek evalueert de activiteiten van de technocentra. De evaluatie van de «jaarverslagen 2006 technocentra» (13 september, 2007) heeft betrekking op de resultaten van de technocentra voor de basissubsidie in het jaar 2006 en indien van toepassing op de ontvangen speerpuntsubsidie in het jaar 2006. Daarnaast geeft deze evaluatie inzicht in de werking en effectiviteit van de kaderregeling. Uit de evaluatie komt het beeld naar voren van technocentra die ieder op hun eigen manier een bijdrage leveren aan de oplossing van de in de regio gesignaleerde knelpunten. In het najaar van 2008 verschijnt de evaluatie van de activiteiten voor 2007. De technocentra creëren draagvlak voor hun activiteiten door het vormen van samenwerkingsverbanden waarin onderwijs en bedrijfsleven betrokken zijn. Om meer en beter inzicht te krijgen in de effecten van de activiteiten van de technocentra, worden de technocentra gestimuleerd prioriteit te geven aan de ontwikkeling van een meetinstrumentarium.

ARTIKELEN 6 EN 7 HOGER ONDERWIJS

6.1 Algemene doelstelling: het stelsel van hoger onderwijs en onderzoek zorgt dat studenten en (wetenschappelijk) personeel hun talenten en onderzoekend vermogen maximaal kunnen ontwikkelen. Het leidt hen op voor een positie op de nationale en internationale arbeidsmarkt en het vervullen van hun rol in de intellectuele voorhoede van onze samenleving.

Omschrijving

De welvaart en het welzijn van de Nederlandse samenleving zijn in belangrijke mate afhankelijk van kennis, technologie en innovatie. Om internationaal te concurreren en maatschappelijke problemen aan te pakken, zijn een goed opgeleide bevolking, ondernemende geesten en hoogwaardige diensten en producten doorslaggevend. Nederland moet daarom zijn kennis- en innovatiepotentieel optimaal organiseren en benutten. Onderwijs en wetenschap zijn meer dan aanjagers van de kenniseconomie. Het gaat niet alleen om geld, het gaat ook om zaken als inzicht in de eigen identiteit, historische achtergronden, natuur en milieu, sociale verhoudingen, cultuur en kunst, kortom de bepalende factoren voor kwaliteit van leven. Daarbij speelt het stelsel van hoger onderwijs en onderzoek een belangrijke rol. Het hoger onderwijs moet daarom studenten motiveren om tijdens hun studie het beste uit zichzelf te halen, zodat zij zich optimaal ontplooiën en zich breed kunnen oriënteren.

Verantwoordelijkheid van de minister

De minister is verantwoordelijk voor een onderwijsstelsel dat zodanig functioneert dat het onderwijs maximaal aansluit bij de talenten en ambities van individuele leerlingen/studenten én bij wat de maatschappij nodig heeft. In het bijzonder is hij verantwoordelijk voor de toegankelijkheid van het onderwijs, de rechtmatige en doelmatige besteding van de middelen voor het hoger onderwijs en onderzoek en het borgen van de kwaliteit. De middelen die hij tot zijn beschikking heeft, zijn wet- en regelgeving, bekostiging, subsidies, toezicht en dialoog met belanghebbenden. Deze belanghebbenden worden door de minister ondersteund op een manier die hen in staat stelt maximaal bij te dragen aan goed onderwijs. Hij doet dat door wetten en regels uit te vaardigen voor goed bestuur.

Externe factoren

Het onderwijs en onderzoek wordt ook bepaald door de inzet van studenten, docenten, onderzoekers, bestuurders, toezichthouders, brancheorganisaties, maatschappelijke en internationale organisaties, andere overheden en bedrijven (stages en aansluiting arbeidsmarkt). De minister is daarom mede afhankelijk van de beschikbaarheid, capaciteiten en faciliteiten van deze actoren. Andere factoren die de minister slechts beperkt kan beïnvloeden, maar waarvan hij wel afhankelijk is, zijn: ontwikkelingen op de (internationale) arbeidsmarkt, demografische ontwikkelingen in de studentenpopulatie en conjuncturele ontwikkelingen.

Meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

De indicatoren 2, 3 en 4 maken duidelijk of de student optimaal is voorbereid op deelname aan de samenleving en een positie op de nationale en internationale arbeidsmarkt. Bij deze indicatoren worden geen streefwaarden geformuleerd omdat deze te sterk samenhangen met de conjunctuurontwikkeling. De verwachting is dat het aantal afgestudeerden dat in het buitenland werkt, stijgt door het stimuleren van internationale mobiliteit onder studenten.

Een meer gedetailleerd beeld van het hoger onderwijs staat in Bestel in Beeld 2007 (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, bijlage bij 31 444 VIII,

Tabel 6.1 Indicatoren			
Prestatie-indicator	Basiswaarde	Meest recente waarde	Streefwaarde
1. Percentage hoger opgeleiden in de leeftijdsgroep 25–44 jarigen van de beroepsbevolking Bron: CBS (EBB)	32,5% Peildatum: 2003	34,5% Peildatum: 2006	46,0% Peildatum: 2020
Kengetallen	2005	2006	2007
2. Percentage afgestudeerden met een eerste baan op tenminste hbo-respectievelijk wo-niveau Hbo Wo Bron: Hbo en Wo-monitor	78% 61%	82% 65%	85% 64%
3. Percentage afgestudeerden dat anderhalf jaar na afstuderen in het buitenland werkt Hbo Wo Bron: Hbo en Wo-monitor	3% 4%	3% 5%	3% –
4. Percentage werkenden dat aangeeft dat opleiding voldoende basis was om te starten op arbeidsmarkt Hbo Wo Bron: Hbo en Wo-monitor	48% 52%	53% 57%	59% 60%

Toelichting:

1. Streefwaarde: Nederland streeft ernaar dat op afzienbare termijn (in 2020) bijna de helft van de Nederlandse beroepsbevolking tussen de 25 en 44 jaar hoger opgeleid is. De beleidsinzet is erop gericht om dit voornamelijk door verbetering van rendement te bereiken.

6.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 6.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 6 Hoger beroepsonderwijs (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	2 287 731	2 300 324	2 241 242	2 283 335	2 299 513	2 316 860	2 316 974
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	2 030 854	2 154 318	2 229 452	2 249 437	2 285 060	2 299 509	2 316 840
Programma-uitgaven:	2 025 779	2 149 306	2 223 492	2 243 724	2 279 936	2 294 385	2 311 716
<i>Studenten volgen onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, in voldoende toegeruste instellingen voor hoger onderwijs</i>	<i>1 927 700</i>	<i>2 038 631</i>	<i>2 083 717</i>	<i>2 104 145</i>	<i>2 140 524</i>	<i>2 154 911</i>	<i>2 172 249</i>
● Reguliere bekostiging (lumpsum) ¹	1 927 700	2 038 631	2 083 717	2 104 145	2 140 524	2 154 911	2 172 249

Tabel 6.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 6 Hoger beroepsonderwijs (x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Binnen- en buitenlandse studenten volgen hoger onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, van hoge en excellente kwaliteit</i>	4 561	6 840	5 285	5 282	5 283	5 288	5 288
● Kwaliteitsverbetering docenten (lumpsum)	4 083	6 840	5 285	5 282	5 283	5 288	5 288
● Toelatingsbeleid in het hoger onderwijs («Ruim baan voor talent»)	478						
<i>Studenten volgen zonder drempels het hoger onderwijs dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften, en worden gestimuleerd om hun opleiding succesvol af te ronden</i>	3 869	14 980	31 258	35 893	37 972	38 014	38 023
● Minder uitval en kwaliteitsimpuls (lumpsum)		6 726	20 162	20 170	20 190	20 223	20 232
● Verhogen studierendement Nederlandse studenten met een niet-westerse achtergrond (lumpsum) ²	1 486	5 622	8 464	8 223	10 282	10 291	10 291
● Studiekeuze informatie voor het hoger onderwijs	2 303	2 400	2 400	2 400	2 400	2 400	2 400
● Erkenning van verworven competenties		132	132	5 000	5 000	5 000	5 000
● Emancipatie	80	100	100	100	100	100	100
<i>De samenleving (bedrijven en maatschappelijke organisaties) benut optimaal de kennis van het hoger onderwijs en onderzoek en vice versa</i>	76 933	73 544	88 891	84 369	82 906	82 925	82 929
● Praktijkgericht onderzoek (Raak)	13 300	11 300	13 100	13 100	13 100	13 100	13 100
● Praktijkgericht onderzoek (Lectoren en kenniskringen) ³ (lumpsum)			1 210	1 210	1 211	1 213	1 214
● Nieuwe hbo-masteropleidingen		5 044	10 081	10 084	10 095	10 112	10 115
● Deltaplan bèta/techniek ⁴	61 308	50 000	58 500	55 500	58 500	58 500	58 500
● FES: Investeringsagenda bèta en techniek hoger onderwijs	2 325	7 200	6 000	4 475			
<i>Programmakosten overig⁵</i>	12 716	15 311	14 341	14 035	13 251	13 247	13 227
● Uitvoeringsorganisatie IBG	7 857	9 889	9 438	9 132	8 348	8 344	8 324
● Uitvoeringsorganisatie CFI	4 859	5 422	4 903	4 903	4 903	4 903	4 903
Apparaatsuitgaven Hoger Onderwijs en Studiefinanciering⁶	5 075	5 012	5 960	5 713	5 124	5 124	5 124
Ontvangsten	6 955	7 217	6 017	4 492	17	17	17

¹ In de middelen voor «Reguliere bekostiging» zijn ook enkele posten voor overige uitgaven verwerkt.

² Deze middelen zijn deels bestemd voor het gehele hoger onderwijs. Vanaf 2008 zijn hierin begrepen de middelen uit het coalitieakkoord voor Nederlandse studenten met een niet-westerse achtergrond voor de hogescholen in de Randstad (in 2008 € 4,1 miljoen en vanaf 2009 € 8,2 miljoen per jaar).

³ In de «Reguliere bekostiging» (lumpsum) is voor lectoren en kenniskringen een bedrag van € 52 miljoen opgenomen.

⁴ De middelen voor het Deltaplan bèta/techniek hebben niet alleen betrekking op het hbo maar zijn onderwijsbreed.

⁵ De middelen hebben betrekking op de sector hoger onderwijs.

⁶ In verband met de samenvoeging van de directies Hoger Onderwijs en Studiefinanciering zijn de apparaatsuitgaven van de directie Studiefinanciering vanaf 2009 toegevoegd aan de apparaatsuitgaven van de directie Hoger Onderwijs.

Coalitieakkoord

In het coalitieakkoord zijn voor artikel 6 (Hoger beroepsonderwijs) enveloppegelden gereserveerd. Het gaat om een bedrag van € 19,7 miljoen in 2008, oplopend tot indicatief € 128,7 miljoen in 2011. Vanaf 2010 is de oploop op de aanvullende post bij het ministerie van Financiën

gereserveerd. De beleidsambities in deze begroting zijn uitgaande van deze indicatieve invulling geformuleerd.

Voor 2009 komt € 25,5 miljoen (geïndexeerd naar het loon- en prijspeil 2008) uit de enveloppe beschikbaar. Hiermee worden de volgende maatregelen voorzien:

- Tijdelijke stimulering/subsidiëring nieuwe hbo-masteropleidingen (€ 5 miljoen);
- Minder uitval en kwaliteitsimpuls (€ 13,4 miljoen);
- Verhogen studierendement Nederlandse studenten met een niet-westerse achtergrond (€ 4,1 miljoen);
- Praktijkgericht onderzoek (Raak) (€ 1,8 miljoen) en
- Praktijkgericht onderzoek (Lectoren en kenniskringen) (€ 1,2 miljoen).

Deze maatregelen worden nader toegelicht bij de operationele doelstellingen.

In het coalitieakkoord zijn voor artikel 9 (Arbeidsmarkt- en personeelsbeleid) enveloppegelden gereserveerd voor lerarenbeleid. Bij Nota van Wijziging (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 200 VIII, nr. 58) zijn extra middelen vrijgemaakt voor de uitvoering van het actieplan «Leerkracht van Nederland» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 923, nr. 53). Vanaf 2009 is tot dusver structureel € 15,2 miljoen overgeboekt naar artikel 6 (Hoger beroepsonderwijs).

Tabel 6.3 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 7 Wetenschappelijk onderwijs (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	3 656 718	3 868 770	3 692 102	3 757 188	3 735 480	3 808 274	3 808 502
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	3 511 532	3 675 687	3 664 366	3 698 905	3 746 519	3 763 533	3 808 547
Programma-uitgaven:	3 511 532	3 675 687	3 664 366	3 698 905	3 746 519	3 763 533	3 808 547
<i>Studenten volgen onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, in voldoende toegeruste instellingen voor hoger onderwijs</i>	3 473 075	3 624 266	3 613 243	3 638 251	3 680 793	3 722 719	3 767 723
• Reguliere bekostiging (lumpsum)	3 467 075	3 615 799	3 601 922	3 619 691	3 649 859	3 691 781	3 736 775
• Geesteswetenschappen			2 058	5 156	5 156	5 156	5 158
• Alfa/Gamma-onderzoek (lumpsum)	6 000	8 467	9 263	13 404	25 778	25 782	25 790
<i>Binnen- en buitenlandse studenten volgen hoger onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, van hoge en excellente kwaliteit</i>	26 183	37 093	36 418	40 399	40 374	25 524	25 526
• Kwaliteitsverbetering docenten (lumpsum)	3 000	5 000	5 000	5 000	5 000	5 000	5 000
• Toelatingsbeleid in het hoger onderwijs («Ruim baan voor talent»)	382						
• Excellentie in onderwijs: FES		10 000	10 000	15 000	15 000		
• Excellentie in onderwijs: binnen- en buitenlands talent (HSP) ^{1, 2}	13 100	12 481	11 175	10 156	10 156	10 156	10 158
• Nederlandse Instituten in het Buitenland (NIB's), Netherlands Education Support Offices (NESO's), Beeldmerk ¹	6 331	6 242	6 966	6 966	6 966	7 116	7 116
• Noodfonds voor internationale hulpacties ¹	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
• Internationale samenwerking en beurzenprogramma's ¹	2 370	2 370	2 277	2 277	2 252	2 252	2 252

Tabel 6.3 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 7 Wetenschappelijk onderwijs (x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Studenten volgen zonder drempels het hoger onderwijs dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften, en worden gestimuleerd om hun opleiding succesvol af te ronden</i>	2 208	4 262	2 581	8 127	10 130	10 134	10 140
● Minder uitval en kwaliteitsimpuls (lumpsum)		1 407	2 246	8 127	10 130	10 134	10 140
● Verhoging deelname studenten met een handicap ¹	2 208	2 855	335				
<i>De samenleving (bedrijven en maatschappelijke organisaties) benut optimaal de kennis van het hoger onderwijs en onderzoek en vice versa</i>	10 066	10 066	12 124	12 128	15 222	5 156	5 158
● 3TU's samenwerking ³	10 066	10 066	12 124	12 128	15 222	5 156	5 158
Ontvangsten	11 508	20 346	20 082	25 082	25 082	16	16

¹ De middelen hebben betrekking op het gehele hoger onderwijs.

² Hierin begrepen de «oude» HSP-reeks van € 5 miljoen per jaar vanaf 2007.

³ Hierin begrepen de «oude» FES-middelen van € 10,1 miljoen per jaar over de periode 2007–2011.

Coalitieakkoord

In het coalitieakkoord zijn voor artikel 7 (Wetenschappelijk onderwijs) enveloppegelden gereserveerd die oplopen van € 25,3 miljoen in 2008 tot indicatief € 142,3 miljoen in 2011. Vanaf 2010 is de oploop van deze middelen op de aanvullende post bij het ministerie van Financiën gereserveerd. De beleidsambities in deze begroting zijn uitgaande van deze indicatieve invulling geformuleerd. Voor 2009 komt structureel € 6,7 miljoen (geïndexeerd naar het loon- en prijspeil 2008) uit de enveloppe beschikbaar. Hiermee worden de volgende maatregelen voorzien:

- Alfa- en gammaonderzoek bij de universiteiten (€ 1 miljoen);
- 3TU's (€ 2 miljoen);
- Minder uitval en kwaliteitsimpuls (€ 0,7 miljoen);
- Excellentie in onderwijs: binnen- en buitenlands talent (€ 1 miljoen);
- Geesteswetenschappen (€ 2 miljoen).

Deze maatregelen worden nader toegelicht bij de operationele doelstellingen.

Tabel 6.4 Middelen toerusting hoger onderwijs en onderzoek (x € 1 000)

	2009	2010	2011	2012	2013
Hogescholen:	2 115 741	2 136 204	2 174 586	2 189 022	2 206 370
Onderwijsdeel	2 062 501	2 082 997	2 121 364	2 135 751	2 153 098
Deel ontwerp- en ontwikkeling (Raak en Lectoren en kenniskringen)	53 240	53 207	53 222	53 271	53 272
Universiteiten:	3 580 136	3 604 607	3 644 387	3 691 092	3 731 575
Onderwijsdeel	1 433 734	1 443 561	1 460 092	1 479 365	1 497 663
Onderzoekdeel	1 592 424	1 603 338	1 621 699	1 643 107	1 663 430
Academische ziekenhuizen	553 978	557 708	562 596	568 620	570 482
Overige organisaties hoger onderwijs:	35 030	34 666	34 661	34 661	34 661
United Nations University (UNU)	826	825	825	825	825
Europees Universitair Instituut Florence	1 499	1 499	1 499	1 499	1 499
Stichting Nederlandse Organisatie voor Internationale samenwerking in het Hoger Onderwijs (NUFFIC)	25 065	25 052	25 047	25 047	25 047
Stichting Handicap en Studie	811	461	461	461	461
Stichting UAF Steunpunt (SUS)/UAF	2 519	2 519	2 519	2 519	2 519
Interstedelijk Studentenoverleg (ISO)	240	240	240	240	240
Landelijke Studenten Vakbond (LSVb)	240	240	240	240	240
Nederlands Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO)	3 830	3 830	3 830	3 830	3 830

Tabel 6.5 Budget flexibiliteit per operationele doelstelling artikel 6 Hoger beroepsonderwijs (x € 1 000)

	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)	2 209 151	2 229 689	2 266 685	2 281 138	2 298 489
Totaal juridisch verplicht	2 124 693	2 140 995	2 175 002	2 191 188	2 208 536
Totaal bestuurlijk gebonden	84 458	88 226	91 237	89 254	89 257
Totaal niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	468	446	696	696
<i>Studenten volgen onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, in voldoende toegeruste instellingen voor hoger onderwijs</i>	<i>2 083 717</i>	<i>2 104 145</i>	<i>2 140 524</i>	<i>2 154 911</i>	<i>2 172 249</i>
• Juridisch verplicht	2 081 172	2 101 635	2 138 036	2 154 173	2 171 511
• Bestuurlijk gebonden	2 545	2 042	2 042	42	42
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	468	446	696	696
<i>Binnen- en buitenlandse studenten volgen hoger onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, van hoge en excellente kwaliteit</i>	<i>5 285</i>	<i>5 282</i>	<i>5 283</i>	<i>5 288</i>	<i>5 288</i>
• Juridisch verplicht	5 285	5 282	5 283	5 288	5 288
• Bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
<i>Studenten volgen zonder drempels het hoger onderwijs dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften, en worden gestimuleerd om hun opleiding succesvol af te ronden</i>	<i>31 258</i>	<i>35 893</i>	<i>37 972</i>	<i>38 014</i>	<i>38 023</i>
• Juridisch verplicht	31 026	28 393	30 472	30 514	30 523
• Bestuurlijk gebonden	232	7 500	7 500	7 500	7 500
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
<i>De samenleving (bedrijven en maatschappelijke organisaties) benut optimaal de kennis van het hoger onderwijs en onderzoek en vice versa</i>	<i>88 891</i>	<i>84 369</i>	<i>82 906</i>	<i>82 925</i>	<i>82 929</i>
• Juridisch verplicht	7 210	5 685	1 211	1 213	1 214
• Bestuurlijk gebonden	81 681	78 684	81 695	81 712	81 715
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0

Tabel 6.6 Budget flexibiliteit per operationele doelstelling artikel 7 Wetenschappelijk onderwijs (x € 1 000)

	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)	3 664 366	3 698 905	3 746 519	3 763 533	3 808 547
Totaal juridisch verplicht	3 647 760	3 674 947	3 719 467	3 750 981	3 795 991
Totaal bestuurlijk gebonden	16 606	23 458	26 552	11 552	11 556
Totaal niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	500	500	1 000	1 000
<i>Studenten volgen onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, in voldoende toegeruste instellingen voor hoger onderwijs</i>					
	3 613 093	3 638 251	3 680 793	3 722 719	3 767 723
• Juridisch verplicht	3 609 794	3 631 365	3 673 897	3 715 323	3 760 325
• Bestuurlijk gebonden	3 299	6 396	6 396	6 396	6 396
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	500	500	1 000	1 000
<i>Binnen- en buitenlandse studenten volgen hoger onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, van hoge en excellente kwaliteit</i>					
	36 418	40 399	40 374	25 524	25 526
• Juridisch verplicht	25 389	25 399	25 374	25 524	25 526
• Bestuurlijk gebonden	11 029	15 000	15 000	0	0
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
<i>Studenten volgen zonder drempels het hoger onderwijs dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften, en worden gestimuleerd om hun opleiding succesvol af te ronden</i>					
	2 731	8 127	10 130	10 134	10 140
• Juridisch verplicht	2 511	8 127	10 130	10 134	10 140
• Bestuurlijk gebonden	220	0	0	0	0
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
<i>De samenleving (bedrijven en maatschappelijke organisaties) benut optimaal de kennis van het hoger onderwijs en onderzoek en vice versa</i>					
	12 124	12 128	15 222	5 156	5 158
• Juridisch verplicht	10 066	10 066	10 066	0	0
• Bestuurlijk gebonden	2 058	2 062	5 156	5 156	5 158
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0

6.3 Operationele doelstellingen

De strategische agenda «Het Hoogste Goed» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 1) vormt de basis voor de beleidsvoornemens om de kwaliteit van het hoger onderwijs te verbeteren. In het voorjaar van 2008 zijn meerjarenafspraken met de koepels van de besturen in het hbo en wo gemaakt om dit verder in te vullen (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 31 en Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 33). De minister van OCW voert jaarlijks met de besturen in het hbo en wo overleg over de voortgang van de meerjarenafspraken. In 2011 wordt dit arrangement heroverwogen: besloten wordt dan of de toevoeging van het extra geld aan de lumpsum van de instellingen onder de noemer van de meerjarenafspraken wordt voortgezet.

Over de voortgang van de meerjarenafspraken wordt vanaf 2008 jaarlijks verslag gedaan in «Kennis in Kaart». Om een zo objectief mogelijk inzicht te krijgen in de inspanningen van de universiteiten en hogescholen om aan de ambities bij te dragen, is de Inspectie van het Onderwijs gevraagd om in 2010 een (steekproefsgewijs) evaluatieonderzoek te doen.

De belangrijkste prioriteiten van de strategische agenda zijn:

1. onderwijskwaliteit en rendement worden verbeterd;
2. kennis wordt beter benut;
3. hoger onderwijs in een internationale context;
4. sturing van het stelsel.

6.3.1 Studenten volgen onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, in voldoende toegeruste instellingen voor hoger onderwijs

Motivering

Het stelsel van hoger onderwijs en onderzoek zodanig toerusten dat voldaan wordt aan de door de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) gestelde toegankelijkheids-, doelmatigheids- en kwaliteitseisen bij het verzorgen van hoger onderwijs en het verrichten van onderzoek.

Instrumenten

- Reguliere bekostiging (lumpsum): de rijksbijdrage, die de instellingen van hoger onderwijs en onderzoek ontvangen, is gebaseerd op de WHW. In het Uitvoeringsbesluit WHW 2008 en de Regeling financiën hoger onderwijs zijn de bepalingen, bedragen en percentages opgenomen op basis waarvan deze rijksbijdrage wordt bepaald. Zie voor een nadere toelichting: <http://www.minocw.nl/ho/index.html>, de sector hoger onderwijs, dossier bekostiging hoger onderwijs. De tabellen 6.2, 6.3, en 6.4 geven een verdeling van de middelen over hogescholen, universiteiten en academische ziekenhuizen.
- Subsidies overige organisaties hoger onderwijs: door deze organisaties wordt bijgedragen aan coördinatie van kennis en het stimuleren van ontwikkelingen op het gebied van internationale samenwerking en uitwisseling. Zie voor nadere specificatie van de betreffende subsidies tabel 6.4.
- Geesteswetenschappen: het kabinet heeft de commissie Cohen ingesteld die een plan opstelt voor de sector geesteswetenschappen. Uitgangspunt voor de ontwikkeling van dit plan is het bereiken van een duurzaam stabiele situatie in het geesteswetenschappelijk onderzoek en het veilig stellen van sterke punten. Hiervoor is in 2009 € 2,1 miljoen beschikbaar.
- Alfa- en gammaonderzoek bij de universiteiten: er wordt extra geïnvesteerd in het op disciplineniveau oplossen van een aantal problemen en lacunes die zich in de voor de Nederlandse kenniseconomie belangrijke alfa- en gammawetenschappen voordoen. In totaal is in 2009 € 9,3 miljoen beschikbaar.
- Optimalisering taal- en rekenonderwijs (onderdeel lumpsum): voor het kunnen realiseren van een structurele verhoging van het studiesucces is onder meer het beleid met betrekking tot de doorlopende leerlijnen rekenen & taal (zie ook de beleidsreactie Rekenen en Taal: Tweede Kamer, Tweede Kamer, 2007–2008, 31 332, nr. 3) van grote betekenis als onderdeel van het beleid tot verhoging van de kwaliteit van de instroom. Dat vergt verhoging van het niveau van het taal- en rekenonderwijs in alle sectoren. Heldere referentieniveaus voor rekenen/wiskunde en taal worden in augustus 2010 verankerd in de wetgeving (zie ook de meerjarenaafspraken met de HBO-raad, Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 33). Voor de periode 2008 tot en met 2011 is in totaal € 12 miljoen beschikbaar voor de optimalisering van het taal- en rekenonderwijs aan de lerarenopleidingen.

Tabel 6.7 (x 1000) Indicatoren					
	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
1. Eerstejaars aantal studenten (excl. «groen onderwijs»)					
Hbo voltijd	80,2	81,8	84,4	84,7	84,7
Hbo deeltijd	12,5	12,4	12,4	12,3	12,2
Wo	43,4	45,6	47,9	49,8	51,2
2. Ingeschreven aantal studenten (excl. «groen onderwijs»)					
Hbo voltijd	303,0	310,9	319,4	326,5	332,1
Hbo deeltijd	59,3	58,7	58,3	58,0	57,8
Wo	206,8	212,7	220,3	228,7	237,3
3. Gediplomeerden (excl. «groen onderwijs»)					
Hbo voltijd	50,6	52,2	52,9	53,8	54,8
Hbo deeltijd	13,3	13,0	12,8	12,8	12,7
Wo	29,2	30,1	30,3	30,8	31,3
Bron: OCW Referentieraming 2008, telling oktober 2007 (hbo is conform de OCW-begrotingsraming)					
	2008	2009	2010	2011	2012
4. Onderwijsuitgaven per student					
Hbo	5,8	5,9	5,8	5,8	5,8
Wo	5,9	5,9	5,8	5,8	5,8

Toelichting:

4. Onderwijsuitgaven per student: berekend in nominale prijzen, aantal studenten conform de Referentieraming 2008 en excl. collegegeld-ontvangsten. Hbo: exclusief de middelen voor het Deltaplan bèta/techniek, omdat deze op meerdere onderwijssectoren betrekking hebben en exclusief de FES-middelen voor Investeringsagenda bèta en techniek hoger onderwijs. Voor wo: exclusief de FES-middelen voor de 3TU's samenwerking.

6.3.2 Binnen- en buitenlandse studenten volgen hoger onderwijs, en (wetenschappelijk) personeel doet onderzoek, van hoge en excellente kwaliteit

Motivering

De kwaliteit van het Nederlandse hoger onderwijs moet beter en het excellente talent onder studenten moet meer gestimuleerd worden. Aan de basis is deze in orde, maar in relatie tot de ambities van Nederland als innovatieve, concurrerende economie moet de kwaliteit verbeteren. Het hoger onderwijs moet intensiever en persoonlijker worden. Het Nederlandse hoger onderwijs bevindt zich in een internationaal speelveld. Studenten moeten de mogelijkheid hebben zich voor te bereiden op een loopbaan in een internationale context: de arbeidsmarkt wordt immers ook meer internationaal. De concurrentie om de beste studenten neemt toe. Instellingen moeten alle ruimte hebben zich voor de buitenwereld te profileren en *partnerships* aan te gaan met buitenlandse instellingen.

Instrumenten

- Kwaliteitsverbetering docenten: de docent is de bepalende factor in de onderwijskwaliteit. De kwaliteit van de docent en van de lerarenopleiding moet dus uitstekend zijn. Op artikel 6 Hoger beroepsonderwijs en

op artikel 9 Arbeidsmarkt- en personeelsbeleid zijn hiervoor middelen geraamd. In lijn met het advies van de «commissie Leraren» onder leiding van de heer Rinnooy Kan zijn hierover in het actieplan «LeerKracht» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 923, nr. 45) maatregelen voorgesteld die met de sociale partners in de hbo-sector nader uitgewerkt worden (zie ook artikel 9 Arbeidsmarkt- en personeelsbeleid).

In de meerjarenaafspraken die in juni 2008 in het kader van de strategische agenda zijn gemaakt met de HBO-raad (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 33) is in dit kader bevestigd dat per 2014 70% van de hbo-docenten over een wo-mastergraad moet beschikken, waarvan in 2017 10% over een PhD beschikt of in een promotietraject participeert. De toename van het kwalificatieniveau van docenten wordt gemonitord.

- Excellentie in onderwijs, tijdelijke impuls (bijdrage uit het FES: Fonds Economische Structuurversterking): om meer inzicht te krijgen in de wijze waarop excellentie in het hoger onderwijs gerealiseerd kan worden (Sirius-programma). In 2008 wordt de eerste tranche van € 40 miljoen toegekend voor excellentie in bacheloropleidingen. In 2009 is € 10 miljoen beschikbaar voor de tweede tranche gericht op masteropleidingen. Dit bedrag kan, afhankelijk van de resultaten van de eerste tranche, hoger uitvallen. De instellingen kunnen experimenteel in de tweede tranche gebruik maken van selectie aan de poort en collegegelddifferentiatie.
- Excellentie in onderwijs: binnen- en buitenlands talent: het aantrekken van internationaal toptalent en het stimuleren van excellent talent onder studenten is een voorwaarde om de Nederlandse instellingen in de groeiende Europese concurrentiestrijd een goede uitgangspositie te bieden. In 2009 is € 11,2 miljoen beschikbaar voor beurzenprogramma's (zoals het Huygens Scholarship Programme) voor excellente buitenlandse studenten en Nederlandse studenten die naar het buitenland gaan.
- Nederlandse (wetenschappelijke) instituten in het buitenland (NIB's en NWIB's), Netherlands Education Support Offices (NESO's): voor een goede internationale positionering van het Nederlands hoger onderwijs worden in 2009 vier maatregelen ingezet. Voor deze maatregelen is vanaf 2009 structureel € 7 miljoen beschikbaar. Representatiekantoren verspreid over de wereld (de NESO's) ondersteunen de generieke promotie van het Nederlands hoger onderwijs.
  - De instituten in Marokko, Turkije en Syrië (NIB's) spelen een rol in de versterking van de internationaliseringsactiviteiten en de profilering van het Nederlands hoger onderwijs.
  - De Nederlandse wetenschappelijke instituten in het buitenland (NWIB's) in Florence, Rome, Athene, Cairo, Japan en Sint-Petersburg dragen bij aan de onderwijs- en onderzoekssamenwerking tussen het Nederlands hoger onderwijs en het lokale hoger onderwijs.
  - Joint degrees worden wettelijk mogelijk gemaakt.
- Subsidie voor een noodfonds (Libertas) voor internationale hulpacties op het gebied van hoger onderwijs (voor studenten uit Wit-Rusland en Zimbabwe). Hiervoor is structureel € 1 miljoen beschikbaar.
- Subsidie voor projecten internationale samenwerking en beurzenprogramma's: voor de internationalisering voert NUFFIC taken uit. Daarnaast beheert NUFFIC Europese en Nederlandse onderwijsprogramma's (zoals Leven Lang Leren, Tempus en Erasmus Mundus). Zie artikel 8 Internationaal beleid.
- In 2009 vervult Nederland samen met België en Luxemburg de

secretariaatsrol in het Bolognaproces. Met deze rol benadrukt Nederland het belang van transparantie en samenwerking op het gebied van hoger onderwijs in Europa.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 6.8 Indicatoren			
Indicator Kwaliteit en excellentie	Basiswaarde	Meest recente waarde	Streefwaarde
1. Percentage hbo-docenten dat beschikt over een mastergraad ¹ Bron: HBO-raad	50% Peildatum: 2007	idem	70% Peildatum: 2014
2. Percentage studenten dat als «gemotiveerd» kan worden beschouwd Bron: Studentenmonitor 2006	18% Peildatum: 2004	18,6% Peildatum: 2006	Stijging Peildatum: 2010
3. Studietijd, contacturen en schaal			
a. Onderwijsintensiteit: gem. tijdsbesteding aan studiegerelateerde activiteiten in uren per week (perceptie student) ²			
Hbo	33	35	Stijging
Wo	31	33	Stijging
b. Onderwijstijd: gem. aantal uren per week (contacturen; perceptie student) ²			
Hbo	13	13	Stijging
Wo	11	12	Stijging
Bron 3a en b: Studentenmonitor 2007	Peildatum: 2005	Peildatum: 2007	
c. Student/stafratio			
Hbo: student/onderwijzend personeel	25,0	25,8	Daling
Wo: student/wetenschappelijk personeel ²	9,2	9,9	Daling
Bron: Kerncijfers 2003–2007	Peildatum hbo: 2004 wo: 2004	Peildatum hbo: 2006 wo: 2003	
4. Aantal Nederlandse instellingen in top 100 van beste instellingen ter wereld Bron: Sjanghai-ranking	2 in top 100 Peildatum: 2005	2 in top 100 waarvan 1 in top 50 Peildatum: 2007	3 in top 100 en hoogste omhoog Peildatum: 2011
Indicator Internationalisering diplomamobiliteit³			
5. Ho-studenten uit het buitenland in NL (instroom) percentage van de totale Nederlandse Ho-studentenpopulatie: Percentage EU-gemiddelde:	4,5% 6,9%	6,9% Nog geen data beschikbaar	7,4% –
Bron: IMON-monitor 2007 (NUFFIC, Europees Platform, Cinop)	Peildatum: 2003/2004	Peildatum: 2007/2008	Peildatum: 2010
6. Ho-studenten uit NL in het buitenland (uitstroom) percentage van de totale Nederlandse Ho-studentenpopulatie: Percentage EU-gemiddelde:	2,4% 2,6%	2,3% 2,7%	6,0% –
Bron: IMON-monitor 2007 (NUFFIC, Europees Platform, Cinop)	Peildatum: 2003/2004	Peildatum: 2004/2005	Peildatum: 2010

¹ De meerjarenaafspraken tussen OCW en de HBO-raad vormen het uitgangspunt voor deze indicator (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 33).

² Zie voor meer informatie de brief over onderwijsintensiteit aan de Tweede Kamer (Tweede Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 30 800 VIII, nr. 129).

³ Bij diplomamobiliteit richt de student zich op het behalen van een diploma of graad in het buitenland. Voor uitsplitsing naar hbo en wo zie tabel 8.5 van artikel 8 Internationaal beleid.

Toelichting:

3c. De indicator student/wetenschappelijk personeel onderwijs wordt sinds 2008 niet meer in kerncijfers opgenomen, omdat de

uitsplitsing onderwijs/onderzoekstaken te arbitrair is. Daarom is nu de indicator ratio student/wetenschappelijk personeel opgenomen.

- 5 en 6. Internationaliseringsmonitor: in het najaar van 2008 verschijnt de internationaliseringsagenda. Het huidige monitoringssysteem (de internationaliseringsmonitor, voorheen mobiliteitsmonitor en Bisonmonitor) wordt niet langer toereikend geacht voor het meten van de daarin benoemde beleidsdoelen en instrumenten, aangezien het uitsluitend kwantitatieve informatie levert. Momenteel wordt dan ook aan een nieuw meetinstrument gewerkt. De eerste resultaten waren gepland voor medio 2008, maar gezien de complexe materie zal dit pas eind 2008 worden. Zie voor meer internationaliseringsindicatoren de tabellen 8.5 en 8.6 van artikel 8 Internationaal beleid.

6.3.3 Studenten volgen zonder drempels het hoger onderwijs dat het beste past bij hun talenten en specifieke behoeften, en worden gestimuleerd om hun opleiding succesvol af te ronden.

Motivering

In het streven naar meer en betere hoger opgeleiden liggen er specifiek voor het hoger onderwijs de volgende opdrachten:

- een goede doorstroom binnen het onderwijs;
- minder uitval uit het hoger onderwijs;
- een leven lang leren.

Deze vormen de basis van een gezonde kenniseconomie en een goed opgeleide beroepsbevolking.

Instrumenten

- Minder uitval en kwaliteitsimpuls hoger onderwijs: het kabinet investeert extra in kleinschalig onderwijs door instellingen in staat te stellen meer en betere docenten aan te stellen, zodat de onderwijsintensiteit kan worden versterkt, en uitval van studenten kan worden verlaagd. Hiervoor is in 2009 € 22,4 miljoen beschikbaar. Naast de extra middelen van het kabinet moeten de instellingen hun lumpsum en onder andere ook het geld voor de versterking van de kenniseconomie (Voorjaarsnota 2006) hiervoor inzetten. Laatstgenoemde middelen en het extra geld van het kabinet worden via de lumpsum aan de instellingen uitgekeerd op basis van de meerjarenafspraken met de VSNU en de HBO-raad over uitvalvermindering en kwaliteitsverhoging. In deze kabinetsperiode ligt daarbij de focus op de bachelorfase omdat daar de uitval relatief hoog is.
- Verhogen studierendement Nederlandse studenten met een niet-westerse achtergrond: het kabinet investeert extra in het verbeteren van het studiesucces van Nederlandse studenten met een niet-westerse achtergrond. Vooral het rendement van deze studenten is veel lager dan het rendement van autochtone hbo-studenten (zie tabel 6.9). Deze investeringen richten zich voornamelijk uitsluitend op de vijf multisectorale hogescholen in de Randstad, omdat deze studenten zich daar concentreren en de instellingen daar voor grotere uitdagingen staan. Vanaf 2011 zullen de universiteiten in de Randstad mee gaan doen. De afspraken met de hogescholen over het verhogen van het rendement van Nederlandse studenten met een niet-westerse achtergrond zijn vastgelegd in een convenant (Tweede Kamer 2007–2008. 31 288, nr. 28). Hiervoor is in 2009 € 8,2 miljoen beschikbaar.
- Subsidie voor verhogen deelname studenten met een handicap: in 2009 wordt het Plan van Aanpak terugdringing belemmeringen in het hoger onderwijs voor studenten met een functiebeperking voor wat

betreft de bijdrage aan afzonderlijke instellingen afgerond en geëvalueerd (zie ook de voortgangsrapportage van het Plan van Aanpak aan de Kamer: Tweede kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 32). In het voorjaar van 2010 zal de Kamer over de conclusies hiervan worden geïnformeerd. De activiteiten van de Stichting Handicap en Studie, de landelijke voorlichtingscampagne en het onderzoek dat plaatsvindt in het kader van het plan van aanpak worden in 2009 voortgezet. Ook start in 2009 een commissie die een voorstel maakt voor een maatstaf voor de voorzieningen op een ho-instelling en voor het te voeren overheidsbeleid in dat verband.

- Subsidie voor studiekeuze informatie voor het hoger onderwijs: zorgen dat aanstaande studenten beschikken over deugdelijke vergelijkingsinformatie via onder andere een website over opleidingsmogelijkheden in het hoger onderwijs. Hiervoor is structureel € 2,4 miljoen beschikbaar.
- Subsidie voor elders verworven competenties (EVC): de resultaten van de monitoring van de projecten in 2008 worden onder andere benut bij de ontwikkeling van de nieuwe Tijdelijke stimuleringsregeling in 2009, zodat de inhoudelijke speerpunten van de regeling aansluiten op de actuele behoeften in de praktijk. Voor 2009 is via de tijdelijke stimuleringsregeling € 5 miljoen beschikbaar voor projecten in het hbo. Zie voor nadere toelichting artikel 4 Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie, operationele doelstelling 4.3.3.
- Voortzetting ondersteuning van de VHTO (Landelijk expertisebureau meisjes/vrouwen in bèta/techniek): het verhogen van de deelname meisjes/vrouwen aan opleidingen in de ho-sectoren bèta en techniek voor de algemene ondersteuning van de instellingen en van beleidsadvisering wordt voortgezet.

Tabel 6.9 Indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Meest recente waarde	Streefwaarde
<i>Voor het wo¹:</i>			
1. Percentage studie-uitval (uit wo) en studie-switchers (binnen wo) na het (verwijzende en bindende) eerste bachelorjaar in bachelor-2 en 3	14%	Is gelijk aan de basiswaarde	7%
	Peildatum: 2007		Peildatum: 2011
2. Percentage studenten dat in vier jaar de bachelorfase afrondt	45%	Is gelijk aan de basiswaarde	>70%
	Peildatum: 2007		Peildatum: 2014
<i>Voor het hbo¹:</i>			
3. Rendement van studenten in de post-propedeutische fase	Van de studenten die in 2001 met de post-propedeutische fase begonnen, behaalde 77% in 2007 het diploma	Zie basiswaarde	Van het cohort dat met de post-propedeutische fase start in 2008/2009, heeft 90% de studie in 2012/2013 afgerond
4. Studierendement na 6 jaar van voltijdstudenten hbo en wo ²			
Hbo autochtoon	66,1%	67,2%	–
Hbo student met een niet-westerse achtergrond	48,0%	50,2%	–
Wo autochtoon	47,4%	47,8%	–
Wo student met een niet-westerse achtergrond	35,0%	35,1%	–
Bron: CFI: 1 cijfer HO	Peildatum: 2006 (cohort hbo/wo: 2000)	Peildatum: 2007 (cohort hbo/wo: 2001)	Peildatum: 2014 (Zie toelichting)

¹ De meerjarenaafspraken vormen het uitgangspunt voor de indicatoren 1 t/m 3 inzake verhogen van het studiesucces en kwaliteit in de bachelorfase (zie voor wo de voortgangsrapportage strategische agenda, Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 31 en voor het hbo Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 33). De basiswaarde voor de meerjarenaafspraken is het jaar 2007. In dit geval is de meest recente waarde gelijk aan de basiswaarde.

² Uitgangspunt voor de berekening van het studierendement na 6 jaar is de strategische agenda. Een cohort eerstejaars in hbo of wo wordt gevolgd tot een hbo-bachelordiploma (voor het hbo-cohort) of een wo-master/doctoraaldiploma (voor het wo-cohort) is gehaald en zolang er een ononderbroken inschrijving is in het ho. Studenten die overstappen van hbo naar wo, of omgekeerd, en daar een diploma halen, zitten niet in de telling.

Toelichting:

- 1 t/m 3: Naast deze genoemde indicatoren voor verhogen studiesucces en kwaliteit in de bachelorfase zijn er meer specifieke indicatoren voor het verbeteren van de kwaliteit, die ook zeer relevant zijn voor dit onderwerp, zie de indicatoren bij de operationele doelstelling 6.3.2.
4. Streefwaarde: het rendement van Nederlandse studenten met een niet-westerse achtergrond is in 2014 zoveel mogelijk ingelopen. Deze streefwaarde geldt niet landelijk: met de 5 multisectorale hogescholen in de Randstad zijn in een convenant aparte afspraken gemaakt. In «Kenniss in Kaart» zullen de gegevens per instelling worden weergegeven. Bovenstaande indicatoren dienen om een indruk te geven van de achterstandspositie van Nederlandse studenten met een niet-westerse achtergrond ten opzichte van autochtone studenten.

6.3.4 De samenleving (bedrijven en maatschappelijke organisaties) benut optimaal de kennis van het hoger onderwijs en onderzoek en vice versa.

Motivering

De ontwikkelingen in de samenleving en de noodzaak van een krachtige economie vereisen dat het hoger onderwijs opgeleiden levert die een innovatieve bijdrage aan de samenleving kunnen leveren en op de arbeidsmarkt kunnen floreren. Ook moet het onderzoek toekomstgericht en excellent zijn. Daarom stimuleert het kabinet krachtige interactie tussen het hoger onderwijs en de arbeidsmarkt en focus en massa in wetenschappelijke opleidingen en onderzoek. In het hbo worden daartoe lectoraten gestimuleerd, worden RAAK-subsidies voor praktijkgericht onderzoek ingezet, tijdelijk nieuwe hbo-masters mogelijk gemaakt en ondernemerschap gestimuleerd. In het wo wordt ingezet op de bundeling van krachten van de 3TU's .

Instrumenten

- **Praktijkgericht onderzoek (lectoren en kenniskringen en RAAK):** met het oog op het versterken van het innovatief vermogen van het bedrijfsleven en de publieke sector, vormt het praktijkgericht onderzoek aan hogescholen een noodzakelijke aanvulling op de huidige Nederlandse kennisinfrastructuur. Inbedding van praktijkgericht onderzoek in het curriculum van hogescholen draagt bij aan ontwikkeling van de hbo-professional. De nieuwe professionaliteit kenmerkt zich door een eigen verantwoordelijkheid (in plaats van een assistentenrol) en sterke onderzoekende vernieuwingsgerichtheid. Deze nieuwe professionaliteit is noodzakelijk voor het omgaan met steeds complexere maatschappelijke vraagstukken. De lector vervult binnen de hogeschool een spilfunctie tussen onderzoek en onderwijs. De RAAK-regeling stelt hogescholen in staat via vraagsturing het praktijkgericht onderzoek verder te ontwikkelen. De kwaliteit van het onderzoek en het onderwijs in relatie tot lectoren wordt gewaarborgd door een extern kwaliteitszorgstelsel dat uiterlijk per 1 januari 2009 operationeel is. Dit kwaliteitszorgstelsel is zowel gericht op het onderwijs, als de beroepspraktijk, onderzoek en kennis en de samenleving in bredere zin. In 2009 is hiervoor extra € 3 miljoen beschikbaar.
- **Nieuwe hbo-masteropleidingen:** gezien de voordelen van de professionele masteropleiding voor de beroepsuitoefening krijgen enkele nieuwe arbeidsmarktrelevante hbo-masters in prioritaire gebieden een tijdelijke opstartsubsidie, mits zij voldoen aan de criteria die in de strategische agenda worden genoemd. Hiervoor is in 2009 € 10,1 miljoen beschikbaar.
- **Deltaplan bèta/techniek:** subsidie aan het Platform bèta/techniek (PBT). Dit platform voert de activiteiten uit in het kader van het Deltaplan bèta/techniek. De periode 2009–2010 staat in het teken van verduurzaming en verankering. Het PBT zal samen met instellingen de geboekte resultaten en de bèta/techniek-aanpak verankeren in het instellingsbeleid, zodat deze niet verloren gaan als eind 2010 de subsidierelatie wordt beëindigd. Om ervoor te zorgen dat geboekte resultaten niet van tijdelijke aard zijn, is het van belang dat de bèta/techniek-aanpak instellingsbreed wordt gedragen en onderdeel uitmaakt van het instellingsbeleid.
- **FES investeringsagenda bèta/techniek hoger onderwijs:** vanuit het FES wordt over vier jaar (2007–2010) in totaal extra € 20 miljoen geïnvesteerd om belangrijke knelpunten van het onderwijs in bèta en techniek aan te pakken. Voor het hoger onderwijs gaat het om projecten gericht op uitwisseling van docenten vo en ho en het bijscholen van pabo-studenten.

- Subsidie aan de 3TU's: er wordt extra geïnvesteerd in de drie technische universiteiten (TU Delft, TU Eindhoven en Universiteit Twente). Een deel van het geld komt uit FES: de 3TU's krijgen uit het FES voor de periode 2007–2011 € 50,3 miljoen voor gezamenlijke toponderzoeksinstituten (centers of excellence). In deze centers of excellence bundelt de 3TU-federatie het toponderzoek op een aantal belangrijke gebieden. Verder werkt de 3TU-federatie aan een strategisch plan waarin uiteengezet wordt hoe de 3TU's vanaf 2009 gemeenschappelijk optrekken op de terreinen onderwijs, onderzoek en valorisatie. In dit plan wordt ook een voorstel gedaan voor het ontwikkelen van een indicator. In 2009 is € 2 miljoen beschikbaar.
- Ondernemerschap: In 2009 wordt geïnvesteerd in netwerken in de regio om kennisuitwisseling tussen onderwijsinstellingen en ondernemers te bevorderen. Er wordt een tweede ronde voor het oprichten van *centers of entrepreneurship* uitgezet voor het hbo en wo. Op basis van de evaluatie van de eerste ronde voor de centers zal worden bepaald of de regeling voor de centers aangepast wordt. De ministers van EZ en OCW hebben ieder € 15 miljoen beschikbaar gesteld voor de periode van 2008–2011. Zie voor nadere toelichting de begroting van het ministerie van EZ, beleidsartikel 3, operationele doelstelling 2 «meer en beter ondernemerschap».

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 6.10 Indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Meest recente waarde	Streefwaarde
Raak-regeling			
<i>Raak-mkb</i>			
1. In projecten betrokken ondernemers	2 430 Peildatum: 2007	2 430 ¹ Peildatum: 2007	6 450 Peildatum:2011
<i>Raak-publiek</i>			
2. In projecten betrokken professionals van publieke instellingen	1 073 Peildatum: 2007	1 073 ² Peildatum: 2007	3 350 Peildatum:2011
<i>Samenhang Raak-lectoren</i>			
3. Percentage Raak-projecten met lectoraatsdeelname Bron: SIA, augustus 2008	85% Peildatum: 2006	93% Peildatum: 2007	95% Peildatum:2011
Lectoren			
4. Gemiddelde omvang kenniskring extern en intern			
– in fte	0,6	2,6	Max. 3,0
– in personen	3,8	10,5	Max.12,0
Bron: SKO 2008	Peildatum: 2003	Peildatum: 2008	Peildatum: 2011
Deltaplan bèta/ techniek			
5. Percentage instroom t.o.v. 2000			
Hbo	0%	– 5,0%	Nvt
Wo	0%	30,6%	Nvt

Tabel 6.10 Indicatoren

Indicator	Basiswaarde	Meest recente waarde	Streefwaarde
6. Percentage uitstroom t.o.v. 2000			
Hbo	0%	- 4,0%	15,0%
Wo	0%	37,6%	15,0%
Totaal hbo+wo (gewogen gemiddelde)	0%	7,2%	-
Bron: CFI: 1 cijfer HO	Peildatum: 2000	Peildatum: 2007	Peildatum: 2010

¹ Het in het departementaal jaarverslag genoemde getal voor 2007 (3740 ondernemers) is gebaseerd op een daadwerkelijke telling van projectdeelnemers en een inschatting van het aantal meer incidenteel betrokken projectdeelnemers. Om de vergelijkbaarheid van de gegevens over verschillende jaren te garanderen, is ervoor gekozen uitsluitend nog de daadwerkelijk getelde projectdeelnemers te rapporteren. Het peiljaar 2007 geldt daarmee als nieuwe basiswaarde.

² Bij eerder lagere gerapporteerde aantallen professionals betreffende de periode 2005–2007 was sprake van onderrapportage. Het peiljaar 2007 geldt als nieuwe basiswaarde.

Toelichting:

- De resultaten in 2008 laten zien dat de streefcijfers uit de begroting van 2008 reeds zijn gehaald. Dit is deels te verklaren door het feit dat de wijze waarop de resultaten zijn gemeten in 2008 afwijkt van de wijze waarop dit in 2006 en de jaren daarvoor is gebeurd. In 2008 zijn de hogescholen ook expliciet gevraagd het aantal promovendi en het aantal onderzoekers werkzaam binnen de kenniskring mee te rekenen. De kans bestaat dat men deze categorieën bij de beantwoording in 2006 en voorgaande jaren buiten beschouwing heeft gelaten. Naar verwachting zullen de kenniskringen in omvang nog iets toenemen. De groei moet dan vooral gezocht worden in het aantal onderzoekers. Met 2008 als nieuwe peildatum zijn daarom nieuwe streefcijfers geformuleerd: 3,0 voor de omvang van de kenniskring in fte en 12,0 voor de omvang van de kenniskring in personen.
- De instroomstreefwaarde van het Deltaplan bèta/techniek is niet meer van toepassing. Deze doelstelling had namelijk betrekking op het jaar 2007. Zoals aangegeven in het jaarverslag 2007 is de tussendoelstelling, 15% meer instroom in 2007 t.o.v. 2000, niet gehaald. Zie ook de beleidsbrief hierover van de ministers van OCW en EZ die in mei 2008 naar de Tweede Kamer is gegaan (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 200 VIII, nr. 183).

6.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 6.11 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

	Onderzoek onderwerp	AD of OD	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	RAAK/Lectoren/Kenniskringen	6.3.4	A 2008 B 2008/2009	
Effectenonderzoek ex post				
Overig evaluatieonderzoek	HSP (Huygens Scholarship Programme)	6.3.2	A 2008 B 2008/2009	
	Associate Degree	6.3.1	A 2008 B 2008/2009	

ARTIKEL 8. INTERNATIONAAL BELEID

8.1 Algemene beleidsdoelstelling: bevorderen van internationale samenwerking, om daarmee de kwaliteit van onderwijs, cultuur en wetenschap een impuls te geven en de internationale competenties van lerenden, docenten, kunstenaars en wetenschappers te vergroten.

Omschrijving

De samenleving mondialiseert: economie, arbeidsmarkt, bestuur, wetenschap en cultuur krijgen een steeds internationaler karakter. Het is zeker voor Nederland – als open handelsland dat zich profileert als aantrekkelijk land van kennis en cultuur – cruciaal dat de generaties van de toekomst in het onderwijs van nu een internationale oriëntatie meekrijgen en de noodzakelijke internationale competenties verwerven. Bij deze competenties gaat het om de noodzakelijke kennis en vaardigheden om in een internationale omgeving te kunnen werken en leven. Uiteindelijk is dat een taak voor onderwijsinstellingen en hun docenten en lerenden en hun ouders, maar ook de overheid heeft hier een verantwoordelijkheid.

OCW stimuleert onderwijsinstellingen, lerenden en docenten tot internationale oriëntatie en samenwerking, bevordert culturele en wetenschappelijke uitwisseling en ondersteunt organisaties en instellingen die internationaal opereren. Tevens werkt OCW aan de internationale bestuurlijke randvoorwaarden, door multilaterale afspraken te maken over zaken als beroepserkenning, culturele diversiteit, kwaliteitszorg en accreditatie, alsmede door bilateraal met vele landen op overheidsniveau kaders te scheppen (bijvoorbeeld door middel van een Memorandum of Understanding) waarbinnen instellingen goed kunnen samenwerken. Ook wordt internationale kennis benut voor het eigen nationale beleid. Daartoe participeert OCW in multilaterale organisaties als de Europese Unie, de Organisatie voor Economische samenwerking en Ontwikkeling, de Raad van Europa en de UNESCO.

Verantwoordelijkheid van de minister

De minister is verantwoordelijk voor het scheppen van goede randvoorwaarden voor een verdere internationalisering van onderwijs, cultuur en wetenschap, zowel nationaal als internationaal.

Externe factoren

Behalen van de doelstelling hangt af van:

- Inzet van instellingen, organisaties, lerenden, docenten, wetenschappers en kunstenaars zelf.
- De buitenlandpolitieke situatie.

Meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Goed meetbaar is de internationale mobiliteit van lerenden en docenten. Dit jaar is voor het eerst een indicatorenset opgenomen (zie onder operationele doelstelling 8.3.1) die deze mobiliteit in beeld brengt. Bron daarvan is de Internationaliserings Monitor Onderwijs Nederland (IMON), opgesteld door de organisaties die mobiliteitsprogramma's uitvoeren (Nuffic, CINOP en Europees Platform). Het IMON-rapport over het jaar 2007 is per brief van 3 juli 2008 (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 22 452, nr. 32) aan de Voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal gezonden.

8.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 8.1: Budgettaire gevolgen artikel 8 (x € 1000)								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	HGIS-deel 2009
Verplichtingen	17 794	15 240	17 970	17 544	17 963	18 013	18 013	1 381
Waarvan garantieverplichtingen								
Totale uitgaven (programma + apparaat)	18 083	19 076	19 018	18 394	18 013	18 013	18 013	1 381
Programma-uitgaven	15 050	16 574	16 684	16 196	16 089	16 089	16 089	1 381
<i>Stimuleren van internationalisering, grensoverschrijdende mobiliteit en institutionele samenwerking teneinde de internationale competenties van lerenden, docenten, kunstenaars en wetenschappers te vergroten.</i>	<i>9 576</i>	<i>10 936</i>	<i>10 773</i>	<i>10 305</i>	<i>10 359</i>	<i>10 359</i>	<i>10 376</i>	<i>590</i>
● Mobiliteitsprogramma's	6 318	7 636	7 509	7 509	7 509	7 509	7 509	
● Bilaterale samenwerking met andere landen	3 258	3 300	3 264	2 796	2 850	2 850	2 867	590
<i>In internationaal verband waarborgen van de OCW-belangen en benutten van internationale kennis voor de kwaliteit van nationaal beleid</i>	<i>5 474</i>	<i>5 638</i>	<i>5 911</i>	<i>5 891</i>	<i>5 730</i>	<i>5 730</i>	<i>5 713</i>	<i>791</i>
● OCW-vertegenwoordiging in het buitenland	1 764	1 677	1 671	1 671	1 497	1 497	1 497	150
● Participeren in multilaterale organisaties	3 088	3 282	3 353	3 353	3 342	3 342	3 325	
● Stimuleren van internationale uitwisseling van kennis en cultuur, beleidsonderzoek en benchmarking	622	679	887	867	891	891	891	641
Apparaatsuitgaven	3 033	2 502	2 334	2 198	1 924	1 924	1 924	
Ontvangsten	842	99	99	99	99	99	99	

Tabel 8.2: budget flexibiliteit per operationele doelstelling (x € 1 000)

	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)	16 684	16 196	16 089	16 089	16 089
Totaal juridisch verplicht	8 049	7 358	6 423	6 373	6 373
Totaal bestuurlijk gebonden	8 339	8 562	9 366	9 416	9 416
Totaal niet-juridisch verplicht of niet bestuurlijk gebonden	296	276	300	300	300
<i>Stimuleren van internationalisering, grensoverschrijdende mobiliteit en institutionele samenwerking teneinde de internationale competenties van lerenden, docenten, kunstenaars en wetenschappers te vergroten.</i>					
	10 773	10 305	10 359	10 359	10 376
● Juridisch verplicht	3 063	2 405	1 655	1 605	1 605
● Bestuurlijk gebonden	7 710	7 900	8 704	8 754	8 771
● Niet-juridisch verplicht of niet bestuurlijk gebonden					
<i>In internationaal verband waarborgen van de OCW-belangen en benutten van internationale kennis voor de kwaliteit van nationaal beleid</i>					
	5 911	5 891	5 730	5 730	5 713
● Juridisch verplicht	4 986	4 953	4 768	4 768	4 768
● Bestuurlijk gebonden	629	662	662	662	645
● Niet-juridisch verplicht of niet bestuurlijk gebonden	296	276	300	300	300

Toelichting:

De niet juridisch of niet bestuurlijk gebonden middelen zijn wel beleidsmatig geoormerkt. Deze middelen zijn bestemd voor activiteiten en projecten in EU-verband en voor internationaal beleidsonderzoek, kennisuitwisseling en benchmarking.

8.3 Operationele doelstellingen

8.3.1 Stimuleren van internationalisering, grensoverschrijdende mobiliteit en institutionele samenwerking teneinde de internationale competenties van lerenden, docenten, kunstenaars en wetenschappers te vergroten.

Motivering

Het vergroten van internationale mobiliteit en grensoverschrijdende samenwerking tussen instellingen draagt in belangrijke mate bij aan de algemene beleidsdoelstelling. Het betreft beleid dat niet alleen op dit artikel wordt gerealiseerd. Veel internationaliseringsbeleid is elders ondergebracht binnen de OCW-begroting. Derhalve is hieronder een overzicht opgenomen van de totale internationale uitgaven van OCW per beleidsartikel en daaraan gekoppeld welk deel daarvan valt onder de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS), die wordt gecoördineerd door het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Instrumenten

- Mobiliteitsprogramma's (beurzen e.d.)
- Generieke maatregelen (zoals meeneembaarheid studiefinanciering, zie artikel 11 operationele doelstelling 11.3.1 «Waarborgen van de algemene financiële toegankelijkheid van het onderwijs voor de studerenden»)
- Bilaterale samenwerking met andere landen (*via organisaties en instellingen*)

Tabel 8.3: Internationale uitgaven OCW (x € 1000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Primair onderwijs (artikel 1)	16 522	17 317	17 317	17 317	17 263	17 263	17 263
Voortgezet onderwijs (artikel 3)	2 627	2 937	3 426	3 866	4 143	4 143	3 627
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (artikel 4)	989	918	868	868	708	708	721
Hoger beroepsonderwijs (artikel 6)	3 453	3 453	3 453	3 453	3 453	3 453	3 453
Wetenschappelijk onderwijs (artikel 7)	78 606	85 231	83 382	83 359	83 354	83 354	82 589
Internationaal beleid (artikel 8)	15 050	16 574	16 684	16 196	16 089	16 089	16 089
Informatie en communicatietechnologie (artikel 10)	100						
Studiefinanciering (artikel 11)	14 401	53 200	55 500	57 900	60 900	60 700	60 700
Kunsten (artikel 14)	6 370	7 976	12 066	12 466	12 466	12 466	12 466
Cultureel erfgoed (artikel 14)	950	2 214	1 068	1 068	1 068	1 068	1 068
Media (artikel 14 en 15)	44 356	46 605	47 325	48 213	49 118	50 041	50 983
Onderzoek en wetenschappen (artikel 16)	72 487	79 106	79 526	79 526	79 526	79 526	79 526
Totaal	255 911	315 531	320 615	324 232	328 088	328 811	328 485

Toelichting:

De uitgaven in de tabel zijn toegelicht bij de betreffende beleidsartikelen.

Tabel 8.4: Homogene groep internationale samenwerking (x € 1000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Hoger beroepsonderwijs (artikel 6)	3 453	3 453	3 453	3 453	3 453	3 453	3 453
Wetenschappelijk onderwijs (artikel 7)	56 602	59 699	59 699	59 687	59 687	59 687	59 687
Internationaal beleid (artikel 8)	1 254	1 154	1 381	1 381	1 381	1 381	1 381
Kunsten (artikel 14)	2 086	86	86	86	86	86	86
Cultureel erfgoed (artikel 14)	145	145	35	35	35	35	35
Media (artikel 14)	12	45	45	45	45	45	45
Onderzoek en wetenschappen (artikel 16)	454	454	454	454	454	454	454
Totaal	64 006	65 036	65 153	65 141	65 141	65 141	65 141

Toelichting:

De uitgaven op de Homogene Groep Internationale Samenwerking maken deel uit van de uitgaven opgenomen in tabel 8.3 «Internationale uitgaven OCW».

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Onderstaande tabellen 8.5, 8.6, 8.7 en 8.8 geven per onderwijssector aan wat basiswaarden, actuele waarden en streefwaarden zijn op de belangrijkste indicatoren op stelselniveau, voor zover het althans mobiliteit betreft. In de eerdergenoemde IMON is een verdieping te vinden met informatie over verschillen tussen landen, instellingen en opleidingen.

**Tabel 8.5: Indicatoren internationalisering
Diplomamobiliteit ho**

	basiswaarde	laatste waarde	Streefwaarde
Prestatie-indicator:	2003/2004	2007/2008	2010
1. ho-Studenten uit het buitenland in Nederland (instroom)			
• <i>percentage van de totale Nederlandse ho studentenpopulatie:</i>	4,5% (b)	6,9% (b)	7,4%
• <i>percentage EU gemiddelde:</i>	6,9% (a)	n.b.	
2. wo-studenten uit het buitenland in Nederland (instroom)			
• <i>percentage van de totale Nederlandse wo studentenpopulatie:</i>	4,2% (b)	8,1% (b)	9,0%
3. hbo-studenten uit het buitenland in Nederland (instroom)			
• <i>percentage van de totale Nederlandse hbo studentenpopulatie:</i>	4,6% (b)	6,3% (b)	6,8%
4. ho-studenten uit Nederland in het buitenland (uitstroom) (c)			
• <i>percentage van de totale Nederlandse studentenpopulatie:</i>	2,4% (a)	n.b.	6,0%
• <i>percentage EU gemiddelde</i>	2,6% (a)	n.b.	

BRON: IMON 2007 (Nuffic, Europees Platform, Cinop)

noten:

n.b. nog geen data beschikbaar

a. Uitgegaan van de vorig jaar bekende EU data, van 19 landen: uit jaar 2003/2004 (OESO 2007)

b. CFI 2008

c. Geen internationale data over hbo en wo bekend (internationaal geen eenduidig onderscheid tussen hbo en wo)

Toelichting:

Bij diplomamobiliteit richt de student zich op het behalen van een diploma of graad in het buitenland.

De instroom van diplomamobiele buitenlandse studenten in Nederland bevindt zich in een stijgende lijn, zoals het beleid ook nastreeft. Dat is ook nodig om tenminste op het EU-gemiddelde uit te komen. Het hbo blijft hierbij relatief achter op het wo.

De nieuwe internationaliseringsagenda voor het hoger onderwijs, die in het najaar aan de Tweede Kamer wordt aangeboden, kan leiden tot nieuwe streefwaarden. Dat geldt ook voor het ambitieniveau voor de uitstroom van studenten. Zie ook artikel 6 en 7 inzake het hoger onderwijs.

Tabel 8.6: Indicatoren internationalisering

Studiepuntmobiliteit ho	basiswaarde	laatste waarde	streefwaarde
	afgestudeerden	afgestudeerden	afgestudeerden
Prestatie-indicator:	2004/2005	2005/2006	2010
1. ho-studenten uit Nederland in het buitenland			
• <i>percentage van de totale Nederlandse studentenpopulatie:</i>	22,0% (a)	22,8% (b)	25% (c)
2. wo-studenten uit Nederland in het buitenland			
• <i>percentage van de totale Nederlandse studentenpopulatie:</i>	31,6% (a)	31,3% (b)	35%
3. hbo-studenten uit Nederland in het buitenland			
• <i>percentage van de totale Nederlandse studentenpopulatie:</i>	17,2% (a)	18,3% (b)	20%

BRON: IMON 2007 (Nuffic, Europees Platform, Cinop)

noten:

a. Uitgaande mobiliteit gedurende de studie van afgestudeerden in het jaar 2004/2005 (ROA 2007)

b. Uitgaande mobiliteit gedurende de studie van afgestudeerden in het jaar 2005/2006 (ROA 2008)

c. Dit is gelijk aan het EU gemiddelde dat conform het Europese REFLEX onderzoek 2003 in het jaar 2000 werd gerealiseerd.

Toelichting:

Bij studiepuntenmobiliteit is het doel om, in het kader van de studie thuis, studiepunten te behalen door deelstudie of stage in het buitenland. Ook bij de studiepuntenmobiliteit geldt vooralsnog het streven om in 2010 tenminste op het EU-gemiddelde (in 2000 was dat 25%) uit te komen. Dat kan als de opwaartse trend zich doorzet. Het voorbehoud dat de nieuwe internationaliseringsagenda voor het hoger onderwijs kan leiden tot nieuwe streefwaarden, is ook hier van toepassing. Zie ook artikel 6 en 7 inzake het hoger onderwijs.

Tabel 8.7: indicatoren internationalisering mbo			
Prestatie-indicator:	basiswaarde 2005/06	laatste waarde 2006/07	streefwaarde 2010
1. Percentage mbo-studenten dat uit Nederland voor minimaal 2 weken naar het buitenland vertrekt voor studie of stage, van de totale Nederlandse studentenpopulatie	0,44%	0,48%	0,65%
2. Percentage docenten in de mbo-sector dat voor minimaal 1 week naar het buitenland vertrekt, van de totale Nederlandse docentenpopulatie	3,47%	3,30%	3,50%
3. Aantal actieve partners (bedrijven, onderwijsinstellingen) in het buitenland	*	520	550
4. Percentage van de Nederlandse onderwijsinstellingen met buitenlandse partners	*	53%	58%

BRON: IMON 2007 (Nuffic, Europees Platform, Cinop)

* tot het jaar 2005/06 niet onderzocht

Nota bene: Bovenstaande gegevens hebben uitsluitend betrekking op internationalisering in het kader van de programma's Leonardo da Vinci (van de EU) en BAND.

Toelichting:

Het streven is een gestage groei, vooral waar het gaat om het aantal buitenlandse stages van mbo-studenten, met name dankzij het nieuwe EU-programma Leven Lang leren. Er zijn overigens geen gegevens bekend over mobiliteit buiten de programma's.

Tabel 8.8: indicatoren internationalisering po/vo			
Prestatie-indicator:	basiswaarde 2005/06	laatste waarde 2006/07	streefwaarde 2010
1. Percentage po-scholen met een internationale activiteit, met steun van het Europees Platform	5,8%	7,3%	8%
2. Percentage vo-scholen met een buitenlandse partnerinstelling waarmee onderwijsprojecten worden uitgevoerd	57,9%	58,4%	60%
3. Percentage vo-leerlingen met een meerdaagse uitwisseling met het buitenland in het kader van onderwijskundige samenwerking	2,4%	2,4%	2,5%
4. Percentage vo-docenten met een meerdaags studiebezoek, i.h.k.v. nascholing, aan het buitenland, exclusief leerlingenbegeleiding	1,64%	1,78%	1,8%
5. Percentage vo-scholen met een tweetalige opleiding	16,36%	18,05%	20%

BRON: IMON 2007 (Nuffic, Europees Platform, Cinop)

Toelichting:

De cijfers geven een stabiel beeld weer, hetgeen verklaarbaar is doordat ook het beleid als doel heeft handhaving op het huidige niveau van internationalisering van het vo. Een bescheiden ambitie is er wel voor het

po en daar is de trend ook positief. Ook het beleid om het aantal vo-scholen met een tweetalige opleiding te vergroten, lijkt aan te slaan.

Tabel 8.9: Middelen toedeling op artikel 8 aan organisaties voor het stimuleren van internationalisering (x € 1000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Europees Platform:	5 232	5 548	5 436	5 436	5 436	5 436	5 436
● Loketfunctie en Programmabeheer	4 592	4 515	4 403	4 403	4 403	4 403	4 403
● Expertise en Platformfunctie	640	1 033	1 033	1 033	1 033	1 033	1 033
Nationaal Agentschap Leven Lang Leren:	678	1 665	1 665	1 665	1 665	1 665	1 665
● Programma Leven Lang Leren	678	1 665	1 665	1 665	1 665	1 665	1 665
Duitsland Instituut Amsterdam:	806	800	800	800	800	800	800
Frans-Nederlandse academie:	78	87	87	87	87	87	87
Stichting Ons Erfdeel:			205	205	205	205	205
EVD bureau CROSS:	1 734	1 286	1 269	1 069	1 069	1 069	1 069
● Programma's Centraal- en Oost-Europa	1 453	1 017	1 000	800	800	800	800
● Uitvoeringskosten EVD bureau CROSS	281	269	269	269	269	269	269
Fulbright Center:	408	408	408	408	408	408	408
Vlaams-Nederlands Huis «deBuren»:	500	500	500	500	500	500	500
Totaal	9 436	10 294	10 370	10 170	10 170	10 170	10 170

8.3.2 In internationaal verband waarborgen van de OCW-belangen en benutten van internationale kennis voor de kwaliteit van nationaal beleid

Motivering

Om de Nederlandse belangen op het terrein van onderwijs, cultuur en wetenschap in het buitenland te behartigen, is een strategische inzet noodzakelijk in de EU, in multilaterale organisaties als de OESO en UNESCO, in samenwerkingsverbanden als de Nederlandse Taalunie en in bilaterale samenwerking. Tevens biedt de internationale omgeving een schat aan kennis die kan worden benut voor nationaal beleid (bijv. *benchmarks*, *best practices* in andere landen, OESO-reviews/rapporten etc). Het gaat er hierbij steeds om de internationale agenda optimaal aan te sluiten op de nationale.

Instrumenten

- OCW-vertegenwoordiging in het buitenland
- Participeren in multilaterale organisaties
- internationale uitwisseling van kennis en cultuur, internationaal beleidsonderzoek en benchmarking (*government to government*)

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Prestatie-indicatoren zijn hier weinig zinvol, het is niet goed mogelijk om een kwantitatieve relatie te leggen tussen de Nederlandse inzet in internationaal overleg met vele actoren en het bereiken van internationale doelen. Uiteraard is er wel kwalitatieve informatie beschikbaar, ondermeer rond belangrijke vergaderingen van de EU en de UNESCO.

8.4 Overzicht evaluatieonderzoeken

De jaarlijkse Internationaliserings Monitor Onderwijs Nederland (IMON) die hiervoor reeds is genoemd.

Het EU-programma Leven Lang Leren zal in 2009 voor het eerst worden geëvalueerd. Deze evaluatie is verplicht.

Tabel 8.10 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid				
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
Overig evaluatieonderzoek	Onderzoek naar internationale mobiliteit	Stimuleren van internationalisering, grensoverschrijdende mobiliteit en institutionele samenwerking teneinde de internationale competenties van lerenden, docenten, kunstenaars en wetenschappers te vergroten.	A. 2009 B. 2009	Internationaliserings Monitor Onderwijs iNederland (IMON) http://www.nuffic.nl
Overig evaluatieonderzoek	Onderzoek naar EU-programma Leven Lang Leren	Stimuleren van internationalisering, grensoverschrijdende mobiliteit en institutionele samenwerking teneinde de internationale competenties van lerenden, docenten, kunstenaars en wetenschappers te vergroten.	A. 2009 B. 2009	

ARTIKEL 9. ARBEIDSMARKT- EN PERSONEELSBELEID

9.1 Algemene doelstelling: de kwaliteit van het onderwijs wordt gewaarborgd door de beschikbaarheid van voldoende personeel van voldoende kwaliteit voor alle onderwijsdeelnemers.

Omschrijving

Voor goed onderwijs zijn voldoende goed opgeleide leraren een eerste voorwaarde. Vanaf 2010 dreigt er een tekort aan leraren, vooral in het voortgezet onderwijs. In het primair onderwijs wordt een tekort aan schoolleiders verwacht. Onderwijsinstellingen staan voor de uitdaging nieuw, hoog opgeleid personeel te werven. Ze moeten daarbij concurreren met andere maatschappelijke sectoren.

In reactie op het advies van de «commissie Leraren» onder leiding van de heer Rinnooy Kan (Tweede Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 30 800, nr. 125) heeft de minister eind november 2007 het actieplan «LeerKracht van Nederland» naar de Tweede Kamer gestuurd (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 923, nr. 45). Op 16 april 2008 heeft de minister met de sociale partners in het onderwijs over het actieplan het onderhandelaarsakkoord «Convenant LeerKracht van Nederland» gesloten (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 27 923, nr. 53). De afspraken zorgen voor een verhoging van de kwaliteit van het lerarenkorps en daarmee van de kwaliteit van het onderwijs. De waardering voor het leraarschap moet omhoog. Niet alleen kunnen leraren rekenen op een betere beloning (met een sterk accent op opleiding en kwaliteit) en een beter loopbaanperspectief, maar ook wordt hun positie in de school versterkt. Het kabinet trekt daarvoor honderden miljoenen per jaar extra uit, oplopend tot uiteindelijk ruim € 1 miljard in 2020. De afspraken met de sectoren primair en voortgezet onderwijs zijn inmiddels geformaliseerd in een definitief akkoord (van 1 juli 2008), voor de sectoren beroepsonderwijs en volwasseneneducatie en hoger onderwijs moet dit nog plaatsvinden.

Verantwoordelijkheid van de minister

De minister is verantwoordelijk voor een onderwijsstelsel dat zodanig functioneert dat het onderwijs maximaal aansluit bij de talenten en ambities van individuele leerlingen/studenten en bij wat de maatschappij nodig heeft. In het bijzonder is hij verantwoordelijk voor voldoende en goed gekwalificeerd onderwijspersoneel en voor de (borging van de) kwaliteit van de opleiding van het onderwijspersoneel. De middelen die hij hiervoor tot zijn beschikking heeft zijn wet- en regelgeving, subsidies, toezicht en dialoog met belanghebbenden. De minister ondersteunt deze belanghebbenden op een manier die hen in staat stelt maximaal bij te dragen aan goed onderwijs.

Externe factoren

Het onderwijs is ook afhankelijk van de inzet van leerlingen en studenten, ouders, docenten, schoolleiders, bestuurders, toezichthouders, brancheorganisaties, maatschappelijke organisaties, gemeenten en bedrijven (aansluiting arbeidsmarkt). De minister is daarom mede afhankelijk van de beschikbaarheid, capaciteiten en faciliteiten van deze actoren. Andere factoren die de minister beperkt kan beïnvloeden en waarvan hij wel afhankelijk is, zijn:

- De invloed van de conjunctuur op de onderwijzarbeidsmarkt en de loonontwikkeling;
- Demografische ontwikkelingen in de leerlingenpopulatie en het lerarenbestand.

Een arbeidsmarkt is dynamisch, en daar horen vacatures bij. Vacatures zijn een natuurlijk verschijnsel op de arbeidsmarkt. Als er echter te veel vacatures zijn in verhouding tot het aantal werkenden, wordt het steeds moeilijker om met de zittende personeelsleden het onderwijsproces goed vorm te blijven geven. Uit de situatie op de onderwijsarbeidsmarkt in de periode 2000–2003 is gebleken dat als het tekort van leraren en schoolleiders boven de 1% van de werkgelegenheid komt, de kwaliteit van het onderwijs in het geding komt. Het risico ontstaat dan dat lessen uitvallen en leerlingen naar huis worden gestuurd.

Voor de sectoren primair onderwijs, voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs en volwasseneneducatie bedroeg het vacaturepercentage van leraren en schoolleiders in 2007 gemiddeld 0,6%. Dit percentage valt nog binnen de risicogrens van 1%. Wel was eind 2007 in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs en volwasseneneducatie het aantal openstaande vacatures voor leraren en directeuren bijna twee keer zo hoog als eind 2005.

Wanneer er een tekort aan leraren is, zijn scholen (soms) genoodzaakt om leraren aan te trekken die niet over een (juiste) bevoegdheid beschikken. Momenteel wordt onderzocht (zie ook tabel 9.1 punt 2 hieronder en de toelichting daarop) hoeveel procent van alle lessen in het voortgezet onderwijs wordt gegeven door leraren die daartoe «bevoegd» of «benoembaar» zijn, en die daar mee belast mogen worden op grond van de Wet beroepen in het onderwijs (Wet BIO, ingevoerd 1 augustus 2006, Stbl. 2004, nr. 344). In deze wet zijn onder meer richtlijnen opgenomen op het gebied van de professionalisering van docenten. Scholen moeten hun personeel in staat stellen om hun bekwaamheid te onderhouden. Daarnaast moeten leraren die wel benoemd zijn maar (nog) geen bevoegdheid hebben voor een bepaald vak, een scholingstraject volgen om deze bevoegdheid te halen.

Vooraf in het voortgezet onderwijs wordt, bij ongewijzigd beleid en omstandigheden, voor de komende jaren een aanzienlijk tekort van leraren voorzien: in 2011 bij hoogconjunctuur een tekortpercentage van 6,1%, bij laagconjunctuur is dit 1,5%. Met de maatregelen zoals nu afgesproken in het «Convenant Leerkracht van Nederland» is het streven om het tekortpercentage binnen de risicogrens van 1% te houden.

Tabel 9.1 Indicatoren				
Prestatie-indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde 1	Streefwaarde 2
1. Aantal openstaande vacatures voor leraren en managers in primair onderwijs, voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs en volwasseneneducatie, fte's Bron: Arbeidsmarktbarometer primair onderwijs, voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	900 (0,3%) Peildatum: 2006	1 200 (0,6%) Peildatum: 2007	Kleiner dan 2 200 (< 1%) Peildatum: 2008	Kleiner dan 2 200 (< 1%) Peildatum: 2009
2. Aandeel lessen dat verzorgd wordt door gekwalificeerd personeel Bron: IPTO	Zie toelichting Peildatum: 2006/2007	–	Zie toelichting Peildatum: 2007/2008	Zie toelichting Peildatum: 2008/2009

Toelichting:

1. Het gaat bij de streefwaarde van het aantal openstaande vacatures om de nog te vervullen vraag naar personeel. Elk jaar ontstaan vacatures

door de vraag naar nieuw personeel in verband met uitbreiding of vervanging. Daar waar de instroom onvoldoende is om aan deze vraag te voldoen wordt gesproken van de nog te vervullen vraag (zie ook bijgevoegde Nota Werken in het onderwijs 2009).

2. Onder gekwalificeerde leraren wordt verstaan:

- leraren die benoembaar zijn op basis van een bevoegdheid en die hun bekwaamheid onderhouden;
- leraren die nog geen bevoegdheid hebben maar wel benoembaar zijn omdat zij een opleiding volgen naar een bevoegdheid.

In de begroting 2008 was opgenomen dat deze indicator vanaf de begroting 2009 zou worden opgenomen. Vanwege de overgang in definitie en de invoering van een nieuwe wijze van dataverzameling, met als oogmerk het reduceren van administratieve lasten, zijn de gegevens nog niet beschikbaar. Binnen afzienbare tijd zullen de gegevens alsnog worden gepubliceerd.

9.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 9.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 9 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	49 974	117 975	185 839	387 855	465 442	478 202	487 975
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	92 799	117 975	185 839	387 855	465 442	478 202	487 975
Programma-uitgaven	89 623	115 677	183 739	385 738	463 485	476 620	486 393
<i>Zorgen voor de beschikbaarheid van voldoende personeel</i>	<i>39 267</i>	<i>29 047</i>	<i>63 069</i>	<i>229 744</i>	<i>289 379</i>	<i>281 640</i>	<i>291 285</i>
• Een betere beloning			29 420	190 405	251 040	243 101	252 746
• Arbeidsmarkt		2 708	12 300	18 300	17 300	17 500	17 500
• Overige	39 267	26 339	21 349	21 039	21 039	21 039	21 039
<i>Versterken van de positie van leraren en zorgen voor personeel van voldoende kwaliteit</i>	<i>47 809</i>	<i>84 438</i>	<i>118 528</i>	<i>153 852</i>	<i>171 964</i>	<i>192 838</i>	<i>192 966</i>
• Een sterker beroep	37 173	67 709	78 995	112 670	131 370	154 770	154 770
• Een professionelere school		10 500	26 000	26 000	26 000	25 500	25 500
• Overige	10 636	6 229	13 533	15 182	14 594	12 568	12 696
<i>Programmakosten-overig</i>	<i>2 547</i>	<i>2 192</i>	<i>2 142</i>	<i>2 142</i>	<i>2 142</i>	<i>2 142</i>	<i>2 142</i>
• Uitvoeringsorganisatie CFI	2 547	2 192	2 142	2 142	2 142	2 142	2 142
Apparaatsuitgaven	3 176	2 298	2 100	2 117	1 957	1 582	1 582
Ontvangsten	1 818						

Coalitieakkoord

In het coalitieakkoord zijn voor lerarenbeleid op artikel 9 enveloppengelden gereserveerd. Hier bovenop zijn bij Nota van Wijziging (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 200 VIII, nr. 58) extra middelen vrijgespeeld voor uitvoering van het actieplan «LeerKracht van Nederland». Het gaat in totaal om een bedrag van € 134 miljoen in 2008, oplopend tot € 688 miljoen in 2011 en € 1 027 miljoen in 2020. Met ingang van 2012 staat een deel van de financiële dekking, de oploop van de ILO-vergoeding, nog op de aanvullende post bij Financiën gereserveerd.

Voor 2009 is de verhoging € 411 miljoen, waarvan € 247 miljoen naar de onderwijssectoren overgeboekt (naar resp. artikel 1 voor primair onderwijs, artikel 3 voor voortgezet onderwijs, artikel 4 voor beroepsonderwijs en volwasseneneducatie en artikel 6 voor hoger onderwijs). De maatregelen hebben met name betrekking op:

- Een betere beloning;
- Een sterker beroep;
- Een professionelere school.

Bij de operationele doelstellingen wordt dit nader toegelicht.

Tabel 9.3 Budget flexibiliteit per operationele doelstelling (x € 1 000)					
	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)	181 597	383 596	461 343	474 478	484 251
Totaal juridisch verplicht	107 618	247 678	299 858	276 586	266 738
Totaal bestuurlijk gebonden	73 979	135 918	161 485	197 892	217 513
Totaal niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
<i>Zorgen voor de beschikbaarheid van voldoende personeel</i>	<i>63 069</i>	<i>229 744</i>	<i>289 379</i>	<i>281 640</i>	<i>291 285</i>
● Juridisch verplicht	53 988	215 973	275 608	260 669	262 488
● Bestuurlijk gebonden	9 081	13 771	13 771	20 971	28 797
● Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
<i>Versterken van de positie van leraren en zorgen voor personeel van voldoende kwaliteit</i>	<i>118 528</i>	<i>153 852</i>	<i>171 964</i>	<i>192 838</i>	<i>192 966</i>
● Juridisch verplicht	53 630	31 705	24 250	15 917	4 250
● Bestuurlijk gebonden	64 898	122 147	147 714	176 921	188 716
● Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0

9.3 Operationele doelstelling

9.3.1 Zorgen voor de beschikbaarheid van voldoende personeel

Motivering

Schoolbesturen voeren en ontwikkelen toekomstgericht personeelsbeleid. Om daarin effectief te zijn moeten ze (regionaal) samenwerken. OCW ondersteunt de schoolbesturen daarbij. Voor de aantrekkelijkheid van beroepen in het onderwijs is een goede beloning van belang. Daarbij komt dat er op korte termijn tekorten aan leraren dreigen in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs en dat de vacatureproblematiek in het middelbaar beroepsonderwijs en hoger beroepsonderwijs aanzienlijk toeneemt, terwijl ook de kwaliteit van het onderwijspersoneel onder druk staat.

Instrumenten

- *Een betere beloning*

Het lerarenbeleid richt zich primair op de bestrijding van het dreigende lerarentekort, verbetering van de kwaliteit van de leraar en versterking van de positie van de leraar in het onderwijs. Voor de wervingspositie van het onderwijs op de arbeidsmarkt voor hoger opgeleiden en voor het algemene maatschappelijke imago van onderwijsberoepen is het daarbij van cruciaal belang dat de sector aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden kan bieden.

In lijn met het advies van de «commissie Leraren» onder leiding van de heer Rinnooy Kan zijn in het actieplan «LeerKracht van Nederland» maatregelen voorgesteld die er voor moeten zorgen dat:

1. er meer loopbaanmogelijkheden komen voor leraren en de opleiding en de kwaliteit van leraren beter wordt beloond (meer hogere leraarsfuncties),
2. er meer carrièreperspectief ontstaat voor leraren door een snellere salariscroei (inkorting salarislijnen en koppeling tussen functioneren en salariscroei).

Aangezien voor de korte termijn een fors tekort aan schoolleiders in het primair onderwijs verwacht wordt, is in het genoemde actieplan een concrete salarisverhoging voorgesteld voor deze schoolleiders. Op 16 april 2008 zijn hierover met de sociale partners (werkgevers- en werknemersorganisaties) in het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs, het beroepsonderwijs en volwasseneneducatie en het hoger onderwijs afspraken gemaakt in het onderhandelaarsakkoord «Convenant LeerKkracht van Nederland». Afspraken over de invoering van meer hogere leraarsfuncties («functiemix»), een aanscherping van de functie-waarderingscriteria waarbij ook het criterium «opleiding» meeweegt bij de bepaling van de functiezwaarte, een inkorting van de salarislijnen tot 15 jaar of 12 jaar tezamen met een koppeling tussen het toekennen van periodieken en de cyclus van functionerings- en beoordelingsgesprekken. Gegeven de verschillen tussen de onderwijssectoren zijn de concrete afspraken per sector op onderdelen verschillend.

Voor het primair onderwijs is verder afgesproken dat werkgevers in staat worden gesteld om de bekostigde directeuren een maandelijkse toelage toe te kennen. Ook komt er geld beschikbaar om de salarispositie van een beperkte groep adjunct-directeuren in het basisonderwijs te verbeteren. Aangezien de sociale partners verantwoordelijk zijn voor vrijwel de gehele arbeidsvoorwaardenvorming in de onderwijssectoren, worden de genoemde afspraken (voor 2009 gaat het over de sectoren heen om een totaalbedrag van € 247 miljoen) verder ingevuld en vastgelegd in de verschillende decentrale onderwijscao's. Ook moeten sociale partners in deze cao's zodanige afspraken maken dat de beoogde bezetting van hogere leraarsfuncties ook daadwerkelijk wordt bereikt. OCW zal de inzet van de convenantmiddelen voor de functiemix jaarlijks monitoren aan de hand van de gemiddelde loonsom van de leraarformatie.

Het verwachte lerarentekort en de beloningsachterstand van de beroepsgroep verschilt per sector en regio. Zij zijn het meest dreigend in de sectoren voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs en volwasseneneducatie van de vier grote steden, Almere en omliggende regio's (Randstad-regio). In het onderhandelaarsakkoord «Convenant LeerKkracht van Nederland» is, naast geld voor een beter loopbaanperspectief (zie hiervoor), extra geld (voor 2009 € 27 miljoen) beschikbaar gesteld voor de ontwikkeling van de functiemix in de sectoren voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs en volwasseneneducatie in deze regio's. In het begin geschiedt dit nog via een subsidieregeling, later zullen de hiermee gemoeide middelen opgaan in de lump sum voor deze sectoren.

In het onderhandelaarsakkoord «Convenant LeerKkracht van Nederland» is met sociale partners in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en de beroepsonderwijs en volwasseneneducatie-sector afgesproken de participatiegraad van het personeel te verhogen. Sociale partners gaan ervoor zorgen dat scholen en leraren optimaal gebruik maken van de mogelijkheden die de cao biedt om meer te werken en de individuele arbeidsduur te verhogen. Het streven daarbij is met name de participatie c.q. betrekkingsomvang te vergroten van leraren die in deeltijd werken. Verder zijn er afspraken gemaakt over het vergroten van de participatiegraad en het langer doorwerken van oudere, ervaren werknemers. Sociale

partners maken – voor zover dit nog niet is gebeurd – in hun cao-overleg vóór 1 januari 2010 afspraken over een sectorale regeling voor leeftijds-fasebewust personeelsbeleid. Dit beleid is niet alleen gericht op het langer laten deelnemen van ouderen aan het onderwijsproces, maar ook op het stimuleren van ouderen om de bij hun belastbaarheid passende arbeidstijd beschikbaar te zijn.

- *Arbeidsmarkt*

Voor een goed werkende onderwijsarbeidsmarkt is nodig dat onderwijsinstellingen professionele arbeidsorganisaties zijn die zelfstandig en vernieuwend opereren. Zij moeten een eigen invulling geven aan integraal personeelsbeleid, gebaseerd op een visie op de onderwijskundige inrichting en met oog voor de toekomst. Daarbij hoort het opleiden van onderwijspersoneel en het personeel in staat stellen te voldoen aan bekwaamheidseisen en die ook te onderhouden. Ramingen geven inzicht in toekomstige ontwikkelingen van de arbeidsmarktposities van de sector onderwijs. Hiermee onderbouwt OCW zijn beleid, bovendien worden de ramingen beschikbaar gesteld aan de scholen (zie ook de bijgevoegde nota Werken in het onderwijs 2009).

Het is van belang, met name in de regio's waar grote tekorten aan leraren worden verwacht, dat schoolbesturen op regionaal niveau samenwerken om de tekorten op te kunnen vangen. OCW ondersteunt de regio's die een bovengemiddeld risico lopen op arbeidsmarktproblemen bij een gezamenlijke aanpak van de regionale arbeidsmarktproblematiek. In het actieplan «LeerKracht van Nederland» zijn voor het voortgezet onderwijs 11 regio's aangemerkt als risicoregio. Deze regio's kunnen op basis van een in 2008 te publiceren subsidieregeling aanspraak maken op financiële ondersteuning (voor 2009 € 7 miljoen) voor een gezamenlijke aanpak van de regionale arbeidsmarktproblematiek. Voorwaarde voor subsidiëring is dat schoolbesturen in een regionaal platform samenwerken met lerarenopleidingen, bedrijfsleven en andere relevante organisaties in de regio.

Er komt extra geld voor de inzet van zij-instromers. Er wordt een nieuwe gerichte subsidieregeling (voor 2009 gaat het om een bedrag van € 3,8 miljoen) ontwikkeld die de mogelijkheden voor het aanstellen van zij-instromers vergroten.

Tabel 9.4 Indicatoren				
Indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde 1	Streefwaarde 2
1. Het aandeel afgestudeerden aan de lerarenopleiding met een baan (= 12 uur) in het onderwijs, half jaar na afstuderen:				
primair onderwijs	78%	74%	gelijk of hoger	gelijk of hoger
voortgezet onderwijs	75%	74%	gelijk of hoger	gelijk of hoger
Bron: Loopbaanmonitor Ecorys	Peildatum: Cohort 2005	Peildatum: Cohort 2006	Peildatum: Cohort 2007	Peildatum: Cohort 2008
2. Ziekteverzuimpercentage				
• primair onderwijs	5,9%	6,1%	gelijk of minder	gelijk of minder
• speciaal onderwijs	6,3%	6,8%	gelijk of minder	gelijk of minder
• voortgezet onderwijs	5,0%	5,1%	gelijk of minder	gelijk of minder
• beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	5,8%	5,7%	gelijk of minder	gelijk of minder
Bron: Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt, VO-raad en Arboservicepunt BVE	Peildatum: 2006	Peildatum: 2007	Peildatum: 2008	Peildatum: 2009

Toelichting:

1. Het percentage aandeel afgestudeerden aan de lerarenopleiding met een baan (= 12 uur) in het onderwijs, een half jaar na afstuderen, is zowel in het primair onderwijs als het voortgezet onderwijs licht gedaald. In het kader van de uitwerking van het actieplan «LeerKracht van Nederland» worden maatregelen getroffen die ernaar streven de percentages weer te laten stijgen.
2. Na een jarenlange daling zijn de ziekteverzuimpercentages, met uitzondering van die voor de sector beroepsonderwijs en volwasseneneducatie, in 2007 licht gestegen. Van een trendbreuk is vooralsnog geen sprake, de voorlopige trendcijfers voor 2008 laten namelijk weer een daling zien.

9.3.2 Versterken van de positie van leraren en zorgen voor personeel van voldoende kwaliteit

Motivering

Voor goed onderwijs zijn leraren nodig die zelfbewust en kritisch zijn en voldoen aan eisen van kwaliteit, zoals onder andere vastgelegd in de bekwaamheidseisen voor leraren. Het gaat om mensen die in de school een belangrijke rol spelen bij de ontwikkeling van het onderwijs en in staat zijn het onderwijs zo in te richten dat kinderen, jongeren en volwassenen hun talenten optimaal kunnen benutten en ontwikkelen. Dit vraagt om een sterke beroepsgroep, lerarenopleidingen waarvan de kwaliteit niet ter discussie staat en scholen die goed personeels- en opleidingsbeleid voeren.

Instrumenten

- *Een sterker beroep*
Om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren is een leraar die zowel vakinhoudelijk als beroepsmatig stevig in zijn schoenen staat, onmisbaar. Daarom worden maatregelen getroffen gericht op de versterking van de kwaliteit van de leraar, en wordt het initiatief ondersteunt om een sterkere beroepsorganisatie voor leraren tot stand te brengen om hen te helpen in hun professionele ontwikkeling.

Ook zal de kwaliteit van de lerarenopleiding verder worden versterkt. In september wordt daartoe de kwaliteitsagenda voor het opleiden van leraren gepresenteerd. Deze agenda (met voor 2009 een financieel belang van circa € 20 miljoen) zet in op versterking van de kwaliteit van de lerarenopleiding en op de aanpak van het lerarentekort.

De kwaliteit van het onderwijs is gebaat bij méér beschikbare leraren met een hogere kwalificatie. Om die reden is een Lerarenbeurs voor scholing ingesteld met als doel dat leraren regie kunnen nemen over hun professionalisering (Staatscourant 22 juli 2008, nummer 139). Elke leraar is in de gelegenheid eens in zijn loopbaan een beroep te doen op de Lerarenbeurs om zich op te scholen naar een hoger kwalificatieniveau (een hogere graad of een andere of hogere lesbevoegdheid). Subsidie (voor 2009 circa € 22 miljoen) wordt verstrekt voor zowel de opleidingskosten als de vervangingskosten tijdens het studieverlof. Er komt in eerste instantie een startregeling van één jaar.

Onderwijsinstellingen voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs en volwasseneneducatie leiden steeds vaker hun eigen personeel op de werkplek op. Een deel van de scholen voorziet met opleiden in de school in meer dan de eigen personeelsbehoefte. Andere scholen, de zogenoemde academische opleidingsscholen, verbinden opleiden in de school met schoolontwikkeling, innovatie en onderzoek. In de dieptepilot voor de opleidingsschool en academische opleidingsschool 2005–2008 is onderzocht onder welke voorwaarden die scholen een succes kunnen zijn, welke investeringen, zowel in personele als materiële zin, deze scholen moeten doen en hoe financiering vanuit OCW op termijn vorm kan krijgen. Voor het schooljaar 2008–2009 hebben 33 *pilots* subsidie ontvangen om de opgebouwde infrastructuur in stand te kunnen houden in afwachting van een meer structurele regeling van de extra bekostiging voor goede opleidingsscholen. De uitwerking hiervan maakt onderdeel uit van de kwaliteitsagenda lerarenopleiding.

- *Een professionelere school*

Zonder steun, vraagbaak en stimulant staat de leraar alleen in zijn streven naar meer kwaliteit. Versterking van de positie van de leraar in de school is dus nodig. Die versterking begint bij de erkenning dat de leraar in de dagelijkse onderwijspraktijk over professionele ruimte – de interne zeggenschap ten aanzien van het ontwerp en de uitvoering van het onderwijskundig en kwaliteitsbeleid van de school – moet beschikken om zijn werk goed te kunnen doen. Dit wordt in een wettelijk kader verankerd en wordt onderdeel van de zorg van het bevoegd gezag van de school voor goed bestuur.

Ondersteunend personeel levert een belangrijke bijdrage aan de vermindering van de werkdruk van leraren en schoolleiders. Dit draagt bij aan zowel de kwaliteit van het onderwijs als de aantrekkelijkheid van het leraarsberoep. Om te bereiken dat er meer conciërges en of administratieve medewerkers in het basisonderwijs komen, is er met ingang van het schooljaar 2008–2009 een regeling voor loonkostensubsidie voor het aanstellen van ondersteuners (Staatscourant 29 april 2008, nummer 83). Op grond van deze regeling kunnen basisscholen een subsidie ontvangen voor het voor onbepaalde tijd aanstellen van in totaal 1550 voltijd-ondersteuners (totaal gaat het voor 2009 om een bedrag van € 20 miljoen). De basisscholen in de 40 krachtwijken hebben, evenals die in de vier grote gemeenten, voorrang gekregen bij de toekenning van de loonkostensubsidie.

In het «Convenant LeerKracht van Nederland» is met sociale partners afgesproken dat zij streven naar een personeelsbestand dat een betere afspiegeling is van de Nederlandse bevolking en het onbenut arbeidspotentieel aanboren. Inzet is om het aandeel vrouwelijke managers, Nederlandse leraren met een niet-westerse achtergrond en, in het primair onderwijs, mannelijke leraren (verder) te verhogen en meer vrouwen te laten in- en doorstromen naar managementfuncties. Dit sluit aan bij de afspraken uit het convenant professionalisering en begeleiding van onderwijspersoneel in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs (juni 2006) en de doelstellingen van de Wet Evenredige Vertegenwoordiging (Tweede Kamer, vergaderjaar 2001–2002, 28 027, nr. 1). De afspraken leveren een bijdrage aan de aanpak van de werkdruk en aan het minder kwetsbaar maken van scholen in tijden van personeelstekorten.

In het actieplan «LeerKracht van Nederland» is aangekondigd dat de overheid het initiatief neemt om samen met het onderwijs, het bedrijfsleven en de wetenschap te onderzoeken welke ICT-innovaties via de manier van werken in schoolorganisaties een bijdrage kunnen leveren aan het verminderen van het lerarentekort. Daartoe zijn in het kader van de procedure voor de FES-middelen projectvoorstellen ingediend. Voor het thema lerarentekort komt maximaal € 90 miljoen beschikbaar vanuit het FES (2009 tot en met 2011 elk jaar € 30 miljoen). In het voorjaar 2009 beslist het kabinet over de toekenning van de FES-middelen.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 9.5 Indicatoren				
Indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde 1	Streefwaarde 2
1. Lerarenopleiding	Zie toelichting	Zie toelichting	Zie toelichting	Zie toelichting
2. Tevredenheid ouders over kwaliteit leraren				
● primair onderwijs	7,7	7,9	te behouden	te behouden
● voortgezet onderwijs	7,1	7,1	te behouden	te behouden
Bron: Onderwijsmeter	Peildatum: 2006	Peildatum: 2007	Peildatum: 2008	Peildatum: 2009

Toelichting:

1. In het kader van de kwaliteitsagenda voor het opleiden van leraren worden indicatoren ontwikkeld die aspecten van kwaliteit van de lerarenopleidingen in beeld brengen. Deze indicatoren worden vanaf de begroting 2010 opgenomen.
2. Ouders beoordelen jaarlijks de kwaliteit van de leraar van hun kind met een rapportcijfer. Het is de ambitie om de waardering 2006 ten minste te behouden.

9.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 9.6 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid				
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	Actieplan LeerKracht	AD	A. 2008 B. 2011	Zie toelichting
Effectenonderzoek ex post Overig evaluatieonderzoek	N.v.t.			
	Loopbaanmonitor	OD 9.3.1	A. 2008 B. 2009	Zie toelichting
	Onderwijsarbeidsmarkttraming	OD 9.3.1	A. 2008 B. 2009	Zie toelichting
	Kengetallen Onderwijspersoneel	OD 9.3.1+2	A. 2008 B. 2009	Zie toelichting
	Arbeidsmarktbarometers primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonder- wijs	OD 9.3.1	A. 2008 B. 2009	Zie toelichting
	Integrale Personeelstelling voortgezet onderwijs	OD 9.3.2.	A. 2009 B. 2009	Zie toelichting

Toelichting:

In de Nota Werken in het Onderwijs (WIO) – die ook op Prinsjesdag wordt aangeboden aan de Tweede Kamer – wordt jaarlijks gerapporteerd over de monitoring van de doelstellingen en resultaten van het actieplan «LeerKracht van Nederland». Dit geschiedt ondermeer in de vorm van indicatoren. Hiervoor geldt dat naast de stand ook de ontwikkeling wordt weergegeven, alsmede in hoeverre de realisatie in lijn is met het afgesproken pad. In de bijgevoegde Nota Werken in het onderwijs 2009 zijn de indicatoren ten behoeve van de nulmeting opgenomen. Daarnaast zal een aantal langer doorlopende onderzoeken met als oogmerk effectmeting worden opgestart, waarbij ook moeilijker meetbare beleidsdoeleinden, zoals het versterken van de positie van de medezeggenschap en de leraar, aan de orde komen.

Ook de resultaten van al het overig evaluatieonderzoek op het terrein van de onderwijsmarkt en het onderwijspersoneel worden ieder jaar gepubliceerd in de Nota Werken in het onderwijs. De onderliggende eindrapportages worden gepubliceerd in de reeks Beleidsonderzoek Arbeidsmarkt en Personeelsbeleid Onderwijs en op de internetsite van OCW: <http://www.minocw.nl/onderwijspersoneelenkwaliteit/documenten/index.html>

ARTIKEL 11. STUDIEFINANCIERING

11.1 Algemene doelstelling: Studiefinanciering zorgt dat studenten in het hoger onderwijs en deelnemers in de beroepsopleidende leerweg (vanaf 18 jaar) de financiële mogelijkheden hebben om onderwijs te volgen

Omschrijving

Onderwijs levert een belangrijke bijdrage aan de bevordering van een duurzame groei van de Nederlandse (kennis)economie en de maatschappelijke participatie van burgers. OCW waarborgt met studiefinanciering de toegankelijkheid van en de deelname aan het onderwijs door de financiële belemmeringen weg te nemen voor de volgende doelgroepen:

- deelnemers van 18 jaar en ouder in de beroepsopleidende leerweg;
- studenten in het hoger beroepsonderwijs en
- studenten in het wetenschappelijk onderwijs.

De overheid zet haar middelen voor studiefinanciering zo in, dat het onderwijs voor iedereen toegankelijk is, ook voor mensen met een lager inkomen. Van de ouders wordt verwacht dat zij, wanneer mogelijk, bijdragen in de financiering van de studie van hun kinderen. Hiervoor zijn richtbedragen maar de hoogte van de bijdrage is een zaak tussen ouders en kinderen. Ten slotte is er de student zelf. Omdat de studie ook een investering in de eigen toekomst is, is het redelijk dat ook de student een bijdrage levert. Het stelsel is zo ingericht dat er een prikkel bestaat voor de studerenden om de studie af te ronden met een diploma (prestatiebeurs).

Verantwoordelijkheid van de minister

De minister is direct verantwoordelijk voor de ontwikkeling en het onderhoud van het bestel door het scheppen van kaders voor toegankelijkheid en doelmatigheid. Met (gedeeltelijk inkomensafhankelijke) studiefinanciering waarborgt de minister de financiële toegankelijkheid.

Externe factoren

- Demografische ontwikkelingen
- De attitude ten opzichte van de regeling (wel of niet gebruik)
- De conjuncturele ontwikkeling
- Het studiefinancieringsbeleid van andere landen

Meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Leeftijd	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Deelnamepercentage 2007	87	78	69	57	45	35	26	19	13	9	7	6	5

Bron: OCW, Referentieraming 2007

De absolute aantallen studerenden mbo en ho zijn gepresenteerd bij de operationele doelstellingen van de beleidsartikelen bve (paragraaf 4.3.1, tabel 4.5) en ho (paragraaf 6.3.1, tabel 6.6).

Tabel 11.2 Verwachte rendementen					
Studie begonnen in	2003	2004	2005	2006	2007
wo	73	74	70	69	71
hbo	75	74	73	72	69
bol	60	64	70	67	68

Bron: OCW (CFI), onderwijsmatrices 2003–2007, berekeningen OCW

Toelichting:

Het beleid is gericht op de optimalisering van de deelname van burgers aan het onderwijs. Studiefinanciering draagt hieraan bij door de financiële toegankelijkheid van het onderwijs te waarborgen. Voor de positie op de arbeidsmarkt is het afronden van een opleiding ook van groot belang. De voorwaarden waaronder studiefinanciering aan studerenden wordt verstrekt kunnen een belangrijke rol spelen bij de inzet van studerenden gedurende hun studieperiode.

Vanaf 1996 voor het ho en vanaf 2005 voor de bol niveau 3 en 4 wordt de studiefinanciering verstrekt in de vorm van een prestatiebeurs. De prestatiebeurs is een lening die wordt omgezet in een gift na het behalen van het diploma (binnen tien jaar na aanvang van de studie). De invoering van het prestatiebeursregime in het ho en niveau 3 en 4 van de bol beoogt studerenden tot verbetering van de studieresultaten te stimuleren, waardoor het studierendement zal verbeteren. Daarnaast is er specifiek beleid om de «aanval op de uitval» in het ho en mbo uit te breiden. Zie hiervoor beleidsartikelen van BVE (artikel 4.1, tabel 4.1 en paragraaf 4.3.4, tabel 4.8) en HO (paragraaf 6.3.3, tabel 6.8).

11.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 11.3 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 11 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	3 260 683	3 808 594	4 003 492	4 055 604	4 117 435	4 278 938	4 368 965
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	3 260 683	3 808 594	4 003 492	4 055 604	4 117 435	4 278 938	4 368 965
Programma-uitgaven:	3 259 614	3 807 418	4 003 492	4 055 604	4 117 435	4 278 938	4 368 965
<i>Waarborgen van de algemene financiële toegankelijkheid van het onderwijs voor studenten</i>							
● Basisbeurs	1 409 844	1 742 095	1 787 311	1 778 751	1 782 451	1 879 150	1 907 369
● Reisvoorziening	1 001 672	1 054 652	1 078 980	1 083 806	1 094 601	1 101 761	1 107 895
	408 172	687 443	708 331	694 945	687 850	777 389	799 474
<i>Waarborgen toegankelijkheid van het onderwijs voor studerenden met minder draagkrachtige ouders</i>							
● Aanvullende beurs	631 180	664 377	686 220	693 294	705 799	721 939	738 305
	631 180	664 377	686 220	693 294	705 799	721 939	738 305
<i>Waarborgen flexibiliteit in de wijze van financiering door de studerende</i>							
● Bijverdiengrens	1 124 719	1 282 300	1 396 500	1 450 700	1 501 300	1 549 000	1 593 400
● Leenfaciliteit	0	0	0	0	0	0	0
	1 124 719	1 282 300	1 396 500	1 450 700	1 501 300	1 549 000	1 593 400

Tabel 11.3 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 11 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Overige uitgaven Studiefinanciering</i>	23 395	44 675	57 591	58 298	58 763	59 265	59 565
<i>Programmakosten overig</i>	70 476	73 971	75 870	74 561	69 122	69 584	69 826
• Uitvoeringsorganisatie IBG	70 476	73 971	75 870	74 561	69 122	69 584	69 826
Totaal programma-uitgaven	3 259 614	3 807 418	4 003 492	4 055 604	4 1 17 435	4 278 938	4 368 965
– waarvan relevant	1 307 954	1 683 118	1 943 892	2 133 304	2 290 535	2 474 638	2 581 865
– waarvan niet-relevant	1 951 660	2 124 300	2 059 600	1 922 300	1 826 900	1 804 300	1 787 100
Apparaatsuitgaven:	1 069	1 176	–	–	–	–	–
Totaal ontvangsten	396 066	431 000	466 900	513 800	571 300	631 400	692 800
<i>Waarborgen adequate terugbetaling leningen</i>							
• Terugbetalingssysteem van lening naar draagkracht	335 146	376 400	412 600	464 300	521 800	581 900	643 300
<i>Overige ontvangsten</i>	60 920	54 600	54 300	49 500	49 500	49 500	49 500
Totaal ontvangsten	396 066	431 000	466 900	513 800	571 300	631 400	692 800
– waarvan relevant	212 872	223 400	225 700	235 600	255 400	279 200	305 600
– waarvan niet-relevant	183 194	207 600	241 200	278 200	315 900	352 200	387 200

Toelichting:

Onder de niet-relevante uitgaven vallen de rentedragende leningen en de uitgaven voor de prestatiebeurs (zolang deze nog niet zijn omgezet in een gift). De niet-relevante ontvangsten betreffen de aflossingen op de rentedragende leningen. Een nadere specificatie van de raming van de uitgaven per instrument is opgenomen in paragraaf 11.3 (operationele doelstellingen).

Tabel 11.4 Budget flexibiliteit per operationele doelstelling (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)	3 733 447	3 927 622	3 981 043	4 048 313	4 209 354	4 299 139
Totaal juridisch verplicht	3 733 447	3 927 622	3 981 043	4 048 313	4 209 354	4 299 139
<i>Waarborgen van de algemene financiële toegankelijkheid van het onderwijs voor studenten</i>						
• Juridisch verplicht	1 742 095	1 787 311	1 778 751	1 782 451	1 879 150	1 907 369
<i>Waarborgen toegankelijkheid van het onderwijs voor studerende met minder draagkrachtige ouders</i>						
• Juridisch verplicht	664 377	686 220	693 294	705 799	721 939	738 805
<i>Waarborgen flexibiliteit in de wijze van financiering door de studerende</i>						
• Juridisch verplicht	1 282 300	1 396 500	1 450 700	1 501 300	1 549 000	1 593 400
<i>Overige uitgaven Studiefinanciering</i>		44 675	57 591	58 298	58 763	59 265
• Juridisch verplicht		44 675	57 591	58 298	58 763	59 265

Toelichting:

Alle uitgaven onder dit artikel zijn wettelijke uitgaven, namelijk gebaseerd op de WSF 2000. De mate van budgetflexibiliteit wordt bepaald door de mate waarin de wet en de daarop gebaseerde regelingen gewijzigd kunnen worden.

11.3 Operationele beleidsdoelstellingen

In deze begroting zijn ten opzichte van de begroting 2008 de operationele beleidsdoelstellingen «Studenten in staat stellen meer tijd in de eigen studie te investeren» en «Stimuleren internationale studentenmobiliteit» niet meer als afzonderlijke beleidsdoelstellingen opgenomen. De instrumenten bij deze beleidsdoelstellingen, «collegegeldkrediet» en «meeneembare studiefinanciering», zijn geïmplementeerd met ingang van studiejaar 2007/2008. De instrumenten zijn nog wel zichtbaar in de andere operationele beleidsdoelstellingen. Het gebruik van deze instrumenten zal worden gemonitord.

In verband met nieuw beleid bij de ontvangsten is een nieuwe operationele doelstelling toegevoegd: «Waarborgen adequate terugbetaling leningen» (zie 11.3.4).

11.3.1 Waarborgen van de algemene financiële toegankelijkheid van het onderwijs voor de studerenden

Motivering

Een basisbeurs en een reisvoorziening dragen ertoe bij dat studenten in het hoger onderwijs en deelnemers van 18 jaar en ouder in de beroepsopleidende leerweg financieel in staat zijn om onderwijs te volgen.

Instrumenten

Een basisbeurs en een reisvoorziening in de vorm van een OV-studentenkaart. Met deze instrumenten levert OCW een bijdrage aan het normbudget van studerenden. De IB-groep informeert de doelgroep over de OV-studentenkaart.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 11.5 Totaal aantal studerenden met studiefinanciering (raming)								
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
wo	107 367	111 339	114 400	118 800	123 800	129 200	134 700	140 100
hbo	232 363	240 081	247 100	253 800	260 300	265 500	269 600	272 600
bol	213 791	219 077	220 700	220 900	215 700	212 100	211 000	209 600
Studerenden met basisbeurs	553 521	570 497	582 200	593 500	599 800	606 800	615 300	622 300
wo	39 477	36 622	37 700	39 100	40 800	42 500	44 300	46 100
hbo	29 801	30 601	31 500	32 400	33 200	33 900	34 400	34 700
Bol	–	–	0	1 200	6 700	9 700	10 000	10 200
Alleen ov-kaart en/of lening	69 278	67 223	69 200	72 700	80 700	86 100	88 700	91 000
Totaal	622 799	637 720	651 400	666 200	680 500	692 900	704 000	713 300

Bron 2006 en 2007: realisatiegegevens IB-Groep, Bron 2008–2013: referentieraming 2008/ramingsmodel SF

Toelichting:

Deze gegevens verstrekken een indicatie van het gebruik van de regeling. Het aantal studerende met studiefinanciering volgt de ontwikkeling van het aantal voltijds studerende in het ho en de bol in Nederland. Dit laatste ligt hoger, omdat niet iedere studerende die is ingeschreven en onderwijs volgt ook daadwerkelijk aanspraak heeft op studiefinanciering. De raming van de studerende met een basisbeurs ligt ten grondslag aan het niveau van de uitgaven en vertoont een stijging in de komende jaren. Daarnaast is er een groep studerende die geen aanspraak meer kan maken op een basisbeurs (maximale duur is verbruikt), maar nog wel recht heeft op een OV-studentenkaart en een lening.

Er zijn geen basiswaarden en streefwaarden vastgesteld, omdat het niet het streven is van de overheid dat zoveel mogelijk studerende gebruik maken van de basisbeurs en/of de reisvoorziening. Indien studerende op een andere wijze hun studie kunnen financieren is de toegankelijkheid van het onderwijs ook gewaarborgd. Uit onderzoek blijkt dat slechts een klein percentage scholieren met voldoende vooropleiding niet (onmiddellijk) kiest voor een opleiding in het hoger onderwijs. Financiële motieven spelen bij deze keuze nauwelijks een rol.

Tabel: 11.6 Normbedragen basisbeurs per maand in euro's*		
	ho	bol
Thuiswonend	91,81	72,39
Uitwonend	255,64	236,22

* Peildatum 1 januari 2008

De hoogte van de basisbeurs is genormeerd en wordt verstrekt gedurende de nominale studieduur. De normbedragen voor de basisbeurs worden jaarlijks geïndexeerd.

Raming uitgaven basisbeurs

Tabel 11.7 Uitgaven basisbeurs (x € 1 miljoen)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Bol giftregime *	200,3	154,2	120,8	99,9	85,7	84,8	85,6
Bol prestatiebeursregime	135,7	189,3	234,2	251,0	259,2	258,7	258,0
prestatiebeurs ho**	665,7	711,2	724,0	732,9	749,7	758,3	764,3
Totaal basisbeurs	1 001,7	1 054,7	1 079,0	1 083,8	1 094,6	1 101,8	1 107,9
● waarvan relevant	617,4	649,9	783,9	896,9	992,7	1 053,7	1 102,1
● waarvan niet-relevant	384,3	404,8	295,1	186,9	101,9	48,1	5,8

Bron 2007: realisatiegegevens IB-Groep. Bron 2008–2013: ramingsmodel SF

* Inclusief bol niveau 3 en 4 met cohortgarantie

** inclusief de beperkte uitgaven tempobeurs tot en met 2009

Naast de prijscomponent is het verloop van de uitgaven voor een zeer groot deel afhankelijk van de ontwikkeling in het aantal studerenden. De verwachte ontwikkeling van het aantal studerenden met studiefinanciering is opgenomen bij de meetbare gegevens. De invoering van het prestatiebeursregime voor bol niveau 3 en 4 vanaf studiejaar 2005–2006 zorgt voor een stijgende lijn in uitgaven voor de reeks «Bol prestatiebeursregime».

Deze prestatiebeurs bol niveau 3 en 4 gaat gepaard met een daling van de uitgaven aan de bol-beurs (direct gift). In deze laatste groep zijn de uitgaven basisbeurs voor de deelnemers bol niveau 1 en 2 opgenomen, en op grond van de cohortgarantie de uitgaven aan de deelnemers bol niveau 3 en 4 die vóór het studiejaar 2005–2006 al studiefinanciering ontvingen.

Raming uitgaven reisvoorziening

Tabel 11.8 Uitgaven reisvoorziening (x € 1 miljoen)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
OV-kaart	393,4	638,6	677,4	706,1	729,9	752,8	774,1
Kasschuiven	0,0	30,3	11,6	- 33,7	- 65,0	0,0	0,0
Reisvoorziening overig	14,8	18,5	19,3	22,5	23,0	24,6	25,4
Totaal reisvoorziening	408,2	687,4	708,3	694,9	687,9	777,4	799,5
● waarvan relevant	88,2	405,6	466,7	497,0	524,0	626,1	664,4
● waarvan niet-relevant	320,0	281,8	241,6	197,9	163,9	151,3	135,1

Bron 2007: realisatiegegevens IB-Groep. Bron 2008–2013: ramingsmodel SF

De toelichting op de ontwikkeling van de uitgaven reisvoorziening is voor een groot deel vergelijkbaar met die op de uitgaven basisbeurs. Ten behoeve van de optimalisering van kasritmes van de Staat is een reeks «Kasschuiven» opgenomen. Deze wordt gerealiseerd door een gedeelte van de verplichtingen aan de vervoersbedrijven voor de ov-kaart in het jaar voorafgaand aan de verplichting te voldoen.

Wanneer de ov-chipkaart landelijk wordt ingevoerd, dan worden de strippenkaart en de huidige papieren ov-studentenkaart afgeschaft en geldt de studenten-ov-chipkaart als geldig reisproduct in heel Nederland. Op dit moment is er een fysieke, papieren kaart die elk jaar opnieuw verstrekt wordt. De papieren kaart wordt vervangen door een elektronisch reisproduct dat op een chipkaart geplaatst wordt en waar geen specifieke geldigheidstermijn aan gekoppeld hoeft te worden. Daarop is de WSF 2000 nog niet berekend. Het reisrecht (week- of weekendkaart) verandert niet. In de WSF2000 zal deze nieuwe situatie moeten worden opgenomen. Verder wordt in deze wetswijziging een verhoging van het incassobedrag tot stand gebracht. Het incassobedrag is de boete voor het onterecht kaartbezit, als een student na het beëindigen van zijn studie de kaart niet op tijd inlevert. Momenteel is het incassobedrag sinds halverwege de jaren '90 € 68 per halve maand oneigenlijk kaartbezit en sindsdien niet geïndexeerd. De hoogte van het nieuwe incassobedrag na indexatie is nog niet vastgesteld.

11.3.2 Waarborgen toegankelijkheid van het onderwijs voor studerenden met minder draagkrachtige ouders

Motivering

Het huidige stelsel van studiefinanciering gaat uit van een gedeelde verantwoordelijkheid. Van de ouders wordt verwacht dat zij, indien zij dat (financieel) kunnen, een bijdrage leveren aan de studie van hun kind. De minister stelt zich ten doel daar waar ouders niet of onvoldoende in staat zijn een bijdrage te leveren aan de studie van hun kind, de eventuele financiële belemmering om te gaan studeren voor een studerende weg te nemen.

Instrumenten

Het verstrekken van een aanvullende beurs indien de ouders van een studerende minder draagkrachtig zijn. Het betreft studerenden met recht op studiefinanciering, waarvan de ouders gezamenlijk een belastbaar inkomen hebben dat minder bedraagt dan circa € 33 000. Het bestaan van de regeling wordt via de IB-Groep onder de aandacht gebracht bij de doelgroep.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 11.9 Totaal aantal studerenden met een aanvullende beurs (raming)								
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
wo	25 867	25 671	27 100	28 100	29 400	30 600	31 900	33 200
hbo	83 258	83 522	86 600	88 900	91 200	93 100	94 500	95 500
bol	118 437	114 119	114 800	114 600	111 800	109 700	108 400	107 600
Totaal	227 562	223 312	228 500	231 600	232 400	233 400	234 800	236 300

Bron 2006 en 2007: realisatiegegevens IB-Groep, Bron 2008–2013: referentieraming 2008/ramingsmodel SF

Toelichting:

Het aantal studerenden met een aanvullende beurs geeft een indicatie van het gebruik van deze regeling. Uit de vergelijking van deze gegevens met de aantallen basisbeurs uit tabel 11.5 blijkt dat in 2008 ongeveer 39% van de studerenden met een basisbeurs een aanvullende beurs ontvangt. Er zijn geen basiswaarden en streefwaarden vastgesteld, omdat mag worden aangenomen dat het gebruik van de aanvullende beurs, vanwege de bekendheid van de regeling, al optimaal is.

Tabel: 11.10 Normbedragen maximale aanvullende beurs per maand in euro's*		
	ho	bol
Thuiswonend	208,63	294,89
Uitwonend	227,76	314,02

* Peildatum 1 januari 2008

Toelichting:

De hoogte van de aanvullende beurs is genormeerd. De aanvullende beurs wordt verstrekt bovenop de basisbeurs. Deze is naast het inkomen van de ouders en het aantal schoolgaande kinderen in het gezin ook

afhankelijk van de woonsituatie van de studerende (thuis- of uitwonend). De normbedragen worden jaarlijks geïndexeerd.

Raming uitgaven aanvullende beurs

Tabel 11.11 Uitgaven aanvullende beurs (x € 1 miljoen)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Bol giftregime*	228,8	174,4	141,1	123,9	117,2	115,5	116,4
Bol prestatiebeursregime	156,6	217,6	253,1	261,3	264,9	268,1	270,5
Ho**	245,8	272,4	292,0	308,1	323,7	338,3	351,9
Totaal aanvullende beurs	631,2	664,4	686,2	693,3	705,8	721,9	738,8
● waarvan relevant	508,6	509,0	559,8	606,5	646,0	666,0	686,0
● waarvan niet-relevant	122,6	155,4	126,4	86,8	59,8	55,9	52,8

Bron 2007: realisatiegegevens IB-Groep. Bron 2008–2013: ramingsmodel SF

* Inclusief bol niveau 3 en 4 met cohortgarantie

** Inclusief de beperkte uitgaven tempobeurs tot 2009

Toelichting:

In tabel 11.11 worden de geraamde uitgaven voor de aanvullende beurs gepresenteerd. Naast de prijscomponent is het verloop van deze uitgaven voor een groot deel afhankelijk van de ontwikkeling in het aantal studerenden met minder draagkrachtige ouders. Naast de deelname aan het onderwijs spelen hierbij exogene factoren een rol, zoals de ontwikkeling van de conjunctuur en de daarmee samenhangende inkomensontwikkeling.

Door de invoering van de prestatiebeurs bol niveau 3 en 4 vanaf studiejaar 2005–2006 stijgen de uitgaven voor de aanvullende beurs bol prestatiebeursregime. De toename van de uitgaven prestatiebeurs bol gaat gepaard met een daling van de uitgaven aan de bol-beurs (direct gift).

11.3.3 Waarborgen flexibiliteit in de wijze van financiering door de studerende

Motivering

In het stelsel van studiefinanciering is verondersteld dat studerenden ook zelf een bijdrage leveren aan de financiering van het normbudget. De minister stelt zich ten doel studerenden in staat te stellen op een flexibele wijze invulling te kunnen geven aan deze veronderstelde bijdrage.

Instrumenten

- **Leenfaciliteit**
Studerenden krijgen hiermee de mogelijkheid om hun eigen bijdrage te lenen bij de overheid. Zij kunnen hiervoor gebruik maken van de «rentedragende lening» en/of het «collegegeldkrediet».
- **Bijverdiengrens in regelgeving**
Studerenden met een toekenning studiefinanciering krijgen hiermee de mogelijkheid hun eigen bijdrage met werken te verdienen. De WSF 2000 staat toe dat studerenden tot circa € 12 900 per jaar bijverdienen (peildatum 2008) zonder dat dit consequenties heeft voor hun aanspraak op studiefinanciering. De hoogte van de bijverdiengrens wordt jaarlijks geïndexeerd.

Het bestaan van deze regelingen wordt via de IB-Groep onder de aandacht gebracht bij de doelgroep.

Tabel 11.12 Indicatoren flexibiliteit financiering door studerende				
		Basiswaarde	Meest recente waarde	Streefwaarde
1. De snelheid waarmee studenten afstuderen (in jaren)	wo	6,01	6,01	Daling
	hbo	4,46	4,46	Daling
Bron: OCW (CFI), onderwijsmatrix 2004, berekeningen OCW		peildatum: 2004	peildatum: 2004	peildatum: 2010
2. Het aantal uren dat een student gemiddeld per week besteedt aan de studie*	wo	29	33	Stijging
	hbo	37	35	Stijging
Bron: Studentenmonitor; deelnemersmonitor		peildatum: 2004	peildatum: 2007	peildatum: 2010
3. Het aantal uren dat een student gemiddeld per week besteedt aan werk	wo	13	12	10
	hbo	13	12	10
Bron: Studentenmonitor en Deelnemersmonitor		peildatum: 2004	peildatum: 2007	peildatum: 2010

* Zie ook tabel 6.7 van artikel 6.3.2 en de brief over onderwijsintensiteit aan de Tweede Kamer (Tweede Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 30 800 VIII, nr. 129).

Toelichting:

De snelheid waarmee studenten afstuderen wordt gemeten als de gemiddelde totale verblijfsduur van gediplomeerden in hele jaren.

De cijfers van 2004 zijn de basiswaarden. Met betrekking tot de snelheid waarmee studenten afstuderen wordt gestreefd naar een verblijfsduur die de wettelijke studieduur benadert. Met betrekking tot het aantal uren dat een student gemiddeld besteedt aan de studie zie tabel 6.7 van artikel 6.3.2. Met betrekking tot het aantal uren dat een student gemiddeld besteedt aan werk wordt gestreefd naar een maximum van 10 uur per week in 2010 voor hbo- en wo-studenten. Voor beide streefwaarden is in tabel 11.12 een ingroeitraject opgenomen. Op basis van de studentenmonitor zal worden gemonitord hoeveel tijd per week studenten besteden aan hun studie en aan werk.

Twee indicatoren die daarnaast een beeld geven van het gebruik van de regeling zijn:

- Het aantal studerenden dat gebruik maakt van de leenfaciliteit. Bron: IB-Groep.
- Het bedrag aan uitstaande leningen ultimo van het jaar. Bron: IB-Groep.

Tabel 11.13 Aantal studerenden dat gebruik maakt van de leenfaciliteit				
	2004	2005	2006	2007
wo	58 784	65 240	69 353	73 473
hbo	59 581	68 764	77 527	85 315
bol	18 414	22 913	28 421	32 466
Totaal	136 779	156 917	175 301	191 254

Bron: IB-Groep

Bovenstaande cijfers hebben betrekking op het gebruik van de «rentedragende lening». Vanaf 1 september 2007 kunnen studenten in het hoger onderwijs ook gebruik maken van het «collegegeldkrediet». In 2007 hebben gemiddeld ongeveer 17 500 studenten een collegegeldkrediet ontvangen.

Tabel 11.14 Bedrag aan uitstaande leningen ultimo van het jaar (x € 1 miljoen)				
	2004	2005	2006	2007
Renteloze voorschotten verstrekt t/m 1986	79,8	62,5	51	41,3
Rentedragende leningen verstrekt vóór 1992	203,2	170,2	137,5	108,4
Rentedragende leningen verstrekt na 1992	3 988,5	4 767,6	5 611,6	6 640,0
Collegegeldkrediet	–	–	–	10,3
Totaal	4 271,5	5 000,3	5 800,1	6 800,0

Bron: IB-Groep

Toelichting:

Deze gegevens verstrekken een indicatie van het gebruik van de desbetreffende regelingen. Er zijn geen basiswaarden en streefwaarden vastgesteld, omdat het niet het streven van de overheid is dat zoveel mogelijk studerende een zo hoog mogelijk bedrag lenen of zoveel mogelijk werken naast de studie. De overheid wil wel deze mogelijkheden bieden en studerende een reëel alternatief geven voor betaalde arbeid.

Raming uitgaven leenfaciliteit

In de eerste jaren van de studie (gedurende de nominale studieduur) is het maximum bedrag dat een studerende kan lenen gelijk aan het verschil tussen het normbudget en de optelsom van de basisbeurs en de aanvullende beurs. De maximale lening in de 36 maanden na de nominale duur van de studie bedraagt € 819 per maand (peildatum 1 januari 2008).

De uitgaven voor de leningen zijn niet-relevante uitgaven. Het rentepercentage op de leningen is gelijk aan de rente op staatsleningen. De maximale terugbetalingstermijn is 15 jaar. Gedurende deze periode geldt er een draagkrachtregeling. Resterende schulden na afloop van de aflofsfase worden kwijtgescholden.

Raming Niet-relevante uitgaven rentedragende lening

Tabel 11.15 Niet-relevante uitgaven leningen (x € 1 miljoen)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Rentedragende lening	1 114,4	1 242,3	1 352,5	1 402,7	1 448,3	1 489,0	1 528,4
Collegegeldkrediet	10,3	40,0	44,0	48,0	53,0	60,0	65,0
Totaal	1 124,7	1 282,3	1 396,5	1 450,7	1 501,3	1 549,0	1 593,4

Bron 2007: realisatiegegevens IB-Groep. Bron 2008 – 2013: ramingsmodel SF

11.3.4 Waarborgen adequate terugbetaling leningen

Motivering

Het waarborgen van de financiële toegankelijkheid van het onderwijs omvat ook duidelijke voorwaarden waaronder studieleningen moeten worden terugbetaald. Studenten moeten op het moment dat ze een studielening aangaan weten waar ze aan beginnen. Dat is van belang in hun afweging om met een beroep op de studielening meer tijd aan hun studie te kunnen besteden.

Deze waarborg kan ten opzichte van de huidige situatie worden verbeterd. In de huidige situatie weten studenten wel dat zij hun studieschuld gedurende 15 jaar met een vast bedrag per maand moeten terugbetalen en zo nodig een draagkrachtmeting kunnen aanvragen, maar weten zij niet welk deel van hun inkomen ze na hun studie aan de terugbetaling van hun studielening zullen moeten besteden.

Instrumenten

Duidelijker terugbetalingsvoorwaarden voor studieleningen kunnen worden gerealiseerd door verbetering van het systeem van terugbetalen. Hiertoe wordt een wetsvoorstel voorbereid met een beoogde ingangsdatum van augustus 2009. In het verbeterde systeem van terugbetalen wordt standaard rekening gehouden met het inkomen doordat de ex-student, in plaats van een vast maandbedrag, maximaal 15 jaar een vast percentage gaat terugbetalen van zijn meerdere inkomen boven de aflossingsvrije voet (11% van het meerdere boven 120% respectievelijk 84% van het minimumloon voor een debiteur met een partner respectievelijk alleenstaande debiteur). Na 15 jaar wordt de resterende studieschuld automatisch kwijtgescholden.

Daarnaast wordt de debiteur meer flexibiliteit gegeven om de terugbetaling op zijn persoonlijke situatie af te stemmen, door hem of haar de mogelijkheid te geven om de terugbetaling maximaal vijf jaar op te schorten.

Het systeem is bedoeld voor in Nederland belastingplichtige (ex-)studenten, die bij de inwerkingtreding ervan nog niet zijn begonnen met de aflossing van hun studieschuld.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 11.16 Aantal debiteuren in de aflofase			
	2007	2008	2009
Totaal	310 210	325 000	345 000

Bron: IB-Groep (2007 is realisatie, 2008 en 2009 betreft een raming)

Tabel 11.17 Ontvangsten leenfaciliteit (x € 1 miljoen)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Renteloze voorschotten (t/m 1986)	5,9	4,9	3,7	2,8	2,1	1,6	1,2
Rentedragende lening	329,3	371,5	408,9	461,5	519,7	580,3	642,1
Totaal	335,2	376,4	412,6	464,3	521,8	581,9	643,3
● waarvan relevant	152,0	168,8	171,4	186,1	205,9	229,7	256,1
● waarvan niet-relevant	183,2	207,6	241,2	278,2	315,9	352,2	387,2

Bron 2007: realisatiegegevens IB-Groep. Bron 2008–2013: ramingsmodel SF

Toelichting:

Het aantal debiteuren in de aflofase geeft een beeld van de omvang van de ex-studerenden die in de gepresenteerde kalenderjaren verplicht termijnen betalen voor de aflossing van hun lening bij de IB-Groep (tabel 11.16). De verwachting bestaat dat de omvang van deze groep zal toenemen vanwege de stijging van het aantal studerenden met een lening in de afgelopen periode. Er zijn geen basiswaarden en streefwaarden vastgesteld, omdat het niet het streven van de overheid is dat zoveel mogelijk studerenden een zo hoog mogelijk bedrag lenen. De overheid wil wel ex-studerenden in staat stellen om de studielening met zo min mogelijk hinder terug te betalen.

Met de leningen gaan ontvangsten gepaard, zoals rente en aflossingen (tabel 11.17). Deze nemen de komende jaren toe. Daarnaast zijn er ook nog ontvangsten die betrekking hebben op leenfaciliteiten uit eerdere jaren die thans niet meer verstrekt worden. Deze ontvangsten zijn aflopend.

11.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 11.18				
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	–			
Effectenonderzoek ex post	–			
Overig evaluatieonderzoek	<ul style="list-style-type: none"> ● Meeneembare Studie-financiering bol ● Financiële positie studenten (Studentenmonitor) 	<p>OD 11.3.1</p> <p>OD 11.3.1</p>	<p>Start: 2008 Afgerond: begin 2009</p> <p>Start: 2007 Afgerond: 2008</p>	

ARTIKEL 12. TEGEMOETKOMING ONDERWIJSBIJDRAGE EN SCHOOLKOSTEN

12.1 Algemene doelstelling: de tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten zorgt dat (ouders van) leerlingen in het voortgezet onderwijs en deelnemers in de beroepsopleidende leerweg (tot 18 jaar) de financiële mogelijkheden hebben om toegang te krijgen tot het onderwijs.

Omschrijving

Onderwijs levert een belangrijke bijdrage aan de bevordering van een duurzame groei van de Nederlandse (kennis)economie en de maatschappelijke participatie van burgers. OCW waarborgt met de Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS) de toegankelijkheid van en de deelname aan het onderwijs door de financiële belemmeringen van deelname weg te nemen voor de volgende doelgroepen:

- Ouders van scholieren in het voortgezet onderwijs en de beroepsopleidende leerweg tot 18 jaar (TS17-). Per 1 januari 2010 zal het betreffende hoofdstuk drie van de WTOS worden geïntegreerd in de Wet op het kindgebonden budget. Zie hiervoor paragraaf 12.3.1.
- Scholieren in het voortgezet onderwijs van 18 jaar en ouder (vo18+),
- Studenten (ook deeltijd) in het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (TS 18+, vavo),
- Studenten aan de lerarenopleiding die geen recht (meer) hebben op studiefinanciering op grond van de WSF 2000 (TS 18+, tlo).

Verantwoordelijkheid van de minister

De toegankelijkheid van het onderwijs in Nederland is de directe verantwoordelijkheid van de overheid. Ouders zijn er verantwoordelijk voor dat hun kind onderwijs volgt. Daar waar ouders gezien hun inkomen niet draagkrachtig genoeg zijn om de kosten van hun schoolgaande (minderjarige) kinderen alleen te dragen, voorziet de overheid in een (gedeeltelijke) tegemoetkoming. Vanaf 18 jaar ligt de verantwoordelijkheid voor het volgen van onderwijs primair bij de leerling of student zelf. Hij/zij komt dan zelf in aanmerking voor een tegemoetkoming.

Externe factoren

- Demografische ontwikkelingen
- De conjuncturele ontwikkeling (gebruik van de regeling)
- De beheersing van het prijsniveau van de schoolkosten
- De attitude ten opzichte van de regeling (wel of niet gebruik)

Meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 12.1 Onderwijsdeelname naar leeftijd			
	15 jaar	16 jaar	17 jaar
Deelnamepercentage 2007	99,9	98,6	94,5

Bron OCW (CFI), Leerlingen- en studententelling 2007

Toelichting:

Het beleid is gericht op optimalisering van de deelname van burgers aan het onderwijs. De WTOS draagt hieraan bij door de financiële toegankelijkheid van het onderwijs te waarborgen. De onderwijsdeelname geeft hierbij een indicatie van de toegankelijkheid. Voor bovenstaande indicator is voor de WTOS geen streefwaarde geformuleerd, omdat de resultaten het gevolg zijn van verschillende factoren en niet alleen de WTOS.

12.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 12.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 12 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	283 655	286 963	210 772	130 369	124 489	122 787	121 761
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	283 655	286 963	210 772	130 369	124 489	122 787	121 761
<i>Financiële toegankelijkheid onderwijs voor leerlingen vo en deelnemers bol</i>							
• TS 17-	257 306	258 800	182 000	102 300	98 200	96 500	95 500
• Vo 18+	195 493	193 600	114 600	34 600	31 100	29 900	29 600
– waarvan niet-relevante uitgaven	60 868	64 200	66 400	66 700	66 100	65 600	64 900
• TS 18+ vavo	1 939	700	700	700	700	700	700
	945	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
<i>Financiële toegankelijkheid onderwijs voor studenten aan de lerarenopleiding</i>							
• TS 18+ tlo	10 276	10 400	10 400	10 400	10 400	10 400	10 400
	10 276	10 400	10 400	10 400	10 400	10 400	10 400
<i>Programma-uitgaven overig</i>							
• Uitvoeringsorganisatie IBG	16 073	17 763	18 372	17 669	15 889	15 887	15 861
	16 073	17 763	18 372	17 669	15 889	15 887	15 861
Totale ontvangsten	16 540	11 600	10 500	8 800	8 400	8 400	8 400
• TS 17-	8 328	4 400	3 300	1 600	1 200	1 200	1 200
• VO 18+	8 212	6 600	6 600	6 600	6 600	6 600	6 600
• TS 18+	0	600	600	600	600	600	600

Toelichting:

De daling van de uitgaven TS17- vanaf 2009 houdt grotendeels verband met beleidswijzigingen. Na invoering van de gratis schoolboeken met ingang van het schooljaar 2008–2009 en de integratie TS17- in het kindgebonden budget per 1 januari 2010 vervalt de WTOS voor ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs. Voor ouders met kinderen in het mbo blijft de WTOS uitkering voor een deel in stand. Hiermee gaat ook een daling van de ontvangsten TS17- gepaard. Zie verder de toelichting bij de operationele doelstelling 12.3.1.

Tabel 12.3 Budget flexibiliteit per operationele doelstelling (x € 1 000)							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)	269 200	192 400	112 700	108 600	106 900	105 900	
Totaal juridisch verplicht	269 200	192 400	112 700	108 600	106 900	105 900	
<i>Financiële toegankelijkheid onderwijs voor leerlingen vo en deelnemers bol</i>							
• Juridisch verplicht	258 800	182 000	102 300	98 200	96 500	95 500	
	258 800	182 000	102 300	98 200	96 500	95 500	
<i>Financiële toegankelijkheid onderwijs voor studenten aan de lerarenopleiding</i>							
• Juridisch verplicht	10 400	10 400	10 400	10 400	10 400	10 400	
	10 400	10 400	10 400	10 400	10 400	10 400	

Toelichting:

Alle uitgaven onder dit artikel zijn wettelijke uitgaven, namelijk gebaseerd op de WTOS. De mate van budgetflexibiliteit wordt bepaald door de mate waarin de wet en de daarop gebaseerde regelingen gewijzigd kunnen worden.

12.3 Operationele doelstellingen

In deze begroting is ten opzichte van de begroting 2008 de operationele beleidsdoelstelling «Beheersen schoolkosten in het vo en de bol» komen te vervallen. Voor de groep ouders met minderjarige kinderen in het voortgezet onderwijs (WTOS TS17-) verdwijnt de WTOS in de komende jaren, omdat leerlingen in het vo voortaan gratis schoolboeken ontvangen en omdat dit onderdeel van de WTOS wordt geïntegreerd in het kindgebonden budget per 1 januari 2010. In het wetsvoorstel gratis lesmateriaal (Tweede Kamer 31 325, A en 31 325, nr. 7) is een evaluatiebepaling opgenomen, waarin staat dat in 2011 en vervolgens telkens na vier jaar een verslag aan de Tweede Kamer zal worden verstuurd over de doeltreffendheid en de effecten van de wet. Hierin wordt onder meer aandacht besteed aan de ontwikkeling van de kosten voor het lesmateriaal en de bijkomende schoolkosten voor ouders. Hierdoor zal de periodieke monitor van schoolkosten meelopen met de bovengenoemde evaluatie. In aanloop naar de evaluatie van de wet in 2011 zal in 2009 een voortgangsrapportage worden opgeleverd (zie ook artikel 3, operationele doelstelling «leerlingen volgen onderwijs op voldoende toegeruste scholen voor voortgezet onderwijs»). Daarnaast zal de onderwijsinspectie in het Onderwijsverslag 2009 de hoogte en de bestemming van de vrijwillige ouderbijdrage en de naleving van artikel 27,2 WVO, waarin de vrijwillige ouderbijdrage geregeld wordt, onderzoeken.

Voor het mbo zal de WTOS voor een deel worden geïntegreerd. De schoolkostenmonitor zal nader op het mbo worden toegespitst.

12.3.1 Waarborgen financiële toegankelijkheid van het onderwijs voor leerlingen vo en deelnemers bol

Motivering

Scholieren in het voortgezet onderwijs en deelnemers in de beroepsopleidende leerweg (tot 18 jaar) financieel in staat stellen om onderwijs te volgen.

Instrumenten

- Scholieren tot 18 jaar (TS 17-)

Een genormeerde inkomensafhankelijke tegemoetkoming in de schoolkosten en de onderwijsbijdrage om minder draagkrachtige ouders bij te staan. Het betreft leerlingen waarvan het ouderlijk gezinsinkomen in 2006 maximaal circa € 31 800 bedroeg. Boven dit inkomen wordt een glijdende schaal gehanteerd en kunnen ouders in aanmerking komen voor een gedeeltelijke tegemoetkoming.

- Scholieren van 18 jaar en ouder (tot en met 30 jaar) in het voortgezet onderwijs (VO 18+)

Een inkomensafhankelijke basistoelage voor de kosten van levensonderhoud en een ouderinkomensafhankelijke toelage voor de schoolkosten (bij een gezinsinkomen in 2006 van maximaal circa € 31 800, daarboven wordt een glijdende schaal gehanteerd).

- (Deeltijd)studenten in het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (TS 18+ vavo)

Een inkomensafhankelijke tegemoetkoming voor minder draagkrachtige (deeltijd)studenten in het vavo. Dit is een specifieke regeling waarvoor een beperkte groep studenten in aanmerking komt.

De IB-Groep informeert de doelgroepen over bovengenoemde regelingen.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 12.4 Aantal gebruikers per regeling (raming)								
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Aantal gebruikers TS 17-	338 267	321 760	321 000	329 300	65 900	65 100	64 100	63 100
• waarvan vo	271 342	259 789	257 900	262 700	–	–	–	–
• waarvan bol	66 925	61 971	63 100	66 600	65 900	65 100	64 100	63 100
2. Percentage gebruikers TS 17-								
• vo	27,8%	26,6%	27,1%	27,1%	–	–	–	–
• bol	37,9%	33,3%	33,6%	34,8%	34,8%	34,8%	34,8%	34,8%
3. Aantal gebruikers VO 18+	30 529	31 549	34 100	36 400	37 200	37 100	37 400	37 500
4. Percentage gebruikers VO 18+ overige schoolkosten	30,9%	30,1%	29,9%	30,1%	30,1%	29,9%	29,7%	29,5%
5. Aantal gebruikers TS 18+ vavo	2 752	1 936	1 900	1 900	1 900	1 900	1 900	1 900

Bron 2006 en 2007: realisatiegegevens IB-Groep, Bron 2008–2013: referentieraming 2008/ramingsmodel SF

Toelichting:

Deze gegevens verstrekken een indicatie van het gebruik van de regeling. Voor de inkomensafhankelijke regelingen komen alleen ouders van leerlingen met een inkomen beneden de vastgestelde inkomensgrens in aanmerking. Bij de meetbare gegevens per operationele doelstelling zijn geen basiswaarden en streefwaarden vastgesteld. Uitgangspunt is dat de WTOS wordt benut door de groepen voor wie ze bedoeld is. Het Sociaal Cultureel Planbureau heeft in juni 2007 een onderzoeksrapport («Geld op de plank. Niet gebruik van inkomensvoorzieningen») uitgebracht naar het gebruik van diverse inkomensregelingen, waaronder ook het gebruik van de WTOS (dit onderzoek is vanwege de omvang van de groep beperkt tot de TS17-, hieronder valt bijna 90% van de WTOS ontvangers). Uit dit onderzoek blijkt dat het niet-gebruik van de WTOS op circa 37% ligt (zie SCP-rapport «Geld op de plank. Niet gebruik van inkomensvoorzieningen» d.d. 5 juni 2007, pagina 78). Ouders benutten de mogelijkheden van de WTOS niet vanwege gebrekkige kennis van de regeling en de perceptie dat men er niet voor in aanmerking komt. Met de invoering van de gratis schoolboeken wordt de bestedingsproblematiek en het niet-gebruik van de regeling aangepakt. Daarnaast wordt in het onderzoek aanbevolen om regelingen samen te voegen. De integratie van de WTOS voor ouders met kinderen van twaalf tot 18 jaar in de Wet op het Kindgebonden Budget (WKB) per 1 januari 2010 sluit hierbij aan.

De hoogte van de tegemoetkoming is genormeerd. De normbedragen voor de tegemoetkoming worden jaarlijks geïndexeerd. Met ingang van

het schooljaar 2008–2009 zijn deze normbedragen voor leerlingen in het vo verlaagd in verband met de invoering van de gratis schoolboeken.

Tabel 12.5 Normbedragen WTOS hoofdstuk III (TS 17-) in euro's (in schooljaar 2008/2009)*			
Schoolkosten	vo-onderbouw	vo-bovenbouw	bol
bekostigd onderwijs	282,87	363,07	995,86
overig onderwijs	594,41	674,61	995,86

* Het betreft de normbedragen bij een maximale tegemoetkoming, na verlaging van de tegemoetkoming in verband met gratis schoolboeken.

Tabel 12.6 Uitgaven TS17- naar onderwijssoort (x € 1 miljoen)*							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
vo	150,8	149,8	70,5	3,5	0,9	–	–
bol	44,7	43,8	44,1	31,1	30,2	29,9	29,6
Totaal	195,5	193,6	114,6	34,6	31,1	29,9	29,6

Bron 2007: realisatiegegevens IB-Groep. Bron 2008–2013: referentieraming 2008/ramingsmodel WTOS

Toelichting:

- **Gratis schoolboeken**

In het schooljaar 2008–2009 ontvangen alle ouders voor leerlingen in het voortgezet onderwijs een eenmalige tegemoetkoming in de schoolboeken van € 316 per leerling. Voor ouders die WTOS ontvangen wordt de maximale WTOS tegemoetkoming gekort voor deze tegemoetkoming in de schoolboeken. Het overige deel van de tegemoetkoming wordt in stand gehouden voor deze groep. In het schooljaar 2009–2010 worden de schoolboeken via de scholen om niet aan de leerlingen verstrekt. De scholen ontvangen hiervoor € 316 per leerling. De WTOS verlaging blijft dan ook van kracht.

- **Integratie WTOS (TS17-) in het kindgebonden budget**

In 2008 is het kindgebonden budget stapsgewijs ingevoerd. Een volgende stap in dit proces is de integratie van een deel van de WTOS (voor leerlingen tot en met 17 jaar) in het kindgebonden budget per 1 januari 2010. Voor ouders met kinderen tussen de twaalf en achttien jaar betekent deze integratie een administratieve lastenverlichting. De burger kan bij één loket terecht voor het kindgebonden budget waar de tegemoetkoming voor schoolkosten een integraal onderdeel van is. Daardoor wordt het gebruik van de regeling verruimd en zal het niet-gebruik dalen. Bovendien leidt deze integratie tot efficiencyvoordelen in de uitvoering.

De regering heeft bij de integratie van de WTOS in het kindgebonden budget rekening gehouden met het wetsvoorstel gratis lesmateriaal. Na invoering van de integrale invoering van «gratis» schoolboeken in het schooljaar 2009–2010 en de integratie van het resterende deel van deze tegemoetkoming in het kindgebonden budget, vervalt de WTOS voor ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs. Voor ouders met

kinderen in het mbo blijft de WTOS uitkering in stand voor het deel dat niet in het kindgebonden budget wordt geïntegreerd. Het kindgebonden budget wordt uitgevoerd door de belastingdienst; het bijbehorende begrotingsbedrag staat op de begroting van de minister van Jeugd en Gezin. Op de begroting van OCW blijft een budget bestaan voor de WTOS 17- voor het mbo.

VO 18+

De toelage voor VO18+ bestaat uit een inkomensafhankelijke basistoelage (tabel 12.7) waar alle leerlingen in het voortgezet onderwijs van 18 jaar en ouder voor in aanmerking komen. Deze wordt eventueel aangevuld met de ouderinkomensafhankelijke tegemoetkoming. De meeste leerlingen wonen nog bij hun ouders en krijgen dus een basistoelage voor thuiswonenden. Door het invoeren van gratis schoolboeken in het voortgezet onderwijs wordt de aanvullende ouderinkomensafhankelijke toelage op jaarbasis met € 311,54 verlaagd. Deze leerlingen ontvangen in het schooljaar 2008–2009 een eenmalige tegemoetkoming van € 316 en vanaf het schooljaar 2009–2010 de schoolboeken «om niet» via de school.

Tabel 12.7 Basistoelage WTOS hoofdstuk IV (VO18+) in euro's (in schooljaar 2008/2009)

Basistoelage per maand	vo/vso
thuiswonenden	99,64
uitwonenden	232,31

Raming uitgaven VO18+

De totale uitgaven zijn begroot in tabel 12.8. Naast de uitgaven die voortvloeien uit de verstrekte tegemoetkoming worden er nog beperkt leningen verstrekt. Het niveau van de uitgaven wordt bepaald door het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs van 18 jaar en ouder.

Tabel 12.8 Uitgaven VO18+ (x € 1 miljoen)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
vo/vso (gift) leningen	59,0 1,9	63,5 0,7	65,7 0,7	66,0 0,7	65,4 0,7	64,9 0,7	64,2 0,7
Totaal	60,9	64,2	66,4	66,7	66,1	65,6	64,9

Bron 2007: realisatiegegevens IB-Groep. Bron 2008–2013: referentieraming 2008/ramingsmodel WTOS

De tegemoetkoming 18+ vavo (tabel 12.9) bestaat uit de onderdelen schoolkosten en onderwijsbijdrage. Deze tegemoetkoming is afhankelijk van het eigen inkomen en van het aantal lesminuten per week.

Tabel 12.9 normbedragen WTOS hoofdstuk V, TS18+ vavo in euro's (in schooljaar 2008/2009)

	Lesminuten per week	vavo
Schoolkosten	270 – 540 min > 540 min	186,56 276,90
Onderwijsbijdrage	270 – 540 min > 540 min	204,80 307,20

Raming uitgaven TS18+ vavo

De totale uitgaven voor TS18+ vavo zijn begroot in tabel 12.10. Het niveau van de uitgaven is over de jaren constant.

Tabel 12.10 Uitgaven TS18+ vavo (x € 1 miljoen)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
vavo	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

Bron 2007: realisatiegegevens IB-Groep. Bron 2008–2013: ramingsmodel WTOS

12.3.2 Waarborgen financiële toegankelijkheid van het onderwijs voor studenten aan de lerarenopleiding

Motivering

Studenten aan de lerarenopleiding financieel in staat stellen de overstap naar het onderwijs te maken om zodoende bij te dragen aan de oplossing van het lerarentekort. Voor meer beleid ten aanzien van het lerarentekort zie artikel 9 Arbeidsmarkt- en personeelsbeleid.

Instrument

Een inkomensafhankelijke tegemoetkoming in de studiekosten en/of de onderwijsbijdrage voor studenten aan de lerarenopleiding die niet in aanmerking komen voor studiefinanciering op grond van de WSF 2000. De IB-Groep en de lerarenopleidingen brengen bovengenoemde regeling onder de aandacht bij de doelgroep.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 12.11 Aantal gebruikers van de regeling TS 18+ tlo (raming)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Aantal gebruikers	10 817	9 147	9 200	9 200	9 200	9 200	9 200	9 200

Bron 2006 en 2007: realisatiegegevens IB-Groep, Bron 2008–2013: referentieraming 2008/ramingsmodel WTOS

Toelichting:

Deze indicator geeft een beeld van het gebruik van de regeling. Bij de meetbare gegevens per operationele doelstelling zijn geen basiswaarden en streefwaarden vastgesteld. Uitgangspunt is dat de WTOS wordt benut door de groepen voor wie ze bedoeld is.

In het najaar 2008 wordt de evaluatie van de tlo opgeleverd. Sinds 2005 wordt door middel van een beleidsregel het partnerinkomen van de tlo-aanvrager buiten beschouwing gelaten. Hierdoor komen meer potentiële leraren in aanmerking voor de tegemoetkoming. Deze beleidsregel loopt per augustus 2008 af. In afwachting van de resultaten van de evaluatie is er voor gekozen om deze situatie door middel van een Nota van wijziging te verlengen tot het studiejaar 2010–2011. Op basis van deze resultaten zal worden bezien of er een basis is om het buiten beschouwing laten van het partnerinkomen structureel in de tlo te regelen.

De tegemoetkoming voor TS18+ tlo (tabel 12.12) bestaat uit de onderdelen schoolkosten en onderwijsbijdrage.

Tabel 12.12 Normbedragen WTOS hoofdstuk V, ts18+ tlo in euro's (schooljaar 2008/2009)	
	Ho
Schoolkosten	647,16
Onderwijsbijdrage	567,23

De totale uitgaven zijn begroot in tabel 12.13.

Raming uitgaven TS18+ tlo

Tabel 12.13 Uitgaven TS18+ tlo (x € 1 miljoen)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
tlo	10,3	10,4	10,4	10,4	10,4	10,4	10,4

Bron 2007: realisatiegegevens IB-Groep. Bron 2008–2013: ramingsmodel WTOS

12.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 12.14				
	Onderzoek onderwerp	Algemene Doelstelling of Operationele Doelstelling	A. Start B Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	WTOS	AD 12	A: 2007 B: 2008	Nog niet beschikbaar
Effectenonderzoek ex post	–	–	–	–
Overig evaluatieonderzoek	Evaluatie tlo	OD 12.3.2	A: 2007 B: 2008	Nog niet beschikbaar

ARTIKEL 13. LESGELD

13.1 Algemene doelstelling: het genereren van inkomsten voor de financiering van het onderwijs.

Omschrijving

Onderwijs levert een belangrijke bijdrage aan de bevordering van een duurzame groei van de Nederlandse (kennis)economie. Maar burgers hebben ook persoonlijk profijt van scholing. Daarom vraagt de overheid een bijdrage in de kosten van het onderwijs. OCW vraagt lesgeld aan de deelnemers in de bol en het vavo die op 1 augustus van het schooljaar 18 jaar of ouder zijn. Deze groepen worden geacht zelf in de kosten van de bijdrage te voorzien, al dan niet met behulp van een tegemoetkoming in de bijdrage of door compensatie via de studiefinanciering.

Verantwoordelijkheid van de minister

Omdat de maatschappij baat heeft bij geschoolde burgers draagt de overheid een groot deel van de kosten voor het volgen van kwalitatief goed onderwijs. Het individu heeft echter ook profijt van scholing.

Externe factoren

- Demografische ontwikkelingen.

Meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Deze zijn opgenomen in paragraaf 13.3.1.

13.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 13.1 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 13 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	5 848	6 272	6 098	5 837	5 147	5 174	5 182
– Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	5 848	6 272	6 098	5 837	5 147	5 174	5 182
• Uitvoeringsorganisatie IBG	5 848	6 272	6 098	5 837	5 147	5 174	5 182
Ontvangsten lesgeld	188 744	190 600	191 200	198 100	204 300	210 200	215 200

Toelichting:

Een specificatie van de raming van de ontvangsten is opgenomen in tabel 13.4 paragraaf 13.3 (operationele doelstellingen).

13.3 Operationele beleidsdoelstellingen

13.3.1 Vragen van een bijdrage in de kosten van het onderwijs aan deelnemers van 18 jaar en ouder

Motivering

De individuele burgers hebben persoonlijk profijt van scholing. Daarom kan aan hen een bijdrage in de kosten van onderwijs worden gevraagd.

Instrumenten

De overheid vraagt lesgeld aan deelnemers in de bol en het vavo die op 1 augustus van het schooljaar 18 jaar of ouder zijn. Met ingang van schooljaar 2007–2008 is voor deelnemers die slechts een gedeelte van het schooljaar zijn ingeschreven de te betalen lesgeldtermijnen beter afgestemd op de periode waarvoor men is ingeschreven. Dit betekent dat deelnemers die later instromen (of met een geldige reden eerder

uitstromen) nog meer dan voorheen verhoudingsgewijs lesgeld verschuldigd zijn naar rato van de duur van de inschrijving.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 13.2: Aantal lesgeldplichtigen (raming)								
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Aantal lesgeldplichtigen	193 081	192 314	200 900	201 400	201 100	200 700	200 100	198 600

Bron 2006 en 2007: realisatiegegevens IB-Groep, Bron 2008–2013: referentieraming 2008/ramingsmodel SF

Toelichting:

Deze indicator geeft een beeld van het bereik van de regeling. Er zijn geen basiswaarden en streefwaarden vastgesteld, omdat het aantal lesgeldplichtigen een afgeleide is van de demografische ontwikkelingen en de keuze van opleiding door de studerenden/leerlingen.

In de les- en cursusgeld wet is vastgelegd voor wie, wanneer en op welke wijze het lesgeld wordt vastgesteld. De hoogte van dit lesgeld wordt jaarlijks geïndexeerd op basis van de algemene prijsontwikkeling. In onderstaande tabel is de verwachte ontwikkeling van het lesgeld aangegeven.

Tabel 13.3: lesgeldbedrag (x € 1)							
	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
	975	993	1 008	1 023	1 038	1 054	1 070

Vanaf 2009/10: raming

Raming ontvangsten lesgeld

Tabel 13.4: Ontvangsten lesgeld (x € 1 miljoen)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lesgeld	188,7	190,6	191,2	198,1	204,3	210,2	215,2

Bron 2007: realisatiegegevens IB-Groep. Bron 2008 – 2013: referentieraming 2007/ramingsmodel lesgeld

13.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Voor 2009 en verder staan geen onderzoeken gepland.

ARTIKEL 14. CULTUUR

14.1 Algemene doelstelling: een bloeiend cultureel leven

Omschrijving

De overheid ondersteunt cultuur vanwege de intrinsieke waarde en de positieve maatschappelijke effecten: cultuur is cruciaal voor informatieverwerving en meningsvorming in de democratie, draagt bij aan de individuele ontplooiing van mensen en aan de economische groei.

De hoofdlijnen van het cultuurbeleid zijn vastgelegd in de nota Kunst van leven (Tweede Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 28 989, nr. 44).

Het overheidsbeleid is erop gericht positieve effecten van cultuur te bevorderen. Het beleid van OCW waarborgt zeven publieke belangen, deels verankerd in de wet op het specifiek cultuurbeleid (artikel 2). Verder zorgt OCW voor de diversiteit, de kwaliteit en de onafhankelijkheid van het culturele leven en het sociale en geografische bereik van cultuur, dat wil zeggen de toegankelijkheid voor alle burgers en hun vermogen actief en passief te participeren. Verder bewaart en beschermt de overheid ons cultureel erfgoed in Nederland en in den vreemde. Welk beleidsinstrument het meest effectief is, verschilt per sector.

Om de algemene doelstelling van het cultuurbeleid te kunnen realiseren draagt het Rijk (mede) verantwoordelijkheid voor de instandhouding van zeven stelsels van onderling samenhangende wetten en regels, geldstromen en publieke voorzieningen. Dit zijn archieven, archeologie, monumenten, musea, kunsten, bibliotheken (allen artikel 14) en media (zie artikel 15). Daarnaast krijgen beleidsprioriteiten vorm in specifieke beleidsprogramma's (zie beleidsagenda). Samenwerking met de decentrale overheden is van groot belang bij de uitvoering van het beleid. Bij de uitvoering van de verschillende beleidsprogramma's is ook samenwerking met andere departementen en andere maatschappelijke partijen aan de orde. De Raad voor Cultuur heeft een belangrijke rol als het wettelijk onafhankelijk adviesorgaan van regering en beide Kamers. De Raad adviseert over kwaliteit, diversiteit en samenhang van het cultuurbeleid. Daarnaast worden de cultuurfondsen en instellingen die op grond van artikel 4b van de Wet op het specifiek cultuurbeleid zijn aangewezen, gevisiteerd. Hiertoe benoemt de minister visitatiecommissies. Bij de kwaliteitsbewaking speelt ook de erfgoedinspectie een rol. Verantwoordelijkheid van de minister

De minister is verantwoordelijk voor:

- scheppen van voorwaarden voor het in stand houden, ontwikkelen en sociaal en geografisch spreiden van cultuuruitingen;
- bevorderen van de publieke belangstelling voor cultuuruitingen.

Het grootste gedeelte van het cultuuraanbod komt ongesubsidieerd tot stand en door particulier initiatief. De overheid staat waar mogelijk op afstand, en is pas betrokken wanneer de genoemde publieke belangen onder druk staan.

Externe factoren

Ontwikkelingen in de cultuurparticipatie zijn in belangrijke mate afhankelijk van maatschappelijke ontwikkelingen die de (rijks)overheid in beperkte mate kan beïnvloeden. Het Rijk levert een bijdrage via het in stand houden van de stelsels, gecombineerd met aanvullende beleidsinspanningen in de vorm van specifieke programma's. Naast het Rijk spelen met name gemeenten een belangrijke rol (accommodaties, ondersteuning amateurkunst en buitenschoolse kunsteducatie). De volgende externe factoren zijn van invloed op de resultaten van het cultuurbeleid:

Meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

- economische ontwikkeling (besteedbaar inkomen, beschikbare vrije tijd);
- ontwikkeling van het gemiddelde opleidingsniveau;
- condities voor creatieve bedrijvigheid (juridische en fiscale condities, omvang van de administratieve lasten);
- ontwikkelingen in de internationale verhoudingen (internationale uitwisseling);
- ontwikkelingen in de integratie- en inburgering van nieuwkomers;
- inzet van decentrale overheden.

Geïndexeerde ontwikkeling trends in de cultuurparticipatie (beoefening, kunstprogramma's radio/tv, bezoek). Gebaseerd op percentage mensen dat minimaal één maal per jaar participeerde.

Tabel 14.1 Indicatoren					
	1983	1987	1995	2003	2007*
Amateurkunst:					
Zelf theater spelen	100	98	66	58	51
Zelf musiceren en/of zingen	100	102	96	95	97
Zelf beeldende kunst maken	100	97	72	85	79
Radio/tv					
Kunstprogramma's radio/tv	100	114	100	99	89
Bezoek:					
Cinema	100	93	101	118	116
Populaire muziek	100	113	138	172	185
Klassieke muziek	100	113	133	106	107
Cabaret	100	97	101	127	133
Ballet	100	124	99	115	113
Beroepstoneel	100	102	109	115	111
Toneel (inclusief uitvoeringen amateurtoneel)	100	102	110	111	118
Monumenten	100	103	100	104	104
Musea	100	111	98	107	115

Bron: SCP 2008

* De cijfers voor 2007 zijn voorlopig, vooruitlopend op definitieve publicatie in 2008.

Toelichting:

Ontwikkelingen in cultuurparticipatie zijn in belangrijke mate afhankelijk van maatschappelijke ontwikkelingen die de (rijks)overheid in beperkte mate kan beïnvloeden. Van belang is de vaststelling dat de rijksoverheid met subsidies slechts een klein deel van de «markt» beïnvloedt. Zo is het marktaandeel van het rijks gesubsidieerd aanbod in de Nederlandse schouwburgen ongeveer 15%. Bovenstaande trendcijfers over de cultuurparticipatie zijn dan ook primair te beschouwen als kengetal. Het rijk bevordert de cultuurparticipatie in de eerste plaats via het in stand houden van de stelsels, gecombineerd met aanvullende specifieke beleidsprogramma's. De cijfers wijzen op een teruggang van de actieve participatie (amateurkunst). Voor het bezoek aan cultuuruitingen geldt dat de meeste genres groei vertonen. Bij enkele genres is een lichte daling zichtbaar. De algemene beleidsinzet is dat de participatie aan cultuur minimaal gelijk blijft.

14.2 Budgettaire gevolgen van beleid

14.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 14.2 budgettaire gevolgen van beleid artikel 14 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	814 454	2 773 421	571 024	560 560	561 346	560 457	1 059 713
Totale uitgaven	874 163	965 659	916 781	900 586	901 372	900 483	895 996
Programma-uitgaven	816 960	912 970	860 749	855 632	857 046	856 159	852 897
<i>Bevorderen van de deelname van de burgers aan Cultuuruitingen</i>	<i>532 696</i>	<i>589 876</i>	<i>533 451</i>	<i>529 384</i>	<i>528 785</i>	<i>528 784</i>	<i>528 784</i>
● Cultuursubsidies 2009–2012*	456 199	524 308	482 981	482 981	482 981	482 981	482 981
– 4 jarig			88 306	88 306	88 306	88 306	88 306
– producerend			62 350	62 350	62 350	62 350	62 350
– niet producerend			25 956	25 956	25 956	25 956	25 956
– Langjarig			283 739	283 739	283 739	283 739	283 739
– producerend			253 801	253 801	253 801	253 801	253 801
– waarvan <i>Musea</i>			149 724	149 724	149 724	149 724	149 724
– niet producerend			29 938	29 938	29 938	29 938	29 938
– Fondsen			110 936	110 936	110 936	110 936	110 936
● Verbreden inzet Cultuur	76 364	63 292	50 194	46 127	45 528	45 527	45 527
● Internationaal Cultuurbeleid (HGIS)	133	2 276	276	276	276	276	276
<i>Behoud en Beheer Cultureel Erfgoed</i>	<i>190 329</i>	<i>237 081</i>	<i>175 102</i>	<i>181 148</i>	<i>184 378</i>	<i>183 365</i>	<i>183 372</i>
● Subsidies Monumentenzorg	71 866	130 897	83 169	83 169	83 169	83 169	83 169
● Archieven	23 549	24 202	24 157	24 157	24 157	24 157	24 157
● Beelden voor de toekomst	0	37 355	23 901	22 973	22 047	21 119	20 214
● Huisvesting (Technische vervangingsinvesteringen)**	68 501	16 906	24 290	25 836	25 936	25 651	25 651
● Musea (buiten de Cultuursubsidies 2009–2012)	8 323	9 230	13 330	15 330	22 330	22 330	22 330
● Behoud en Beheer (overig)	5 627	7 175	4 955	7 763	4 819	3 819	4 731
● Verdrag van Malta en subsidies Archeologie	12 463	11 316	1 300	1 920	1 920	3 120	3 120
<i>Bibliotheken</i>	<i>40 799</i>	<i>34 642</i>	<i>35 142</i>	<i>35 142</i>	<i>35 142</i>	<i>35 142</i>	<i>35 142</i>
● Subsidies	825						
● Provinciale vernieuwingsplannen	26 965	19 500	19 000	19 000	19 000	19 000	19 000
● RVP blinden en slechtzienden	13 009	14 142	14 142	14 142	14 142	14 142	14 142
● Programma leesbevordering		1 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000
<i>Programmamakosten Overig (wo Taakstelling en loon- en prijsbijstelling)</i>	<i>25 221</i>	<i>32 962</i>	<i>97 661</i>	<i>92 163</i>	<i>91 427</i>	<i>91 556</i>	<i>88 287</i>
<i>Nationaal Archief</i>	<i>27 915</i>	<i>18 409</i>	<i>19 393</i>	<i>17 795</i>	<i>17 314</i>	<i>17 312</i>	<i>17 312</i>
Apparaatsuitgaven	57 203	52 689	56 032	44 954	44 326	44 324	43 099
● bestuursdepartement	10 760	12 209	10 771	10 127	9 238	9 238	9 238
● uitvoeringsdiensten	46 443	40 480	45 261	34 827	35 088	35 086	33 861
Ontvangsten	24 804	46 196	23 416	22 526	21 638	20 748	19 880

Toelichting

* Hier doet zich een definitiebreuk voor in de onderverdeling van de Cultuursubsidies m.i.v. 2009. Daarom zijn voor 2007 en 2008 alleen totalen vermeld.

** De huurverhoging Musea is opgenomen in cultuursubsidies 2009–2012 miv 2008.

Tabel 14.3 budgetflexibiliteit per operationele doelstelling (x € 1 000)

	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven	743 695	745 674	748 305	747 291	747 298
Totaal juridisch verplicht	700 402	642 904	643 004	642 719	642 719
Totaal bestuurlijk gebonden	43 293	102 770	105 301	104 572	104 579
Totaal niet juridisch of bestuurlijk gebonden					
<i>Bevorderen van de deelname van de burgers aan Cultuuruitingen</i>	<i>533 451</i>	<i>529 384</i>	<i>528 785</i>	<i>528 784</i>	<i>528 784</i>
Waarvan juridisch verplicht	519 885	519 885	519 885	519 885	519 885
Waarvan bestuurlijk gebonden	13 566	9 499	8 900	8 899	8 899
Waarvan niet juridisch of bestuurlijk gebonden					
<i>Behoud en Beheer Cultureel Erfgoed</i>	<i>175 102</i>	<i>181 148</i>	<i>184 378</i>	<i>183 365</i>	<i>183 372</i>
Waarvan juridisch verplicht	145 375	123 019	123 119	122 834	122 834
Waarvan bestuurlijk gebonden	29 727	58 129	61 259	60 531	60 538
Waarvan niet juridisch of bestuurlijk gebonden					
<i>Bibliotheken</i>	<i>35 142</i>	<i>35 142</i>	<i>35 142</i>	<i>35 142</i>	<i>35 142</i>
Waarvan juridisch verplicht	35 142				
Waarvan bestuurlijk gebonden		35 142	35 142	35 142	35 142
Waarvan niet juridisch of bestuurlijk gebonden					

Coalitieakkoord

In het coalitieakkoord zijn voor artikel 14 cultuur enveloppegelden gereserveerd. Het gaat om een bedrag van € 25 miljoen in 2008, oplopend tot indicatief € 100 miljoen in 2011. Vanaf 2010 is de oploep van deze middelen (met uitzondering van de middelen voor het Nationaal Historisch Museum) op de aanvullende post bij het ministerie van Financiën gereserveerd. De beleidsambities in deze begroting zijn uitgaande van deze indicatieve invulling geformuleerd.

Voor 2009 komt € 50 miljoen uit de enveloppe beschikbaar. Hiermee wordt in de volgende beleidsprioriteiten geïnvesteerd:

Tabel 14.4 Investeringen enveloppe cultuur

	2009	2010	2011	2012	2013
Mooier Nederland	6,0	10,2	12,0	12,0	12,0
Participatie	31,9	41,9	50,9	50,9	50,9
Sterke sector/Innovatie	12,9	18,5	18,3	18,3	18,3
Totaal	50,8	70,6	81,2	81,2	81,2

Toelichting:

Deze prioriteiten worden nader toegelicht bij de operationele doelstellingen.

De taakstelling (€ 50 miljoen) wordt ingevuld door een combinatie van maatregelen op terreinen waar privaat profijt is van kunst:

Tabel 14.5 Invulling taakstelling profijtbeginsel

	2009	2010	2011	2012	2013
Cultuurproducerende instellingen	5,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Actieplan cultuurbereik	13,7	13,7	13,7	13,7	13,7
Specifieke regelingen scholing en arbeidsparticipatie Kunsten	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1
Digitalisering		4,8	5,4	5,4	5,4
Restant taakstelling uit enveloppe		4,4	18,8	18,8	18,8
Totaal	20,8	35	50	50	50

Toelichting:

Een deel van de taakstelling wordt gedekt met middelen uit de cultuur-enveloppe.

De invulling van de taakstelling levert in 2009 € 0,8 miljoen meer op dan nodig. Deze middelen worden gereserveerd voor de frictiekosten cultuurnota.

14.3 Operationele beleidsdoelstellingen

14.3.1 Bevorderen dat burgers deelnemen aan een kwalitatief hoogwaardig, divers en onafhankelijk aanbod van kunsten door de aanwezigheid van dit aanbod te waarborgen

Motivering

De voorwaarden voor een bloeiend cultureel leven bestaan uit een vrij, kwalitatief hoogwaardig kunstleven en een brede deelname aan cultuur. Passief, als toeschouwer en actief, als beoefenaar, moeten zoveel mogelijk mensen betrokken worden bij culturele activiteiten.

Instrumenten

Basisinfrastructuur van culturele voorzieningen

De regering richt een basisinfrastructuur van culturele voorzieningen in. In de periode 2009–2012 verstrekt zij binnen deze basisinfrastructuur subsidies aan:

- Producerende instellingen (zoals theatergezelschappen, symfonieorkesten, internationale festivals, presentatie-instellingen voor beeldende kunst) zodat deze in staat zijn een hoogwaardig en divers aanbod te verzorgen. Ook de musea vallen onder de producerende instellingen. Voor de musea wordt verder verwezen naar paragraaf 14.3.2.
- Ondersteunende instellingen zoals sectorinstituten die voor disciplines als muziek, amateurkunst en vormgeving basistaken vervullen: (inter)nationale vertegenwoordiging en promotie, educatie, informatie en reflectie, inventarisatie, waardering en ontsluiting van erfgoed, documentatie en archivering, afstemming en coördinatie.
- Cultuurfondsen (Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten, Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, Fonds voor Cultuurparticipatie, Fonds voor de Letteren, Fonds voor de Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst, Mondriaan Stichting, Stimuleringsfonds voor Architectuur, Nederlands Fonds voor de Film).

Cultuursubsidies worden in de periode 2009–2012 voor het eerst volgens een nieuwe systematiek verdeeld. Deze nieuwe systematiek is ontwikkeld omdat de cultuursector en de Tweede Kamer de voorloper, de cultuur-

notaprocedure, onnodig ingewikkeld en te bureaucratisch vonden. De aanpassingen (Verschil Maken, Tweede Kamer, vergaderjaar 2005–2006, 28 989, nr. 22 en nr. 35) maken meer flexibiliteit mogelijk. In juni 2007 keurde de Eerste Kamer de hiervoor noodzakelijke wetswijziging goed (Eerste Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 30 847). In de nieuwe systematiek neemt de minister directe verantwoordelijkheid voor een basisinfrastructuur. Deze basisinfrastructuur bestaat voor een deel uit instellingen die een langjarig subsidieperspectief krijgen, gecombineerd met visitatie. Het gaat dan om rijksgesubsidieerde musea, orkesten, operagezelschappen, grote dansgezelschappen en sectorinstituten. Het overige deel van de basisinfrastructuur bestaat uit instellingen die een vierjaarlijkse subsidie ontvangen. Het gaat dan onder andere om theatergezelschappen, internationale festivals en presentatie-instellingen voor beeldende kunst. De nota Kunst van leven (Tweede Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 28 989, nr. 44) beschrijft de functies binnen de basisinfrastructuur. Instellingen die geen subsidie binnen de basisinfrastructuur ontvangen kunnen subsidie aanvragen bij de cultuurfondsen. In de nieuwe systematiek kunnen fondsen naast projectsubsidies ook vierjarige subsidies verstrekken. In 2008 is door fusie van een aantal podiumkunsthondsen het nieuwe Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten ontstaan. Voor alle disciplines in de podiumkunsten is er nu één loket. Ook zijn in 2008 in overleg met gemeenten en provincies verdere stappen voor de oprichting van het Fonds voor Cultuurparticipatie genomen. Dit fonds is in 2009 operationeel.

Overige instrumenten

- Geldstroom beeldende kunst en vormgeving
De huidige geldstroom beeldende kunst en vormgeving loopt eind 2008 af. De brief beleid beeldende kunst (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 28 989, nr. 61) bevat voorstellen voor een andere inzet van deze middelen met ingang van 2009. Doel van de maatregelen is een versterking van de relatie tussen productie en presentatie van het beeldend kunstaanbod en tussen aanbod en publiek. Het kabinet gaat uit van de kracht van gemeenten door van het rijksbudget voor hedendaagse beeldende kunst € 13,3 miljoen over te hevelen naar 35 steden. Een investering van € 2,5 miljoen in een landelijk gespreid netwerk van presentatie-instellingen geeft een impuls aan de ontwikkeling en presentatie van hedendaagse beeldende kunst.
- Participatie
De programma's «Cultuur en School» en het «Actieplan Cultuurbereik» krijgen in 2009 een vervolg in het tienpuntenplan cultuurparticipatie (Tweede Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 28 989, nr. 44, H. 1.3), onder meer door de oprichting van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Het fonds versterkt de positie van amateurkunst, cultuureducatie en volkscultuur. Verder komt er met ingang van het schooljaar 2008–2009 een cultuurkaart voor alle circa 900 000 scholieren in het voortgezet onderwijs. Aan de kaart is een tegoed gekoppeld van € 15 dat kan worden besteed aan culturele activiteiten. Daarnaast start het programma leesbevordering «Kunst van Lezen» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 200 VIII, nr. 161).
- Een sterke sector
De commissie cultuurprofijt heeft in 2008 zijn advies Meer draagvlak voor cultuur (www.cultuurprofijt.nl) uitgebracht. Het advies bevat voorstellen om het financieel en maatschappelijk draagvlak van culturele instellingen te vergroten. In zijn reactie op het advies (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 28 989, nr. 80) heeft de minister van

OCW aangegeven het advies op hoofdlijnen te zullen volgen. In 2009 werkt hij de voorstellen van de commissie in overleg met de sector uit tot concrete maatregelen.

- Internationaal cultuurbeleid en ruimte voor de top
Internationaal cultuurbeleid vormt een integraal onderdeel van het nationaal cultuurbeleid. Net als voor wetenschappers is voor kunstenaars spiegeling aan en inspiratie door het buitenland vanzelfsprekend. Bij internationaal cultuurbeleid draait het niet alleen om export, om vergroting van het eigen afzetgebied. Het gaat ook om internationale uitwisseling, om ontmoetingen, om een internationale programmering in Nederland. De regering zet gericht in op sectoren waarin Nederland internationaal sterk staat, zoals architectuur en vormgeving. Met de Vermeerprijs kunnen kunstenaars met uitzonderlijke prestaties hun talent verder ontwikkelen, bijvoorbeeld door internationale topopleidingen te volgen of speciale projecten op te zetten. De prijs wordt in 2009 voor het eerst uitgereikt.
- Innovatie
Eén van de accenten in de nota «Kunst van Leven» is innovatie. Het gaat daarbij aan de ene kant om nieuwe kansen voor kunsten, erfgoed, bibliotheken en media, die voortkomen uit digitale technologie, en aan de andere kant om de bijdrage van creatieve bedrijfstakken aan de innovatieve kracht van Nederland. Het potentieel van creativiteit en digitalisering wordt beter benut door meer samenhang te scheppen, binnen en buiten de culturele sector. Dit is de strekking van de adviezen van de commissie cultuurprofiel in zijn advies «Meer draagvlak voor cultuur». Een landelijke digitale infrastructuur voor de cultureel erfgoedsector wordt duurzaam ontwikkeld met behulp van subsidies, programma's en stimuleringsmaatregelen. Belangrijke speerpunten zijn de digitalisering en ontsluiting van (audiovisuele) collecties en archiefstukken en een betere dienstverlening, in lijn met de ontwikkeling van de in Nederland gehuisveste Europese digitale bibliotheek, *Europeana*. Ook wordt geïnvesteerd in toegepast ict-onderzoek gericht op ontsluiting en presentatie van collecties, gezamenlijk uitgevoerd door kennisinstellingen en erfgoedinstellingen. Ook het SCP doet onderzoek naar het gebruik van het digitale culturele aanbod. Er is aandacht voor vraagstukken rond digitale duurzaamheid en auteursrecht. Met het Programma voor de Creatieve Industrie bevorderen OCW en EZ de economische benutting van cultuur en creativiteit. Speerpunten zijn innovatie en ondernemerschap, de toegang tot kapitaal, marktontwikkeling, met name internationaal, de ontwikkeling van creatieve clusters en een zorgvuldige benutting van intellectueel eigendom. Tenslotte wordt geïnvesteerd in nieuwe media als kunstvorm, en in e-cultuurinstellingen die zich richten op talentontwikkeling, sectoroverstijgend experiment, onderzoek en vernieuwing: de zogenoemde «ontwikkelfunctie».

Tabel 14.6 Indicatoren			
Indicator	Basiswaarde 2006	waarde 2007	Streefwaarde 2009
1. Uitvoeringen gesubsidieerde podiumkunsten (incl. buitenland) Bron: Verslagen gesubsidieerde instellingen	17 002	17 369	16 500
2. Bezoeken gesubsidieerde podiumkunsten (incl. buitenland) Bron: Verslagen gesubsidieerde instellingen	4 058 689	4 029 518	4 000 000
3. Aantal Nederlandse Filmproducties Bron: Nederlandse Vereniging Bioscoopexploitanten (NVB)	29	20 07-01-2008	20–25
4. Marktaandeel publiek Nederlandse Film Bron: Nederlandse Vereniging Bioscoopexploitanten (NVB)	11%	14% 07-01-2008	12%
5. Percentage verzilverde waarde cultuurkaart Bron: uitvoerder cultuurkaart	–	–	70%
6. Culturele diversiteit: percentage bestuurders met cultureel diverse achtergrond Bron: RISBO, mei 2008	13,5% (2003)	15,1%	15%
7. ICB: aantal Nederlandse uitvoeringen podiumkunsten in het buitenland Bron: Verslagen gesubsidieerde instellingen	2 233	2 158	2000
8. ICB: aantal bezoeken aan Nederlandse uitvoeringen podiumkunsten in het buitenland Bron: Verslagen gesubsidieerde instellingen	856 331	698 117	650 000

Toelichting:

- Podiumkunsten (1,2): De vermelde aantallen hebben uitsluitend betrekking op de door OCW gesubsidieerde uitvoeringen in binnen- en buitenland. Vanaf 2009 worden in het overzicht ook de cijfers opgenomen van instellingen die een 4-jarig subsidie ontvangen van het NFPK+. Mede als gevolg van het selectiebeleid bij het fonds wordt een lichte daling van het aantal voorstellingen verwacht.
- Cultuurkaart (5): De indicator «besteding cultuurkaart» is het percentage van de rechten die de cultuurkaart geeft, dat daadwerkelijk verzilverd wordt. Streefwaarde 2009 gaat om schooljaar 2008/2009, dus het eerste schooljaar dat de cultuurkaart wordt ingevoerd.
- Culturele diversiteit (6). Een bestuur is cultureel divers als er ten minste één lid van bestuur of raad van toezicht van migranten origine is (westers en niet-westers tezamen, naar de definitie van het CBS).
- Internationaal cultuurbeleid (7,8): Het betreft hier uitsluitend de door OCW gesubsidieerde uitvoeringen van gezelschappen, ensembles en orkesten (exclusief voorstellingen gesubsidieerd door de cultuurfondsen).

14.3.2 Bevorderen dat burgers kennisnemen van het culturele erfgoed door het te behouden, te beheren en te ontsluiten

De komende jaren wordt een aantal acties in gang gezet om het bereik van cultureel erfgoed in Nederland te vergroten. De musea worden gratis toegankelijk gemaakt voor kinderen tot en met 12 jaar. Om hiervan een succes te maken zullen deze musea tevens aantrekkelijker gemaakt worden, ook voor het onderwijs. Er zal dan ook geïnvesteerd worden in vernieuwingen en dan vooral in vernieuwingen van de educatieve programma's.

Ten tweede wordt in Arnhem een Nationaal Historisch Museum opgericht, dat als doel heeft om het historisch besef bij een breed publiek te vergroten. Het Nationaal Historisch Museum zal een overzicht geven van de Nederlandse geschiedenis op basis van de canon. Voor het Nationaal Historisch Museum is in 2009 een rijksbijdrage van € 3 miljoen beschikbaar, oplopend tot € 12 miljoen in 2011 en verder.

Cultureel erfgoed (in de vorm van monumenten, cultuurlandschap en archeologie) en eigentijdse cultureel gedreven ontwerp prestaties (architectuur, stedenbouw, landschapsarchitectuur), dragen wezenlijk bij aan de ruimtelijke kwaliteit van Nederland: mooi, functioneel en duurzaam. We willen het eigentijds ontwerp en de zorgvuldige omgang met het cultureel erfgoed structureel versterken in het ruimtelijk relevant beleid en bij de uitvoering van rijksprojecten en programma's. Dit krijgt zijn beslag in de uitvoering van de interdepartementale nota Een Cultuur van Ontwerpen; Visie Architectuur en Ruimtelijk Ontwerp (2008), de modernisering van de monumentenzorg en in de verdere verankering van het belvederebeleid (2000–2009) bij publieke en private partijen. In het kader van het architectuurbeleid worden middelen uitgetrokken voor het versterken van de stedenbouw en het regionaal ontwerp (€ 0,5 miljoen in 2009 en 2 miljoen euro in 2010–2012), herbestemming en herontwikkeling van karakteristieke architectuur met een kennisprogramma en een impuls in de krachtwijken (€ 0,4 miljoen in 2009, € 0,65 miljoen in 2010 en € 2,0 miljoen in 2011 en 2012) en een laboratorium particulier opdrachtgeverschap (€ 0,3 miljoen in 2009 en € 0,75 miljoen in 2010). De Tweede Kamer wordt voor 1 januari 2009 geïnformeerd over de toekomst van het Belvederebeleid na 2009.

Behoud van monumentaal erfgoed blijft de aandacht vragen. Met het onderzoeksrapport «rapportage onderzoek naar de achterstand bij rijksmonumenten» van het bureau PRC (Tweede Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 30 800 VIII, nr. 65) is gerapporteerd over de toestand van de rijksmonumenten. Daaruit bleek dat de categorie kerkgebouwen verreweg de grootste subsidiebehoefte heeft en dat het huidige budget van het BRIM (Besluit rijkssubsidiëring instandhouding monumenten) daar niet op berekend is. In lijn met het regeerakkoord is het structurele subsidiebudget BRIM met de enveloppemiddelen verhoogd met een bedrag van € 2 miljoen in het jaar 2009 oplopend tot indicatief € 4 miljoen structureel vanaf het jaar 2011.

Door de Tweede Kamer is in het verleden aandacht gevraagd voor de zogenaamde groene monumenten. Deze rijksmonumenten (parken, buitenplaatsen enz.) zijn wel beschermd maar kunnen geen aanspraak maken op subsidie. Daardoor is bij deze categorie rijksmonumenten sprake van ernstig verval. De groene monumenten krijgen daarom toegang tot het BRIM. Hetzelfde geldt voor de archeologische monumenten, wel beschermd maar niet beheerd, met als gevolg degradatie van

belangrijk erfgoed. In de enveloppemiddelen is een budget gereserveerd van € 1 miljoen in 2009 oplopend tot indicatief € 4 miljoen structureel vanaf 2011.

Tenslotte wordt er in de periode 2008–2011 geld uitgetrokken voor ondersteuning van de monumentenzorg op de Nederlandse Antillen. Hiervoor is met het Nationaal Restauratiefonds een apart *revolving fund* opgericht. In de enveloppemiddelen is voor de genoemde periode een bedrag van jaarlijks € 2 miljoen gereserveerd.

Het borgen van de kwaliteit van de Nederlandse archieven is de doelstelling van het archiefbeleid van OCW. Voor archieven is in 2009 € 22 miljoen begroot, dit is exclusief de bekostiging van het Nationaal Archief, een agentschap van OCW (zie onder hoofdstuk 6.2 van de begroting OCW). Sinds 2002 zijn door archiefinstellingen stappen gezet op het gebied van publiekstoegankelijkheid, onder andere door digitalisering en de vorming van de regionale historische centra.

In elf provincies is door een fusie van het rijksarchief van de betreffende provincie met andere cultuurhistorische instellingen een regionaal historisch centrum (RHC) ontstaan. De hoogte van de bijdragen aan de RHC's is vastgelegd in de instellingsbesluiten voor de «gemeenschappelijke regelingen» die ten grondslag liggen aan de RHC's. Vernieuwing en verbetering van de toegankelijkheid is nodig om het bereik te vergroten. Ook de Taskforce Archieven, een tijdelijke organisatie met als partners het Nationaal Archief, Erfgoed Nederland en IPO en VNG, speelt een belangrijke rol bij het beter digitaal toegankelijk maken van archieven.

Het monumentenbeleid wordt uitgevoerd op basis van de Monumentenwet 1988 en het Besluit rijkssubsidiëring instandhouding monumenten (BRIM). Kern van de subsidieregeling is het wegnemen van het onderscheid tussen onderhoud en herstel en ervoor zorgen dat voor monumenten een zesjarig instandhoudingsplan wordt gemaakt. De regeling wordt in 2008 geëvalueerd. Het resultaat van de evaluatie zal in het najaar aan de Tweede Kamer worden toegezonden. Het kabinetsbeleid is sinds 1994 gericht op het inhalen van achterstanden. De plannen voor de modernisering van de monumentenzorg en de financiering daarvan worden begin 2009 aan de Tweede Kamer voorgelegd.

De wet op de archeologische monumentenzorg, waarmee het Verdrag van Valletta (Malta) in Nederland is ingevoerd, is per 1 september 2007 in werking getreden (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 29 259, nr. 33). De wet is gericht op de bescherming van archeologisch erfgoed in de bodem en de inpassing van erfgoed in ruimtelijke ontwikkelingen. Daarom is er geld vanuit het Rijk overgeheveld naar gemeenten met ingang van 1 januari 2008. Dit is vastgelegd in het bestuursakkoord met de VNG (juni 2007).

Aan 26 musea worden subsidies verstrekt zodat zij doorlopend in staat zijn een hoogwaardig en divers aanbod te garanderen. En zoals hiervoor vermeld wordt er geïnvesteerd in vernieuwingen, met name in educatieve activiteiten voor scholen.

Het nieuwe museale beleid biedt een helder kader voor de musea, opdat zij hun rol in de veranderende samenleving kunnen vervullen. De kern van de museale strategie vormt continuïteit in en beweging van de museale sector. (nota «Bewaren om te weeg te brengen», Tweede Kamer, vergaderjaar 2005–2006, 28 989, nr. 27 en de brief van de staatssecretaris aan de

Tweede Kamer, vergaderjaar 2005–2006, 28 989, nr. 33). In het kader van de «herijking cultuurnotasystematiek» (Verschil Maken) is de bekostiging van de museumsector herzien (zie 14.3.1 basisinfrastructuur).

Het project Beelden voor de Toekomst heeft tot doel om belangrijke delen uit de audiovisuele collecties van Beeld en Geluid, het Filmmuseum en het Nationaal Archief te conserveren en te digitaliseren en vervolgens beschikbaar te maken voor het algemeen publiek, de creatieve industrie en voor educatieve doeleinden. Vanuit het Fonds Economische Structuurversterking (FES) heeft het kabinet een bijdrage van € 154 miljoen beschikbaar gesteld. Van het project zijn in de periode 2014–2025 baten te verwachten tot een bedrag van € 64 miljoen die terugvloeien naar het FES. De verwachte ontvangsten zullen betrekking hebben op de verkoop en levering van audiovisueel materiaal, op betalingen voor auteursrechten en het gebruik van het audiovisueel materiaal door themakanalen en andere commerciële partijen.

Instrumenten

Archieven

- bekostiging Regionale Historische Centra;
- selectie van over te dragen archiefmateriaal;
- conserveren van archiefmateriaal;
- toegankelijk maken van archieven voor de gebruiker.

Mooier Nederland

- visie architectuur en ruimtelijk ontwerp (2009–2012);
- evaluatie Belvederebeleid (2008);
- verantwoording actieprogramma «Ruimte en Cultuur» (2008).

Monumenten en archeologie

- het beperkt aanwijzen van (archeologische) monumenten door Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM);
- het adviseren van lokale overheden door RACM;
- subsidie woonhuisrestauraties via het *revolving fund* van het Nationaal Restauratiefonds (NRF);
- subsidie instandhouding overige monumenten (geen woonhuizen) door RACM;
- beschikbaar stellen van hoogwaardige kennis door RACM;
- ondersteuning instituut Erfgoed Nederland.

Musea

- subsidie meerjarig, en visitatie (subsidieplan) van 26 musea;
- incidentele subsidies en vernieuwingsmiddelen;
- beschikbaar stellen van kennis;
- Nationaal Historisch Museum.

Beelden voor de Toekomst

- subsidies ten behoeve van conservering en digitalisering.

Tabel 14.7 Indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Streefwaarde peildatum 1	Streefwaarde peildatum 2
Aantal monumenten met een restauratie-achterstand Bron: RACM	33% 2005	17,1% 2007	10% 2010
Percentage van de bevolking dat eens in de 12 maanden een bezoek brengt aan een archief Bron: SCP	2,9% 1995	3% 2007	4% 2008
Percentage beschikbaar materiaal Nationaal Archief van het totaal Bron: Nationaal Archief	Totaal: 97% Digitaal: 1% 2007	Totaal: 97% Digitaal: 1% 2008	Totaal: 97% Digitaal: 1% 2009
Aantal bezoekers rijks gesubsidieerde musea Bron: SCP	5,2 miljoen 2007		6,0 miljoen 2009
Aantal 0–12 jarigen dat jaarlijks een museum bezoekt Bron: nog te bepalen		Nog te bepalen 2008	Nog te bepalen 2011
Aantal «in situ» bewaarde archeologische monumenten Bron: RACM	12 949 2005	12 690 2006	12 700 2009
Beelden voor de Toekomst			
uren video	0	78 400	137 200
uren audio	0	70 800	123 900
uren film	0	12 863	22 510
aantal foto's	0	1 657 143	2 900 000
Bron: jaarverslag consortium Beelden voor de Toekomst	2007	2010	2013

Toelichting:

Monumenten

Niet alle kosten voor restauratie komen voor subsidie in aanmerking. De rijksbijdrage aan de restauraties van rijksmonumenten bedraagt de afgelopen jaren circa 50 procent van de subsidiabele kosten.

Archieven

Het aanbod van het Nationaal Archief en de regionale historische centra groeit jaarlijks door het overdragen van archiefmateriaal. Het percentage beschikbaar materiaal zegt iets over de toegankelijkheid van de archieven. Het streven is dit percentage tenminste constant te houden.

Musea

Het aantal bezoeken aan rijks gesubsidieerde musea is een onderdeel van de prestatieafspraken die met de betreffende musea worden gemaakt. Gezien de andere functies die een museum heeft, naast de publieksfunctie, geeft dit slechts een beperkt beeld van de prestaties van musea. In 2011 is het aantal bezoeken van kinderen in de leeftijd tot en met 12 jaar met 30% toegenomen ten opzichte van 2008. Om de bezoeken van 0–12-jarigen te volgen wordt in 2008 een nulmeting opgezet. Op basis van deze nulmeting zal het streefpercentage in de begroting 2009 definitief worden vastgesteld.

Archeologie

In het licht van de doelstelling om het bodemarchief te behouden zal het aantal «in situ» bewaarde archeologische monumenten de komende jaren qua streefwaarde in ieder geval hetzelfde aantal moeten bedragen als in 2006. In welke mate dit aantal feitelijk toe- of afneemt is moeilijk te zeggen. Dit hangt enerzijds sterk af van het aantal nieuwe archeologische monumenten dat wordt gevonden en anderzijds van de noodzaak c.q. onvermijdelijkheid tot opgraving van deze monumenten.

Beelden voor de Toekomst

Jaarlijks zal het Consortium Beelden voor de Toekomst in het jaarverslag een opgave doen van het aantal uren materiaal dat is geconserveerd en gedigitaliseerd.

14.3.3 Mensen toegang bieden tot een kwalitatief hoogwaardig, multimediaal toegankelijk stelsel van openbare bibliotheken

Motivering

De vernieuwing van de openbare bibliotheken tot een centrale, actuele publieke voorziening in de kennissamenleving draagt bij tot een bloeiend cultureel leven. De bibliotheekvernieuwing is in de afgelopen jaren op twee manieren gebeurd:

- Inhoudelijke vernieuwing van bibliotheekdiensten (onder andere via ICT), c.q. van de informatieve educatieve en culturele kernfuncties;
- Stelselversterking: bestuurlijke schaalvergroting & netwerkvorming, uitbouw van kwaliteitszorg (INK) en het HRM-beleid, herpositionering ondersteunende instellingen op provinciaal niveau (PSO's).

In 2008 loopt de eerste fase van de vernieuwingsoperatie (2002–2008) bij de openbare bibliotheken ten einde. In overleg met de Tweede Kamer (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 28 330, nr. 26), IPO en VNG is besloten tot voortzetting van de vernieuwingsoperatie, omdat de drie overheidslagen het grote sociaal-culturele belang van de openbare bibliotheek blijvend onderschrijven. In de tweede fase (2009–2012) zal het accent sterk op de inhoudelijke vernieuwing komen te liggen. Over de opzet van de operatie in de periode 2009–2012 wordt najaar 2008 besloten, waarover de Kamer aansluitend geïnformeerd zal worden. Deze besluitvorming is onder andere gebaseerd op een aantal rapportages. Het betreft onder meer de eindrapportage van de «stuurgroep bibliotheken» (inclusief een onderzoek van het SCP naar de toekomst van de bibliotheek in 2015) en adviezen van de Raad voor Cultuur over de bibliotheekvernieuwing 2009–2012. Verdere ontwikkeling van de landelijke digitale bibliotheek vormt vrijwel zeker een prioriteit.

Instrumenten

- subsidies:
  - subsidie aan de VOB voor het uitvoeren van de besteltaken;
  - subsidies voor de bibliotheekinnovatie;
  - subsidies voor leesvoorziening blinden en slechtzienden.
- monitoring en evaluatie van processen en instellingen.
- bestuurlijk overleg en daaruit voortvloeiende afspraken met IPO en VNG.

Keuzes omtrent de instrumentatie zijn verder afhankelijk van bovengenoemde besluitvorming; de «stuurgroep bibliotheken» en de Raad voor Cultuur adviseren een platform voor bibliotheekinnovatie.

Tabel 14.8 Indicatoren	
Indicator	Basiswaarde 2007
Loket aangepast lezen – aantal ingeschreven lezers Bron: VOB	31 165
Loket aangepast lezen – uitleningen algemene lectuur brailletitels Bron: VOB	6 819
Loket aangepast lezen – uitleningen algemene lectuur gesproken boeken Bron: VOB	1 037 858

Toelichting:

Sinds de integratie van de blindenbibliotheken in het stelsel van openbare bibliotheken zijn omtrent het gebruik van deze voorziening (landelijk loket aangepast lezen) goede gebruiksindicatoren beschikbaar. De belangrijkste hiervan worden hier gepresenteerd. Omdat op deze indicatoren niet is te sturen zijn hiervoor geen streefwaarden opgenomen.

14.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 14.9 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid				
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
Effectenonderzoek ex post	Evaluatie van het Besluit rijks-subsidiëring instandhouding Monumenten (BRIM)	OD (14.3.2)	2009	
Overig evaluatieonderzoek	Internationale positie van de Nederlandse cultuur (i.c. DMA)	OD (14.3.1)	2008 2009	
	Evaluatie aanvraag-procedure Verschil Maken	OD (14.3.1)	2009	
	Onderzoek arbeidsmarkt alumni kunstvakonderwijs	OD (14.3.1)	2008 2009	

ARTIKEL 15. MEDIA

15.1 Een divers media-aanbod

Omschrijving

Het mediabeleid van de overheid richt zich op radio, kranten, opiniebladen, journalistieke en culturele uitingen via internet en, uiteraard, televisie. Deze media spelen een prominente rol in de samenleving. Media zijn een bron van kennis en informatie, het zijn podia voor het democratisch debat. Media geven onze cultuur vorm, zowel in internationaal perspectief, als nationaal, lokaal en binnen groepen met een bepaald levensbeschouwelijk of maatschappelijk interessegebied. Tenslotte zijn media dragers van kunst en vermaak: verhalen, drama, muziek, documentaires, enzovoorts.

Omdat media bovengenoemde democratische en culturele functies vervullen, is het belangrijk dat media redactioneel onafhankelijk zijn van overheden, culturele instellingen, bedrijven en andere belangenpartijen. Cruciaal is ook dat media de diversiteit aan opvattingen en interesses binnen de bevolking weerspiegelen en dat zij kwaliteit hoog in het vaandel dragen. Tot slot moet dit diverse media-aanbod onder handbereik zijn voor iedereen, jong en oud, stad en land, rijk en arm. Deze vier publieke belangen – onafhankelijkheid, verscheidenheid, kwaliteit en toegankelijkheid – waarborgt de overheid.

Het merendeel van het media-aanbod komt op de markt tot stand, maar de bovengenoemde publieke belangen zijn daarbij niet vanzelfsprekend verzekerd. Zelfs nu door digitalisering het aantal distributiekanaal toeneemt, blijft «publieke» audiovisuele programmering («content») schaars. Bovendien is op veel deelmarkten sprake van concentratie van marktmacht in handen van enkele mediabedrijven. Dit is een risico voor de verscheidenheid en de toegankelijkheid van het aanbod en daarom intervenueert de overheid. Ook beschermt de overheid burgers, in het bijzonder minderjarigen, tegen mogelijke schadelijke effecten van media.

Om effect te sorteren, strekt het mediabeleid zich uit over de volle breedte van het medialandschap. Grofweg valt het beleid in zeven onderdelen uiteen:

1. Financiering en wetgeving voor publieke omroepen. De rijksoverheid financiert de landelijke publieke omroep; provincies de regionale omroepen en gemeenten de lokale omroepen. Voor alle publieke omroepen stelt de Mediawet globale eisen aan de organisatie en aan het programma-aanbod.
2. Wetgeving voor commerciële omroep. Eisen aan commerciële radio hangen samen met de uitgifte van etherfrequenties. Eisen aan commerciële televisie vloeien voornamelijk voort uit Europese richtlijnen op het gebied van audiovisuele media en interne markt en gaan onder andere over reclame en bescherming van minderjarigen, en over het aandeel Europees en onafhankelijk product. Dit laatste geldt overigens voor alle omroepen, net als regels over ondertiteling voor doven en slechthorenden.
3. Wet- en regelgeving voor de distributie van elektronische media. De Mediawet regelt onder meer de verplichte doorgifte van publieke kanalen via de kabel en inspraak van burgers bij de samenstelling van het basispakket. Ook de Telecommunicatiewet bevat bepalingen die relevant zijn voor (elektronische) mediadistributie, zoals toezicht op tarieven en de openheid van netwerken voor derden.
4. Financiële steun voor dagbladen, voor opinieweekbladen en voor

- journalistiek en meningsvorming op internet. Hiervoor bestaan de subsidieregelingen van het Stimuleringsfonds voor de Pers en van Stichting Kennisland (Digitale Pioniers).
5. Wetgeving die concentratie op mediamarkten tegengaat.
  6. Aanmoedigen van zelfregulering door media. Voorbeelden zijn de Kijkwijzer van het Nederlands Instituut voor Classificatie van Audiovisuele Media (NICAM), de Reclame Code en de Raad voor Journalistiek. De Mediawet verplicht publieke en commerciële omroepen die mogelijk schadelijk materiaal willen uitzenden zich aan te sluiten bij het NICAM en de Nederlandse Reclame Code. Voor het overige is deelname aan zelfregulering vrijwillig.
  7. Bescherming en educatie van mediagebruikers, in het bijzonder jongeren en hun ouders.

Verantwoordelijkheid van de minister De minister van OCW heeft specifieke zorg voor het stelsel van landelijke, regionale en lokale publieke omroepen en de wet- en regelgeving op dat terrein. Hij is tevens verantwoordelijk voor de financiering van de landelijke publieke omroep, de wereldomroep en enkele andere aan de omroep verbonden instellingen. Sinds 1 januari 2006 is de verantwoordelijkheid voor de financiering van de regionale omroep overgedragen aan de provincies. De gemeenten zijn verantwoordelijk voor de financiering van lokale omroep. De minister van OCW is verder verantwoordelijk voor het Stimuleringsfonds voor de Pers, dat steun verleent aan dagbladen, opinieweekbladen en internetjournalistiek. Ook is hij verantwoordelijk voor tijdelijke subsidies aan diverse non-profit initiatieven op het terrein van de media (uit het budget subsidies mediabeleid). De minister van OCW is tot slot verantwoordelijk voor naleving van de Mediawet en het Mediabesluit door de diverse publieke en commerciële media. Het toezicht op de naleving wordt uitgevoerd door het Commissariaat voor de Media. De minister van OCW is, afgezien van naleving van de Mediawet, *niet* verantwoordelijk voor de vorm en inhoud van het media-aanbod. Dat zijn de omroepen, de pers en andere aanbieders zelf. Op deze manier is redactionele onafhankelijkheid van media tegenover de overheid beschermd.

Externe factoren Het Nederlandse overheidsbeleid is slechts één van de factoren die het medialandschap beïnvloeden. Andere belangrijke invloeden zijn technologische innovaties, met name op het gebied van digitalisering, Europese regels en aanbevelingen, economische trends als diversificatie en concentratie van mediabedrijven en veranderingen binnen de reclamemarkt. Daar komt nog bij dat de wijze waarop mensen met media omgaan ook ingrijpend verandert, om tal van redenen. Vanwege deze veelheid aan invloeden kan de overheid slechts verantwoordelijkheid dragen voor het systeem van financiering en regulering van media. De overheid is niet verantwoordelijk voor de uitkomst: het aanbod en het gebruik van media. Dit geldt eens te meer omdat de overheid zich niet mengt in de inhoud, in verband met de vrijheid van meningsuiting (neergelegd in artikel 7 van de Grondwet). In het vervolg van deze begroting zijn niettemin gegevens opgenomen over aanbod en gebruik van media. Zoals aangegeven kunnen deze niet als een direct gevolg van het mediabeleid beschouwd worden. Ze geven wel een indicatie of de doelen van dit beleid gerealiseerd worden.

Tabel 15.1 Indicatoren			
Prestatie-indicator	Basiswaarde peildatum	Waarde 2007	Streefwaarde peildatum 1
1a. Aantal Nederlandstalige televisiekanalen	19	19	p.m.
1b. Aantal Nederlandstalige radiokanalen	21	20	p.m.
<i>Bron: Commissariaat voor de media (monitor mediaconcentratie)</i>	2005		
2. Bereik landelijke publieke televisie	85%		85%
<i>Bron: Stichting Kijkonderzoek</i>	2003		
3. Aantal redactioneel zelfstandige dagbladen	24	22	p.m.
<i>Bron: Persmediamonitor</i>	2006		
4. Dagbladconcentraties (maximum % oplagemarkt)	33%	27%	35% (Max)
<i>Bron: HOI-online.nl</i>	2006		2009
5. Distributie elektronische media in huishoudens			
– % met kabelaansluiting	88,5%	86%	p.m.
– % digitale kabel		18%	p.m.
– % digitale ether	3,7%	5%	p.m.
– % satelliet	10,1%	11%	p.m.
– % IPTV (televisie via internet)	1,7%	2%	p.m.
<i>Bron: TNO</i>	2006		

Toelichting:

1. Het aantal radio- en televisiekanalen voor het Nederlandse publiek is een grove indicator voor de diversiteit van de audiovisuele media. In dit overzicht staan de landelijke algemene zenders, met uitzondering van digitale themakanalen.
2. Het maatschappelijke effect van de publieke omroep hangt mede af van het aantal mensen dat kijkt en/of luistert. Gezien de vele commerciële alternatieven en de digitalisering zijn *marktaandeelen* van de publieke radio en televisiezenders hiervoor een minder goede indicator. In plaats daarvan is *het weekbereik* genomen: het percentage mensen (boven de 6 jaar) dat per week minimaal 15 minuten aaneengesloten heeft gekeken naar de publieke televisie. Gezien de ontwikkelingen binnen de media is een hogere streefwaarde dan de huidige realisatiewaarde niet reëel. Deze streefwaarde maakt onderdeel uit van de prestatieovereenkomst 2008–2010 tussen de landelijke publieke omroep en de minister van OCW.
3. Het aantal redactioneel zelfstandige kranten is een grove indicator voor de diversiteit van de pers. Na de fusie van het Algemeen Dagblad met 7 regionale dagbladen is het aantal titels gedaald naar 22 in 2007. Voor de streef- en realisatiewaarden worden de gratis kranten niet meegeteld.
4. Om diversiteit van de meningsvorming te beschermen, gaat wetgeving mediaconcentratie (door fusies en overnames) tegen. Hiertoe mag het marktaandeel per dagbladonderneming na overname(s) nooit meer dan 35% bedragen. In 2007 had de grootste uitgever een marktaandeel van 27%.
5. Concurrentie tussen en op distributienetwerken is gunstig voor toegankelijkheid: zowel eindgebruikers als aanbieders van inhoud hebben meer te kiezen en de prijzen voor distributie worden door-

gaans lager. In 2007 is de kabel nog steeds het dominante netwerk voor de distributie van televisie en ether het belangrijkste voor radio.

15.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 15.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 15x (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	886 708	881 561	867 091	885 892	874 226	878 633	883 881
Programma-uitgaven	783 452	868 377	867 837	886 638	874 972	879 379	883 881
<i>Bevorderen dat alle burgers toegang hebben tot een kwalitatief hoogwaardig, onafhankelijk en pluriform media-aanbod</i>	776 998	863 278	863 491	882 292	872 628	877 035	881 537
• Financiering publieke omroep	760 984	846 434	846 559	865 360	855 696	860 103	864 605
• Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties	16 014	16 844	16 932	16 932	16 932	16 932	16 932
<i>Programmakosten overig</i>	6 454	5 099	4 346	4 346	2 344	2 344	2 344
• Overige uitgaven (geen Mediawet)	6 454	5 099	4 346	4 346	2 344	2 344	2 344
Ontvangsten	251 225	240 787	231 634	235 970	197 718	197 718	197 718

Coalitieakkoord

In het coalitieakkoord zijn voor artikel 15 Media enveloppegelden gereserveerd. Het gaat om een bedrag van € 50 miljoen in 2008, oplopend tot indicatief € 100 miljoen in 2011. Vanaf 2010 is de oploop op de aanvullende post bij Financiën gereserveerd. De beleidsambities in deze begroting zijn uitgaande van deze indicatieve invulling geformuleerd. Voor 2009 komt € 50 miljoen uit de enveloppe beschikbaar. Hiermee wordt de volgende maatregel voorzien:

- herstel van de programmering van de landelijke publieke omroep en dekking van de tekorten op hun begroting (zie OD 1 «Bevorderen dat alle burgers toegang hebben tot een kwalitatief hoogwaardig, onafhankelijk en pluriform media-aanbod»)

Deze maatregel wordt nader toegelicht bij de operationele doelstellingen

Tabel 15.3 Budget flexibiliteit per operationele doelstelling (x € 1 000)					
	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)	863 491	882 292	872 628	877 035	881 537
Totaal juridisch verplicht	863 491	882 292	872 628	877 035	881 537
Totaal bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
Totaal niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
<i>Bevorderen dat alle burgers toegang hebben tot een kwalitatief hoogwaardig, onafhankelijk en pluriform media-aanbod</i>	863 491	882 292	872 628	877 035	881 537
• Juridisch verplicht	863 491	882 292	872 628	877 035	881 537
• Bestuurlijk gebonden					
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden					

15.3 Operationele beleidsdoelstelling

15.3.1 Bevorderen dat alle burgers toegang hebben tot een kwalitatief hoogwaardig, onafhankelijk en pluriform media-aanbod.

Motivering

Uitgaand van het algemene doel van mediabeleid, legt het kabinet de komende jaren het accent op drie terreinen. Ten eerste bevordert het kabinet goede en gevarieerde radio en televisie. Hier ligt vooral een taak voor de landelijke publieke omroep. Hij krijgt meer geld, er komen nieuwe spelregels voor zijn multimediale taak, de raad van bestuur behoudt de regie en de regels voor erkenning van omroepen veranderen. Commerciële televisie zal profiteren van een soepeler reclameregime. Daartegenover staat een verbod op het uitzenden van alcoholreclame op radio en televisie tussen 6.00 uur en 21.00 uur, met het oog op minderjarigen. Ten tweede wil het kabinet bijdragen aan een levendig journalistiek klimaat. Steun voor de geschreven pers is daarbij niet het enige instrument. Het gaat ook om stimulansen voor kwaliteit van journalistiek via radio, televisie en internet. Ten derde hecht het kabinet er aan dat de jeugd bewust omgaat met media. Het gaat dan zowel om het positieve gebruik van media – voor informatie, discussie en expressie – als om weerbaarheid tegenover mogelijk schadelijke inhoud. Dit vergt ook deelname van mediaorganisaties aan de Kijkwijzer en zelfregulering via gedragscodes.

Instrumenten

Publieke omroep

- De publieke omroep wordt vanuit de mediabegroting gefinancierd. Vanaf 2008 is de rijksomroepbijdrage structureel verhoogd met € 50 miljoen. Dit bedrag is bestemd voor het herstel van de programmering van de landelijke publieke omroep en voor de dekking van de tekorten op hun begroting. Vanaf 2011 is er eveneens € 50 miljoen gereserveerd om de rijksomroepbijdrage op te kunnen hogen. Deze middelen zijn bestemd voor de kwaliteit en vernieuwing van het aanbod. Er komt een bedrag van € 15 miljoen beschikbaar voor Nederlands drama. Deze toename tot indicatief € 100 miljoen is verder voor de cross-mediale programmaontwikkeling en verbetering van het bereik onder jeugd en jongeren.
- De minister van OCW heeft voor de periode 2008–2010 meerjarige afspraken over de prestaties van de landelijke publieke omroep gemaakt (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 200 VIII, nr. 36). Daaronder vallen afspraken over de besteding van de extra middelen en cultureel aanbod.
- In 2008 zijn er nieuwe spelregels voor de multimediale activiteiten van de publieke omroep bijgekomen, die ook gelden voor lokale en regionale omroepen. De nieuwe Mediawet 20.. die dit regelt is in behandeling bij de Eerste Kamer (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 356 VIII, nr. 2)
- Het jaar 2008 stond in het teken van de uitwerking van de Erkenningwet. Deze wet verandert de regels voor erkenning en financiering van de afzonderlijke omroepen, die samen de landelijke publieke omroep vormen. Voor 2009 moet de behandeling van deze Erkenningwet zijn afgerond. Met mijn brief van 29 april 2008 heb ik de Tweede Kamer geïnformeerd over de varianten voor de financiering van de omroepen (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 200 VIII, nr. 174).
- Het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties bevordert de ontwikkeling en productie van artistiek hoogwaardige

culturele programma's van de publieke landelijke en regionale omroep. Het doel en de functie van het fonds wordt in 2009 geëvalueerd.

- In 2009 wordt de visitatie van de landelijke publieke omroep en de wereldomroep afgerond. De visitatiecommissie beoordeelt hoe de publieke omroep zijn taak heeft vervuld tussen 2005 en 2010 en schenkt daarbij aandacht aan de programmering, het bereikte publiek, de organisatie en de financiering. De visitaties en evaluaties vormen de opmaat voor de nieuwe concessieperiode van de landelijke publieke omroep (2010–2015) en de verlening van erkenningen aan omroepverenigingen in 2010. Onder andere op basis van deze visitaties en evaluaties vindt een beleidsdoorlichting artikel 15 plaats.
- Eind december 2008 lopen de convenanten tussen de vier grote steden en de overheid af die de afgelopen acht jaar ten grondslag hebben gelegen aan het multiculturele publieke radiostation FunX en televisieproducent MTNL. In juni 2008 heeft het bestuurlijk overleg met de vier grote steden over voortzetting plaatsgevonden. In het najaar van 2008 zullen de nieuwe convenanten worden afgesloten.

Commerciële omroep

- In de nieuwe Mediawet 20..zijn de reclameregels voor commerciële omroepen verruimd. Voor reclame op alcohol gelden beperkingen.

Pers en journalistieke producties

- Met behulp van jaarlijks onderzoek door het Commissariaat voor de Media volgt de minister de ontwikkeling van diversiteit en concentratie in de media.
- Het Stimuleringsfonds voor de Pers stimuleert de pluriformiteit van de pers, voor zover die van belang is voor de informatie en opinievorming. Als gevolg van digitalisering en convergentie gaat persbeleid vooral over de pluriformiteit van journalistieke *content*. De functies nieuws, informatievoorziening, opinie en debat worden op allerlei manieren vervuld, op tal van platforms. Het beleid sluit bij deze trend aan.

Bewust mediagebruik

- De overheid rekent het tot haar taak kinderen en jongeren te beschermen tegen een overdaad aan seks en geweld op televisie. De overheid stimuleert dat zij zich kritisch, actief en bewust kunnen bewegen in onze samenleving waarin de invloed van media moeilijk overschat kan worden.
- Het mediawijsheidexpertisecentrum gaat kinderen, (groot)ouders, opvoeders en leerkrachten helpen actief en verstandig gebruik te maken van media. In 2008 is het centrum gestart met onder meer online dienstverlening via de site www.mediawijsheidkaart.nl. In 2009 moet de organisatie echt staan en wordt de service uitgebreid met fysieke loketten bij «Beeld en Geluid» en de bibliotheken. Er komt een publiekscampagne mediawijsheid en de samenwerking tussen partijen die actief zijn met mediawijsheid wordt bevorderd. Het budget voor het mediawijsheid expertisecentrum loopt op tot minimaal € 1 miljoen in 2010. Met de kabinetsbrief van 18 april 2008 is de Tweede kamer geïnformeerd over veilig mediagebruik en media-aanbod (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 434, nr. 1).
- Media, zowel publiek als commercieel, worden gestimuleerd maatschappelijke verantwoordelijkheid te nemen. In de vorm van zelfregulering kunnen bestaande gedragscodes worden verbeterd en nieuwe geïnitieerd.

Tabel 15.4 Indicatoren			
Prestatie-indicator	Basiswaarde peildatum	Waarde 2007	Streefwaarde peildatum 1
1. Waardering publieke omroep: % mensen dat uitzendingen betrouwbaar vindt <i>Bron: Nederlandse Publieke Omroep</i>			75% 2009
2. Onderscheidende programmering publieke televisie: % zendtijd informatie en jeugd <i>Bron: Stichting Kijkonderzoek</i>		75%	75% 2009
3. Aantal culturele documentaires regionale omroep <i>Bron: Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties</i>	40 2007		2009
4. Bekendheid Kijkwijzer <i>Bron: Nederlandse Instituut voor Classificatie van Audiovisuele Media</i>		86%	80% 2009
Deze 4 indicatoren zijn pas vanaf 2008 in de begroting opgenomen, zodat nog niet voor alle indicatoren een waarde van 2007 bekend is.			

Toelichting:

1. De publieke omroep onderzoekt of het Nederlandse publiek zijn aanbod onderscheidend vindt. De belangrijkste dimensie hierin is of de kijkers de uitzendingen van de publieke omroep betrouwbaar vinden.
2. Het onderscheidende karakter van het publieke aanbod laat zich verder aflezen uit de verdeling van televisiezendtijd over de diverse genres. De publieke omroep bracht aanzienlijk meer informatie en programma's voor de jeugd: 77% van de publieke zendtijd, tegenover een streefwaarde van 75%. Deze gegevens worden alleen geproduceerd door de Stichting Kijk Onderzoek (SKO). Omdat SKO voor de branche werkt, volgt de indeling in genres ook de behoeften en gebruiken in de mediawereld. Zij kunnen daardoor niet één op één worden vergeleken met de rapportage over naleving van de wettelijke programma-voorschriften ten behoeve van het Commissariaat voor de Media.
3. Het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties ontvangt vanaf 2008 € 500 000 extra subsidie voor culturele programmering door regionale omroepen. Hiervoor worden per jaar extra documentaires gemaakt boven de documentaires, die de regionale omroep nu al produceert.
4. De Kijkwijzer is een belangrijk hulpmiddel voor bewust mediagebruik door kinderen en hun opvoeders. Pictogrammen geven informatie over de inhoud van het mediaproduct en er is een indicatie opgenomen vanaf welke leeftijd de inhoud niet schadelijk is. De leeftijdsgrenzen zijn bovendien bepalend voor het uitzendtijdstip van programma's op televisie. Het streven is dat 80% van de Nederlandse bevolking bekend is met de Kijkwijzer. In 2007 is dit streefcijfer ruimschoots gehaald met 86%.

15.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 15.5 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid				
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	Beleidsdoorlichting art. 15	OD 1	A: 2009 B: 2010	
Evaluatieonderzoek	Visitatie landelijke publieke omroep	OD 1	A: 2007 B: 2009	
Evaluatieonderzoek	Visitatie wereldomroep	OD 1	A: 2007 B: 2009	
Overig evaluatieonderzoek	Evaluatieonderzoek Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties	OD 1	A: 2008 B: 2009	

ARTIKEL 16. ONDERZOEK EN WETENSCHAPSBELEID

16.1 Algemene beleidsdoelstelling: het scheppen van een internationaal concurrerende onderzoeksomgeving die onderzoekers uitdaagt tot optimale wetenschappelijke prestaties en die goed aansluit op maatschappelijke behoeften.

Omschrijving

Door te zorgen dat de omvang, het vernieuwende vermogen en de kwaliteit van het publiek gefinancierde Nederlandse onderzoek op peil zijn, kan het onderzoeksbestel goed en doelmatig functioneren binnen de maatschappij. Daarom wordt bevorderd dat wetenschap en wetenschappers van hoog niveau zijn, dat er voldoende ruimte is voor onafhankelijk en vernieuwend wetenschappelijk onderzoek, en dat de wetenschap kan bijdragen aan ontwikkelingen in het hoger onderwijs en aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken.

Het Nederlandse onderzoeksstelsel in zijn totaliteit (publiek en privaat) bestaat uit een verscheidenheid van instellingen en organisaties, die in het stelsel elk hun eigen functie hebben. Dit varieert van het uitvoeren van fundamenteel onderzoek tot ontwikkelingswerk op alle terreinen van wetenschap.

De minister zet een aantal instrumenten in om deze algemene doelstelling te halen. De instrumenten sluiten aan bij de strategische beleidsvisie. Deze beleidsvisie is te vinden in de beleidsnotitie «Het Hoogste Goed», de strategische agenda voor het hoger onderwijs-, onderzoek en wetenschapsbeleid (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 1 en Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 17)

Verantwoordelijkheid van de minister

De minister is verantwoordelijk voor:

- Het scheppen van voorwaarden voor het doelmatig functioneren van een aantal wetenschappelijke instellingen, waaronder onderzoeksorganisaties en wetenschappelijke bibliotheekinstellingen. Deze instellingen nemen binnen het onderzoeksbestel zowel eigenstandig als in relatie tot de universiteiten en bedrijven een belangrijke plaats in;
- Het vernieuwende vermogen en de kwaliteit van het Nederlandse onderzoek en van de onderzoeksfaciliteiten;
- De coördinatie van het wetenschapsbeleid in nationale en internationale context;
- Het toezicht op een efficiënte inzet van de middelen en op voldoende kennisdiffusie naar de maatschappij.

Externe factoren

- effect van de arbeidsmarktsituatie op de aantrekkingskracht van een wetenschappelijke functie;
- de nationale en internationale loopbaanmogelijkheden in het onderzoeksbestel voor (jonge) talentvolle mensen;
- de mate waarin prioriteitskeuzen in het onderzoek aansluiten bij internationale ontwikkelingen in de wetenschap en bij de maatschappelijke vraag naar kennis.

De minister kan deze factoren slechts beperkt beïnvloeden, maar is er bij het halen van de beleidsdoelstellingen wel afhankelijk van.

Tabel 16.1 Indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Waarde	Streefwaarde
1. Internationale wetenschappelijke kwaliteit op basis van de relatieve Nederlandse citatiescore (mondiale gemiddelde = 1) Bron: NOWT/CWTS	1,26 (= mondiaal top-3) peildatum: 2000–2003	1,34 (= mondiaal top-3) peildatum: 2003–2006	Behorende tot de top-3 mondiaal
2. Wetenschappelijke productiviteit (aantal wetenschappelijke publicaties per onderzoeker in de publieke sector) Bron: NOWT/CWTS	0,95 peildatum: 2000–2003	1,44 peildatum: 2006	Top-5 positie binnen de EU
3. Promotiegraad (aantal promoties per 1000 personen in de leeftijdsgroep 25–34 jarigen) Bron: VSNU (aantallen promoties) en CBS (leeftijdsgroep)	0,95 peildatum: 2000	1,48 peildatum: 2006	Verhoging relatief aantal promoties moet leiden tot een betere positie binnen de EU

Toelichting:

De relatie tussen de beleidsinzet en de waarden van de indicatoren is een indirecte, de resultaten zijn in afgeleide zin het resultaat van de voorwaarden die de overheid creëert voor het functioneren van wetenschappelijke instellingen en onderzoekers die in dienst zijn van die instellingen. In die zin zeggen de indicatoren slechts in globale zin iets over de doeltreffendheid van het overheidsbeleid. Daarnaast zijn de resultaten van wetenschappelijk onderzoek veelal onvoorspelbaar en moet er met doorlooptijden van soms vele jaren rekening worden gehouden, vooral waar het gaat om citaties naar wetenschappelijke publicaties. De overheidsnota «Onderzoekstalent op waarde geschat» (Tweede Kamer, vergaderjaar 2005–2006, 30 300 VIII, nr. 11) constateert dat het relatief aantal promoties in Nederland tot de laagste van Europa behoort. Doel is daarom het promoveren aantrekkelijker te maken en als gevolg daarvan het aantal promoties te verhogen. De combinatie van aantallen promoties in relatie tot de omvang van de relevante leeftijdsgroep (25–34 jarigen) laat vanaf 2000 een toename van de promotiegraad zien.

Voor de indicatoren die betrekking hebben op de citatiescore (een positie in de mondiale top-3) en de wetenschappelijke productiviteit (een positie in de top-5 van de EU) gaat het om het handhaven van de zeer goede prestatie die in internationaal perspectief is bereikt. Uit het laatste rapport van het Nederlands Observatorium van Wetenschap en Technologie (Wetenschaps- en Technologie- Indicatoren 2008) blijkt dat Nederland bij de wereldtop behoort wat betreft citatiescores en tot de Europese top wat betreft productiviteit (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 25).

16.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 16.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 16 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	1 041 683	972 312	999 530	994 023	935 617	947 939	934 331
Waarvan garantieverplichtingen	56 036	56 036	56 036	0	0	0	0
Totale uitgaven (programma + apparaat)	971 918	1 024 778	1 110 504	1 038 763	1 002 248	1 001 582	997 715
Programma-uitgaven	968 716	1 021 357	1 107 222	1 035 549	999 333	998 667	994 800
<i>Zorgen voor een voldoende toerusting van het onderzoeksstelsel</i>							
• NWO	311 117	315 610	312 949	303 564	303 564	303 564	303 564
• KNAW	90 182	91 747	90 445	87 720	87 720	87 720	87 720
• Koninklijke Bibliotheek (KB)	42 304	45 315	45 319	45 319	45 319	45 319	45 319
• KNAW bibliotheek	2 409	2 444	2 415	2 342	2 342	2 342	2 342
• LF TUD bibliotheek	7 146	7 375	7 375	7 375	7 375	7 375	7 375
• IISG	273	279	279	279	279	279	279
• SURF	2 270	7 270	7 270	7 270	7 270	7 270	7 270
• CPG	476	493	493	493	493	493	493
• Montesquieu Instituut	1 000	1 032	1 032	1 032	1 032	1 032	1 032
• NCB	0	5 000	5 000	5 000	5 000	5 000	5 000
• TNO	194 394	196 180	192 413	186 969	186 613	186 613	186 613
• BPRC/Stichting AAP	11 808	9 545	9 404	9 404	9 404	9 404	9 404
• Nationaal Herbarium	1 147	1 184	1 184	1 184	1 184	1 184	1 184
• NLR	797	893	893	893	893	893	893
• Deltaris	2 098	2 208	2 208	2 208	2 208	2 208	2 208
• MARIN	883	932	932	932	932	932	932
• STT	192	227	227	227	227	227	227
• EMBC	617	724	724	724	724	724	724
• EMBL	3 147	3 750	3 950	3 950	3 950	3 950	3 950
• ESA	31 413	32 926	32 732	32 732	32 732	32 732	32 732
• CERN	28 394	30 393	31 535	31 535	31 535	31 535	31 535
• ESO	5 509	6 300	6 500	6 500	6 500	6 500	6 500
• NEMO	1 687	3 284	3 284	3 284	3 284	3 284	3 284
• EG-Liaison	295	325	340	355	365	380	390
• NTU/INL	1 407	2 964	3 038	3 038	3 038	3 038	3 038
• EIB	1 215	1 254	1 254	1 254	1 254	1 254	1 254
• Nationale coördinatie	9 058	12 510	11 641	7 276	7 789	8 325	7 879
• Bilaterale samenwerking	2 837	3 140	4 190	3 590	4 190	3 790	3 790
• Weerstandsverhoging onderzoeksinstellingen (CBRN)	0	1 000	2 000	2 000	2 000	2 000	1 000
• Nader te verdelen	77	282	695	735	205	388	287
<i>Het bevorderen van wetenschappelijke activiteiten die bijdragen aan de ontwikkeling van specifieke kennis en/of aan het oplossen van belangrijke maatschappelijke vraagstukken</i>							
• FES – Bsik	50 207	62 154	64 594	17 018	0	0	0
• FES – ITER	18 646	0	0	0	0	0	0
• FES – GATE	2 000	2 000	2 000	2 000	1 000	0	0
• FES – grootschalige researchfaciliteiten	30 642	22 822	10 162	3 902	1 830	1 830	0
• FES – Parelsnoer	11 750	7 750	7 750	7 750	0	0	0
• Genomics	22 345	15 000	36 000	40 000	44 000	44 000	43 500
• Smart-mix	50 845	4 865	0	0	0	0	0
• EET	3 115	988	400	0	0	0	0
• Talentenkracht	0	300	400	500	500	500	500
• Kust- en zeeonderzoek	65	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000
• ASTRON/ LOFAR	0	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000
• Grootschalige research infrastructuur	0	10 000	16 000	18 000	19 000	19 000	19 000
• Gezondheidsonderzoek	0	0	1 500	1 500	1 500	1 500	1 500

Tabel 16.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 16 (x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Ruimte voor excellente onderzoekers en excellente wetenschap</i>	27 613	104 613	182 613	181 613	168 000	168 000	168 000
• Vernieuwingsimpuls	13 613	88 613	163 613	163 613	150 000	150 000	150 000
• VI-vrouwcomponent	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000
• Talent Mozaiek	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000
• Talent Rubicon	4 000	4 000	4 000	4 000	0	0	0
• Aspasia	2 000	3 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000
• Toptalent	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000
• Graduate schools	0	1 000	3 000	2 000	6 000	6 000	6 000
<i>Programmakosten overig</i>							
• CFI	341	279	282	282	282	282	282
Apparaatsuitgaven	3 202	3 421	3 282	3 214	2 915	2 915	2 915
Ontvangsten	189 367	184 802	194 450	142 680	118 484	117 484	115 154

Coalitieakkoord

In het coalitieakkoord zijn voor de wetenschap enveloppengelden gereserveerd die oplopen van € 24 miljoen in 2008 tot indicatief € 80 miljoen in 2011. Met uitzondering van de enveloppemiddelen uit de Fes voor Genomics (€ 12 miljoen in 2008 oplopend naar € 41 miljoen in 2011) is de oploop van de enveloppegelden op de aanvullende post bij Financiën gereserveerd. De beleidsambities in deze begroting zijn uitgaande van deze indicatieve invulling geformuleerd. Naast de middelen voor Genomics komt voor 2009 € 21 miljoen uit de enveloppe beschikbaar. Hiermee worden de volgende maatregelen voorzien:

- de verstrekking van € 16 miljoen subsidie aan NWO ten behoeve van grote infrastructurele onderzoeksvoorzieningen;
- inzet van € 2 miljoen extra middelen ten behoeve van een persoonsgerichte subsidie voor vrouwelijke hoogleraren;
- de verstrekking van € 3 miljoen subsidie aan NWO voor het opzetten van een instrument geïnspireerd op het Amerikaanse model van de «graduate schools».

Hiernaast zijn uit de enveloppe innovatie, kennis en onderzoek voor het thema weerstandsverhoging publieke onderzoeksinstellingen (CBRN) over de periode 2008–2013 in het totaal € 10 miljoen enveloppemiddelen aan de begroting toegevoegd. Deze middelen zullen ingezet worden voor de invoering van veiligheidsmaatregelen bij een aantal wetenschappelijke instellingen.

Tabel 16.3. Budget flexibiliteit per operationele doelstelling (x € 1 000)

	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)	1 106 940	1 035 267	999 051	998 385	994 518
Totaal juridisch verplicht	1 091 686	1 021 047	974 119	970 545	967 059
Totaal bestuurlijk gebonden	15 254	14 220	23 460	25 460	24 460
Totaal niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	1 472	2 380	2 999
<i>Zorgen voor een voldoende toerusting van het onderzoeksstelsel</i>	<i>781 521</i>	<i>758 984</i>	<i>757 749</i>	<i>757 175</i>	<i>755 019</i>
● Juridisch verplicht	774 505	752 524	752 062	751 488	750 333
● Bestuurlijk gebonden	6 754	6 220	5 460	5 460	4 460
● Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
<i>Het bevorderen van wetenschappelijke activiteiten die bijdragen aan de ontwikkeling van specifieke kennis en/of aan het oplossen van belangrijke maatschappelijke vraagstukken</i>	<i>142 806</i>	<i>94 670</i>	<i>71 830</i>	<i>70 830</i>	<i>68 500</i>
● Juridisch verplicht	141 306	92 670	69 830	68 830	66 500
● Bestuurlijk gebonden	1 500	2 000	2 000	2 000	2 000
● Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0
<i>Ruimte voor excellente onderzoekers en excellente wetenschap</i>	<i>182 613</i>	<i>181 613</i>	<i>168 000</i>	<i>168 000</i>	<i>168 000</i>
● Juridisch verplicht	175 613	175 613	152 000	150 000	150 000
● Bestuurlijk gebonden	7 000	6 000	16 000	18 000	18 000
● Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0

16.3 Operationele beleidsdoelstelling

16.3.1 Zorgen voor een voldoende toerusting van het onderzoeksstelsel

Motivering

Om voldoende ruimte te kunnen geven aan excellent ongebonden en zuiver wetenschappelijk en toegepast onderzoek en aan een betere aansluiting bij maatschappelijke vraagstukken, is een adequate toerusting en bekostiging van onderzoeksorganisaties vereist. Grensverleggend onderzoek ligt aan de basis van veel innovaties, van een concurrerende economie en een vitale samenleving. Innovatieve, hoogwaardige kennis creëert de voorwaarden voor structurele en duurzame economische groei en het oplossen van maatschappelijke vraagstukken op gebieden zoals water, zorg, veiligheid, migratie, klimaatverandering, energievoorziening, etcetera.

Een bijdrage aan internationale wetenschappelijke organisaties en deelname aan Europese onderzoeksprogramma's verhoogt de doelmatigheid en doeltreffendheid van het wetenschappelijk onderzoek. Voor Nederland is internationale wetenschappelijke samenwerking zowel essentieel voor de wetenschapsbeoefening als ook belangrijk vanuit een politiek, maatschappelijk en economisch oogpunt. Samenwerking in grote netwerken en internationale instituten en programma's biedt schaalvoordelen waardoor onze onderzoekers toegang krijgen tot geavanceerde onderzoeksfaciliteiten. Het kabinet vindt dat het wetenschappelijk onderzoek in Nederland zich moet kunnen meten met het beste in de wereld.

Op deze wijze kan Nederland bijdragen aan de Europese ambitie de meest concurrerende economie van de wereld te worden. Het streven is er in algemene zin op gericht binnen Europa tot de koplopers te behoren.

Instrumenten

- bekostiging van de nationale onderzoeksinstituten NWO, KNAW, TNO en KB.

- contributies aan de grote internationale onderzoeksorganisaties (ESA, ESO, CERN, EMBL, EMBC).
  - subsidie aan een aantal wetenschappelijke instellingen, waaronder wetenschappelijke bibliotheken, met een belangrijke instellings-overstijgende functie.
  - subsidie aan Stichting SURF voor grensverleggende ICT-innovaties. Hierdoor kan het hoger onderwijs en onderzoek optimaal gebruik maken van de mogelijkheden van ICT om zo de kwaliteit van onderwijs en onderzoek te verbeteren. De middelen zullen voornamelijk worden ingezet voor de versterking van de innovatie van optische computernetwerken (SURFnet/Gigaport).
  - subsidie aan Senter/EG-Liaison voor het ondersteunen en stimuleren van een zo groot mogelijke Nederlandse participatie in het EU-Kaderprogramma voor onderzoek en ontwikkeling.
  - bijdragen aan de KNAW en NWO voor de in het kader van lopende Memoranda of Understanding (MOU's) uitgevoerde bilaterale samenwerkingsprogramma's met China en Indonesië.
  - subsidie aan Naturalis voor de totstandkoming van het Nederlands Centrum voor Biodiversiteit (NCB). Op termijn zal het Nationaal Herbarium hierin opgaan.
  - subsidie aan het science center NEMO voor het uitvoeren van activiteiten op het gebied van wetenschap en techniekcommunicatie ten behoeve van ondermeer Kennislink, de continuïteit van de kleine science centra, en de Wetenschap- en techniekweek.
  - financiering van het universitaire onderzoek (via beleidsartikel 7: Wetenschappelijk Onderwijs).
- Activiteiten
- Verdere implementatie van het interdepartementale proces van vraagprogrammering van het onderzoek TNO en de GTI's. Vanuit de maatschappelijke thema's en vraagstukken wordt in kennisarena's meer specifiek de richting bepaald voor kennis voor beleid, grote faciliteiten en kennis als vermogen.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 16.4 Indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Waarde	Streefwaarde
1. R&D-investeringen als % BBP, gefinancierd door	1,82%	1,67%	3%
– de overheid	0,62%	0,67%	0,90%
– bedrijven Nederland	0,93%	0,80%	1,90%
– overig (waaronder buitenland)	0,27%	0,20%	0,20%
Bron: CBS			
(*) schatting OCW op basis voorlopige CBS cijfers over 2005	peildatum: 2000	peildatum 2005*	peildatum 2010
2. Inzet wetenschappelijk personeel voor R&D (onderzoekers per 1000 personen van de beroepsbevolking)	5,2	6,2	Verhoging van de waarde 2006
Bron: CBS	peildatum: 2000	peildatum 2006	
3. Nederlandse deelname in EU-Kaderprogramma (opbrengst in % minus bijdrage in %)	0%	+ 1,6%	> 0%
Bron: SenterNovem/EG Liaison		peildatum: 2007	peildatum: KP7 (2007–2013)

Toelichting:

Indicator 1 en 2: de indicatoren zijn niet gekoppeld aan specifieke instrumenten, maar het resultaat van het totaal aan investeringen van overheid en bedrijfsleven in R&D en de ontwikkeling van het BBP. Nederland heeft zich in relatie tot indicator 1 uitgesproken voor het realiseren van de EU-ambities, waaronder een R&D-investeringsniveau van 3% in 2010, waarvan 2% (BBP) bedrijfsinvesteringen in R&D (Tweede Kamer, vergaderjaar 2005–2006, 21 501-20, nr. 308).

Indicator 3: de basiswaarde is de relatieve Nederlandse financiële opbrengst uit de EU-Kaderprogramma's minus de relatieve Nederlandse bijdrage aan de EU-begroting (de Nederlandse bijdrage ten opzichte van het totaal van de bijdragen van de andere EU-landen). De inzet voor zevende EU-Kaderprogramma (KP7, 2007–2013) zal zijn de Nederlandse streefwaarde te realiseren. OCW bevordert dit via EG-liaison. De cijfers over het jaar 2007 laten een duidelijk positief saldo zien.

16.3.2 Het bevorderen van wetenschappelijke activiteiten die bijdragen aan de ontwikkeling van specifieke kennis en/of aan het oplossen van belangrijke maatschappelijke vraagstukken.

Motivering

Om te zorgen dat het Nederlandse onderzoeksbestel beter in staat is (funderend) onderzoek te verrichten en op een aantal terreinen de aansluiting met de internationale top te bereiken of te behouden, investeert de overheid in een aantal specifieke thema's. Deze thema's vragen vanwege hun potentie om bijzondere prioriteitsstelling en financiering. Bij de meeste thema's is sprake van co-financiering door de betreffende onderzoeksinstelling en/of andere departementen. De thema's sluiten aan bij de grote nationale onderzoeksprioriteiten en bij prioriteiten die voortkomen uit de kennis en innovatieagenda van het kabinet en anticiperen op de maatschappelijke kennisbehoeften (zorg, energie, water, duurzaamheid, etcetera).

Instrumenten

- Bijdragen uit het Fonds Economische Structuurversterking (FES) in het kader van het Besluit subsidies investeringen kennisinfrastructuur (Bsik) aan veertien ICES/KIS-3 projecten waarvoor OCW penvoerder is. Het hele traject van fundamenteel tot toegepast onderzoek krijgt hierdoor een impuls. Door de nieuwe samenwerkingsprojecten tussen bedrijven, universiteiten en technologische instituten ontstaan hoogwaardige kennisnetwerken waarbinnen onderzoek wordt uitgevoerd dat aansluit op de maatschappelijke behoefte.
- Het kabinet stelt geld voor toponderzoek en innovatieprogramma's uit de FES impulsen 2005 en 2006 beschikbaar. Dit geld gaat naar de volgende door OCW getrokken projecten:
  - Bijdrage aan NWO voor de uitvoering van het project Game Research for Training and Entertainment (GATE). Naast onderzoek gericht op het gebied van gaming en simulatie richt dit programma zich op kennistransfer naar MKB-bedrijven en de uitvoering van pilots die de potentie van serious gaming zullen tonen;
  - Bijdrage aan TNO voor het in het consortium samen met de onderzoeksinstituten Stichting voor Fundamenteel Onderzoek der Materie (FOM) en de Nuclear Research & consultancy Group (NRG) realiseren van een Nederlandse bijdrage aan het internationale kernfusieproject ITER;
  - Bijdrage aan de Nederlandse Federatie van Universitaire Medische Centra voor het opzetten van een infrastructuur voor prospectieve Nationale Biobanken (Parelsnoer project).
- Bijdrage aan NWO uit de FES impuls 2005 voor de investering in vijf

grootschalige researchfaciliteiten: een digitale databank voor kranten bij de KB, een e-science GRID (het creëren van een grote berekeningsfaciliteit door koppeling van computers) voor Nederland, een geavanceerde multidisciplinaire faciliteit voor het doen van metingen en experimenten in de sociale wetenschappen, de oprichting/inrichting van een centrum voor geavanceerde spectroscopie te Nijmegen, een Nationaal hersenonderzoekfaciliteit (New frontiers in imaging the brain).

- Subsidie aan NWO voor het voortzetten van het Netherlands Genomics Initiative (NGI) in een tweede fase (2008–2012) voor het verankeren, uitbouwen en benutten van de in Nederland aanwezige kennisbasis op dit terrein.
- Subsidie aan het interdisciplinaire onderzoeksproject Talentenkracht. Het project richt zich op onderzoek naar het van nature bij kinderen van 3–5 jaar oud aanwezige exploratiegedrag en onderzoekstalent op gebieden als logisch denken, redeneren en ruimtelijk inzicht. Resultaten kunnen worden gebruikt bij de inrichting van het onderwijs aan jonge kinderen.
- Subsidie aan het Nederlands instituut voor Radio Astronomie (ASTRON) ter waarborging van een adequate financiering van de exploitatie van de LOw Frequency ARray faciliteit (LOFAR). ASTRON kan hierdoor haar vooraanstaande positie in de radiosterrenkunde behouden.
- Voor grote infrastructurele onderzoeksvoorzieningen wordt in de oploop van middelen uit de enveloppe Innovatie, Kennis en Onderzoek vanaf 2009 € 16 miljoen subsidie verstrekt aan NWO. De selectie van concrete voorstellen zal in aansluiting op de resultaten van de nationale roadmap commissie door NWO worden gedaan op basis van gebleken kwaliteit.
- Subsidie aan het NIVEL voor stimulering van het gezondheidsonderzoek.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Naast een structurele financiering van een groot aantal organisaties investeert de overheid ook via het financieren van een aantal projecten en programma's en onderzoek op thema's die aansluiten bij de nationale prioriteiten. Algemene streefwaarden zijn niet van toepassing, maar zo nodig afgesproken per programma. De monitoring van de in het kader van het FES uitgevoerde projecten en programma's wordt uitgevoerd door SenterNovem. Veel van de projecten liggen op het gebied van het biomedische onderzoek en de moleculaire biologie. De Nederlandse wetenschappelijke positie op deze gebieden is, blijkend uit citatiescores, internationaal sterk (NOWT 2008; Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 288, nr. 25).

16.3.3 Ruimte voor excellente onderzoekers en excellente wetenschap

Motivering

Om een kwalitatief hoogwaardig en op vernieuwing gericht onderzoekstelsel in stand te kunnen houden en verder te ontwikkelen is voldoende ruimte nodig voor excellente onderzoekers en excellente wetenschap. Voorkomen moet worden dat de lage instroom van jong wetenschappelijk talent (vooral in de bèta disciplines) en de vergrijzing van vooral het universitaire wetenschappelijke personeel uitmond in een tekort aan wetenschappelijk personeel. Het beleid is daarom gericht op een hogere in- en doorstroom van (jonge) veelbelovende onderzoekers en op het verbeteren van loopbaanperspectieven in het onderzoek. Speciale aandacht is er voor het verhogen van het aantal Nederlandse wetenschap-

pers met een niet-westerse achtergrond en het aantal vrouwen in hoge wetenschappelijke stafposities (zie ook artikel 25 Emancipatie). Het kabinet wil excellente wetenschap verder bevorderen en het primaat van ongebonden en zuiver wetenschappelijk onderzoek versterken. Het kabinet kiest er daarbij voor te zorgen dat het geld zo veel mogelijk bij de beste mensen terecht komt. Daarom wordt ingezet op versterking van de persoonsgerichte financiering van onderzoek. Van deze operationele doelstelling is een beleidsdoorlichting uitgevoerd. Op grond van de bevindingen blijkt dat handhaving van de operationele beleidsdoelstelling noodzakelijk is. De beleidsdoorlichting concludeert ook dat continuering van de inzet van persoonsgerichte instrumenten nodig blijft.

Instrumenten

- Subsidie aan NWO voor het uitvoeren van een versterkt en uitgebreid programma «Vernieuwingsimpuls» dat beoogt ruimte te geven aan (jonge) veelbelovende onderzoekers door deze kansen te bieden door middel van persoonsgebonden subsidies.
- Subsidie aan NWO voor het honoreren van extra aanvragen van vrouwen met een subsidiabel voorstel in de vidi en vici rondes van de Vernieuwingsimpuls die vanwege budgettaire beperking niet voor een reguliere honorering in aanmerking komen.
- Subsidie aan NWO voor de continuering van het programma «Mozaïek», waarmee wordt beoogd meer Nederlandse afgestudeerden met een niet-westerse achtergrond in de wetenschap te laten doorstromen. Continuering wordt gerealiseerd door de inzet van extra enveloppemiddelen.
- Subsidie aan NWO voor het uitvoeren van het Rubicon-programma waarmee jonge veelbelovende onderzoekers na hun promotie ervaring kunnen opdoen door een verblijf van twee jaar aan een buitenlandse onderzoeksinstelling of voor één jaar aan een Nederlandse onderzoeksinstelling.
- Subsidie aan NWO voor een persoonsgerichte subsidie voor vrouwelijke hoogleraren via het Aspasiaprogramma. De subsidie is opgehoogd met extra geld uit de enveloppe Innovatie, Kennis en Onderzoek. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan het oplossen van het hardnekkige probleem van onderbenut vrouwelijk potentieel en in het bijzonder aan het in internationaal vergelijk in Nederland erg lage percentage vrouwelijke hoogleraren.
- Subsidie aan NWO voor het uitvoeren van een programma voor «toptalent» (voorheen «creatieve promovendi»). Dit is een programma waarin talentvolle afgestudeerden kunnen starten met hun promotie op een onderwerp naar keuze. Het programma past in het streven om talentvolle onderzoekers met innovatieve ideeën de ruimte te geven en is tevens een aanvulling op de reeds bestaande programma's.
- Subsidie aan NWO om geïnspireerd op het Amerikaanse model van de «graduate schools» een instrument op basis van open competitie voor «training grants» op te zetten. Met dit instrument wordt beoogd de ruimte die het promotiestelsel biedt aan jonge talentvolle onderzoekers te vergroten. Promovendi krijgen zo meer kans zelf hun onderzoekspad richting te geven.
- Zie ook het overzicht instrumenten jonge wetenschappers en doelgroepenbeleid in de overzichtconstructie arbeidsmarkt en personeelsbeleid (artikel 9), en de instrumenten in artikel 6 en 7 (hogere onderwijs).

OCW maakt in het kader van de beleidsrijke dialoog met de universiteiten afspraken over het versterken van hun HRM-beleid. Deze zijn gericht op betere loopbaanperspectieven voor jonge onderzoekers, vrouwen en migranten.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 16.5 Indicatoren			
Indicator	Basiswaarde	Waarde	Streefwaarde
1) Het aandeel universitair WP ouder dan 50 jaar	(procenten)	(procenten)	
– WP-totaal	25,0	21,8	Lager dan de waarde van het voorgaande jaar
– Hoogleraar	64,0	62,4	
– UHD	55,8	51,9	
– UD	33,8	27,2	
Bron: VNSU/WOPI	peildatum: dec. 2000	peildatum: dec. 2007	
2) Het aandeel vrouwen in wetenschappelijke functies	(procenten)	(procenten)	
– WP-totaal	27,7	33,4	Hoger dan de waarde van het voorgaande jaar tot een uiteindelijk niveau van ± 50–50;
– Hoogleraar	6,3	11,2	Specifieke streefwaarde voor vrouwelijke hoogleraren is 15% in 2010
– UHD	10,7	17,1	
– UD	22,4	30,3	
– promovendi	43,0	42,4	
– overig WP	32,8	38,5	
Bron: VSNU/WOPI	peildatum: dec. 2000	peildatum: dec. 2007	
3) Verschuiving in functie van gehonoreerden in de Vernieuwingsimpuls (na 2,5 à 3 jaar)	Gezien de nog korte historie van de Vernieuwingsimpuls is er geen basiswaarde	(verschuiving in procentpunten) man/vrouw	
– Postdoc		– 29/– 25	Afname
– UD		+ 3/+ 8	Toename
– UHD		+ 14/+ 12	Toename
– Hoogleraar		+ 12/+ 4	Toename
Bron: NWO jaarboek 2007		peildatum: 2007	

Toelichting:

Het personeelsbeleid van de universiteiten is in eerste instantie een verantwoordelijkheid van de universiteiten zelf, maar kunnen daar wel op worden aangesproken door de minister.

Ad 1) en 2) Het gaat om totaalcijfers voor alle universiteiten per functie-categorie, waardoor onderliggende ontwikkelingen per universiteit of per discipline niet zichtbaar zijn. De cijfers geven vooral een indicatie of de gewenste streefrichting, namelijk een verjongd personeelsbestand en een vergroot aandeel vrouwelijke wetenschappers, in algemene zin wordt bereikt. Het reeds door de vorige minister gehanteerde streefpercentage van 15 voor het aandeel vrouwelijke hoogleraren in 2010 blijft gehandhaafd (voor de EU geldt een streefpercentage van 25). Met de huidige groei kan dit percentage in 2010 dan wel 2011 worden bereikt.

Hoewel de leeftijdgegevens voor het aandeel 50-jarigen in 2006 ten opzichte van 2000 een verjonging laten zien, laten de WOPI-cijfers van de VSNU uitgesplitst naar de tussenliggende jaren zien dat er vanaf 2005 bij

de functies van hoogleraar en UD weer sprake is van een toename van het aandeel 50-jarigen. Bij de UHD's was er een stijging tussen 2005 en 2006, gevolgd door een daling in 2007.

Ad 3) Het gewenste effect van de Vernieuwingsimpuls, namelijk vernieuwing van het onderzoek, o.a. door kansen te bieden aan talentvolle onderzoekers die carrière kunnen maken, is door NWO zichtbaar gemaakt door de positie van de laureaten aan te geven bij de aanvang van de subsidie en de positie van de laureaten na ongeveer 3 jaar. Voor de Veni's gaat het om de eindpositie en voor de Vidi's en Vici's om de positie halverwege. De cijfers hebben betrekking op de laureaten in de Vernieuwingsimpuls voor de jaren 2000–2005. Verwacht mag worden dat de laureaten in positie doorstromen, met andere woorden een hogere positie hebben dan bij de aanvang van de subsidie. Die doorstroming blijkt uit de cijfers, waarbij het aandeel postdocs afneemt ten gunste van toename bij de hogere WP-functies. Overigens is de verschuiving in posities verschillend per doelgroep van de Vernieuwingsimpuls. Veni's stromen als postdocs vooral door naar UD-posities en in mindere mate naar UHD-posities en nauwelijks naar hoogleraarposities. Vidi's stromen door naar UHD- en hoogleraarposities en Vici's stromen alleen door naar hoogleraarposities. Voor de Vidi's zijn ook cijfers na 6 jaar beschikbaar: de doorstroming naar hogere functies is dan nog in sterkere mate zichtbaar dan na 3 jaar.

16.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Tabel 16.6 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid				
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	Beleidsdoorlichting talentvolle onderzoekers	OD 16.3.3	A. december 2006 B. PM juni 2008	TK, 2007–2008, 31 511, nr. 1 en 2
Overig evaluatieonderzoek	Evaluatie KNAW	OD 16.3.1	A. najaar 2007 B. begin 2008	TK, 2007–2008, 31 288, nr. 23
	Evaluatie NWO	OD 16.3.1	A. najaar 2007 B. begin 2008	TK, 2007–2008, 29 338, nr. 73
	Bilaterale samenwerking Rusland	OD 16.3.1	A. januari 2007 B. oktober 2007	
	Bilaterale samenwerking China	OD 16.3.1	A. eind 2006 B. mei 2008	
	Bilaterale samenwerking Indonesië	OD 16.3.1	A. eind 2008 B. voorjaar 2009	
	Bsik-projecten	OD 16.3.2	A. eind 2007 B. medio 2008	
	Eindevaluatie ICT Regieorgaan	OD 16.3.2	A. 2008 B. eind 2008	
	Mozaïek	OD 16.3.3	A. voorjaar 2008 B. juni 2008	
	Rubicon	OD 16.3.3	A. voorjaar 2008 B. medio 2008	
	Aspasia	OD 16.3.3	A. voorjaar 2008 B. eind 2008	
	Creatieve promovendi	OD 16.3.3	A. voorjaar 2010 B. eind 2010	

Toelichting:

De afronding van de beleidsdoorlichting heeft vertraging opgelopen mede door een te optimistische planning aan het begin van de beleidsdoorlichting en de tijd die nodig was om het grondige commentaar van de begeleidingscommissie op verschillende conceptversies van de beleidsdoorlichting te verwerken.

Het MOU met Rusland liep eind 2007 af. Volgende op de eindevaluatie wordt bekeken of de samenwerking kan worden voortgezet zonder inzet van extra overheidsmiddelen.

Op grond van de uitkomst van de evaluatie van het bilaterale samenwerkingsprogramma met China zal dit jaar nader bepaald worden in welke definitieve vorm het programma in de met China bij te stellen MOU's zal worden opgenomen.

Dit najaar zal een kabinetsreactie naar de Tweede kamer worden gestuurd over de mid-term review van de voortgang van de Bsik-projecten.

De positieve uitkomst van de evaluatie van het Mozaïekprogramma ondersteunt het besluit het programma te continueren.

ARTIKEL 24. KINDEROPVANG

24.1 Algemene doelstelling: kinderopvang zorgt ervoor dat ouders beter arbeid en zorg kunnen combineren en draagt er toe bij dat kinderen hun talenten beter kunnen ontwikkelen. Voor de kinderen van 0 tot 4 jaar biedt kinderopvang de mogelijkheid beter toegerust te beginnen aan het primair onderwijs.

Omschrijving

Kinderopvang zorgt ervoor dat ouders arbeid en zorg beter kunnen combineren, zodat ouders die willen combineren dat ook feitelijk kunnen. Ouders kunnen gebruikmaken van dagopvang, buitenschoolse opvang of gastouderopvang. Om de financiële toegankelijkheid van de kinderopvang te garanderen biedt de Wet kinderopvang (Staatsblad 2004, 455) werkende ouders een recht op een inkomensafhankelijke bijdrage: de kinderopvang-toeslag. Kinderopvang van goede kwaliteit is van groot belang, zodat ouders hun kind met een gerust hart naar de kinderopvang kunnen laten gaan. De Wet kinderopvang garandeert een goed kwaliteitsniveau. Kwalitatief goede kinderopvang zorgt er ook voor dat kinderen worden gestimuleerd in hun ontwikkeling.

Verantwoordelijkheid van de minister

De minister is verantwoordelijk voor de vormgeving en werking van het wettelijk stelsel van kinderopvang, waaronder zowel de (financiële) toegankelijkheid als de kwaliteit van de kinderopvang valt. De minister van Financiën is verantwoordelijk voor de uitvoering van de kinderopvangtoeslag. Vanwege de gemeenschappelijke zorg voor jonge kinderen is de minister van Jeugd en Gezin betrokken bij het beleid.

Externe factoren

Behalen van deze doelstelling hangt af van:

- de mate waarin werkende ouders gebruik maken van kinderopvang;
- het adequaat functioneren van de markt voor kinderopvang;
- cultuuraspecten, waaronder het vertrouwen dat ouders hebben in de kwaliteit van de kinderopvang;
- conjuncturele ontwikkelingen.

Meetbare gegevens bij de algemene doelstelling

Tabel 24.1 Kengetallen gebruik			
	2005	2006	2007
1. Percentage kinderen van 0 tot 4 jaar met kinderopvang-toeslag	29	33	40
2. Percentage kinderen van 4 tot 12 jaar met kinderopvang-toeslag Bron: Belastingdienst/Toeslagen, bewerking OCW	7	8	12
3. Percentage huishoudens, waarvan het jongste kind in de leeftijd van 0–3 jaar is, waarbij beide ouders werken (tenminste 12 uur per week)	62	65	69
4. Percentage huishoudens, waarvan het jongste kind in de leeftijd van 4–11 jaar is, waarbij beide ouders werken (tenminste 12 uur per week) Bron: CBS, maatwerktable (uitbreiding tabel 4.7 Emancipatiemonitor 2006, o.b.v. nieuwe weging EBB)	57	61	64

Toelichting:

1. en 2. Deze cijfers geven een beeld van het percentage kinderen met kinderopvangtoeslag, uitgesplitst naar de leeftijdscategorie 0–4 jaar en 4–12 jaar. In beide leeftijdscategorieën is het percentage toegenomen.
3. en 4. Deze cijfers geven weer hoeveel huishoudens arbeid en zorg voor jonge kinderen daadwerkelijk combineren. In de percentages zijn ook de huishoudens begrepen waarbij gebruik wordt gemaakt van informele kinderopvang (waarvoor geen kinderopvangtoeslag wordt uitgekeerd) of waarbij de ouders hun werktijden zo hebben weten af te stemmen dat zij geen gebruik van kinderopvang, formeel noch informeel, maken. Bij steeds meer huishoudens met jonge kinderen wordt door beide ouders gewerkt.

24.2 Budgettaire gevolgen van beleid

24.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 24 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	2 065 688	2 802 463	2 807 017	2 676 999	2 856 699	2 913 779	2 959 159
Waarvan garantieverplichtingen							
Totale uitgaven	2 064 191	2 802 463	2 807 017	2 676 999	2 856 699	2 913 779	2 959 159
Programma-uitgaven	2 064 191	2 802 463	2 807 017	2 676 999	2 856 699	2 913 779	2 959 159
<i>Kinderopvang is van goede kwaliteit, passend bij de leeftijd, mogelijkheden en behoeften van kinderen</i>	5 507	31 371	25 254	23 212	22 212	10 212	5 212
• Subsidies	5 507	10 371	10 254	10 212	10 212	5 212	5 212
• Kwaliteit en opleidingen	0	5 000	10 000	10 000	10 000	5 000	0
• Taskforce wachtlijsten	0	16 000	5 000	3 000	2 000	0	0
<i>Kinderen kunnen gebruik maken van kinderopvang zonder financiële drempels voor de ouders</i>	2 057 621	2 770 179	2 743 973	2 558 684	2 726 178	2 795 258	2 845 638
• Kinderopvangtoeslag	2 057 621	2 770 179	2 743 973	2 558 684	2 726 178	2 795 258	2 845 638
<i>Harmonisatie regelgeving kinderopvang en peuterspeelzalen om alle kinderen te bereiken die VVE nodig hebben</i>	0	0	36 875	94 358	107 564	107 564	107 564
• Harmonisering kinderopvang, peuterspeelzalen en VVE	0	0	36 875	94 358	107 564	107 564	107 564
<i>Programmakosten-overig</i>	1 063	913	915	745	745	745	745
• agentschap SZW	0	436	170	0	0	0	0
• onderzoek	1 063	477	745	745	745	745	745
Apparaatsuitgaven	0	0	0	0	0	0	0
Ontvangsten	517 441	696 313	726 736	747 736	768 736	790 736	812 736

Toelichting:

De Wet kinderopvang is een succes. De groeicijfers van het gebruik liggen hoger dan geraamd. Het kabinet wil dat het gebruik van kinderopvang kan blijven groeien. Om het kinderopvangstelsel voor de langere termijn financieel houdbaar te maken en ongewenste neveneffecten te verminderen heeft dit kabinet besloten tot aanpassingen van het stelsel op basis van de volgende uitgangspunten.

- Kinderopvang is een voorziening die de combinatie van arbeid en zorg faciliteert en daarmee een duurzame ontwikkeling van de arbeidsparticipatie ondersteunt.
- Misbruik en oneigenlijk gebruik (dat niet de combinatie van arbeid en zorg ondersteunt) worden met kracht tegen gegaan.
- Kinderopvang biedt een veilige en stimulerende omgeving voor kinderen.

De structurele financiering van de kinderopvang wordt binnen het meerjarenkader voor kinderopvang gevonden door de onderstaande combinatie van maatregelen en inzet van middelen (zie ook de brief van 20 juni 2008 Tweede Kamer 2007–2008, 31 322 VIII, nr. 25). Dit is inclusief een extra groei over 2008 en verdere jaren met circa € 0,3 miljard die is gebleken uit de uitvoeringsgegevens over het eerste half jaar 2008.

- Beschikbaar stellen van middelen uit de enveloppe Kinderopvang (zie tabel 24.3).
- Aanpassen van de tabel voor de kinderopvangtoeslag per 1 januari 2009.
- Verbeteren van de Wet kinderopvang via een aantal maatregelen, zoals het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik en maatregelen op het gebied van de gastouderopvang, en maatregelen op het gebied van de maximum uurprijs.
- Introductie thuiscrèches en differentiatie van de maximum-uurprijzen voor kinderopvangtoeslag voor dagopvang en buitenschoolse opvang, thuiscrèches en opvang door gastouders (per 1 januari 2010).
- Inzet van extra middelen inclusief een eenmalige autonome meevaller op het beleidsterrein studiefinanciering (zie tabel 24.3).

De ontvangsten kinderopvang betreffen de verplichte werkgeverbijdrage aan de kinderopvangtoeslag die door de Belastingdienst wordt geïnd en teveel uitbetaalde kinderopvangtoeslag die teruggevorderd wordt.

24.3 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 24.01 (x € 1 000 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Omvang toeslag Miljoenennota 2008	1 933	1 859	1 912	1 961	1 997	2 046
Totale dekking Voorjaarsnota 2008	522	584	338	435	435	435
Inzet enveloppe-middelen (geboekt bij miljoenennota 2009)	0	95	239	385	385	385
Extra ontvangsten na afrekenen toeslag	20	20	20	20	20	20
Additionele middelen	502	469	79	30	30	30
Omvang toeslag Voorjaarsnota 2008	2 455	2 443	2 250	2 396	2 432	2 481
Mutaties Miljoenennota 2009*	26	24	60	66	99	101
Extra ontvangsten na afrekenen toeslag	12	12	12	12	12	12
Inzet enveloppe-middelen	10	1	3	8	20	25
Inzet studiefinanciering	53					
Additionele middelen	214	264	234	244	232	227
Omvang toeslag Miljoenennota 2009	2 770	2 744	2 559	2 726	2 795	2 846

* Betreft o.a. loon- en prijsbijstelling en overboekingen gemeentefonds

Coalitieakkoord

In het coalitieakkoord zijn voor artikel Kinderopvang enveloppegelden gereserveerd. Hiermee worden, naast de inzet voor de groei van de kinderopvang, onder andere de volgende maatregelen voorzien (zie tabel 24.4):

- bestrijden van taalachterstanden via vve; het hiervoor bestemde bedrag is onder artikel 1 (primair onderwijs) ondergebracht;
- verhogen opleidingsniveau personeel kinderopvang c.q. verbeteren kwaliteit personeel;
- harmonisering kinderopvang, peuterspeelzalen en vve;
- aanpak wachtlijsten kinderopvang.

Tabel 24.4: inzet enveloppemiddelen kinderopvang (x € 1 000)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Totaal enveloppe kinderopvang	175 000	350 000	525 000	700 000	700 000	700 000
Inzet in begroting 2008 voor autonome groei kinderopvang	61 000	125 000	125 000	125 000	94 000	94 000
Inzet in voorjaarsnota 2008 voor autonome groei kinderopvang	0	95 000	239 000	385 000	385 000	385 000
Inzet in begroting 2009 voor autonome groei	10 000	1 000	3 000	8 000	20 000	25 000
VVE (bestuursakkoord OCW en VNG)*	70 000	70 000	75 000	100 000	100 000	100 000
Harmonisering kinderopvang, peuterspeelzalen		36 000	61 000	61 000	61 000	61 000
Verhoging opleidingsniveau leidsters	5 000	10 000	10 000	10 000	5 000	
Subsidieregeling kwaliteit kinderopvang	5 000	5 000	5 000	5 000		
Taskforce wachtlijsten	24 000	8 000	6 000	5 000	3 000	3 000
Overig			1 000	1 000	32 000	32 000
Totaal	175 000	350 000	525 000	700 000	700 000	700 000

Tabel 24.5 Budget flexibiliteit per operationele doelstelling (x € 1 000)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)	2 802 463	2 807 017	2 676 999	2 856 699	2 913 779	2 959 159
Totaal juridisch verplicht	2 781 463	2 750 135	2 558 834	2 726 329	2 795 407	2 845 787
Totaal bestuurlijk gebonden	21 000	56 327	117 720	129 926	117 926	112 926
Totaal niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	555	445	445	445	445
<i>Kinderopvang is van goede kwaliteit, passend bij de leeftijd, mogelijkheden en behoeften van kinderen</i>						
• Juridisch verplicht	31 371	25 254	23 212	22 212	10 212	5 212
• Bestuurlijk gebonden	10 371	5 982	0	0	0	0
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	21 000	19 272	23 212	22 212	10 212	5 212
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0	0
<i>Kinderen kunnen gebruik maken van kinderopvang zonder financiële drempels voor de ouders</i>						
• Juridisch verplicht	2 770 179	2 743 973	2 558 684	2 726 178	2 795 258	2 845 638
• Bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0	0
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0	0
<i>Harmonisatie regelgeving kinderopvang en peuterspeelzalen om alle kinderen te bereiken die VVE nodig hebben</i>						
• Juridisch verplicht	0	36 875	94 358	107 564	107 564	107 564
• Bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0	0
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	36 875	94 358	107 564	107 564	107 564
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	0	0	0	0	0
<i>programmamakosten overig</i>						
• Juridisch verplicht	913	915	745	745	745	745
• Bestuurlijk gebonden	913	180	150	150	150	150
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	180	150	150	150	150
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden	0	555	445	445	445	445

24.3 Operationele doelstellingen

24.3.1 Kinderopvang is van goede kwaliteit, passend bij de leeftijd, mogelijkheden en behoeften van kinderen

Motivering

Voor ouders is de kwaliteit van kinderopvang een belangrijke factor bij de afweging om hier gebruik van te maken. Kinderopvang is een voorziening voor jonge kinderen. Het kabinet wil dat ouders met een gerust hart hun kinderen aan de kinderopvang kunnen toe vertrouwen. De overheid voelt, juist omdat het om jonge kinderen gaat, een verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van kinderopvang en het toezicht daarop. De komende jaren wordt de kwaliteit van de kinderopvang verbeterd. Onderdeel van de verhoging van de kwaliteit is verhoging van de deskundigheid van medewerkers in de kinderopvang en het stimuleren van samenwerking tussen kinderopvangorganisaties en sport- en cultuurorganisaties.

De indicator «oudertevredenheid kinderopvang» wordt in 2009 gemeten (nulmeting) en gepubliceerd in de begroting 2010.

Instrumenten

- normen kwaliteit kinderopvang:

De Wet kinderopvang stelt eisen aan de aanbieders van kinderopvang zodat sprake is van *verantwoorde* kinderopvang. Verantwoorde kinderopvang wil zeggen kinderopvang die bijdraagt aan een goede en gezonde ontwikkeling van het kind in een veilige en gezonde omgeving. In aanvulling op de eisen van de wet zijn er landelijke normen ontwikkeld

door de vertegenwoordigers van de ouders en de ondernemers in de kinderopvang. Deze normen zijn door de overheid overgenomen in beleidsregels en in toetsingskaders voor het gemeentelijk toezicht. Hiermee wordt een basiskwaliteit van de kinderopvang gegarandeerd.

- toezicht op kinderopvang:

Op grond van de Wet kinderopvang is de gemeente verantwoordelijk voor het eerstelijnstoezicht op de kinderopvang; dit toezicht wordt uitgevoerd door de GGD. De Inspectie van het Onderwijs ziet namens de minister van OCW toe op de rechtmatigheid en doeltreffendheid van het eerstelijns-toezicht door de gemeente. Er wordt structureel meer geld voor toezicht gereserveerd en overgeboekt naar het gemeentefonds, namelijk € 3 miljoen per jaar, bestemd voor het eerstelijnstoezicht.

- kwaliteit personeel en opleidingen:

De kwaliteit van de pedagogisch medewerkers («leidsters»), de groeps-grootte en de leidster-kind-ratio zijn bepalende factoren voor de kwaliteit van de kinderopvang. In 2009 wordt het plan van aanpak voor verbetering van de kwaliteit van de opleidingen en mogelijkheden voor deskundigheidsbevordering van het zittend personeel, uitgevoerd. Voor de uitvoering van het plan van aanpak, dat is opgesteld in nauw overleg met de sector kinderopvang, is er tot en met het jaar 2012 € 40 miljoen beschikbaar.

De in de begroting 2008 voorziene indicator «percentage pedagogisch medewerkers met een hbo-niveau in de kinderopvang» is niet opgenomen, omdat kwaliteit veel meer aspecten behelst dan alleen het percentage medewerkers met een hbo-niveau.

- subsidies:

Met de Subsidieregeling kinderopvang stimuleert het Rijk verdere kwaliteitsverbetering boven de wettelijk gegarandeerde basiskwaliteit. Via deze subsidieregeling wordt jaarlijks geld beschikbaar gesteld voor specifieke, breed overdraagbare en landelijk toepasbare projecten, die passen binnen één van de thema's in de subsidieregeling (bijvoorbeeld samenwerking peuterspeelzaalwerk en kinderopvang).

- taskforce wachtlijsten:

Voor het verbeteren van de wachtlijsten is € 8 miljoen beschikbaar, waarvan € 3 miljoen is overgeboekt naar het gemeentefonds. Ondanks de noodzakelijke extra inzet voor de kosten van de groei van kinderopvang is voor dit doel toch budget behouden. Hiermee wordt onder andere een Netwerkbureau opgericht voor een praktische en oplossingsgerichte ondersteuning van de sector ter bestrijding van de wachtlijsten.

Tabel 24.6 Kengetallen gemiddelde wachttijden dagopvang en buitenschoolse opvang in dagen

	1/8/2007	1/12/2007
Dagopvang	156	143
Buitenschoolse opvang	196	181
Bron: Voor 1/8/2007: B&A september 2007 Voor 1/12/2007: B&A februari 2008		

Omdat het de verantwoordelijkheid is van de sector zelf om de wachtlijsten te minimaliseren zijn hiervoor geen streefcijfers opgenomen. Met behulp van bovenstaande kengetallen kan de ontwikkeling worden gevolgd.

Tabel 24.7 Indicatoren

Prestatie-indicator	Basiswaarde	Waarde	Streefwaarde
Percentage onderzoeken door de GGD bij kinderopvang waarin geen handhavinginstrument hoefde te worden toegepast Bron: IWI, Jaarverantwoording toezicht en handhaving Wet kinderopvang door gemeenten 2005, bewerkingen OCW	88 Peildatum 2005	88 Peildatum 2006	93 Peildatum 2011

Toelichting:

Bij de GGD-inspecties bij kinderopvanglocaties maakt de inspecteur gebruik van het wettelijk toetsingskader. In het inspectierapport kan de GGD zonodig een voorstel opnemen aan de gemeente om een handhavinginstrument/-maatregel toe te passen.

Tabel 24.8 Kengetal

	2005
Score proceskwaliteit Bron: Kwaliteit van kinderdagverblijven: trends in kwaliteit in de jaren 1995–2005, NCKO, augustus 2005	3,1

Toelichting:

De score proceskwaliteit geeft de gemiddelde totaalscore aan bij 6 verschillende onderwerpen op een 7-puntsschaal, gemeten door het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO). De 6 onderwerpen betreffen: ruimte/meubilering, individuele zorg, taal, activiteiten, interacties en programma. Het onderzoek van het NCKO gaat verder dan de kwaliteitseisen die in de Wet kinderopvang worden gesteld. Zodoende is geen streefwaarde opgenomen. De volgende NCKO meting gaat over het jaar 2007 en wordt eind 2008 gepubliceerd. Naar aanleiding van het onderzoek van het NCKO heeft het kabinet het kinderopvangveld subsidie gegeven om de proceskwaliteit te verbeteren.

24.3.2 Kinderen kunnen gebruik maken van kinderopvang zonder (financiële) drempels voor de ouders

Motivering

Voor het verhogen van de arbeidsparticipatie in personen en uren is het van belang dat ouders geen onoverkomelijke financiële belemmeringen ervaren om gebruik te maken van kinderopvang.

Instrumenten

- kinderopvangtoeslag:
Werkende ouders ontvangen van het Rijk een bijdrage in de kosten van formele kinderopvang. De (verplichte) bijdrage van de werkgevers wordt via het Rijk aan ouders verstrekt. Ook ouders die studeren of deelnemen aan een traject gericht op toeleiding naar werk komen in aanmerking voor een vergelijkbare tegemoetkoming.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 24.9 Kengetallen					
	2004	2005	2006	2007*	2008**
1. Het aantal huishoudens dat gebruik maakt van kinderopvang	227 000	256 000	274 000	389 000	421 000
2. Het aantal huishoudens met een inkomen tot anderhalf modaal dat gebruik maakt van kinderopvang	111 000	107 000	122000	165 000	179 000

Bron: 2004: geraamde realisatie o.b.v. het aanbod van kinderopvang per eind 2004, Research voor Beleid, 2005; De klant in beeld, rapportage gebruikersonderzoek nulmeting, Vyvoj, 2005 (Tweede Kamer 2005–2006, 28 447, nr. 128). 2005–2008: Belastingdienst Toeslagen; bewerkingen OCW.

* voorlopige cijfers 2007; inclusief aanvragen die na december 2007 zijn ingediend.

** voorlopige cijfers juli 2008.

Toelichting:

Bij de invoering van de Wet kinderopvang is gekozen voor twee indicatoren om de ontwikkeling te volgen van het algemene gebruik van formele kinderopvang en het gebruik bij huishoudens tot anderhalf modaal om zo na te gaan of het gebruik door de stelselwijziging niet zou afnemen. Door het sterk toegenomen gebruik van kinderopvang, mede als gevolg van het goedkoper worden van de regeling en het vergemakkelijken voor ouders door de invoering van de verplichte werkgeversbijdrage is het formuleren van streefwaarden achterwege gelaten. OCW blijft de ontwikkeling volgen via deze kengetallen en die in tabel 24.1.

Tabel 24.10 Kengetallen				
	2006	2007	2008*	2009*
Gemiddelde uurprijs	€ 5,48	€ 5,70	€ 5,80	€ 5,80
Ouderbijdrage eerste kind per uur				
130% van het wettelijk minimumloon	€ 0,33	€ 0,35	€ 0,35	€ 0,46
1,5 x modaal	€ 1,33	€ 0,89	€ 0,91	€ 1,17
3 x modaal	€ 3,11	€ 2,30	€ 2,34	€ 3,02
Ouderbijdrage volgend kind per uur				
130% van het wettelijk minimumloon	€ 0,20	€ 0,21	€ 0,21	€ 0,21
1,5 x modaal	€ 0,29	€ 0,30	€ 0,31	€ 0,31
3 x modaal	€ 0,46	€ 0,48	€ 0,49	€ 0,49

Bron: Belastingdienst Toeslagen, bewerkingen OCW

* Voorlopige cijfers; 2009 is geschat op basis van de aanname dat de gemiddelde uurprijs niet zal stijgen.

Toelichting:

In tabel 24.10 staan de kosten van kinderopvang per uur voor ouders bij drie verschillende inkomensklassen, en de werkelijke gemiddelde uurprijs.

24.3.3 Harmonisatie kinderopvang en peuterspeelzalen

Motivering

Het streven van het kabinet is dat er voor alle kinderen in Nederland goede opvang is in peuterspeelzalen en kinderopvanginstellingen en dat alle kinderen de kans krijgen hun talenten te ontwikkelen, zie ook de brief aan de Tweede Kamer van 23 mei 2008 (Tweede Kamer 2007–2008, 31 322 VIII, nr. 24). Het doel is dat in 2011 alle kinderen die het nodig hebben voor- en vroegschoolse educatie (vve) aangeboden krijgen. De vve moet van goede kwaliteit zijn en financieel toegankelijk. Het toezicht moet goed geregeld zijn, gemeenten hebben daarbij een regierol.

De harmonisatie van kinderopvang en peuterspeelzaalwerk betreft zowel de kwaliteit als de financiering van beide voorzieningen.

Doel is een kwaliteitsverbetering van peuterspeelzalen, zodat in alle voorzieningen voor jonge kinderen dezelfde uitgangspunten voor veiligheid en gezondheid van toepassing zijn, met behoud van het specifieke karakter van peuterspeelzalen als laagdrempelige buurtvoorziening.

Instrumenten

Voor de kwaliteitsverbetering van peuterspeelzaalwerk worden de volgende maatregelen ingezet:

- landelijk geldende kwaliteitseisen vanaf 2010 over ondermeer professionalisering van het personeel;
- afschaffen van het zogenaamde ambitieniveau 0 (alleen inzet van vrijwilligers), er moet minimaal één leidster aanwezig zijn die professioneel geschoold is;
- leidster/kind ratio van 1:8 (in 2011), dat wil zeggen dat er minimaal één leidster op 8 kinderen aanwezig is;
- landelijk geregeld toezicht.

Uit de enveloppe Kinderopvang is vanaf 2009 structureel € 5 miljoen beschikbaar voor de verhoging van het ambitieniveau van 0 naar 1. Er is structureel € 30 miljoen beschikbaar voor het gelijktrekken van de leidster-kind ratio in het peuterspeelzaalwerk naar het niveau van kinderopvang (voor kinderen in dezelfde leeftijdsgroep).

Voor de harmonisatie van de financiering is uit de enveloppe Kinderopvang vanaf 2009 structureel € 20 miljoen beschikbaar, zodat de ouderbijdrage voor ouders, waarvan hun kind in de peuterspeelzaal gebruik maakt van vve, op het niveau komt van de ouderbijdrage voor kinderopvang. Uitvoering hiervan gebeurt door de gemeenten.

Meetbare gegevens bij de operationele doelstelling

Tabel 24.11 Indicatoren				
Prestatie-indicator	Basiswaarde	Laatste Waarde	Streefwaarde Peildatum 1	Streefwaarde Peildatum 2
Percentage doelgroepkinderen onder 2- en 3-jarigen dat feitelijk deelneemt aan een vve-programma	46	57	70	100
Bron: 2005: Quick scan vve, Sardes; 2006: Landelijke monitor voor- en vroegschoolse educatie 2007, Sardes	Peildatum 2005	Peildatum 2007	Peildatum 2009	Peildatum 2011

Toelichting:

Deze indicator betreft het vve-bereik onder doelgroepkinderen vanaf 2,5 jaar tot 4 jaar. De doelgroep bestaat uit achterstandsleerlingen op basis van de gewichtenregeling. Het gaat om kinderen die een risico hebben op een taalachterstand in het Nederlands door een gebrek aan taalaanbod in de omgeving waarin zij opgroeien. Op beleidsartikel 1, Primair Onderwijs, is deze indicator voor doelgroepkinderen van 4 en 5 jaar opgenomen. Het is de bedoeling dat het percentage doelgroepkinderen in de leeftijd van 2 tot en met 5 jaar, dat feitelijk deelneemt aan de voor- of vroegschool in deze kabinetsperiode groeit naar 100%. Voor de vier grote steden geldt dat deze doelstelling al in 2009 gehaald moet worden. Hierbij moet worden bedacht dat een bereik van 100% nooit helemaal realiseerbaar is. Langdurig zieke kinderen, kinderen met een geestelijk en/of (zware) lichamelijke handicap of kinderen die door de ouders om principiële redenen worden thuis gehouden kunnen namelijk niet deelnemen aan een vve-programma.

24.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleid

In 2012 vindt een nieuwe beleidsdoorlichting plaats op het beleidsterrein «kinderopvang/vve».

Tabel 24.12 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid				
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
Beleidsdoorlichting	Beleidsdoorlichting Kinderopvang/VVE	AD	A: 2012 B: 2013	
Effectenonderzoek ex post	Inzet gemeenten wegwerken wachtlijsten	OD 1	A: 2008 B: 2009	
	Evaluatie Innovatieve gastouder- opvang	OD 1	A: 2008 B: 2008	
	Kosten toezicht en handhaving	OD 1	A: 2008 B: 2008	
	CBS-monitor Kinderopvang	OD 2	A: 2009 B: 2010	
	CPB ramingen en arbeids- participatie	OD 2	A: 2008 B: 2008	
Overig evaluatieonderzoek	Oorzaken groei	OD 2	A: 2008 B: 2008	
	Trends peuterspeelzaalwerk	OD 3	A: 2008 B: 2008	

ARTIKEL 25. EMANCIPATIE

25.1 Algemene doelstelling:

A. Gelijke rechten en kansen voor vrouwen en mannen.

B. Gelijke behandeling en sociale acceptatie van homoseksuelen.

Omschrijving

Het Verdrag van Amsterdam (art. 13) en de Algemene Wet Gelijke Behandeling vormen het juridische kader voor het emancipatiebeleid en homo-emancipatiebeleid in Nederland. Hierin is het recht op gelijke behandeling ongeacht geslacht en seksuele geaardheid vastgelegd. Daarnaast is het VN Vrouwenverdrag belangrijk. Dit verdrag verplicht lidstaten tot gelijkheid van vrouwen en mannen voor de wet en tot het realiseren van gelijkheid voor vrouwen en mannen in de praktijk op alle maatschappelijke terreinen.

Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar:

- Uitbannen van discriminatie naar geslacht en seksuele geaardheid;
- Verbeteren van de positie van meisjes en vrouwen;
- Veranderen van stereotype beeldvorming.

In het *Beijing Platform for Action* (1995) zijn hier internationaal afspraken over gemaakt. Deze zijn voor Nederland uitgewerkt in het nationale emancipatiebeleid.

Het kabinet heeft eind 2007 twee nieuwe emancipatienota's gepresenteerd: de nota «Meer kansen voor vrouwen», over het emancipatiebeleid in de periode 2008–2011 (TK 2007/2008, 30 420, nr. 50) en de nota «Gewoon homo zijn», over het lesbisch- en homo-emancipatiebeleid in de periode 2008–2011 (TK 2007/2008, 27 017, nr. 33).

Het kabinet geeft hiermee een nieuwe impuls aan het emancipatiebeleid en stelt hiervoor een extra bedrag van € 2 miljoen in 2008, oplopend tot indicatief € 10 miljoen in 2011, beschikbaar. Vanaf 2010 is de oploep op de aanvullende post bij Financiën gereserveerd.

Verantwoordelijkheid van de minister

De minister is verantwoordelijk voor het aanjagen en ondersteunen van:

1. het emancipatiebeleid op de departementen;
2. het emancipatieproces in de samenleving.

Ieder departement is verantwoordelijk voor het emancipatiebeleid op het eigen beleidsterrein. De verdeling van de verantwoordelijkheden is in een brief aan de Tweede Kamer verder uiteengezet (Tweede Kamer 2007/2008, 30 420, nr. 61). De bijdragen van de departementen aan het emancipatiebeleid zijn opgenomen in de nieuwe emancipatienota's en via aparte brieven door de eerstverantwoordelijke bewindspersonen aan de Tweede Kamer verzonden.

De verantwoording aan de Tweede Kamer over de behaalde resultaten vindt plaats:

Ad 1.

- via de jaarlijkse begrotingen van de departementen;
- via een midterm review in 2010.

Ad 2.

- tweejaarlijks via de emancipatiemonitor;
- tweejaarlijks via de homo-emancipatiemonitor;
- tweejaarlijks via een gemeentemonitor homo-emancipatie.

Externe factoren

Behalen van de algemene doelstelling hangt af van:

- bestuurlijke inzet;
- individuele en collectieve initiatieven;
- maatschappelijk draagvlak;

- economische conjunctuur.

Tabel 25.1 Indicatoren			
Prestatie-indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streefwaarde 2011
Arbeidsparticipatie van vrouwen Toelichting; Arbeidsdeelname van vrouwen met een baan van ten minste twaalf uur per week Bron: CBS, EBB module -arbeid en zorg; CBS, Statline	54% (2004)	58% (2007)	> 65%
Vrouwen in topposities (rijksoverheid) Toelichting; het aandeel van vrouwen in de ambtelijke top (=hoge ambtenaren schaal 15-17) Bron: Ministerie van BZK	12% (2004)	17% (2006)	25%
Ongelijke beloning van mannen en vrouwen (overheid) Toelichting; het gecorrigeerde beloningsverschil tussen vrouwen en mannen bij de overheid Bron: Emancipatiemonitor 2006	-	4% (2004)	2%
Economische zelfstandigheid vrouwen Toelichting; in het emancipatiebeleid is een persoon economisch zelfstandig wanneer hij of zij 70% van het wettelijk minimumloon (wml) verdient Bron: Emancipatiemonitor 2006	-	42% (2004)	60%
Sociale acceptatie van homoseksuelen Bron: SCP	-	85% (2006)	> 85%

25.2 Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 25.2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 25 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	12 868	22 521	16 196	13 140	12 734	16 651	16 652
Totale uitgaven	14 232	14 620	16 961	16 625	16 459	16 651	16 652
Programma-uitgaven:	12 177	12 476	14 988	14 716	14 728	14 920	14 921
Emancipatie							
<i>Het verankeren van het emancipatieperspectief in het beleid van departementen</i>		1 779	1 680	2 704	2 704	2 704	2 704
Stimuleringsuitgaven:							
Emancipatie algemeen		1 279	1 180	2 204	2 204	2 204	2 204
Onderzoek		500	500	500	500	500	500
<i>Het versterken van het emancipatieproces in de samenleving</i>		8 558	11 214	9 918	9 930	9 682	9 683
Subsidies							
Kennisinfrastructuur		3 000	3 000	3 000	3 000	3 000	3 000
Emancipatieprojecten		5 558	8 214	6 918	6 930	6 682	6 683
Homo-emancipatie							
<i>Het verankeren van het emancipatieperspectief in het beleid van departementen</i>		500	500	500	500	500	500
Stimuleringsuitgaven:							
Homo-emancipatie algemeen		500	500	500	500	500	500
<i>Het versterken van het emancipatieproces in de samenleving</i>		1 639	1 594	1 594	1 594	2 034	2 034
Subsidies:							
Homo-emancipatie		1 639	1 594	1 594	1 594	2 034	2 034
Apparaatsuitgaven	2 055	2 144	1 973	1 909	1 731	1 731	1 731
Ontvangsten	84						

Coalitieakkoord

In het coalitieakkoord zijn voor artikel 25 enveloppegelden gereserveerd. Het gaat om een bedrag van € 2 miljoen in 2008, oplopend tot indicatief € 10 miljoen in 2011. Vanaf 2010 is de oploop op de aanvullende post bij Financiën gereserveerd.

Met de oploop van deze middelen worden onder andere de volgende maatregelen voorzien:

- kennisinfrastructuur (homo)emancipatie;
- project tijdenbeleid 7 tot 7;
- project 1001Kracht;
- stimulering (homo)emancipatie.

Tabel 25.3 Budget flexibiliteit per operationele doelstelling (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Programma-uitgaven (totaal operationele doelstellingen)	12 476	14 988	14 716	14 728	14 920	14 921
Totaal juridisch verplicht	5 000	4 500	4 000	3 500	3 500	3 500
Totaal bestuurlijk gebonden	7 476	10 488	10 716	11 228	11 420	11 421
Totaal niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden						
<i>Het verankeren van het emancipatieperspectief in het beleid van departementen</i>						
• Juridisch verplicht	0	0	0	0	0	0
• Bestuurlijk gebonden	2 279	2 180	3 204	3 204	3 204	3 204
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden						
<i>Het versterken van het emancipatieproces in de samenleving</i>						
• Juridisch verplicht	5 000	4 500	4 000	3 500	3 500	3 500
• Bestuurlijk gebonden	5 197	8 308	7 512	8 024	8 216	8 217
• Niet-juridisch verplicht of bestuurlijk gebonden						

25.3 Operationele doelstellingen

25.3.1 Het ontwikkelen en verankeren van emancipatiebeleid op de departementen

Motivering

Het onderkennen van en rekening houden met verschillen tussen burgers, waaronder verschillen in sekse en seksuele geaardheid, leidt tot een verhoging van de kwaliteit en de effectiviteit van het beleid.

Instrumenten

De belangrijkste instrumenten zijn:

- Een nieuwe emancipatienota en homo-emancipatienota waarin bijdragen van de departementen aan het emancipatiebeleid zijn opgenomen.
- Afspraken met de departementen over (homo)emancipatie in nationaal en internationaal beleid.
- Een *midterm review* in 2010 op het emancipatiebeleid van de departementen.
- Internationale rapportages over de implementatie en uitvoering van verdragsbepalingen, Europese afspraken en richtsnoeren. De minister zal elke vier jaar aan de VN rapporteren over de voortgang in het kader van de implementatie van het VN Vrouwenverdrag.

Tabel 25.4 Indicatoren			
Prestatie-indicator	Laatste waarde	Streven 2009	Streven 2011
Aantal departementen dat concrete doelen en acties op het emancipatieterrein heeft geformuleerd Bron: Emancipatienota 2007	13 (2008)	13	13
Aantal departementen waarmee afspraken zijn gemaakt Bron: OCW administratie	13 (2008)	13	13

Toelichting:

De betreffende 13 departementen hebben inmiddels concrete doelen en acties op het emancipatieterrein geformuleerd en naar de Tweede Kamer gestuurd. Naar aanleiding van de *midterm review* in 2010 worden deze doelen en acties geactualiseerd.

In 2008 zijn er met alle departementen afspraken gemaakt over de door hen gewenste samenwerking. Op basis van de *midterm review* wordt de stand van zaken opgemaakt en worden zo nodig nieuwe samenwerkingsafspraken gemaakt.

25.3.2 Het stimuleren en ondersteunen van het emancipatieproces in de samenleving

Motivering

Emancipatie levert een belangrijke bijdrage aan de persoonlijke ontwikkeling van burgers, aan respect voor individuele verschillen en aan de kwaliteit van de samenleving.

Instrumenten

De belangrijkste instrumenten zijn:

- Taskforce Deeltijdplus gericht op het bevorderen van de arbeidsparticipatie van vrouwen, zowel het vergroten van het aantal uren per week als het bevorderen van arbeidsdeelname van niet-werkende vrouwen.
- Kennisinfrastructuur om overheden, bedrijven en maatschappelijke instellingen te ondersteunen bij de ontwikkeling en implementatie van het emancipatie- en homo-emancipatiebeleid.
Het subsidieplafond genoemd in artikel 2.6 van de Subsidieregeling emancipatieprojecten (Staatscourant, 14 juli 2008, nr. 133) is maximaal:
  - € 1 865 000 voor het Kenniscentrum voor emancipatie, gezin en diversiteit E-Quality.
  - € 1 681 250 voor de Stichting Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging.
  - € 50 000 voor de Stichting Her world.
  - € 300 000 voor de Federatie van Nederlandse Verenigingen tot Integratie van Homoseksualiteit COC Nederland.
  - € 100 000 voor de Stichting Internationaal Homo/Lesbisch Informatiecentrum en Archief.
- Bestuurlijke afspraken met provincies en gemeenten over de ontwikkeling en implementatie van emancipatie- en homo-emancipatiebeleid.
- Landelijke uitrol van het project 1001Kracht gericht op het vergroten van de maatschappelijke participatie van 50 000 vrouwen uit etnische minderheden.
- Project koplopers tijdenbeleid 7 tot 7 gericht op het bevorderen van betere combineerbaarheid van arbeid en zorg.
- Stimulering en ondersteuning emancipatie en homo-emancipatie.

Tabel 25.5 Meetbare gegevens				
Prestatie-indicator	Basiswaarde	Laatste waarde	Streven 2009	Streven 2011
Aantal bestuurlijke afspraken met gemeenten over emancipatiebeleid	0 (2007)	29 (2008)	–	25
Aantal gemeenten dat participeert in project 1001Kracht	6 (2007)	15 (2008)	15	25
Aantal koplopers tijdenbeleid 7 tot 7	6 (2007)	14 (2008)	15	25
Bron: OCW administratie Toelichting: De streefwaarden zijn opgenomen in de nota «Meer kansen voor vrouwen» (TK 2007/2008, 30 420, nr. 50)				
Aantal gemeenten met homo-emancipatiebeleid Toelichting: Het aantal gemeenten dat actief (= twee of meer beleidsmaatregelen) homo-emancipatiebeleid voert Bron: SCP	42 (2006)	42 (2006)	46	50

Toelichting:

Het ministerie van OCW kiest ervoor om het aantal bestuurlijke afspraken en niet het aantal deelnemers als streefcijfer op te nemen omdat hier een vrij directe invloed op kan worden uitgeoefend, door middel van directe contacten en onderhandelingen met gemeenten, provincies en andere partijen. Het ministerie van OCW kan niet rechtstreeks invloed uitoefenen op het aantal personen dat met de afspraken en met stimulering van emancipatie wordt bereikt.

Voor het project 1001Kracht wordt in beeld gebracht hoeveel mensen worden bereikt. Deze gegevens zijn in 2011 beschikbaar.

25.4 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleid

Tabel 25.6 Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleid				
	Onderzoek onderwerp	AD of OD	A. Start B. Afgerond	Vindplaats
Overig evaluatieonderzoek	Evaluatie subsidieregeling emancipatieprojecten		A. 2008 B. 2008	1
	Evaluatie E-Quality		A. 2007 B. 2008	2
	Evaluatie Dagindeling ESF-3		A. 2007 B. 2008	3
	Emancipatiemonitor		A. 2007 B. 2008	4
	Homo-emancipatiemonitor		A. 2009 B. 2010	
	Gemeentemonitor homo-emancipatie		A. 2009 B. 2010	

¹ Evaluatie subsidieregeling emancipatieprojecten (TK 30 420, nr. 119)

² Evaluatie E-Quality

³ Evaluatie Dagindeling (TK 26 642, nr. 104)

⁴ Emancipatiemonitor (zal begin 2009 beschikbaar komen)

4. DE NIET-BELEIDSARTIKELLEN

ARTIKEL 17. NOMINAAL EN ONVOORZIEN

Doel van dit artikel is het tijdelijk boeken van sectoroverschrijdende middelen. Zodra een exacte verdeling over de betrokken beleidsartikelen bekend is worden de middelen naar deze artikelen overgeboekt. Het betreft:

- Loonbijstelling;
- Prijsbijstelling;
- Nader te verdelen.

Op deze onderdelen worden dus geen feitelijke uitgaven verantwoord.

17.1 Budgettaire gevolgen

Tabel 17.1: Budgettaire gevolgen artikel 17 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	0	52 435	- 27 688	4 912	- 27 689	- 80 119	- 70 258
Waarvan garantieverplichtingen							
Uitgaven	0	52 435	- 27 688	4 912	- 27 689	- 80 119	- 70 258
Loonbijstelling	0	0	0	0	0	0	0
Prijsbijstelling	0	0	0	0	0	0	0
Nader te verdelen	0	52 435	- 27 688	4 912	- 27 689	- 80 119	70 258
Ontvangsten	0	3 882	1 978	957	957	957	957

17.2 Loonbijstelling

De verdeling van de loonbijstelling vindt plaats volgens een verdeelsleutel die gebaseerd is op de loongevoeligheid van de uitgaven. Binnen OCW is de loonbijstelling naar de verschillende artikelonderdelen uitgedeeld. Zie voor de exacte verdeling het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

17.3 Prijsbijstelling

Ook hier vindt de verdeling van de prijsbijstelling plaats volgens een verdeelsleutel op basis van de prijsgevoeligheid van de uitgaven. Voor 2008 is de prijsbijstelling uitgedeeld naar de departementen. Binnen OCW is bij de prijsbijstelling naar de verschillende artikelonderdelen uitgedeeld. Zie voor de exacte verdeling het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

17.4 Nader te verdelen

Indien er een maatregel wordt getroffen die een financieel effect heeft op meer dan één artikel, wordt het totale financiële effect op dit artikel geplaatst totdat de verdeling over de beleidsartikelen kan worden gemaakt. Het kan daarbij zowel gaan om beleidsintensiveringen als om bezuinigingen. Nader te verdelen bevat nu vier onderdelen:

- Het kabinet heeft besloten OCW een taakstellende huiswerkopdracht

op te leggen van twee keer € 69 miljoen (begroting 2008) in de jaren 2012 en 2013. Dit bedrag is voor € 63 miljoen nog niet ingevuld met concrete maatregelen.

- Voor internationale excellentie trekt de regering € 4 miljoen extra uit de komende 4 jaar. Over dekking binnen de begroting moet nog besluitvorming plaatsvinden en de doorwerking daarvan zal bij ontwerpbegroting 2010 worden verwerkt.
- Om problematiek binnen de begroting op te lossen, zijn kasschuiven geboekt om de begroting over de jaren heen sluitend te krijgen.
- De budgetfinanciering voor het overheidsgebruik van de gemeentelijke basisadministratie (GBA) is overgeboekt naar het ministerie van BZK.

17.5 Ontvangsten

Ontvangsten die niet aan een beleidsartikel kunnen worden toegerekend, worden op dit artikel geraamd en verantwoord. Het bedrag in 2009 betreft de geraamde ontvangsten voortvloeiend uit de maatregelen van de Commissie Schutte.

ARTIKEL 18. MINISTERIE ALGEMEEN

18.1 Budgettaire gevolgen

Tabel 18.1 Budgettaire gevolgen artikel 18 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	112 845	149 631	122 768	115 949	108 456	104 342	104 010
Uitgaven	112 690	149 631	122 768	115 949	108 456	104 342	104 010
Bestuursdepartement (niet toe te rekenen uitgaven)	103 179	122 997	112 927	108 683	101 819	100 853	100 521
Uitvoeringsorganisaties onverdeeld	9 511	26 634	9 841	7 266	6 637	3 489	3 489
Ontvangsten	106	567	567	567	567	567	567

Toelichting:

In de tabel worden de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten van artikel 18 ministerie algemeen geraamd.

18.2 Bestuursdepartement

Op het artikel ministerie algemeen, onderdeel bestuursdepartement, staan apparaatskosten van de niet beleidsdirecties. Daarnaast worden hier de centrale kostenposten voor onder andere huisvesting, automatisering, voorlichting en bezwaarschriftencommissie begroot. Dit is inclusief de personele en materiële taakstelling uit het coalitieakkoord.

18.3 Uitvoeringsorganisaties onverdeeld

Op dit artikelonderdeel worden de kosten geraamd die het bestuursdepartement en de uitvoeringsorganisaties maken voor de invoering van OCW brede projecten.

Nieuwe Uitvoeringsorganisatie Onderwijs

Teneinde het fuseren van de Centrale Financiën Instellingen (CFI) en IB-Groep tot nieuwe uitvoeringsorganisatie voor het onderwijs te begeleiden, waarbij verbeteringen in de informatieuitwisseling binnen de onderwijssectoren worden gerealiseerd en vermindering van de administratieve lasten, is een programmabureau opgericht.

ARTIKEL 19. INSPECTIES

Op dit artikel worden de apparaatuitgaven geraamd voor de inspecties van het ministerie: de Inspectie van het Onderwijs en de Erfgoedinspectie. In de apparaatskosten van de Inspecties zijn begrepen alle kosten die gemoeid zijn met het functioneren van de inspecties, zowel kosten van personeel, materieel en huisvesting als uitbesteed onderzoek.

Door het uitvoeren van onderzoeken bij scholen en instellingen beoordeelt de Inspectie van het Onderwijs de kwaliteit van het onderwijs. De Erfgoedinspectie houdt toezicht op de naleving van specifieke wetten en levert een bijdrage aan een juist gebruik, beheer en bewaring van cultureel erfgoed.

In onderstaande tabel worden de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten van artikel 19 Inspecties geraamd.

19.1 Budgettaire gevolgen

Tabel 19.1 Budgettaire gevolgen artikel 19 (bedragen x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	49 615	61 311	62 526	58 102	53 572	53 567	53 567
Uitgaven	49 615	61 311	62 526	58 102	53 572	53 567	53 567
Erfgoedinspectie	2 687	2 719	2 703	2 581	2 335	2 335	2 335
Inspectie van het onderwijs	46 928	58 592	59 823	55 521	51 237	51 232	51 232
Ontvangsten	1 218	0	0	0	0	0	0

19.2 Erfgoedinspectie

De Erfgoedinspectie waakt op nationaal niveau over een belangrijk deel van het Nederlandse, Europese en mondiale erfgoed. Zij stimuleert en adviseert (gevraagd en ongevraagd) over verbeteringen in het behoud en beheer en een goede omgang met het erfgoed en over internationale regelingen op het gebied van het cultuurbehoud.

De Erfgoedinspectie houdt toezicht op onder andere:

- de naleving van de Wet behoud cultuurbezit; de rijkscollecties in beheer bij de verzelfstandigde (rijks)musea, het verlenen van vergunning voor de uitlening van beschermde cultuurvoorwerpen en het verlenen van exportvergunningen voor cultuurgoederen;
- de naleving van de Archiefwet; de kwaliteit van archiefvorming en archiefbeheer van de Hoge Colleges van Staat, de ministeries en de zelfstandige bestuursorganen;
- de naleving van de Monumentenwet; enerzijds ten aanzien van archeologische monumenten, opgravingen en vondsten en anderzijds ten aanzien van de gebouwde monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten.

Als gevolg van de taakstelling uit het coalitieakkoord en de nieuwe visie op toezicht zal het toezicht meer dan nu gebaseerd worden op risico-analyse, selectiviteit en prioriteitsstelling. De keuzes zullen openbaar zijn. De inspectie zal hierbij overschakelen van eerste- naar tweedelijns

toezicht, daar waar dat mogelijk is als gevolg van de introductie van kwaliteitszorgsystemen of alternatieve (horizontale) toetsingsarrangementen.

Het jaarlijkse inspectieverslag van het cultureel erfgoed wordt aangeboden aan zowel Eerste als Tweede Kamer. Het jaarlijks op te stellen jaarwerkprogramma van de inspectie, dat tot stand komt op basis van een risicoanalyse, zal jaarlijks voor 1 januari van het betreffende jaar, openbaar zijn.

19.3. Inspectie van het Onderwijs

Voor het kalenderjaar 2009 zijn uitgaven voor een bedrag van € 58,6 miljoen opgenomen. Dit bedrag is ten opzichte van voorgaande jaren gestegen. Dit komt omdat de inspectie taken heeft overgenomen van het Kwaliteitscentrum Examinering, de Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling, de Inspectie Werk en Inkomen (tweedelijns toezicht op de kinderopvang), alsmede van de afdeling Rekenschap van het ministerie van OCW.

Hoofdpunten voor 2009 zijn:

- De ontwikkeling en uitvoering van het risicogerichte toezicht.
- De ontwikkeling van de inspectie als handhavende organisatie met interveniërende bevoegdheden zal per 1-1-2010 in werking treden.
- De verdere ontwikkeling en uitvoering van de taken op het gebied van programmatisch handhaven; dit is vooral gericht op die elementen uit de regelgeving, waarvan naleving het grootste belang dient of waarvan niet-naleving grote risico's oplevert.
- Implementatie van een organisatie-inrichting die aansluit bij het risicogerichte toezicht en de ontwikkeling van de handhavingstaken van de inspectie, binnen de kaders van de taakstelling.

ARTIKEL 20. ADVIESRADEN

Op dit artikel worden de apparaatuitgaven geraamd voor de adviesraden van het ministerie: de Onderwijsraad, de Raad voor Cultuur en de Adviesraad voor Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT). De apparaatskosten van de adviesraden zijn opgebouwd uit de kosten die gemoeid zijn met het functioneren van de adviesraden, waaronder de vacatiegelden voor de leden van de raden, personele en materiële kosten voor de ondersteunende secretariaten en kosten van (uit te besteden) onderzoek.

De adviesraden verstrekken als onafhankelijke organen adviezen en voeren verkenningen uit ten behoeve van regering en Staten Generaal. Zij kunnen in verschillende fasen van de beleidsontwikkeling een rol spelen, variërend van een verkenning over toekomstige ontwikkelingen tot en met een advies over een afgerond wetsontwerp.

In onderstaande tabel worden de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten aan apparaatskosten (personeel en materieel) geraamd.

20.1 Budgettaire gevolgen

Tabel 20.1 Budgettaire gevolgen artikel 20 (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Verplichtingen	7 220	7 717	7 374	7 055	5 671	5 671	5 671
Uitgaven	7 220	7 717	7 374	7 055	5 671	5 671	5 671
Onderwijsraad	2 408	2 811	2 626	2 524	2 317	2 317	2 317
Raad voor Cultuur	3 350	3 154	3 102	2 946	2 634	2 634	2 634
Adviesraad voor Wetenschaps- en Technologiebeleid	1 462	1 752	1 646	1 585	720	720	720
Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0

20.2 Onderwijsraad

De Onderwijsraad is het adviesorgaan voor de regering en de Staten Generaal. De raad adviseert, gevraagd en ongevraagd, over de hoofdlijnen van het beleid en de wetgeving op het gebied van het onderwijs. Gedurende de nieuwe zittingsperiode (2009–2012) werkt de Onderwijsraad op basis van de hoofdlijnen van een meerjaren adviesprogramma. Bij de voorbereiding van dit programma zijn alle relevante actoren binnen en buiten het onderwijs betrokken.

Het gaat om de volgende programmalijnen:

- Onderwijs en maatschappelijke opgaven;
- Problemen en verbeteringen in de kernfuncties van het onderwijs;
- Speciale groepen en onderwijsvormen;
- Leraren, schoolorganisatie en bestuur.

De Onderwijsraad profileert zich door een interactieve, internationaal georiënteerde en pro-actieve benadering. Het interactieve karakter komt tot uitdrukking bij de voorbereiding van adviezen: jongeren, ouders, leraren, bestuurders, onderzoekers en anderen worden geconsulteerd. Bij elk advies benut de raad internationaal vergelijkend onderzoek. Veel adviezen van de raad zitten aan de voorkant van de beleidscyclus en

hebben daardoor een pro-actief karakter. Naast het opstellen van adviezen en verkenningen organiseert de Onderwijsraad seminars en verzorgen raadsleden en stafmedewerkers presentaties over de adviezen van de Onderwijsraad. De concretisering van de activiteiten van de Onderwijsraad voor 2009 is te vinden in het werkprogramma 2009.

De Onderwijsraad brengt in 2009 naar verwachting 9 adviezen en verkenningen aan de minister van OCW, 2 adviezen aan de Tweede Kamer en 5 studies uit. De raad zal aandacht besteden aan onder andere het ambitieniveau in het Nederlandse onderwijs en aan de legitimiteit en representativiteit van vertegenwoordigende organisaties in het onderwijsveld. Verder zal de raad ingaan op mogelijke maatschappelijke achterstanden in de toekomst en de betekenis van onderwijs daarbij. Ook de toenemende zorg en medicalisering in het onderwijs komt aan bod evenals de ontwikkeling van het middelbaar beroepsonderwijs binnen het kader van het concept ROC. Het werkprogramma voor 2009 wordt op Prinsjesdag aan de Staten Generaal aangeboden. Ook buiten het werkprogramma om kunnen gedurende het jaar zowel door de minister als door de Tweede Kamer adviesvragen aan de Onderwijsraad worden voorgelegd.

20.3 Raad voor Cultuur

De Raad voor Cultuur is een onafhankelijk adviesorgaan van de regering op het gebied van kunst, cultuur en media. De raad adviseert zowel gevraagd als ongevraagd over het cultuurbeleid in Nederland. Meestal brengt de Raad advies uit op aanvraag van de minister van OCW. Eens in de vier jaar adviseert de Raad de minister over de meerjarige rijksge subsidieerde culturele instellingen. Dit gebeurt in het kader van het advies Basisinfrastructuur 2009–2012 (voorheen Cultuurnota-advies). In 2008 heeft deze advisering plaatsgevonden. In 2009 zal met name beleidsadvisering weer centraal staan in de werkzaamheden van de Raad. Naast de beleidsadvisering brengt de Raad voor Cultuur veel uitvoeringsadviezen uit op het gebied van archiefvorming en monumentenzorg. Ook adviseert de Raad voor Cultuur in het kader van de wet tot behoud van cultuurbezit.

20.4 AWT

De AWT is een strategische adviesraad. De raad adviseert de regering en de Staten Generaal over het wetenschaps- en technologiebeleid, zowel in nationaal als in internationaal verband. Het onderwerp wetenschappelijke en technologische informatievoorziening is daarbij inbegrepen. De AWT brengt gevraagd en ongevraagd advies uit over de hoofdlijnen van het onderzoeks- en innovatiebeleid. Met het merendeel van deze adviezen beweegt de AWT zich op de beleidsterreinen van de minister van OCW (wetenschapsbeleid) en de minister van EZ (innovatiebeleid). De helft van het budget van de AWT is dan ook afkomstig van de minister van OCW, de andere helft van de minister van EZ. Kennis, onderzoek en innovatie zijn ook van belang op andere beleidsterreinen. Daarom adviseert de AWT met enige regelmaat andere ministers en de Tweede Kamer. Naast het uitbrengen van adviezen hanteert de AWT ook andere manieren om zijn inzichten te verspreiden, zoals het organiseren van seminars of werkbezoeken.

De AWT verwacht in 2009 4 adviezen en enkele achtergrondstudies uit te brengen, met behoud van ruimte voor spoedadviezen. De onderwerpen voor het werkprogramma 2009 zijn zorgvuldig afgestemd met de

ministers van OCW en EZ, vertegenwoordigers van andere departementen en met andere adviesraden.

5. BEDRIJFSVOERINGSPARAGRAAF

1. Inleiding

In deze paragraaf besteden wij aandacht aan de bedrijfsvoering van OCW. In de inleiding staan de tekortkomingen beschreven die de Algemene Rekenkamer heeft gesignaleerd. Ook vindt u daar de acties die OCW naar aanleiding van deze tekortkomingen gaat ondernemen. In paragraaf 2 wordt vooral naar de externe sturing gekeken. Hierbij komen punten als ontwikkelingen in de uitvoering, de administratieve lastendruk, *evidence based* onderwijsbeleid en het rijksbrede subsidiekader aan de orde. In paragraaf 3 komt kort de interne sturing aan bod. Het gaat dan onder andere om de taakstelling en externe inhuur.

De bedrijfsvoering van OCW is het afgelopen jaar op orde gebleven. Onvolkomenheden worden sneller dan voorheen opgelost en worden gevolgd in een speciaal daarvoor ingericht regieteam onder leiding van de SG. OCW heeft er twee lastige dossiers (kinderopvang en emancipatie) bij gekregen waar veel aandacht naartoe is gegaan. Het financieel beheer van OCW is in vergelijking met 2006 toch op orde gebleven. Deze constatering wordt door de Algemene Rekenkamer gedeeld in haar rapport bij het Jaarverslag 2007.

De Rekenkamer rapporteerde over 2006 twee onvolkomenheden: het beheer van kunstvoorwerpen bij het Rijk en het subsidiebeheer bij de directie Onderzoek en Wetenschapsbeleid (OWB). Deze zijn inmiddels opgelost. Over 2007 heeft de Algemene Rekenkamer twee nieuwe onvolkomenheden geconstateerd.

- Bij de overdracht van de administratie van SZW naar OCW zijn tekortkomingen in het *financieel beheer bij Emancipatie* gebleken. Ook ontbraken AO beschrijvingen voor de financiële processen en bleek het subsidiebeheer niet op orde. De Algemene Rekenkamer oordeelde dat zowel de omvang van de financiële functie als de kwaliteit van de financiële kennis te wensen overlaat. Om het financieel beheer te verbeteren heeft OCW in 2008 de administratie op orde gebracht en de financiële processen beschreven. Ook heeft de Auditdienst de processen waarbij de grootste risico's gelopen worden binnen de directie Emancipatie in kaart gebracht zodat er gerichte maatregelen getroffen kunnen worden. Dit loopt uiteen van meer financiële expertise tot het inbouwen van meer controle op de financiële processen. De effecten van deze maatregelen zullen in 2008 en 2009 zichtbaar worden.
- Bij het onderzoek naar het *beheer van de overige subsidies* (d.w.z. geen Cultuurnotasubsidies) van de directies *Kunsten en Cultureel Erfgoed* constateerde de Algemene Rekenkamer diverse tekortkomingen in de naleving van de wet- en regelgeving door de beide directies. Dit betrof zaken als tijdigheid en volledigheid van aanvragen, onduidelijkheid over de juridische grondslag in beschikkingen, onvolledige subsidiedossiers en onnodig ingewikkelde voorwaarden. Verder merkte de Algemene Rekenkamer op dat de financiële kennis bij deze directies kan worden verbeterd. De directies volgen de aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer op. In het vervolg zal in een beschikking duidelijk worden vermeld welke regelgeving van toepassing is op de subsidie. Ook werken de directies aan een verbetering van het dossierbeheer en de financiële en administratieve verwerking. In navolging van het al eerder in gang gezette traject van

doorlichting van subsidieregelingen, zullen ook deze subsidies worden doorgelicht om ze zoveel mogelijk te vereenvoudigen.

Gezien bovenstaande constatering van de Rekenkamer zijn de Auditdienst en de directie Financieel Economische zaken een onderzoek gestart. Als hieruit blijkt dat er nog aanvullende maatregelen nodig zijn dan zullen die in de loop van 2008 en in 2009 worden getroffen.

2. Externe sturing

Sturen op prestaties

In de begroting van 2008 zijn de algemene en operationele doelstellingen van OCW tegen het licht gehouden en is er ook naar instrumenten en indicatoren gekeken. In de begroting van 2009 wordt op deze ingeslagen weg doorgegaan. Doelen zijn waar nodig herbevestigd of geactualiseerd. Dit geldt ook voor de instrumenten, indicatoren en streefwaarden. Op deze manier is een transparante verantwoording over het gevoerde beleid door middel van reële en inspirerende doelstellingen en zinvolle prestatiegegevens mogelijk. Belangrijk hierbij is «*comply or explain*»: zo wordt er ook helderheid gegeven over datgene wat niet gemeten kan worden. In de beleidsagenda van 2009 wordt ingegaan op de (OCW) doelen en projecten uit het beleidsprogramma. Dit betekent dat de beleidsagenda van 2009 niet ingaat op al het beleid van OCW maar «alleen» op beleid dat bijdraagt aan de beleidsprogrammadoelen.

In 2008 is een zogenoemd indicatorenregister ontwikkeld. Hierdoor wordt transparanter welke prestaties OCW heeft geleverd en de manier waarop OCW dit heeft gedaan. In dit register zullen onder meer de prestatiegegevens uit de begroting van 2008 en 2009 worden opgenomen. Het is de bedoeling dat het register in 2009 publiek toegankelijk wordt.

Ontwikkelingen in het toezicht en handhaving

OCW gaat meer werk maken van toezicht en handhaving. De visie van OCW op toezicht (Toezicht in vertrouwen, vertrouwen in toezicht) vormt hiervoor de basis. In deze beleidsnota staat een agenda voor 2007–2011. In deze agenda staan de volgende thema's die concreet uitgewerkt zullen worden.

- 1 herijking bestaande toezicht- en sturingsarrangementen;
- 2 vormgeving kwaliteitsborging en toezicht bij nieuw beleid (beleid-wijzer);
- 3 modernisering van het toezicht (toezicht op interne governance, programmatisch handhaven, risicogericht en proportioneel toezicht, vermindering toezichtlasten, samenwerking toezichthouders);
- 4 uitwerking interventiebeleid per sector.

De Inspectie van het Onderwijs gaat meer geïntegreerd toezicht houden. Onderdeel hiervan is het toezicht op de rechtmatigheid van de uitgaven. Daarom is een deel van de Auditdienst naar de Inspectie van het Onderwijs overgegaan. Het is de bedoeling dat de Inspectie van het Onderwijs effectief kan handhaven op basis van een eigen interventiebeleid. Het gaat dan om het tegengaan van afwijkingen van de normen op het gebied van onderwijskwaliteit, rechtmatigheid van de bestedingen en overige normen (uit de wet- en regelgeving). De invoering van dit nieuwe toezicht zal nog veel inspanning vergen. De wijziging van de WOT moet voorzien in de noodzakelijke bevoegdheden voor de Inspectie.

Het is de bedoeling dat deze wet per 1-1-2010 wordt gewijzigd. Gaande weg zal er een interventiebeleid worden ontwikkeld dat een effectieve handhaving mogelijk moet maken. De handhaving van de onderwijstijd in de VO- en BVE-sector heeft laten zien dat handhaven een gunstig effect heeft op de naleving van de norm. Verder zal het toezicht meer proportioneel van aard worden. Alleen daar waar noodzakelijk en bij verhoogd risico treft de Inspectie maatregelen in de vorm van een aangepast toezichtarrangement.

Ontwikkelingen in de uitvoering: samengaan IB-Groep en Cfi.

De voorbereidingen voor het samengaan van IB-Groep en Cfi zijn gestart. Voornemen is om per 1 januari 2010 Cfi en de IB-Groep op te heffen en te bundelen in één nieuwe uitvoeringsorganisatie. Een van de redenen voor het samengaan van Cfi en IB-Groep is het verbeteren van de communicatie en de «keteninformatisering». Hierbij gaat het om de uitwisseling van informatie tussen OCW, de scholen, de burgers en andere overheden. Dit vraagt om afspraken over uitwisseling, verantwoordelijkheden, definities en techniek. De stap die in 2009 wordt gezet, heeft als resultaat dat scholen en professionals over betere beslis- en stuurinformatie beschikken.

Ontwikkelen en implementeren informatiebeleid

Bij informatiebeleid en keteninformatisering gaat het om de uitwisseling van informatie tussen OCW, de scholen, de burgers en andere overheden. Dit vraagt om afspraken over uitwisseling, verantwoordelijkheden, definities en techniek. De stap die in 2009 gemaakt wordt, is een betere en bredere informatiedeling, zodat de scholen en de professionals op de scholen over betere beslis- en stuurinformatie beschikken en een verlaging van de administratieve lasten. Beslis- en stuurinformatie voor management, professionals en de omgeving van de school is cruciaal voor het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs. In 2008 is een programmaplan informatiebeleid opgezet, dat vanaf 2009 uitgevoerd wordt. Onderdelen van dit programma zijn:

- het verbeteren van informatie voor beleid/toezicht/bekostiging. Activiteiten zijn het toegankelijk en herbruikbaar aanbieden van onderwijsgegevens, de invoering van resultatenbox, het harmoniseren van definities en het terugleveren van (gekoppelde) informatie op schoolniveau.
- het verbeteren van transparantie, informatiedeling en -gebruik door scholen. Activiteiten zijn het faciliteren van benchmarks, een beleidslijn op het gebied van informatievoorziening voor de professional (o.a. onderwijsnummergegevens) en het versterken van de samenwerking tussen de onderwijssectoren.
- het regelen van de kwaliteit en beschikbaarheid van informatie. Activiteiten zijn het ontsluiten van informatie voor stakeholders, de aansluiting van het onderwijsstelsel op het stelsel van basisregistraties, de doorontwikkeling van het basisregister onderwijsnummer en het regelen van eenmalig opvragen/meervoudig gebruik.
- infrastructuur op orde. Activiteiten zijn het ontwikkelen van een referentie sector-architectuur onderwijs, het ontwikkelen van technische standaarden en de implementatie van e-overheidsbouwstenen in het onderwijs. Hierbij wordt aangesloten bij de NORA (Nederlandse Overheid Referentie Architectuur voor e-overheid projecten).

Evidence based beleid staat – ook internationaal – hoog op de agenda, zeker in de onderwijssector.

Het gaat niet om een modeverschijnsel, maar *Evidence based beleid* vloeit voort uit dieperliggende maatschappelijke trends en de gevolgen daarvan voor beleid en politiek:

- de toegenomen nadruk op prestaties en resultaten van leerlingen en studenten (zowel in het onderwijs als in hun vervolgcarière);
- de vraag naar effectieve besteding van publiek geld («*value for money*»);
- de grotere beschikbaarheid en toegankelijkheid van informatie en kennis vooral ook door internet;
- hogere eisen aan politieke besluitvorming als gevolg van al deze ontwikkelingen.

Het gaat hier dus zowel over *evidence based* onderwijs («*practice*») als om *evidence based* onderwijsbeleid («*policy*»).

Om de kwaliteit van de beleidsontwikkeling te verhogen hebben we binnen het ministerie van OCW de Beleidwijzer ingevoerd. De Beleidwijzer beschrijft aan welke eisen de ontwikkeling van beleid moet voldoen en welke stappen daarvoor moeten worden genomen. Belangrijke stappen zijn de analyse van het (maatschappelijk) probleem en de beschrijving van de oplossing en de alternatieven. Daarbij wordt aandacht gevraagd voor de wetenschappelijke onderbouwing van beleidsvoornemens. Het beleidsvoorstel met een analyse moet worden opgenomen in een Startnota. Het beleid dat zo tot stand komt, is beleid dat ten dienste staat van de werkvloer en ook volop de ruimte geeft aan de professionals op die werkvloer. De beleidswijzer wordt in 2008 nog geëvalueerd.

OCW Ontregelt en administratieve lastendruk

In het kader van de administratieve lastenverlichting in de vorige kabinetsperiode heeft OCW verschillende activiteiten in gang gezet die ook de komende kabinetsperiode bijdragen aan een vermindering van de regeldruk. Het gaat dan om een vermindering van het aantal regels, vermindering van de administratieve lasten en aanpak van de bureaucratische «rompslomp». Bij de totstandkoming van nieuwe wet- en regelgeving voor instellingen toetst OCW deze aan de hand van de *Beleidwijzer*. Er wordt gekeken of er een paragraaf Administratieve Lasten is opgenomen, waarin de lastenconsequenties van wijzigingen in wet- en regelgeving zijn aangegeven. Nieuwe wet- en regelgeving gaat eerst langs een speciaal hiervoor, binnen OCW, ingestelde commissie *Instrumentkeuze*. De commissie beoordeelt of het instrument van wet- en regelgeving correct wordt ingezet. Dit komt de kwaliteit ten goede. Daarnaast worden er alternatieve oplossingen verkend. Een ander speerpunt in het kader van de vermindering van regeldruk is een onderzoek naar de *reductie van subsidieregelingen*. Zie hiervoor verderop in deze paragraaf.

Ook het *proportioneel toezicht* is van belang, met daarbij aandacht voor horizontale verantwoording en het geïntegreerde jaardocument. De bureaucratische «rompslomp» en irritatie over overbodige regels wordt hierdoor verminderd. Het verbeteren van de dienstverlening aan burgers en instellingen is ook één van de doelstellingen van de *NUO* (Nieuwe Uitvoeringsorganisatie Onderwijs) beoogd.

Omdat professionals op de werkvloer (leraren) nog weinig merken van de inspanningen op het gebied van deregulering, zal OCW zich ook inspannen om de regeldruk te verminderen voor deze doelgroep. In opdracht van OCW heeft het ITS (Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen) onderzocht welke regels leraren als onnodig belastend ervaren. De regels waar zij zich het meeste aan irriteren zullen zo mogelijk in 2009 verder worden aangepakt.

Doorlichting subsidieregelingen

Naar aanleiding van het rapport van de SG's «de verkokering voorbij» zijn 45 OCW-subsidieregelingen doorgelicht. Er is gekeken naar nut en noodzaak van de subsidieregelingen, de mogelijkheid tot bundeling met andere geldstromen, de vormgeving, uitvoeringslasten en administratieve lasten.

Het blijkt dat OCW, gezien de breedte van de beleidsterreinen, niet bijzonder veel subsidieregelingen heeft. Een aantal subsidieregelingen kan gebundeld worden met andere regelingen of ondergebracht in de *lumpsum*. Op deze wijze kan het aantal regelingen, aanhakend bij natuurlijke momenten waarop een regeling toch wordt gewijzigd of geëvalueerd, de komende jaren nog meer worden teruggebracht. Een andere uitkomst is dat directies binnen OCW subsidieregelingen op verschillende manieren hanteren. Het gaat dan om instrumentkeuze, uitwerking, uitvoeringslasten, uitvoeringsinstanties, administratieve lasten en verantwoording. Kortom, de praktijk binnen OCW op het gebied van subsidieregelingen is vrij divers. Geconstateerd wordt ook dat er rondom FES-subsidies vrij veel uitvoeringslasten zijn. Komend jaar wordt geprobeerd om algemene kaders te formuleren voor subsidieregelingen. Daarbij wordt vooral aangesloten bij de rijksbrede ontwikkeling van een uniform subsidiekader.

Naar een rijksbreed uniform subsidiekader

Eén van de activiteiten die in de kabinetsnota «Vernieuwing van de rijksdienst» is aangekondigd, is het maken van een rijksbreed bindend kader voor de uitvoering van subsidies, zoals ook aan de Tweede Kamer is gemeld in het Programma Regeldruk Bedrijven (juli 2007). De minister-raad heeft in december 2007 met de contouren van dit uniforme subsidiekader ingestemd. Deze contouren zijn interdepartementaal uitgewerkt en in het najaar van 2008 moet het subsidiekader gereed zijn.

Het bindende kader is in ieder geval van toepassing op nieuwe subsidieregelingen van het Rijk, uitgaande van het begrip van subsidies in de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB). Ministeries moeten het kader uiteindelijk ook toepassen op bestaande subsidies. Buiten beschouwing van het kader blijven: inkomenssteun, toeslagen, de structurele bekostiging van instellingen voor onderwijs en onderzoek, specifieke uitkeringen, subsidies aan internationale instellingen en EU-subsidies.

Adequate en doelmatige verantwoording over rechtmatigheid (op begrotingsniveau) en preventie van M&O (Misbruik en Oneigenlijk gebruik) zijn randvoorwaarden bij de verdere uitwerking. Vanuit OCW is in diverse project- en werkgroepen meegewerkt. OCW zal het kader toepassen op nieuwe wet- en regelgeving en, afhankelijk van de overgangstermijn, ook de oude wet- en regelgeving volgens dit kader inrichten.

Specifieke uitkeringen en single audit/single information

In het jaar 2007 is het principe van *single audit/single information* (SISA) voor het eerst gebruikt voor vier specifieke uitkeringen op de OCW-begroting. Dit betekent dat voor deze vier specifieke uitkeringen door gemeenten slechts éénmaal verantwoording werd afgelegd, via de accountantscontrole over het gemeentelijke jaarverslag 2006. Over de afrekening van deze vier specifieke uitkeringen heeft dus geen individuele accountantscontrole plaatsgevonden. De achtergrond van deze methode is de vermindering van de administratieve lastendruk voor mede-overheden. Volgens de afspraken in het bestuursakkoord dat zomer 2007 met VNG is gesloten, zal het principe van SISA gelden voor (bijna) alle specifieke uitkeringen op de OCW-begroting. Dit zorgt voor administratieve lastenvermindering voor mede-overheden. Vooralsnog leidt deze verantwoordingssystematiek tot een taakverzwaring binnen OCW. Verwacht wordt dat deze taakverzwaring van tijdelijke aard is.

3. Interne sturing

Kwaliteitsmanagement, administratieve organisatie

In 2009 kan het kwaliteitsmanagement bij OCW worden verankerd. Na een aantal onderzoeken waaronder een Extern Waarderings- en Behoeftenonderzoek (2005 en 2007), een medewerkertevredenheidsonderzoek (2004 en 2006) en een Klanttevredenheidsonderzoek naar de onderlinge interne dienstverlening is dit mogelijk. De mogelijkheden die uit dit soort onderzoeken voortkomen om de dienstverlening te verbeteren, vinden via de interne managementafspraken hun weg naar de planning- en controlcyclus. Deze onderzoeken blijft OCW herhalen.

In 2008 is de nieuwe directie Concernondersteuning van start gegaan. Deze directie is een bundeling van de bedrijfsvoering, facilitaire zaken en informatievoorziening/ICT. Bij deze nieuwe directie is ook de procesverantwoordelijkheid voor het kwaliteitsmanagement belegd en de voortgangscntrole op de verbeteracties en de controle op de apparaatskosten van het departement.

In 2009 worden de werkprocessen waar mogelijk gestandaardiseerd en strakker uitgelijnd, steeds met inachtneming van de bevindingen van (financiële) toezichthouders.

Taakstelling, flexibilisering, themadirecties

Het ministerie van OCW heeft de taakstelling verdeeld over de verschillende kolommen en dienstonderdelen. Het departement heeft daarbij de percentages gebruikt die ook aan de voornemens in het coalitieakkoord ten grondslag lagen: beleidsdirecties 20%, ondersteunende directies 30%, uitvoerende diensten 10%, en adviesraden en inspecties 20%. Een deel van de taakstelling kan worden doorgevoerd door efficiencywinst, maar voor een veel groter deel is een grondige herbezinning op de taken van het departement noodzakelijk. Voor alle dienstonderdelen zijn taakstellingsplannen opgesteld voor de periode 2008–2011. De taakstelling voor de adviesraden valt onder de minister van BZK. De taakstelling voor 2008 is gehaald door natuurlijk verloop. Verder heeft het ministerie van OCW in nauw overleg met de medezeggenschap en de vakbonden instrumenten ontwikkeld voor een flexibel personeelsbestand. Met een grotere flexibiliteit kan het departement de belofte waarmaken om – behalve

sneller te reageren op de vragen van politiek en samenleving – een goede werkgever te zijn waarin medewerkers worden uitgedaagd en in staat gesteld aan hun loopbaan te werken.

In de taakstellingsplannen worden ook de voorstellen uit het inmiddels afgeronde programma *OCW Verandert!* verwerkt. Dat heeft onder meer ook geleid tot het instellen van enkele themadirecties: Leraren, Voortijdig Schoolverlaten, en Jeugd en Zorg. Op andere terreinen bundelt OCW de krachten met andere departementen en zijn er interdepartementale directies gevormd: Kennis & Innovatie (samen met EZ en LNV) en Leren & Werken (samen met SZW en LNV). Al deze directies zijn inmiddels van start gegaan en konden worden gevormd door het herschikken van bestaande personele capaciteit.

Externe inhuur en duurzame inkoop

OCW vergroot zijn greep op de externe inhuur van capaciteit. Daarvoor wordt een compleet beleidsinstrumentarium ingezet (werken met een leidraad, normbedragen, inkoop- en contractmanagement, gebruik van een kostensoortentabel, financiële administratie en rapportage via gedigitaliseerde managementrapportages, inbedding in de planning- en controlcyclus).

Doelstelling is een weloverwogen gebruik van externe inhuur. Vanaf de introductie van het verbeterde beheersingsbeleid en het bijbehorende instrumentarium (2006/2007) is een afbouw van (10% of soms meer per jaar) externe inhuur zichtbaar. In het kader van de taakstelling geeft OCW uitvoering aan de «motie Pechtold». Deze motie richt zich op het risico van het vervangen van eigen personele inzet door externe inhuur. De streefwaarde van 10% in de afbouw van de externe inhuur blijft in de taakstellingsperiode leidend.

Het ministerie van OCW draagt bij aan de realisatie van de Kabinetsbrede Aanpak Duurzame Ontwikkeling (KADO) door de criteria uit het Duurzaam Inkopen beleid voor inkopen, zoals beschreven in de begroting van het ministerie van VROM, te implementeren.

6. DE DIENSTEN DIE EEN BATEN-LASTEN STELSEL VOEREN

1. CENTRALE FINANCIEN INSTELLINGEN

Tabel 1: Begroting 2009 CFI (x € 1 000)	
	2009
Totaal baten	47 316
Totaal lasten	47 316
Saldo van baten en lasten	0
Totaal kapitaalontvangsten	0
Totaal kapitaaluitgaven	2 580

CFI begroot voor 2009 een exploitatiesaldo van nul. De kapitaalontvangsten zijn gelijk aan nul; de kapitaaluitgaven zijn gelijk aan de aflossing leningen. De investeringen zijn niet in de begroting opgenomen; CFI zal daarvoor begin 2009 leenfaciliteit aanvragen.

Tabel 2: Begroting baten en lasten CFI (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Baten							
Opbrengst moederdepartement	55 966	43 755	46 423	45 127	44 017	44 017	43 883
Opbrengst overige departementen	653	350	173	173	173	173	173
Opbrengst derden	1 255	650	670	670	670	670	670
Rentebaten	247	50	50	50	50	50	50
Buitengewone baten	2 796	0	0	0	0	0	0
Totale baten	60 917	44 805	47 316	46 020	44 910	44 910	44 776
Lasten							
Apparaatskosten	55 327	40 757	44 906	43 864	42 722	42 849	42 596
– <i>Personele kosten</i>	26 117	24 890	26 570	25 801	24 354	24 354	24 354
– <i>Materiële kosten</i>	29 210	15 867	18 336	18 063	18 367	18 495	18 242
Rentelasten	291	429	300	250	250	250	250
Afschrijvingskosten	2 784	3 468	1 960	1 756	1 788	1 661	1 780
– <i>Materieel</i>	2 784	3 468	1 960	1 756	1 788	1 661	1 780
– <i>Immaterieel</i>	0	0	0	0	0	0	0
Overige lasten	1 772	150	150	150	150	150	150
– <i>Dotaties voorzieningen</i>	174	150	150	150	150	150	150
– <i>Buitengewone lasten</i>	1 598	0	0	0	0	0	0
Totale lasten	60 174	44 805	47 316	46 020	44 910	44 910	44 776
Saldo van baten en lasten	743	0	0	0	0	0	0

Toelichting op de begroting van baten en lasten:

Baten

Opbrengst moederdepartement

De diensten die CFI verricht voor de in de begroting opgenomen bedragen worden jaarlijks vastgesteld in een prestatiecontract met de opdrachtgever OCW. Het betreft een beleidsarme begroting, de taakstellingen (personeel en materieel) zijn verwerkt. In de opbrengst moederdepartement

ment is geen dekking voor de beoogde interne projectcapaciteit CFI voorzien. Dit normaalvolume van 35 fte wordt incidenteel gedekt.

Opbrengst overige departementen

Het betreft hier werkzaamheden bekostiging groen onderwijs in opdracht van het ministerie van LNV.

Opbrengst derden

Het betreft hier werkzaamheden voor andere opdrachtgevers dan het ministerie van OCW, in dit geval de stichting Participatiefonds voor het onderwijs (sector PO).

Rentebaten

Het betreft hier een raming op basis van de realisatie uit voorgaande jaren.

Buitengewone baten

Buitengewone baten zijn baten die geen betrekking hebben op het lopende boekjaar. De buitengewone baten zijn op nul gesteld.

Lasten

Personele kosten

De formatie CFI voor 2009 bedraagt 414 fte. De personeelskosten zijn gebaseerd op de werkelijke bezetting going concern van 361 fte in 2008 (het verschil formatie is de incidenteel gedekte projectcapaciteit van 35 fte en uitgeleende IF'ers). De gemiddelde prijs per fte in 2008 is € 66 000 (€ 64 000 salariskosten en € 2 000 opleiding en bewust belonen). De personele taakstelling is conform het convenant personeel en financieel kader met de eigenaar.

Materiële kosten

De materiële kosten bestaan grotendeels uit vaste lasten. Majeure posten zijn huur gebouw € 3,5 miljoen, facilitaire kosten € 2,6 miljoen en de kosten informatievoorziening en automatisering € 10,7 miljoen.

Rentelasten

De rentelasten CFI vloeien voort uit rente en aflossingsdragend vermogen.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten betreffen alleen materiële vaste activa. De gehanteerde afschrijvingstermijnen bedragen 10 jaar voor meubilair, 3 jaar voor hardware en 5 jaar voor bedrijfsondersteunende systemen.

Dotaties voorzieningen

De dotaties voorzieningen betreffen personeel.

Buitengewone lasten

Buitengewone lasten zijn lasten die geen betrekking hebben op het lopende boekjaar. De buitengewone lasten zijn op nul gesteld.

Tabel 3: Kasstroomoverzicht CFI (x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Rekening courant RHB 1 januari (incl. deposito)	14 780	18 762	20 100	18 816	18 179	18 417	19 478
2. Totaal operationele kasstroom	5 110	3 918	2 410	2 206	2 238	2 111	2 230
3a. Totaal investeringen (-)	202	0	0	0	0	0	0
3b. Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	- 957	0	0	0	0	0	0
3. Totaal investeringskasstroom	- 755	0	0	0	0	0	0
4a. Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-)	0	0	0	0	0	0	0
4b. Eenmalige storting door moederdepartement (+)	800	0	0	0	0	0	0
4c. Aflossingen op leningen (-)	- 2 173	- 2 580	- 3 693	- 2 843	- 2 000	- 1 050	- 900
4d. Beroep op leenfaciliteit (+)	1 000	0	0	0	0	0	0
4. Totaal financieringskasstroom	- 373	- 2 580	- 3 693	- 2 843	- 2 000	- 1 050	- 900
Rekening courant RHB 31 december	18 762	20 100	18 816	18 179	18 417	19 478	20 808

Toelichting op het kasstroomoverzicht van CFI:

CFI heeft voor 2009 en verder nog geen leenfaciliteit aangevraagd. Derhalve zijn in het kasstroomoverzicht de investeringen CFI voor deze jaren op nul gesteld. CFI heeft in de begroting wel de geraamde afschrijvingskosten opgevoerd voor een zo getrouw mogelijk beeld.

2. NATIONAAL ARCHIEF

Algemene toelichting

Deze begroting laat een afwijkende begroting en meerjarenreeks zien dan de miljoenennota 2008. Dit wordt veroorzaakt door uitvoering van de grote projecten die betrekking hebben op de fysieke en digitale ruimten van het Nationaal Archief. In deze projecten worden grote investeringen uit eigen middelen gedaan, met daaruit vloeiende afschrijvingen, die bij het opstellen van de begroting 2008 niet waren meegenomen.

Tabel 1 Begroting Nationaal Archief	
	Begroting 2008
Totaal baten	24 806
Totaal lasten	24 196
Saldo van baten en lasten	611
Kapitaalontvangsten	1 190
Kapitaaluitgaven	5 712

Tabel 2 Begroting Nationaal Archief van baten en lasten (x € 1 000)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Baten							
opbrengst moederdepartement	27 476	17 264	18 877	17 273	16 919	16 919	16 919
opbrengst overige departementen	115		893				
opbrengst derden	2 230	700	1 728	1 488	1 217	1 114	1 114
rentebaten	359	50	50	50	50	50	50
projectmiddelen	- 11 220	0	3 258	1 353	1 008	430	197
bijzondere baten	64	171	0				
Totaal baten	19 025	18 185	24 806	20 165	19 195	18 513	18 280
Lasten							
apparaatskosten	17 832	17 010	21 463	18 663	16 599	16 892	16 893
- personele kosten	8 130	7 985	9 536	8 569	6 804	6 804	6 778
- huisvesting	3 450	3 697	5 293	4 235	4 074	4 152	4 158
- materiële kosten	6 251	5 328	6 634	5 859	5 720	5 937	5 958
rentelasten	46	75	75	50	50	50	50
afschrijvingskosten	687	1 100	2 657	2 891	2 546	1 571	1 337
- materieel	687	1 100	2 657	2 891	2 546	1 571	1 337
- immaterieel	0	0	0	0	0	0	0
Overige kosten	185	0	0	0	0	0	0
- dotaties voorzieningen	131	0	0	0	0	0	0
- bijzondere lasten	55	0	0	0	0	0	0
Totaal lasten	18 750	18 185	24 196	21 603	19 194	18 513	18 280
Saldo van baten en lasten	274	0	611	- 1 439	0	0	0

Toelichting op de baten:

- Opbrengst moederdepartement: dit is het bedrag dat het moederdepartement bijdraagt aan de producten van het Nationaal Archief. Deze bestaat uit structurele middelen voor de primaire processen en incidentele middelen voor specifieke eenmalige producten.

- Opbrengsten overige departementen: deze bestaat uit eenmalige inkomsten van overige departementen voor specifieke eenmalige producten.
- Opbrengsten derden: deze bestaat uit eenmalige inkomsten van derde partijen (o.a. Europese Unie) voor specifieke eenmalige producten.
- Rentebaten: deze baten zijn begroot op basis van een vergoeding van 2% en de opbrengsten uit deposito.
- Projectmiddelen: in 2007 gelden ontvangen die zijn toegewezen aan specifieke eenmalige producten. Deze projectmiddelen zullen in de jaren 2008 t/m 2010 worden aangewend.

Toelichting op de lasten:

- Personele kosten: deze kosten zijn gebaseerd op een formatie van 127,9 fte gecorrigeerd met de taakstelling, vermeerderd met de personele kosten die gepaard gaan met de ontwikkeling van de specifieke eenmalige producten. Tevens zijn de wachtgeldten voor voormalige medewerkers en bijkomende personele kosten als reiskosten en opleidingen in deze post opgenomen.
- De gemiddelde loonsom per personeelslid binnen de vaste formatie bedraagt hierbij € 62 577,- per fte.
- Om de specifieke eenmalige producten te kunnen ontwikkelen, is tijdelijk personeel vereist. Zoveel mogelijk zal dit opgevangen worden door externe inhuur (+/- 50 fte), tegen een gemiddeld uurtarief van € 125,-.
- Huisvestingskosten: deze post bevat de kosten voor huur van het gebouw van het Nationaal Archief en de met dit gebouw samenhangende exploitatiekosten. De kosten voor de huur zijn gebaseerd op de geprognostiseerde huur gedurende en na de renovatie van het gebouw.
- Materiële kosten: deze kosten zijn gebaseerd op verwachte materiële kosten, vermeerderd met de materiële kosten die gepaard gaan met de ontwikkeling van de specifieke eenmalige producten.
- Rentelasten: deze vloeien voort uit het beroep op de leenfaciliteit in de voorgaande jaren. De gehanteerde rentepercentages zijn conform de rentebrief van het Ministerie van Financiën.
- Afschrijvingskosten: deze kosten vertonen een sterk stijgende lijn. Dit wordt veroorzaakt door de grote investeringen in het fysieke en digitale depot en de ontwikkeling van de publieke ruimte.

Tabel 3 Kasstroomoverzicht 2009 Nationaal Archief (x € 1 000)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1 Rekening-courant RHB 1 januari (incl. deposito)	3 325	13 679	6 663	2 025	1 552	2 517	3 536
2 Totaal operationele kasstroom	10 709	1 100	- 116	99	1 538	1 141	1 140
3a. -/- totaal investeringen	- 151	0	- 5 140	0	0	0	0
3b. +/- totaal boekwaarde desinvesteringen							
3 Totaal investeringskasstroom	- 151	0	- 5 140	0	0	0	0
4a. -/- eenmalige uitkering aan OCW							
4b. +/- Eenmalige storting door OCW							
4c. -/- aflossing op leningen	- 205	-	- 572	- 572	- 572	- 121	- 121
4d. +/- beroep op leenfaciliteit	-	-	1 190	-	-	-	-
4 Totaal financieringskasstroom	- 205	-	618	- 572	- 572	- 121	- 121
5 Rekening courant RHB per 31 december (incl. deposito)	13 679	14 779	2 025	1 552	2 517	3 536	4 555

Toelichting op het kasstroomoverzicht:

De liquiditeitspositie (de rekening-courant) van het Nationaal Archief zal in de komende jaren afnemen, zelfs negatief worden. Dit wordt veroorzaakt door de grote investeringen in de fysieke en digitale ruimten. In 2011 dalen de afschrijvingskosten sterk waardoor deze liquiditeitspositie snel weer verbetert.

Doelmatigheidsparagraaf:

Voor het eerst dit jaar wordt in de Rijksbegroting een doelmatigheids-passage opgenomen voor het Nationaal Archief. De essentie van het baten-lastenmodel is – door te sturen op output – de doelmatigheid in de uitvoering te vergroten.

Doelmatigheid wordt gedefinieerd als de verhouding tussen de inzet van middelen en de daarmee gerealiseerde output (productie), zowel in termen van kosten als van kwaliteit. Er is sprake van een toenemende doelmatigheid wanneer de verhouding tussen output en input toeneemt, bij minimaal gelijkblijvende kwaliteit. Doelmatigheid wordt daarom inzichtelijk als kostprijzen per product aanwezig zijn en indicatoren met betrekking tot de kwaliteit van producten zijn geformuleerd.

Idealiter zou een doelmatigheidspassage kwantitatieve informatie moeten bevatten over de kostprijs en de kwaliteit van de producten. Het is op dit moment niet mogelijk bij het Nationaal Archief om kwantitatieve informatie over de kostprijs en de kwaliteit van de producten te geven. Ten eerste omdat er nog geen output financiering plaatsvindt en ten tweede zijn de indicatoren nog in ontwikkeling.

In 2007 is voor het eerst gekeken naar de prestaties die zijn geleverd en de indicatoren hiervoor. Ook de kwaliteit is gemeten en heeft er een koppeling naar financiële middelen plaatsgevonden. Hieronder is een inzicht in doelmatigheid weergegeven zoals verwoord in de Management Afspraak 2008.

Tabel 4		
Uitvoering	2007	2008
Aantal bezoeken		
– fysiek	775 000	99 500
– virtueel	2 115 000	1 890 000
Klanttevredenheid	7,5	7,0
Aantal km's archief	103	128,25
Collectiebeheer		
– % Toegankelijk	97%	97%
– % Gedigitaliseerde collectie	1%	1%
– % Gedigitaliseerde toegangen		58%
– % Gedigitaliseerde fotocollectie	14,3%	18%
– % Archief in goede staat	90%	90%

Bij de berekening naar financiële middelen is duidelijk geworden dat dit nog niet de optimale indicatoren zijn om output financiering toe te passen voor het Nationaal Archief.

In 2008 wordt in kader van Resultaatgericht Management opnieuw onderzocht welke indicatoren de juiste zijn en wordt een voorstel voor output financiering aan het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voorgelegd.

7. VERDIEPINGSHOOFDSTUK

Algemeen

Algemeen

In dit verdiepingshoofdstuk worden de bijstellingen van de begroting op het niveau van het artikel gepresenteerd. Het gaat hier om de veranderingen van de begroting ten opzichte van de ontwerpbegroting 2008. De bijstellingen die worden toegelicht gaan een bedrag van € 2,2 miljoen te boven en zijn beleidsmatig van aard. Dit betekent dat niet elk bedrag wordt toegelicht.

Voor de uitgaven en ontvangsten geldt dat de tabellen alleen zijn opgenomen als er mutaties hebben plaatsgevonden. Voor de verplichtingen zijn de tabellen opgenomen als de mutaties afwijken van de mutaties in de uitgaven. De FES-middelen zijn conform de richtlijnen opgenomen als technische mutaties (desalderingen).

De begroting bevat een aantal veranderingen die op meerdere artikelen betrekking hebben, maar een gelijke toelichting kennen. Het betreft de volgende onderwerpen:

1. Loonbijstelling tranche 2008;
2. Prijsbijstelling tranche 2008;
3. Efficiencytaakstelling Rijksdienst/ZBO's en efficiencytaakstelling materiële budgetten;
4. Taakstelling subsidies;
5. Versleuteling basisregistraties VROM;
6. Leerlingenontwikkeling;
7. Taakstelling «LeerKracht van Nederland»;
8. Bijstellingen Fonds Economische Structuurversterking (FES).

Loonbijstelling tranche 2008

De loonbijstelling tranche 2008 is vanuit de aanvullende post van Financiën overgeheveld naar de OCW-begroting. Het gaat om een bedrag van € 765,6 miljoen in 2008 oplopend naar € 776 miljoen in 2013. De uitdeling van de loonbijstelling over de beleidsartikelen wordt in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 1 Verdeling loonbijstelling (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Primair onderwijs	271 663	271 511	268 383	264 751	263 943	260 006
Voortgezet onderwijs	181 833	177 680	175 972	175 044	175 628	177 171
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	74 414	71 069	71 201	71 438	71 345	71 348
Hoger beroepsonderwijs	52 063	53 788	54 201	55 397	55 941	56 569
Wetenschappelijk onderwijs	83 464	84 040	85 368	87 037	87 509	88 476
Internationaal beleid	321	318	302	292	292	292
Onderwijspersoneel	5 152	8 688	10 860	12 446	12 462	12 480
Studiefinanciering	1 377	1 376	1 351	1 252	1 193	1 336
Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten	324	328	315	282	265	299
Lesgelden	113	116	112	100	92	108
Cultuur	17 288	17 671	17 496	17 414	17 402	17 411
Media	900	900	900	896	896	896
Onderzoek en wetenschappen	23 098	24 487	22 422	21 122	21 098	21 014
Kinderopvang	50 055	50 986	57 419	62 788	64 487	65 723
Emancipatie	151	205	203	197	197	197
Ministerie algemeen	2 028	1 936	1 796	1 562	1 545	1 545
Inspecties	1 215	1 183	1 120	995	995	995
Adviesraden	170	169	159	124	124	124
Totaal uitdeling	765 629	766 451	769 580	773 137	775 414	775 990

Prijsbijstelling tranche 2008

De prijsbijstelling tranche 2008 is vanuit de aanvullende post van Financiën overgeheveld naar de OCW-begroting. Voor OCW betreft dit, exclusief indexering WSF/WTOS, een bedrag van € 184,3 miljoen in 2008 oplopend naar € 194,7 miljoen in 2013. De uitdeling van de prijsbijstelling over de beleidsartikelen wordt in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 2 Verdeling prijsbijstelling (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Primair onderwijs	26 696	26 316	26 104	25 833	25 664	25 278
Voortgezet onderwijs	22 510	27 545	26 963	25 698	25 733	25 863
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	22 442	21 658	21 740	21 814	21 791	21 793
Technocentra	217	217	216	0	0	0
Hoger beroepsonderwijs	14 792	15 248	15 336	15 624	15 774	15 956
Wetenschappelijk onderwijs	26 609	27 118	27 505	27 965	28 106	28 503
Internationaal beleid	207	201	197	194	194	194
Onderwijspersoneel	840	924	1 045	1 140	1 140	1 140
Studiefinanciering	18 440	18 797	18 216	17 818	20 059	20 703
Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten	198	200	192	172	162	183
Lesgelden	69	71	68	61	56	66
Cultuur	9 440	9 699	9 624	9 715	9 698	9 682
Media	19 286	19 415	19 542	19 596	19 704	19 704
Onderzoek en wetenschappen	7 624	7 949	7 348	7 079	7 072	7 057
Kinderopvang	12 846	13 079	14 704	16 064	16 373	16 686
Emancipatie	249	254	249	249	249	249
Ministerie algemeen	1 458	1 379	1 343	1 313	1 304	1 296
Inspecties	315	314	314	314	314	314
Adviesraden	65	65	65	57	57	57
Totaal uitdeling	184 303	190 449	190 771	190 706	193 450	194 724

Efficiencytaakstelling Rijksdienst/ZBO's en efficiencytaakstelling materiële budgetten

In de begroting 2008 is een deel van de efficiencytaakstelling op de Rijksdienst/ZBO's en de aanvullende efficiencytaakstelling op de materiële budgetten verdeeld over de artikelen. Het betreft het deel voor de ZBO's van OCW die meelopen in deze taakstelling, de NOS, de IB-Groep en TNO. Het restant van deze taakstellingen is in de begroting 2008 centraal geparkeerd op het artikel nominaal en onvoorzien en wordt in deze begroting doorvertaald naar de artikelen.

Een deel van de aanvullende taakstelling materiële budgetten is conform bedoeling ingevuld op het gebied van communicatie en voorlichting. Zie onderstaande tabel voor de doorvertaling van de efficiencytaakstellingen naar de artikelen.

Tabel 3 Efficiencytaakstelling (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Primair onderwijs	- 423	- 881	- 1 732	- 3 400	- 3 400	- 3 400
Voortgezet onderwijs	- 123	- 243	- 486	- 1 072	- 1 072	- 1 072
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	- 132	- 176	- 352	- 704	- 706	- 706
Hoger beroepsonderwijs	- 213	- 322	- 531	- 1 056	- 1 055	- 1 055
Wetenschappelijk onderwijs	- 17	- 20	- 32	- 74	- 73	- 73
Internationaal beleid	- 71	- 132	- 263	- 528	- 528	- 528
Onderwijspersoneel	- 39	- 78	- 155	- 310	- 310	- 310
Studiefinanciering	- 22	- 52	- 89	- 177	- 177	- 177
Cultuur	- 748	- 1 400	- 3 176	- 4 962	- 4 962	- 4 962
Onderzoek en wetenschappen	- 97	- 217	- 287	- 612	- 612	- 612
Emancipatie	- 27	- 65	- 123	- 288	- 288	- 288
Ministerie algemeen	- 1 210	- 2 818	- 5 585	- 12 440	- 12 440	- 12 440
Inspecties	- 985	- 1 929	- 3 858	- 7 716	- 7 716	- 7 716
Adviesraden	- 216	- 313	- 622	- 1 244	- 1 244	- 1 244
Totaal	- 4 323	- 8 646	- 17 291	- 34 583	- 34 583	- 34 583

Taakstelling subsidies

Dit betreft de subsidietaakstelling waarover in augustus 2007 door het kabinet is besloten. Deze is in de begroting 2008 geparkeerd op het artikel nominaal en onvoorzien. In de begroting 2009 is deze taakstelling doorvertaald naar de beleidsartikelen. Zie hiervoor onderstaande tabel.

Tabel 4 Taakstelling subsidies (x € 1 000)

	2009	2010	2011	2012	2013
Primair onderwijs	- 2 396	- 4 893	- 9 687	- 9 687	- 9 687
Voortgezet onderwijs	- 1 700	- 3 300	- 6 700	- 6 700	- 6 700
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	- 448	- 1 220	- 2 082	- 2 193	- 2 163
Hoger beroepsonderwijs	- 1 170	- 2 299	- 4 572	- 4 496	- 4 517
Wetenschappelijk onderwijs	- 1 169	- 2 298	- 4 572	- 4 496	- 4 516
Internationaal beleid	- 54	- 108	- 216	- 216	- 216
Studiefinanciering	- 76	- 151	- 309	- 316	- 314
Cultuur	- 460	- 920	- 1 840	- 1 840	- 1 840
Onderzoek en wetenschappen	- 902	- 1 565	- 3 538	- 3 571	- 3 563
Emancipatie	- 10	- 18	- 28	- 29	- 28
Totaal	- 8 385	- 16 772	- 33 544	- 33 544	- 33 544

Versleuteling basisregistraties VROM

Basisregistraties hebben als doel een betere ordening van de informatievoorziening in Nederland. Het gaat om gegevens die overheidsinstanties gebruiken bij beleids-, uitvoerings- en handavingsketens. De kosten van de basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG), Topografie en Grootchalige Basis Kaart Nederland (GBKN) worden over de verschillende departementen verdeeld. Voor OCW betreft dit € 0,4 miljoen in 2009 oplopend naar € 1,1 miljoen in 2013. De verdeling van de kosten voor deze basisregistraties over de artikelen wordt in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 5 Verdeling kosten versleuteling basisregistraties VROM (x € 1 000)

	2009	2010	2011	2012	2013
Primair onderwijs	- 98	- 232	- 296	- 213	- 213
Voortgezet onderwijs	0	- 200	- 200	- 200	- 200
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	- 10	- 47	- 74	- 52	- 55
Hoger beroepsonderwijs	- 27	- 123	- 139	- 115	- 113
Wetenschappelijk onderwijs	- 27	- 123	- 139	- 115	- 113
Studiefinanciering	- 2	- 8	- 9	- 8	- 8
Cultuur	- 216	- 255	- 261	- 253	- 253
Onderzoek en wetenschappen	- 24	- 94	- 93	- 87	- 88
Emancipatie	0	- 1	- 1	- 1	- 1
Ministerie algemeen	- 1	- 7	- 7	- 6	- 6
Totaal	- 405	- 1 090	- 1 219	- 1 050	- 1 050

Leerlingenontwikkeling

Jaarlijks wordt een raming van het aantal leerlingen en studenten in de verschillende onderwijssectoren opgesteld. De wijzigingen in de onderwijsdeelname worden budgettair doorvertaald in de OCW-begroting. Per saldo heeft dit een budgettair effect van € 41,2 miljoen in 2008 oplopend naar € 44,6 miljoen in 2013. De budgettaire ramingen voor de onderwijsdeelname zijn vanaf 2009 structureel op hetzelfde niveau gehouden. Alleen de oploop voor de leerlinggebonden financiering (Igf) voor het beleidsartikel beroepsonderwijs en volwasseneneducatie is wel

in de ramingen verwerkt. Over de budgettaire vertaling van de nieuwe referentieraming alsmede de oloploop ná 2009 wordt bij Voorjaarsnota 2009 besloten.

In onderstaande tabel zijn de effecten van de wijziging in de onderwijsdeelneming voor de beleidsartikelen weergegeven.

Tabel 6 Leerlingenontwikkeling (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Primair onderwijs	6 789	24 282	24 282	24 282	24 282	24 282
Voortgezet onderwijs	23 718	54 821	54 821	54 821	54 821	54 821
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	6 800	- 33 789	- 23 489	- 28 689	- 28 689	- 28 689
Hoger beroepsonderwijs	- 1 322	- 3 369	- 3 369	- 3 369	- 3 369	- 3 369
Wetenschappelijk onderwijs	8 597	9 338	9 338	9 338	9 338	9 338
Studiefinanciering	- 6 500	- 15 000	- 15 000	- 15 000	- 15 000	- 15 000
Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten	3 100	3 200	3 200	3 200	3 200	3 200
Totaal	41 182	39 483	49 783	44 583	44 583	44 583

Taakstelling «LeerKracht van Nederland»

In het kader van de taakstelling «LeerKracht van Nederland» is bij nota van wijziging een taakstelling op het artikel nominaal en onvoorzien geparkeerd. De verdeling van deze taakstelling over de artikelen wordt in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 7 Taakstelling «LeerKracht van Nederland» (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Primair onderwijs	- 3 035	- 3 035	- 3 035	- 3 035	- 1 854	- 1 853
Voortgezet onderwijs	- 2 600	- 2 600	- 2 600	- 2 600	- 1 800	- 1 800
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	- 1 809	- 1 809	- 1 809	- 1 809	- 1 248	- 1 247
Hoger beroepsonderwijs	- 1 717	- 1 717	- 1 717	- 1 717	- 1 185	- 1 185
Wetenschappelijk onderwijs	- 1 717	- 1 717	- 1 717	- 1 717	- 1 186	- 1 186
Cultuur	- 726	- 726	- 726	- 726	- 501	- 501
Onderzoek en wetenschappen	- 625	- 625	- 625	- 625	- 431	- 431
Kinderopvang	- 762	- 762	- 762	- 762	- 762	- 762
Emancipatie	- 8	- 8	- 8	- 8	- 6	- 6
Ministerie algemeen	- 85	- 85	- 85	- 85	- 59	- 59
Totaal	- 13 084	- 13 084	- 13 084	- 13 084	- 9 032	- 9 030

Bijstellingen Fonds Economische Structuurversterking (FES)

In onderstaande tabel worden de bijstellingen in de FES-middelen per artikel weergegeven.

Tabel 8 Overzicht bijstellingen FES-middelen (x € 1 miljoen)

Artikel	Onderwerp	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	VVE	0,9	0	0	0	0	0
1	Huisvesting brede school	23,7	0	0	0	0	0
1	Deltaplan bèta & techniek	- 1,0	2,7	4,3	0	0	0
3	Leren door experimenteren	6,6	0	0	0	0	0
3	Deltaplan bèta & techniek	0,1	0	0	0	0	0
3	Funderend onderwijs	3,0	1,0	0,8	0	0	0
3	MS & ICT	2,5	0,2	0	0	0	0
4	Beroepsopleiding in bedrijf	73,9	10,0	3,6	0	0	0
5	Technocentra	0,2	0	0	0	0	0
6	Deltaplan bèta & techniek	1,2	- 2,0	4,5	0	0	0
14	Beelden voor de toekomst	12,4	0	0	0	0	0
14	Archeologisch bodemonderzoek (Malta)	7,1	0	0	0	0	0
16	Bsik	17,4	0	0	0	0	0
Totaal bijstellingen		148,0	11,9	13,2	0	0	0

*Toelichting:**Voor- en vroegschoolse educatie (vve)*

Het in 2007 niet tot besteding gekomen budget van de vve-professionalisering ter grootte van € 0,9 miljoen wordt in 2008 voor hetzelfde doel ingezet. In 2008 zijn er veel aanvragen voor scholing.

Huisvesting brede school

Het opstellen van een nieuwe regeling huisvesting brede school kost meer tijd dan verwacht en zal pas in 2008 tot uitbetaling leiden. De FES-middelen die in 2007 beschikbaar waren, worden doorgeschoven naar 2008.

Deltaplan bèta & techniek (art 1: PO)

De onderuitputting van € 6,0 miljoen in 2007 van de projectmiddelen voor Bèta en Techniek, wordt voor hetzelfde doel in de jaren 2008–2010 ingezet.

Leren door experimenteren

Dit betreft een kasschuif van 2007 naar 2008 van de onbestede middelen voor efficiency in het onderwijs.

Deltaplan bèta & techniek (art 3: VO)

De onderuitputting in 2007 van de projectmiddelen voor Bèta en Techniek, wordt voor hetzelfde doel in 2008 ingezet.

Funderend onderwijs

De onderuitputting in 2007 van de middelen voor praktijkgerichte leeromgeving vmbo-pro worden in de jaren 2008–2010 ingezet.

Maatschappelijke sectoren & ICT (MS & ICT)

Dit betreft een bijdrage van de minister van Economische Zaken voor het project «Business à la Carte». Daarnaast zijn de bijdragen voor het project «Contentstimulering V2» en diverse projecten Maatschappelijke Sectoren en ICT verhoogd, in verband met de vertraging in de financiële uitvoering in 2007.

Beroepsonderwijs in bedrijf

Deze middelen maken onderdeel uit van de tweede tranche FES-middelen beroepsonderwijs in bedrijf ten behoeve van de regeling innovatiebox (€ 71,8 miljoen). Daarnaast worden middelen ingezet ten behoeve van de tijdelijke stimuleringsregeling Leren en Werken (€ 15,8 miljoen). Met deze regeling wordt regionale samenwerking bevorderd en het gebruik van EVC-trajecten en duale trajecten gestimuleerd.

Technocentra

Dit betreft een kasschuif van 2007 naar 2008 van de onbestede middelen voor de uitvoering van de Kaderregeling Technocentra (2006–2010).

Deltaplan bèta & techniek (art 6: HO)

Dit betreft een herschikking van de projectmiddelen voor Bèta en Techniek over de jaren 2008–2010.

Beelden voor de toekomst

De voorbereiding van het FES-project Beelden voor de Toekomst heeft enige maanden in beslag genomen. Het betreft een omvangrijk en langdurig project met zes deelnemende partijen. Gezien de complexiteit van het project en de benodigde tijd voor goede afstemming tussen alle partijen, is een deel van het budget 2007 niet besteed en wordt dit doorgeschoven naar 2008.

Archeologisch bodemonderzoek (Malta)

Deze FES-middelen ter bestrijding van de excessieve kosten van opgravingen (Wet Malta) zijn in 2007 niet benodigd en worden doorgeschoven naar 2008.

Besluit subsidies investeringen kennisinfrastructuur (Bsik)

Dit betreft het doorschuiven van de FES-onderuitputting 2007 naar het jaar 2008.

ARTIKEL 1: PRIMAIR ONDERWIJS

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	8 699 919	8 659 507	8 563 083	8 455 325	8 425 726	
Nota van wijziging	- 21 600	- 39 600	- 43 200	- 65 200	- 69 200	
Amendementen	2 700					
1e suppletore begroting	60 542	44 137	47 882	71 384	60 262	
Nieuwe mutaties	316 714	449 144	429 081	449 275	440 551	
Stand ontwerpbegroting 2009	9 058 275	9 113 188	8 996 846	8 910 784	8 857 339	8 773 189

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	336 401	424 240	420 958	417 165	416 188
2. Autonome mutaties		8 900	8 900	8 900	8 900
3. Beleidsmatige mutaties	- 19 687	16 004	- 777	23 210	15 463
1. Aangeleverde Problematiek	501	204	1 422	1 411	1 731
2. Efficiencytaakstelling Rijksdienst/ZBO's en materieel	- 68	- 72	- 115	- 166	- 166
3. Enveloppe Onderwijs		28 000	28 000	28 000	28 000
4. Intertemporele Compensatie	- 8 675	1 649	- 13 756	15 097	5 714
5. Taakstelling «LeerKracht van Nederland»	- 3 035	- 3 035	- 3 035	- 3 035	- 1 854
6. Taakstelling Subsidies		- 2 396	- 4 893	- 9 687	- 9 687
7. Versleuteling basisregistraties VROM		- 98	- 232	- 296	- 213
8. Vrijval Prijsbijstelling 2008	- 8 410	- 8 248	- 8 168	- 8 114	- 8 062
Totaal	316 714	449 144	429 081	449 275	440 551

Toelichting op de nieuwe mutaties:

3.3 Enveloppemiddelen

Dit betreft een structurele uitdeling van de enveloppemiddelen onderwijs voor: aanpassing gewichtenmiddelen (€ 10 miljoen), brede school (€ 1 miljoen), passend onderwijs (€ 5 miljoen), verbeteren taal- en rekenopbrengsten (€ 6 miljoen) en leer- en hulpmiddelen (€ 6 miljoen).

3.4 Intertemporele compensatie

Om de middelen die ingezet worden voor de taakstellingen op dit beleidsterrein op een juiste manier over de jaren te verdelen, is een verschuiving over de jaren nodig. Over de jaren heen is deze verschuiving van middelen budgettair neutraal. Verder wordt ruim € 6 miljoen voor de brede school doorgeschoven van 2008 naar 2009.

3.5 Taakstelling «LeerKracht van Nederland»

Deze mutatie betreft de dekking voor de taakstelling «LeerKracht van Nederland» die gevonden is binnen de loon en prijsbijstelling 2008 van de enveloppemiddelen en binnen de oploop van de middelen voor bestuur en management.

3.6 Taakstelling subsidies

Deze mutatie betreft het aandeel van PO in de taakstelling subsidies. Dekking daarvoor is gevonden binnen een overschot op de uitgedeelde prijsbijstelling 2008 en binnen de oploop van de middelen voor bestuur en management.

3.8 Vrijval prijsbijstelling 2008

Het betreft een correctie op de prijsbijstelling die uit de aanvullende post is overgeboekt. Deze correctie vloeit voort uit de prijsbijstellingsystematiek die geldt voor de programma's van eisen.

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	41 106	19 606	2 006	2 006	2 006	
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting Nieuwe mutaties	31 816	2 330	3 930	- 345	- 345	
Stand ontwerpbegroting 2009	72 922	21 936	5 936	1 661	1 661	1 661

ARTIKEL 3: VOORTGEZET ONDERWIJS

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	6 022 206	6 091 718	6 021 554	5 945 733	5 963 346	
Nota van wijziging	205 900	64 900	76 500	108 600	114 900	
Amendementen						
1e suppletore begroting	74 461	53 888	56 428	58 763	61 770	
Nieuwe mutaties	206 541	314 696	298 512	300 988	298 430	
Stand ontwerpbegroting 2009	6 509 108	6 525 202	6 452 994	6 414 084	6 438 446	6 487 720

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	235 017	277 445	277 145	275 409	276 134
1. Bijstellingen uit aanvullende posten	204 343	205 264	203 011	200 896	201 515
2. Overboekingen intern	31 051	73 794	75 630	75 630	75 630
3. Overboekingen extern	- 377	- 1 613	- 1 496	- 1 117	- 1 011
2. Autonome mutaties	0	3 900	3 900	3 900	3 900
1. Invoering BTW-plicht administratiekantoren		3 900	3 900	3 900	3 900
3. Beleidsmatige mutaties	- 28 476	33 351	17 467	21 679	18 396
1. Enveloppe onderwijs		23 395	23 395	23 395	23 395
2. Versleuteling basisregistraties VROM			- 200	- 200	- 200
3. Taakstelling «LeerKracht van Nederland»	- 2 600	- 2 600	- 2 600	- 2 600	- 1 800
4. Taakstelling subsidies		- 1 700	- 3 300	- 6 700	- 6 700
5. Problematiek begrotingsrapport	400	100	1 000	1 000	1 100
6. Efficiencytaakstelling Rijksdienst/ZBO's en materieel				- 100	- 100
7. Rekenen en Taal (apparaatskosten)	184	184	184	184	
8. Bijdrage aan Veiligheid artikel 4 BVE	- 1 000	- 1 000			
9. Intertemporele compensaties	- 25 460	14 972	- 1 012	6 700	2 701
Totaal	206 541	314 696	298 512	300 988	298 430

Toelichting op de nieuwe mutaties:

2.1

Als gevolg van de invoering van de BTW-plicht voor administratiekantoren wordt een bedrag van € 3,9 miljoen beschikbaar gesteld.

3.1, 3.2, 3.3, 3.4 en 3.6

Zie de financiële paragraaf van de beleidsagenda. Zie vervolgens de passage over het «coalitieakkoord» in artikel 3.

3.9

Om het begrotingsbeeld over de jaren heen sluitend te krijgen, is een intertemporele kasschuif nodig.

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	73 740	55 190	49 137	1 361	1 361	
Nota van wijziging						
Amendementen						
1e suppletore begroting	12 138	1 193	800	0	0	
Nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2009	85 878	56 383	49 937	1 361	1 361	1 361

ARTIKEL 4. BEROEPSONDERWIJS EN VOLWASSENENEDUCATIE

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	3 189 536	3 016 759	3 006 079	3 006 423	3 005 074	
Nota van wijziging Amendementen	- 1 200	- 5 700	- 18 700	- 28 700	- 31 700	
1e suppletore begroting	76 829	- 28 430	- 15 372	- 17 843	- 16 518	
Nieuwe mutaties	87 259	293 632	304 337	311 510	311 408	
Stand ontwerpbegroting 2009	3 352 424	3 276 261	3 276 344	3 271 390	3 268 264	3 268 433

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	93 484	130 548	119 612	116 447	116 342
1. Bijstellingen uit aanvullende posten	96 856	92 737	92 969	93 300	93 184
2. Desalderingen	- 14 049	10 000	3 600		
3. Overboekingen (intern)	10 677	34 108	29 340	29 440	29 440
4. Overboekingen (extern)		- 6 297	- 6 297	- 6 293	- 6 282
2. Autonome mutaties	0	2 200	2 200	2 200	2 200
1. Invoering btw-plicht adm. kantoren		2 200	2 200	2 200	2 200
3. Beleidsmatige mutaties	- 6 225	160 884	182 525	192 863	192 866
1. Correctie prijsbijstelling	251	84	673	671	787
2. Efficiëncytaakstelling Rijksdienst/ZBO's en materieel	- 6	- 8	- 17	- 34	- 36
3. Herschikkingen	- 463	- 1 983	- 2 771	- 837	- 837
4. Taakstelling «LeerKracht van Nederland»	- 1 809	- 1 809	- 1 809	- 1 809	- 1 248
5. Taakstelling subsidies		- 448	- 1 220	- 2 082	- 2 193
6. Enveloppemiddelen mbo		17 000	17 000	17 000	17 000
7. Enveloppemiddelen onderwijs		27 299	27 299	27 299	27 299
8. Intertemporele compensatie	- 5 198	690	3 848	660	77
9. Teldatum MBO		114 269	114 269	114 269	114 269
10. Veiligheid	1 000	1 000			
11. Versleuteling basisregistratie VROM			- 10	- 47	- 74
12. Werkleerrecht		4 800	25 300	37 800	37 800
Totaal	87 259	293 632	304 337	311 510	311 408

Toelichting op de nieuwe mutaties:

2.1

Zie de toelichting in de financiële paragraaf van de beleidsagenda.

3.3

Deze mutatie is het gevolg van een herprioritering tussen de begrotingsartikelen 4, 6, 7 en 16.

3.5

Zie de toelichting in het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

3.6 en 3.7

Deze mutaties betreffen de toevoeging van de oploop 2009 van de middelen die bij het coalitieakkoord beschikbaar zijn gesteld.

3.8

Deze mutatie betreft een kasschuif ten behoeve van de dekking van de extra middelen voor taal en rekenonderwijs in het mbo.

3.9

Deze mutatie betreft de correctie van de eerder ingeboekte korting tweede teldatum. Uit de telling van 1 februari 2008 blijkt dat het aantal deelnemers op de 2e teldatum minder is afgenomen (ten opzichte van 1 oktober 2007) dan ten tijde van het opstellen van het coalitieakkoord was verondersteld.

3.12

In verband met de beoogde invoering van de Werkleerrecht in de loop van 2009 wordt verwacht dat 20% van de doelgroep vrijwillig kiest om een middelbare beroepsopleiding te gaan volgen. Voor deze verwachte extra groei van deelnemers aan het mbo, wordt het mbo gecompenseerd.

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	3 000					
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting Nieuwe mutaties	87 998 - 14 049	10 000	3 600			
Stand ontwerpbegroting 2009	76 949	10 000	3 600			

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	- 14 049	10 000	3 600		
1. Desalderingen	- 14 049	10 000	3 600		
Totaal	- 14 049	10 000	3 600		

ARTIKEL 5. TECHNOCENTRA

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	9 217	9 217	9 176			
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	212					
Nieuwe mutaties	217	217	216			
Stand ontwerpbegroting 2009	9 646	9 434	9 392			

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	
1. Technische mutaties	217	217	216			
1. Bijstellingen uit aanvullende posten	217	217	216			
Totaal	217	217	216			

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	9 136	9 136	9 176			
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	212					
Nieuwe mutaties						
Stand ontwerpbegroting 2009	9 348	9 136	9 176			

ARTIKEL 6: HOGER BEROEPSONDERWIJS

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	2 085 981	2 128 384	2 145 978	2 192 189	2 213 727	
Nota van wijziging Amendementen	- 4 000	- 11 979	- 19 958	- 26 937	- 34 916	
1e suppletore begroting	1 322	10 298	16 691	11 910	12 086	
Nieuwe mutaties	71 015	102 749	106 726	107 898	108 612	
Stand ontwerpbegroting 2009	2 154 318	2 229 452	2 249 437	2 285 060	2 299 509	2 316 840

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	72 124	78 713	84 127	85 572	86 280
1. Bijstelling uit aanvullende posten	66 855	69 063	69 590	71 126	71 820
2. Overboekingen intern	5 269	10 038	14 907	14 801	14 801
3. Overboekingen extern		- 388	- 370	- 355	- 341
2. Autonome mutaties		1 500	1 500	1 500	1 500
1. Invoering btw-plicht adm.kantoren		1 500	1 500	1 500	1 500
3. Beleidsmatige mutaties	- 1 109	22 536	21 099	20 826	20 832
1. Verhogen studierendement Nederlandse studenten met een niet-westerse achtergrond		4 000	4 000	5 000	5 000
2. Minder uitval en kwaliteitsimpuls		13 333	13 333	13 333	13 333
3. Nieuwe hbo-masteropleidingen		5 000	5 000	5 000	5 000
4. Praktijkgericht onderzoek (Lectoren en kenniskringen)		1 200	1 200	1 200	1 200
5. Taakstelling subsidies		- 1 170	- 2 299	- 4 572	- 4 496
6. Efficiencytaakstelling Rijksdienst/ZBO's en materieel	- 17	- 20	- 32	- 74	- 73
7. Versleuteling basisregistratie VROM		- 27	- 123	- 139	- 115
8. Correctie prijsbijstelling	243	82	654	651	764
9. Taakstelling «LeerKracht van Nederland»	- 1 717	- 1 717	- 1 717	- 1 717	- 1 185
10. Herschikkingen	- 453	- 1 945	- 2 717	- 821	- 821
11. Dekking Rekenen en taal	- 835	- 2 000	- 2 000	- 1 165	
12. Rekenen en taal	1 670	4 000	4 000	2 330	
13. Praktijkgericht onderzoek (Raak)		1 800	1 800	1 800	1 800
14. Systeemvernieuwing IBG					425
Totaal	71 015	102 749	106 726	107 898	108 612

Toelichting op de nieuwe mutaties:

3.1, 3.2, 3.3, 3.4 en 3.13

Het betreft hier de beschikbaarstelling van de tranche 2009 van de middelen coalitieakkoord. Zie de passage over het coalitieakkoord in het onderdeel «De beleidsartikelen (artikel 6 en 7)».

3.5

Zie de toelichting in het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

3.10

Deze mutatie is het gevolg van een herprioritering tussen de artikelen 4, 6, 7 en 16.

3.12

In aansluiting op de Beleidsreactie Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen van 28 april 2008 (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 332, nr. 3) is voor de studie jaren 2008/2009, 2009/2010 en 2010/2011 een totaalbedrag van € 12 miljoen beschikbaar voor de optimalisering van het taal- en rekenonderwijs aan de lerarenopleidingen.

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	6 017	8 017	17	17	17	
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting Nieuwe mutaties	1 200	- 2 000	4 475	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2009	7 217	6 017	4 492	17	17	17

ARTIKEL 7: WETENSCHAPPELIJK ONDERWIJS

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	3 482 611	3 514 483	3 556 656	3 616 698	3 635 517	
Nota van wijziging	78 000	- 1 521	- 7 042	- 13 563	- 18 084	
Amendementen						
1e suppletore begroting	10 832	39 573	25 724	11 818	11 908	
Nieuwe mutaties	104 244	111 831	123 567	131 566	134 192	
Stand ontwerpbegroting 2009	3 675 687	3 664 366	3 698 905	3 746 519	3 763 533	3 808 547

Specificatie nieuwe mutaties (x 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	111 673	113 818	114 545	116 698	117 413
1. Bijstellingen uit aanvullende posten	110 073	111 185	112 926	115 107	115 720
2. Desalderingen	264				
3. Bijstellingen budgettair neutraal	1 811	1 811	1 811	1 811	1 811
4. Overboekingen intern	- 475	- 13	- 43	- 73	27
5. Overboekingen (extern)		835	- 149	- 147	- 145
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	- 7 429	- 1 987	9 022	14 868	16 779
1. Correctie prijsbijstelling	244	82	654	651	765
2. Dekking Rekenen en taal	- 835	- 2000	- 2000	- 1 165	
3. Efficiencytaakstelling Rijksdienst/ZBO's en materieel	- 17	- 20	- 32	- 74	- 73
4. Enveloppe Innovatie, kennis en onderzoek (p 2)		3 000	7 000	15 000	15 000
5. Enveloppe Onderwijs (p 4)		3 667	11 667	11 667	11 667
6. Herschikkingen	- 5 104	- 3 803	- 3 129	- 4 783	- 4 783
7. Programma Vernieuwingsimpuls (soc)			- 1 000		
8. Taakstelling «LeerKracht van Nederland»	- 1 717	- 1 717	- 1 717	- 1 717	- 1 186
9. Taakstelling Subsidies		- 1 169	- 2 298	- 4 572	- 4 496
10. Versleuteling basisregistraties VROM		- 27	- 123	- 139	- 115
Totaal	104 244	111 831	123 567	131 566	134 192

Toelichting op de nieuwe mutaties:

3.4 en 3.5

Het betreft hier de beschikbaarstelling van de tranche 2009 van de middelen coalitieakkoord. Zie de passage over het «coalitieakkoord» in het onderdeel «De beleidsartikelen (artikel 6 en 7)».

3.6

Deze mutatie is het gevolg van een herprioritering tussen de artikelen 4, 6, 7 en 16.

3.9

Zie de toelichting in het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

Opbouw ontvangsten vanaf de vorige ontwerpbegroting (x 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	21 466	21 466	26 466	26 466	1 400	
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	- 1 384	- 1 384	- 1 384	- 1 384	- 1 384	
Nieuwe mutaties	264					
Stand ontwerpbegroting 2009	20 346	20 082	25 082	25 082	16	16

Specificatie nieuwe mutaties (x 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	
1. Technische mutaties	264					
1. Desalderingen	264					
2. Autonome mutaties	0					
3. Beleidsmatige mutaties	0					
Totaal	264					

ARTIKEL 8. INTERNATIONAAL BELEID

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	19 004	18 970	18 550	18 552	18 552	
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	- 390	- 510	- 641	- 906	- 906	
Nieuwe mutaties	462	558	485	367	367	
Stand ontwerpbegroting 2009	19 076	19 018	18 394	18 013	18 013	18 013

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	462	612	593	583	583
1. Loon- en Prijsbijstelling	528	520	501	491	491
2. Interne overboeking van art.08 naar art.18	- 66	- 113	- 113	- 113	- 113
3. Interne overboeking van art.14 naar art.08		205	205	205	205
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	0	- 54	- 108	- 216	- 216
1. Taakstelling subsidies		- 54	- 108	- 216	- 216
Totaal	462	558	485	367	367

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	99	99	99	99	99	
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting						
Nieuwe mutaties						
Stand ontwerpbegroting 2009	99	99	99	99	99	99

ARTIKEL 9. ARBEIDSMARKT- EN PERSONEELSBELEID

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	177 707	189 965	190 123	190 131	190 131	
Nota van wijziging	75 084	112 084	141 084	186 084	202 032	
Amendementen	- 2 700					
1e suppletore begroting	- 45 434	- 17 503	27 308	- 47 734	- 50 555	
Nieuwe mutaties	-86 682	- 98 707	29 340	136 961	136 594	
Stand ontwerpbegroting 2009	117 975	185 839	387 855	465 442	478 202	487 975

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	- 87 047	- 243 104	- 240 169	- 239 571	- 239 563
1. Bijstellingen uit aanvullende posten	5 992	9 612	11 905	13 586	13 602
2. Overboekingen intern actieplan	- 77 619	- 247 368	- 247 368	- 247 368	- 247 368
3. Overboekingen intern overig	- 15 420	- 3 634	- 1 634	- 1 134	- 1 134
4. Overboekingen extern		- 1 714	- 3 072	- 4 655	- 4 663
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	365	144 397	269 509	376 532	376 157
1. Actieplan LeerKracht	365	144 397	269 509	376 532	376 157
Totaal	- 86 682	- 98 707	29 340	136 961	136 594

Toelichting op de nieuwe mutaties:

1.2

Betreft de overboeking naar de onderwijssectoren po, vo, bve en hbo van de eenmalige uitkering 2008 en de beloningsmaatregelen vanaf 2009 uit het actieplan LeerKracht van Nederland.

3.1

In vervolg op de Nota van Wijziging op de begroting 2008 en de 1e suppletore hierop is, ter verdere invulling van de dekking op de investeringen uit het actieplan LeerKracht van Nederland, de begroting vanaf 2009 opgehoogd voor de oploop tot en met 2011 van de ILO-vergoedingen en die van de enveloppegelden uit het coalitieakkoord. De oploop van de ILO-vergoeding vanaf 2012 staat nog op de aanvullende post bij Financiën gereserveerd.

ARTIKEL 11. STUDIEFINANCIERING

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	3 651 579	3 757 516	3 836 393	3 915 574	4 077 699	
Nota van wijziging Amendementen		2 500	5 000	7 500	10 000	
1e suppletore begroting	180 213	224 613	196 069	176 664	167 677	
Nieuwe mutaties	- 23 198	18 863	18 142	17 697	23 562	
Stand ontwerpbegroting 2009	3 808 594	4 003 492	4 055 604	4 117 435	4 278 938	4 368 965

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	19 817	19 065	18 439	18 032	20 214
1. bijstelling uit aanvullende posten	19 817	20 175	19 570	19 077	21 259
2. Overboekingen intern	0	- 1 110	- 1 131	- 1 045	- 1 045
2. Autonome mutaties	- 43 000	0	0	0	0
1. bijstelling autonome raming	- 43 000	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	- 15	- 202	- 297	- 335	3 348
1. Taakstelling subsidies		- 76	- 151	- 309	- 316
2. Versleuteling basisregistratie VROM		- 2	- 8	- 9	- 8
3. Efficiencytaakstelling Rijksdienst/ZBO's en materieel	- 1	- 2	- 3	- 5	5
4. Herschikkingen	- 30	- 127	- 177	- 54	- 54
5. Aangeleverde Problematiek	16	5	42	42	50
6. Systeemvernieuwing IBG	0	0	0	0	3 681
Totaal	- 23 198	18 863	18 142	17 697	23 562

Toelichting op de nieuwe mutaties:

2.1

Deze bijstelling houdt voornamelijk verband met controleresultaten van de IB-Groep.

3.1, 3.2, 3.3, 3.6

Zie de toelichting in het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	408 100	442 900	480 300	519 300	559 000	598 700
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	12 900	24 000	33 500	52 000	72 400	94 100
Nieuwe mutaties	10 000	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2009	431 000	466 900	513 800	571 300	631 400	692 800

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	0	0	0	0	0
2. Autonome mutaties	10 000	0	0	0	0
1. bijstelling autonome raming	10 000	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	0	0	0	0	0
Totaal	10 000	0	0	0	0

Toelichting op de nieuwe mutaties:

2.1

Deze bijstelling houdt verband met hogere opbrengsten aan aflossingen op langlopende leningen dan geraamd.

ARTIKEL 12. TEGEMOETKOMING ONDERWIJSBIJDRAGE EN SCHOOLKOSTEN

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	306 359	336 275	216 583	213 552	212 811	214 746
Nota van wijziging Amendementen	- 40 000	- 80 000	- 80 000	- 80 000	- 80 000	
1e suppletore begroting	20 082	- 46 031	- 6 721	- 9 517	- 11 413	
Nieuwe mutaties	522	528	507	454	1 389	
Stand ontwerpbegroting 2009	286 963	210 772	130 369	124 489	122 787	121 761

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	522	528	507	454	427
1. Bijstellingen uit aanvullende posten	522	528	507	454	427
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	0	0	0	0	962
1. Systeemvernieuwing IBG	0	0	0	0	962
Totaal	522	528	507	454	1 389

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	9 500	9 500	9 500	9 500	9 500	
Nota van wijziging Amendementen						
1e suppletore begroting	2 100	1 000	- 700	- 1 100	- 1 100	
Nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2009	11 600	10 500	8 800	8 400	8 400	8 400

ARTIKEL 13. LESGELDEN

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	6 016	6 173	5 960	5 310	4 925	
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	74	- 262	- 303	- 324	- 324	
Nieuwe mutaties	182	187	180	161	573	
Stand ontwerpbegroting 2009	6 272	6 098	5 837	5 147	5 174	5 182

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	182	187	180	161	148
1. bijstelling uit aanvullende posten	182	187	180	161	148
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	0	0	0	0	425
1. Systeemvernieuwing IBG	0	0	0	0	425
Totaal	182	187	180	161	573

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	185 300	187 900	194 200	199 900	205 300	
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	5 300	3 300	3 900	4 400	4 900	
Nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2009	190 600	191 200	198 100	204 300	210 200	215 200

ARTIKEL 14 CULTUUR

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	872 729	871 325	861 516	851 301	850 160	849 792
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	18 494	1 570	- 3 613	- 5 173	- 5 173	- 5 173
Nieuwe mutaties	74 436	43 886	42 683	55 244	55 496	51 377
Stand ontwerpbegroting 2009	965 659	916 781	900 586	901 372	900 483	895 996

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Technische mutaties	30 913	13 207	12 968	12 998	12 969	12 962
1. Loon- en prijsbijstelling	26 728	27 380	27 141	27 171	27 142	27 135
2. Desalderingen	2 440					
3. Overboekingen met andere departementen	1 288	- 13 500	- 13 500	- 13 500	- 13 500	- 13 500
4. Interne overboekingen	457	- 673	- 673	- 673	- 673	- 673
2. Autonome mutaties	50 000	0	0	0	0	0
1. wegwerken achterstand monumentenzorg	50 000					
3. Beleidsmatige mutaties	- 6 477	30 679	29 715	42 246	42 527	38 415
1. Herschikkingen	- 625	- 690	- 451	- 452	- 179	- 193
2. Enveloppen Cultuur		24 000	27 800	42 000	42 000	42 000
3. Cultuur en brede school		- 800	- 800	- 800	- 800	- 800
4. Intertemporele compensatie	- 5 793	4 983	614	98	98	
5. Subsidiekorting	- 59	- 814	- 1 448	- 2 600	- 2 592	- 2 592
6. Cultuursubsidies 2009-2012		4 000	4 000	4 000	4 000	
Totaal	74 436	43 886	42 683	55 244	55 496	51 377

Toelichting op de nieuwe mutaties:

2.1

Voor het wegwerken van de restauratieachterstanden bij de Monumentenzorg is in 2008 € 50 miljoen extra beschikbaar gesteld.

3.2

Dit betreft de tweede tranche van de enveloppe Cultuur

3.4

Dit betreft een drietal kasschuiven. De belangrijkste is het verschuiven van een budget van € 5 miljoen van 2008 naar 2009 in verband met de vertraging van de nieuwbouw van het RACM.

3.6

Deze mutatie betreft de extra middelen die aan de cultuursubsidies 2009-2012 worden toegevoegd.

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	24 304	23 416	22 526	21 638	20 748	19 880
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	19 452	0	0	0	0	
Nieuwe mutaties	2 440					
Stand ontwerpbegroting 2009	46 196	23 416	22 526	21 638	20 748	19 880

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	2 440	0	0	0	0
1. desaldering	2 440				
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	0	0	0	0	0
Totaal	2 440	0	0	0	0

ARTIKEL 15: MEDIA

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	843 193	848 122	852 796	854 080	858 379	
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting Nieuwe mutaties	598 24 586	19 715	33 842	20 892	21 000	
Stand ontwerpbegroting 2009	868 377	867 837	886 638	874 972	879 379	883 881

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	24 586	19 715	33 842	20 892	21 000
1. Loon- en prijsbijstelling	20 186	20 315	20 442	20 492	20 600
2. Desaldering reclame- en renteontvangsten	4 400	- 600	13 400	400	400
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	0	0	0	0	0
Totaal	24 586	19 715	33 842	20 892	21 000

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	232 234	232 234	252 570	197 318	197 318	
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting Nieuwe mutaties	4 153 4 400	- 600	- 16 600	400	400	
Stand ontwerpbegroting 2009	240 787	231 634	235 970	197 718	197 718	197 718

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	4 400	- 600	- 16 600	400	400
1. Desaldering reclame- en renteontvangsten	4 400	- 600	13 400	400	400
2. Dividend NOB			- 30 000		
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	0	0	0	0	0
Totaal	4 400	- 600	- 16 600	400	400

ARTIKEL 16: ONDERZOEK EN WETENSCHAPPEN

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	1 044 108	1 061 169	990 790	955 313	954 313	
Nota van wijziging	- 77 000	- 2000	- 1 000			
Amendementen						
1e suppletore begroting	- 26 415	- 14 402	- 537	- 522		
Nieuwe mutaties	39 072	77 750	63 375	47 472	47 791	
Stand ontwerpbegroting 2009	1 024 778	1 110 504	1 038 763	1 002 248	1 001 582	997 715

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	33 251	35 380	32 629	31 056	31 175
1. Bijstellingen uit aanvullende posten	30 722	32 457	29 806	28 283	28 252
2. Overboekingen intern	2 529	2 923	2 823	2 773	2 923
2. Autonomen mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	5 821	42 370	30 746	16 416	16 616
1. Aangeleverde problematiek	407	57	226	225	258
2. Efficiencytaakstelling Rijksdienst/ZBO's en materieel	- 16	- 16	- 22	- 58	- 58
3. Enveloppe innovatie, kennis en onderzoek		26 000	22 000	14 000	14 000
4. Enveloppe onderwijs		10 000	1 000		
5. Correctie bestuursakkoord			1 000		
6. Taakstelling «LeerKracht van Nederland»	- 625	- 625	- 625	- 625	- 431
7. Taakstelling subsidies		- 902	- 1 565	- 3 538	- 3 571
8. Versleuteling basisregistraties VROM	- 24	- 94	- 93	- 87	
9. Herschikkingen	6 055	7 880	8 826	6 505	6 505
Totaal	39 072	77 750	63 375	47 472	47 791

Toelichting op de nieuwe mutaties:

3.3 en 3.4

Zie de toelichting bij het beleidsartikel 16.

3.7

Zie de toelichting in het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

3.9

Deze mutatie is het gevolg van een herprioritering tussen de begrotingsartikelen 4, 6, 7 en 16.

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	67 475	195 678	145 846	122006	121 006	
Nota van wijziging Amendementen						
1e suppletore begroting	17 327	- 1 228	- 3 166	- 3 522	- 3 522	
Nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2009	184 802	194 450	142 680	118 484	117 484	115 154

ARTIKEL 17: NOMINAAL EN ONVOORZIEN

Opbouw uitgaven vanaf de vorige ontwerpbegroting (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	- 4 308	- 16 807	- 33 616	- 67 232	- 118 803	
Nota van wijziging Amendementen	- 13 084	- 13 084	- 13 084	- 13 084	- 9 032	
1e suppletore begroting	950 135	939 036	946 361	957 874	946 488	
Nieuwe mutaties	- 880 308	- 936 833	- 894 749	- 905 247	898 772	
Stand ontwerpbegroting 2009	52 435	- 27 688	4 912	- 27 689	- 80 119	- 70 258

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	- 941 200	- 935 679	- 930 846	- 926 845	- 930 820
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	60 892	- 1 154	36 097	21 598	32 048
1. Efficiencytaakstelling Rijksdienst/ZBO's en materieel	332	665	1 329	2 659	2 659
2. Taakstelling subsidies	0	8 385	16 772	33 544	33 544
3. Taakstelling 'LeerKracht van Nederland'	13 084	13 084	13 084	13 084	9 032
4. Intensivering cultuur	0	- 4 000	- 4 000	- 4 000	- 4 000
5. Diversen	47 476	- 19 288	8 912	- 23 689	- 9 187
Totaal	- 880 308	- 936 833	- 894 749	- 905 247	- 898 772

Toelichting op de nieuwe mutaties:

3.1 t/m 3.3

Zie de toelichting bij het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

3.4

Deze mutatie betreft de extra middelen die aan de cultuursubsidies 2009–2012 worden toegevoegd.

3.5

Deze mutatie wordt grotendeels verklaard door een kasschuif om de begroting over de jaren heen sluitend te maken.

Opbouw ontvangsten vanaf de vorige ontwerpbegroting (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	2 488	1 978	957	957	957	
Nota van wijziging						
Amendementen						
1e suppletore begroting	1 394	0	0	0	0	
Nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2009	3 882	1 978	957	957	957	957

ARTIKEL 18. MINISTERIE ALGEMEEN

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	117 232	113 186	110 967	110 965	110 098	109 776
Nota van wijziging Amendementen						
1e suppletore begroting	19 832	1 706	- 949	- 7 806	- 11 071	- 11 071
Nieuwe mutaties	12 567	7 876	5 931	5 297	5 315	5 305
Stand ontwerpbegroting 2009	149 631	122 768	115 949	108 456	104 342	104 010

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	8 716	5 471	3 731	3 474	3 811
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	3 851	2 405	2 200	1 823	1 504
Totaal	12 567	7 876	5 931	5 297	5 315

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	567	567	567	567	567	567
Nota van wijziging Amendementen						
1e suppletore begroting	37					
Nieuwe mutaties	- 37					
Stand ontwerpbegroting 2009	567	567	567	567	567	567

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	- 37	0	0	0	0
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	0	0	0	0	0
Totaal	- 37	0	0	0	0

ARTIKEL 19: INSPECTIES

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	47 436	47 334	47 325	47 323	47 318	47 318
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	12 447	11 399	9 250	5 752	5 752	5 752
Nieuwe mutaties	1 428	3 793	1 527	497	497	497
Stand ontwerpbegroting 2009	61 311	62 526	58 102	53 572	53 567	53 567

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	1 529	3 996	1 933	1 308	1 308
1. loonbijstelling 2008	1 215	1 183	1 120	995	995
2. prijsbijstelling 2008	315	314	314	314	314
3. interne overboekingen	- 1	2 499	499	- 1	- 1
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	- 101	- 203	- 406	- 811	- 811
1. Efficiencytaakstelling Rijksdienst/ZBO's en materieel	- 101	- 203	- 406	- 811	- 811
Totaal	1 428	3 793	1 527	497	497

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	0	0	0	0	0	0
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting						
Nieuwe mutaties						
Stand ontwerpbegroting 2009	0	0	0	0	0	0

ARTIKEL 20. ADVIESRADEN

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	7 600	7 653	7 653	6 934	6 934	6 934
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	95	- 279	- 556	- 1 113	- 1 113	- 1 113
Nieuwe mutaties	22	0	- 42	- 150	- 150	- 150
Stand ontwerpbegroting 2009	7 717	7 374	7 055	5 671	5 671	5 671

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	35	34	24	- 19	- 19
1. Bijstellingen uit aanvullende post	235	234	224	181	181
2. Interne overboekingen	- 200	- 200	- 200	- 200	- 200
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	- 13	- 34	- 66	- 131	- 131
1. Efficiencytaakstelling Rijksdienst/ZBO's en materieel	- 13	- 34	- 66	- 131	- 131
Totaal	22	0	- 42	- 150	- 150

Opbouw ontvangsten beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	0	0	0	0	0	0
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting Nieuwe mutaties						
Stand ontwerpbegroting 2009	0	0	0	0	0	0

ARTIKEL 24 KINDEROPVANG

Opbouw uitgaven beleidsartikel						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	1 983 956	1 909 609	1 993 237	2 037 512	2 068 584	
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	477 368	449 105	87 289	38 289	38 289	
Nieuwe mutaties	341 139	448 303	596 473	780 898	806 904	
Stand ontwerpbegroting 2009	2 802 463	2 807 017	2 676 999	2 856 699	2 913 779	2 959 159

Specificatie nieuwe mutaties					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	62 901	64 065	72 123	78 852	80 860
1. Bijstellingen uit aanvullende post	62 901	64 065	72 123	78 852	80 860
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	278 238	384 238	524 350	702 046	726 046
1. Enveloppe Kinderopvang		111 000	281 200	449 000	485 000
2. Diverse compensaties	279 000	274 000	243 912	253 808	241 808
3. Taakstelling 'LeerKracht van Nederland»	- 762	- 762	- 762	- 762	- 762
Totaal	341 139	448 303	596 473	780 898	806 904

Toelichting op de nieuwe mutaties:

3.1

Deze mutatie betreft de overboeking vanaf de Aanvullende post van de miljoenennota naar de OCW-begroting van de resterende bedragen van de enveloppe Kinderopvang. Hiermee is deze enveloppe oplopend tot in totaal € 700 miljoen in 2011 geheel ingezet.

3.2

Deze mutatie betreft diverse compensaties voor de extra overschrijding in 2008 met doorwerking naar latere jaren.

Het gaat hierbij voornamelijk om een generale compensatie (zie voor nadere toelichting tabel 24.3 in het beleidsartikel)

3.3

Deze mutatie betreft het aandeel van artikel 24 in de dekking van de taakstelling «LeerKracht van Nederland». Deze bestaat uit de inzet van een deel van de loon- en prijsbijstelling 2008 over de enveloppemiddelen kinderdagopvang.

Opbouw ontvangsten beleidsartikel						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	23 313	17 736	17 736	17 736	17 736	
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	661 000	697 000	718 000	739 000	761 000	
Nieuwe mutaties	12 000	12 000	12 000	12 000	12 000	
Stand ontwerpbegroting 2009	696 313	726 736	747 736	768 736	790 736	

Specificatie nieuwe mutaties					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	0	0	0	0	0
2. Autonome mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	12 000	12 000	12 000	12 000	12 000
1. extra ontvangsten na afrekening toeslag	12 000	12 000	12 000	12 000	12 000
Totaal	12 000	12 000	12 000	12 000	12 000

Toelichting op de nieuwe mutaties:

3.1

Deze mutatie betreft extra ontvangsten uit afrekeningen over voorgaande jaren.

ARTIKEL 25: EMANCIPATIE

Opbouw uitgaven beleidsartikel (x € 1 000)						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stand ontwerpbegroting 2008	14 820	14 618	14 363	14 363	14 363	
Nota van wijziging Amendementen 1e suppletore begroting	- 702	- 398	- 456	- 621	- 181	
Nieuwe mutaties	502	2 741	2 718	2 717	2 469	
Stand ontwerpbegroting 2009	14 620	16 961	16 625	16 459	16 651	16 652

Specificatie nieuwe mutaties (x € 1 000)					
	2008	2009	2010	2011	2012
1. Technische mutaties	512	780	769	756	506
1. Bijstellingen uit aanvullende posten	400	460	453	447	447
2. Overboekingen intern	112	320	316	309	59
2. Autonomen mutaties	0	0	0	0	0
3. Beleidsmatige mutaties	- 10	1 961	1 949	1 961	1 963
1. Taakstelling subsidies		- 10	- 18	- 28	- 29
2. Enveloppe onderwijs		2 000	2 000	2 000	2 000
3. Taakstelling «LeerKracht van Nederland»	- 8	- 8	- 8	- 8	- 6
4. Herschikkingen	- 5	- 22	- 32	- 10	- 10
5. Aangeleverde problematiek	3	1	8	8	9
6. Versleuteling basisregistraties VROM				- 1	- 1
Totaal	502	2 741	2 718	2 717	2 469

Toelichting op de nieuwe mutaties:

3.1

Zie de toelichting in het algemene deel van het verdiepingshoofdstuk.

3.2

Zie de toelichting in de financiële paragraaf van de beleidsagenda en het beleidsartikel 25.

SAMENVATTEND OVERZICHT NAAR ARTIKELONDERDEEL

Onderstaand treft u aan een overzicht van de standen ontwerpbegroting 2009 per artikelonderdeel.

Meerjarenraming verplichtingen (x € 1 000)							
Artikel	Omschrijving	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	TOTAAL	37 241 951	34 675 736	34 659 228	34 710 272	34 958 674	35 581 858
01	Primair onderwijs	9 057 094	9 111 972	8 995 630	8 909 568	8 856 123	8 771 973
01	Personele uitgaven	7 849 814	7 909 054	7 815 452	7 738 671	7 698 036	7 623 962
02	Materiële uitgaven	1 129 278	1 141 918	1 125 150	1 118 043	1 107 200	1 097 284
03	Onderwijsverzorging	6 196	1 298	1 132	967	801	641
04	Stimuleringsuitgaven	20 838	17 285	15 686	15 425	13 625	13 625
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	21 886	16 629	14 528	14 455	14 456	14 456
41	Uitvoeringsorganisatie CFI	22 223	19 824	17 963	16 945	16 943	16 943
50	Apparaatsuitgaven	6 859	5 964	5 719	5 062	5 062	5 062
03	Voortgezet onderwijs	6 477 859	6 493 710	6 421 559	6 383 202	6 407 329	6 456 603
01	Personele uitgaven	5 312 543	5 316 877	5 284 052	5 255 369	5 269 014	5 313 129
02	Materiële uitgaven	1 030 036	1 049 403	1 012 934	1 004 469	1 015 188	1 020 361
03	Onderwijsondersteuning	52 104	51 301	51 303	51 303	51 303	51 303
04	Projectuitgaven	19 528	18 619	17 870	17 969	17 969	17 969
05	ICT uitgaven	14 130	12 639	12 273	11 416	11 414	11 400
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	8 880	8 965	8 964	8 964	8 963	8 963
41	Uitvoeringsorganisatie CFI	5 440	4 306	4 157	3 655	3 471	3 471
50	Apparaatsuitgaven	35 198	31 600	30 006	30 057	30 007	30 007
04	Beroepsonderwijs en volwassenen-educatie	3 569 625	3 277 268	3 278 283	3 271 401	3 266 054	3 279 184
01	Secundair beroepsonderwijs en landelijke organen	3 189 715	2 891 959	2 899 574	2 898 360	2 899 222	2 912 191
02	Educatie en inburgering	201 876	195 743	195 743	195 744	195 744	195 744
03	Specifieke stimulering	109 571	108 357	108 496	105 276	100 295	100 458
04	Leren en werken	7 702	3 114	3 026	2 817	2 815	2 813
05	Voortijdig schoolverlaten	7 359	7 415	7 415	7 414	7 413	7 413
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	3 815	3 887	3 714	3 368	3 368	3 368
41	Uitvoeringsorganisatie CFI	18 302	24 465	13 297	9 797	3 097	3 097
50	Apparaatsuitgaven	31 285	42 328	47 018	48 625	54 100	54 100
05	Technocentra	9 863	9 433	9 392	0	0	0
01	Technocentra	9 863	9 433	9 392	0	0	0
06	Hoger beroepsonderwijs	2 300 324	2 241 242	2 283 335	2 299 513	2 316 860	2 316 974
01	Reguliere bekostiging	2 215 549	2 146 365	2 184 758	2 199 211	2 216 562	2 216 696
02	Stimuleringsuitgaven	64 452	74 576	78 829	81 927	81 927	81 927
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	9 889	9 438	9 132	8 348	8 344	8 324
41	Uitvoeringsorganisatie CFI	5 422	4 903	4 903	4 903	4 903	4 903
50	Apparaatsuitgaven	5 012	5 960	5 713	5 124	5 124	5 124
07	Wetenschappelijk onderwijs	3 868 770	3 692 102	3 757 188	3 735 480	3 808 274	3 808 502
10	Reguliere Bekostiging	3 846 177	3 673 514	3 734 649	3 713 011	3 801 175	3 801 413
11	Stimulerings- en overige uitgaven	22 593	18 588	22 539	22 469	7 099	7 089
08	Internationaal beleid	15 240	17 970	17 544	17 963	18 013	18 013
11	Internationaal beleid	12 738	15 636	15 346	16 039	16 089	16 089
50	Apparaatsuitgaven	2 502	2 334	2 198	1 924	1 924	1 924
09	Arbeidsmarkt en personeelsbeleid	117 975	185 839	387 855	465 442	478 202	487 975
11	Arbeidsmarkt	113 485	181 597	383 596	461 343	474 478	484 251
41	Uitvoeringsorganisatie CFI	2 192	2 142	2 142	2 142	2 142	2 142
50	Apparaatsuitgaven	2 298	2 100	2 117	1 957	1 582	1 582

Meerjarenraming verplichtingen (x € 1 000)							
Artikel	Omschrijving	2008	2009	2010	2011	2012	2013
11	Studiefinanciering	3 808 594	4 003 492	4 055 604	4 117 435	4 278 938	4 368 965
01	Relevante basis- en aanvullende beurs	1 150 629	1 337 500	1 503 400	1 638 700	1 719 700	1 788 100
02	Relevante reisvoorziening	405 643	466 731	497 045	523 950	626 089	664 374
03	Relevante overige uitgaven	52 875	63 791	58 298	58 763	59 265	59 565
04	Niet relevante prestatiebeurs (RL63)	842000	663 100	471 600	325 600	255 300	193 700
05	Niet relevante reguliere rentedragende leningen (RL64)	1 282 300	1 396 500	1 450 700	1 501 300	1 549 000	1 593 400
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	73 971	75 870	74 561	69 122	69 584	69 826
50	Apparaatsuitgaven	1 176	0	0	0	0	0
12	Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten	286 963	210 772	130 369	124 489	122 787	121 761
01	TS 17-	193 600	114 600	34 600	31 100	29 900	29 600
02	TS 18+	11 400	11 400	11 400	11 400	11 400	11 400
03	Vo 18+	63 500	65 700	66 000	65 400	64 900	64 200
04	Niet relevante uitgaven	700	700	700	700	700	700
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	17 763	18 372	17 669	15 889	15 887	15 861
13	Lesgeld	6 272	6 098	5 837	5 147	5 174	5 182
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	6 272	6 098	5 837	5 147	5 174	5 182
14	Cultuur	2 773 421	571 024	560 560	561 346	560 457	1 059 713
01	Kunsten	1 373 409	102 853	97 403	96 771	96 851	419 280
02	Letteren en bibliotheken	156 320	63 949	68 691	67 677	66 798	85 025
04	Cultureel erfgoed	1 165 699	322 732	327 206	331 362	331 277	491 102
05	Overigen	6 895	6 065	4 511	3 896	3 895	3 895
42	Uitvoeringsorganisatie NA	18 409	19 393	17 795	17 314	17 312	17 312
60	Apparaatsuitgaven	52 689	56 032	44 954	44 326	44 324	43 099
15	Media	881 561	867 091	885 892	874 226	878 633	883 881
01	Media	881 406	866 936	885 737	874 223	878 633	883 881
02	Zerobase	155	155	155	3	0	0
16	Onderzoek en wetenschappen	972 312	999 530	994 023	935 617	947 939	934 331
01	Onderzoekbestel	801 982	744 421	739 910	745 325	757 511	745 349
02	Specifieke beleidsthema's	151 474	235 208	237 745	173 116	173 116	173 116
03	Coördinatie en samenwerking	15 156	16 337	12 872	13 979	14 115	12 669
41	Uitvoeringsorganisatie CFI	279	282	282	282	282	282
50	Apparaatsuitgaven	3 421	3 282	3 214	2 915	2 915	2 915
17	Nominaal en onvoorzien	52 435	- 27 688	4 912	- 27 689	- 80 119	- 70 258
03	Nader te verdelen	52 435	- 27 688	4 912	- 27 689	- 80 119	70 258
18	Ministerie algemeen	149 631	122 768	115 949	108 456	104 342	104 010
11	Bestuursdepartement	122 997	112 927	108 683	101 819	100 853	100 521
14	Uitvoeringsorganisaties onverdeeld	26 634	9 841	7 266	6 637	3 489	3 489
19	Inspecties	61 311	62 526	58 102	53 572	53 567	53 567
02	Erfgoedinspectie	2 719	2 703	2 581	2 335	2 335	2 335
03	Onderwijsinspectie	58 592	59 823	55 521	51 237	51 232	51 232
20	Adviesraden	7 717	7 374	7 055	5 671	5 671	5 671
01	Onderwijs	2 811	2 626	2 524	2 317	2 317	2 317
02	Cultuur	3 154	3 102	2 946	2 634	2 634	2 634
03	Wetenschappen	1 752	1 646	1 585	720	720	720
24	Kinderopvang	2 802 463	2 807 017	2 676 999	2 856 699	2 913 779	2 959 159
01	Wet kinderopvang	2 770 179	2 743 973	2 558 684	2 726 178	2 795 258	2 845 638
02	Subsidies	31 371	25 254	23 212	22 212	10 212	5 212
03	Overige uitgaven	477	37 620	95 103	108 309	108 309	108 309
42	Uitvoeringsorganisatie SZW	436	170	0	0	0	0

Meerjarenraming verplichtingen (x € 1 000)							
Artikel	Omschrijving	2008	2009	2010	2011	2012	2013
25	Emancipatie	22 521	16 196	13 140	12 734	16 651	16 652
01	Subsidies	18 172	12 043	8 027	7 799	11 716	11 717
02	Stimuleringsuitgaven	2 205	2 180	3 204	3 204	3 204	3 204
50	Apparaatsuitgaven	2 144	1 973	1 909	1 731	1 731	1 731

Meerjarenraming uitgaven (x € 1 000)

Artikel	Omschrijving	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	TOTAAL	34 945 329	35 127 202	34 987 606	35 150 123	35 325 540	35 503 018
01	Primair onderwijs	9 058 275	9 113 188	8 996 846	8 910 784	8 857 339	8 773 189
01	Personele uitgaven	7 849 814	7 909 054	7 815 452	7 738 671	7 698 036	7 623 962
02	Materiële uitgaven	1 129 278	1 141 918	1 125 150	1 118 043	1 107 200	1 097 284
03	Onderwijsverzorging	6 196	1 298	1 132	967	801	641
04	Stimuleringsuitgaven	22 018	18 501	16 902	16 641	14 841	14 841
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	21 886	16 629	14 528	14 455	14 456	14 456
41	Uitvoeringsorganisatie CFI	22 223	19 824	17 963	16 945	16 943	16 943
50	Apparaatsuitgaven	6 860	5 964	5 719	5 062	5 062	5 062
03	Voortgezet onderwijs	6 509 108	6 525 202	6 452 994	6 414 084	6 438 446	6 487 720
01	Personele uitgaven	5 347 591	5 350 531	5 317 651	5 288 413	5 302 293	5 346 408
02	Materiële uitgaven	1 026 993	1 046 360	1 009 891	1 001 426	1 012 145	1 017 318
03	Onderwijsondersteuning	50 467	51 301	51 301	51 303	51 303	51 303
04	Projectuitgaven	20 409	19 500	18 751	18 850	18 850	18 850
05	ICT uitgaven	35 198	31 600	30 006	30 057	30 007	30 007
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	14 130	12 639	12 273	11 416	11 414	11 400
41	Uitvoeringsorganisatie CFI	8 880	8 965	8 964	8 964	8 963	8 963
50	Apparaatsuitgaven	5 440	4 306	4 157	3 655	3 471	3 471
04	Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	3 352 424	3 276 261	3 276 344	3 271 390	3 268 264	3 268 433
01	Secundair beroepsonderwijs en landelijke organen	2 976 399	2 888 703	2 895 386	2 896 101	2 899 183	2 899 191
02	Educatie en inburgering	195 742	195 743	195 743	195 743	195 744	195 744
03	Specifieke stimulering	111 820	110 606	110 745	107 525	102 544	102 707
04	Leren en werken	18 302	24 465	13 297	9 797	3 097	3 097
05	Voortijdig schoolverlaten	31 285	42 328	47 018	48 625	54 100	54 100
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	7 702	3 114	3 026	2 817	2 815	2 813
41	Uitvoeringsorganisatie CFI	7 359	7 415	7 415	7 414	7 413	7 413
50	Apparaatsuitgaven	3 815	3 887	3 714	3 368	3 368	3 368
05	Technocentra	9 646	9 434	9 392	0	0	0
01	Technocentra	9 646	9 434	9 392	0	0	0
06	Hoger beroepsonderwijs	2 154 318	2 229 452	2 249 437	2 285 060	2 299 509	2 316 840
01	Reguliere bekostiging	2 058 689	2 125 899	2 146 365	2 184 758	2 199 211	2 216 562
02	Stimuleringsuitgaven	75 306	83 252	83 324	81 927	81 927	81 927
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	9 889	9 438	9 132	8 348	8 344	8 324
41	Uitvoeringsorganisatie CFI	5 422	4 903	4 903	4 903	4 903	4 903
50	Apparaatsuitgaven	5 012	5 960	5 713	5 124	5 124	5 124
07	Wetenschappelijk onderwijs	3 675 687	3 664 366	3 698 905	3 746 519	3 763 533	3 808 547
10	Reguliere Bekostiging	3 653 094	3 645 778	3 676 366	3 724 050	3 756 434	3 801 458
11	Stimulerings- en overige uitgaven	22 593	18 588	22 539	22 469	7 099	7 089
08	Internationaal beleid	19 076	19 018	18 394	18 013	18 013	18 013
11	Internationaal beleid	16 574	16 684	16 196	16 089	16 089	16 089
50	Apparaatsuitgaven	2 502	2 334	2 198	1 924	1 924	1 924
09	Arbeidsmarkt en personeelsbeleid	117 975	185 839	387 855	465 442	478 202	487 975
11	Arbeidsmarkt	113 485	181 597	383 596	461 343	474 478	484 251
41	Uitvoeringsorganisatie CFI	2 192	2 142	2 142	2 142	2 142	2 142
50	Apparaatsuitgaven	2 298	2 100	2 117	1 957	1 582	1 582
11	Studiefinanciering	3 808 594	4 003 492	4 055 604	4 117 435	4 278 938	4 368 965
01	Relevante basis- en aanvullende beurs	1 150 629	1 337 500	1 503 400	1 638 700	1 719 700	1 788 100
02	Relevante reisvoorziening	405 643	466 731	497 045	523 950	626 089	664 374
03	Relevante overige uitgaven	52 875	63 791	58 298	58 763	59 265	59 565
04	Niet relevante prestatiebeurs (RL63)	842000	663 100	471 600	325 600	255 300	193 700
05	Niet relevante reguliere rentedragende leningen (RL64)	1 282 300	1 396 500	1 450 700	1 501 300	1 549 000	1 593 400
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	73 971	75 870	74 561	69 122	69 584	69 826

Meerjarenraming uitgaven (x € 1 000)

Artikel	Omschrijving	2008	2009	2010	2011	2012	2013
50	Apparaatsuitgaven	1 176	0	0	0	0	0
12	Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten	286 963	210 772	130 369	124 489	122 787	121 761
01	TS 17-	193 600	114 600	34 600	31 100	29 900	29 600
02	TS 18+	11 400	11 400	11 400	11 400	11 400	11 400
03	Vo 18+	63 500	65 700	66 000	65 400	64 900	64 200
04	Niet relevante uitgaven	700	700	700	700	700	700
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	17 763	18 372	17 669	15 889	15 887	15 861
13	Lesgeld	6 272	6 098	5 837	5 147	5 174	5 182
40	Uitvoeringsorganisatie IB-Groep	6 272	6 098	5 837	5 147	5 174	5 182
14	Cultuur	965 659	916 781	900 586	901 372	900 483	895 996
01	Kunsten	420 201	429 289	423 839	423 207	423 287	419 280
02	Letteren en bibliotheken	101 403	88 074	87 085	86 071	85 192	85 025
04	Cultureel erfgoed	366 453	317 928	322 402	326 558	326 473	327 385
05	Overigen	6 504	6 065	4 511	3 896	3 895	3 895
42	Uitvoeringsorganisatie NA	18 409	19 393	17 795	17 314	17 312	17 312
60	Apparaatsuitgaven	52 689	56 032	44 954	44 326	44 324	43 099
15	Media	868 377	867 837	886 638	874 972	879 379	883 881
01	Media	868 222	867 682	886 483	874 969	879 379	883 881
02	Zerobase	155	155	155	3	0	0
16	Onderzoek en wetenschappen	1 024 778	1 110 504	1 038 763	1 002 248	1 001 582	997 715
01	Onderzoekbestel	769 936	763 690	746 118	745 242	745 440	745 349
02	Specifieke beleidsthema's	234 492	325 419	276 283	239 830	238 830	236 500
03	Coördinatie en samenwerking	16 650	17 831	12 866	13 979	14 115	12 669
41	Uitvoeringsorganisatie CFI	279	282	282	282	282	282
50	Apparaatsuitgaven	3 421	3 282	3 214	2 915	2 915	2 915
17	Nominaal en onvoorzien	52 435	- 27 688	4 912	- 27 689	- 80 119	-70 258
03	Nader te verdelen	52 435	- 27 688	4 912	- 27 689	- 80 119	70 258
18	Ministerie algemeen	149 631	122 768	115 949	108 456	104 342	104 010
11	Bestuursdepartement	122 997	112 927	108 683	101 819	100 853	100 521
14	Uitvoeringsorganisaties onverdeeld	26 634	9 841	7 266	6 637	3 489	3 489
19	Inspecties	61 311	62 526	58 102	53 572	53 567	53 567
02	Erfgoedinspectie	2 719	2 703	2 581	2 335	2 335	2 335
03	Onderwijsinspectie	58 592	59 823	55 521	51 237	51 232	51 232
20	Adviesraden	7 717	7 374	7 055	5 671	5 671	5 671
01	Onderwijs	2 811	2 626	2 524	2 317	2 317	2 317
02	Cultuur	3 154	3 102	2 946	2 634	2 634	2 634
03	Wetenschappen	1 752	1 646	1 585	720	720	720
24	Kinderopvang	2 802 463	2 807 017	2 676 999	2 856 699	2 913 779	2 959 159
01	Wet kinderopvang	2 770 179	2 743 973	2 558 684	2 726 178	2 795 258	2 845 638
02	Subsidies	31 371	25 254	23 212	22 212	10 212	5 212
03	Overige uitgaven	477	37 620	95 103	108 309	108 309	108 309
42	Uitvoeringsorganisatie SZW	436	170	0	0	0	0
25	Emancipatie	14 620	16 961	16 625	16 459	16 651	16 652
01	Subsidies	10 197	12 808	11 512	11 524	11 716	11 717
02	Stimuleringuitgaven	2 279	2 180	3 204	3 204	3 204	3 204
50	Apparaatsuitgaven	2 144	1 973	1 909	1 731	1 731	1 731

Meerjarenraming ontvangsten (x € 1 000)

Artikel	Omschrijving	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	TOTAAL	2 078 506	1 971 034	1 969 458	1 920 320	1 981 364	2 066 566
01	Primair onderwijs	72 922	21 936	5 936	1 661	1 661	1 661
90	Ontvangsten	72 922	21 936	5 936	1 661	1 661	1 661
03	Voortgezet onderwijs	85 878	56 383	49 937	1 361	1 361	1 361
90	Ontvangsten	85 878	56 383	49 937	1 361	1 361	1 361
04	Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	76 949	10 000	3 600	0	0	0
90	Ontvangsten	76 949	10 000	3 600	0	0	0
05	Technocentra	9 348	9 136	9 176	0	0	0
90	Ontvangsten	9 348	9 136	9 176	0	0	0
06	Hoger beroepsonderwijs	7 217	6 017	4 492	17	17	17
90	Ontvangsten	7 217	6 017	4 492	17	17	17
07	Wetenschappelijk onderwijs	20 346	20 082	25 082	25 082	16	16
90	Ontvangsten	20 346	20 082	25 082	25 082	16	16
08	Internationaal beleid	99	99	99	99	99	99
90	Ontvangsten	99	99	99	99	99	99
09	Arbeidsmarkt en personeelsbeleid	0	0	0	0	0	0
90	Ontvangsten	0	0	0	0	0	0
11	Studiefinanciering	431 000	466 900	513 800	571 300	631 400	692 800
90	Studiefinanciering relevant	223 400	225 700	235 600	255 400	279 200	305 600
91	Studiefinanciering niet relevant	207 600	241 200	278 200	315 900	352 200	387 200
12	Tegemoetkoming studiekosten	11 600	10 500	8 800	8 400	8 400	8 400
90	TS 17-	4 400	3 300	1 600	1 200	1 200	1 200
91	Vo 18+	7 200	7 200	7 200	7 200	7 200	7 200
13	Lesgelden	190 600	191 200	198 100	204 300	210 200	215 200
90	Ontvangsten	190 600	191 200	198 100	204 300	210 200	215 200
14	Cultuur	46 196	23 416	22 526	21 638	20 748	19 880
90	Ontvangsten Kunsten	2 576	136	136	136	136	136
91	Ontvangsten Letteren en bibliotheken	36 196	22 958	22 068	21 180	20 290	19 422
92	Ontvangsten Cultureel erfgoed	7 424	322	322	322	322	322
15	Media	240 787	231 634	235 970	197 718	197 718	197 718
90	Ontvangsten	201 718	196 718	201 054	197 718	197 718	197 718
91	Zerobase	39 069	34 916	34 916	0	0	0
16	Onderzoek en wetenschappen	184 802	194 450	142 680	118 484	117 484	115 154
90	Ontvangsten	184 802	194 450	142 680	118 484	117 484	115 154
17	Nominaal en onvoorzien	3 882	1 978	957	957	957	957
90	Ontvangsten	3 882	1 978	957	957	957	957
18	Ministerie algemeen	567	567	567	567	567	567
90	Ontvangsten	567	567	567	567	567	567
19	Inspecties	0	0	0	0	0	0
90	Ontvangsten	0	0	0	0	0	0
20	Adviesraden	0	0	0	0	0	0
90	Ontvangsten	0	0	0	0	0	0

Meerjarenraming ontvangsten (x € 1 000)							
Artikel	Omschrijving	2008	2009	2010	2011	2012	2013
24	Kinderopvang	696 313	726 736	747 736	768 736	790 736	812 736
90	Belastingontvangsten	55 313	49 736	49 736	49 736	49 736	49 736
91	Werkgeversbijdrage	641 000	677 000	698 000	719 000	741 000	763 000
25	Emancipatie	0	0	0	0	0	0
90	Ontvangsten	0	0	0	0	0	0

8. BIJLAGEN

BIJLAGE 1. MOTIES EN TOEZEGGINGEN

A. Door de Staten-Generaal aanvaarde Moties		
Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
BEROEPSONDERWIJS EN VOLWASSENENEDUCATIE		
Verzoekt de regering bij de vaststelling van het macrobudget voor het mbo voor 2009 uit te gaan van de reële schooluitvalcijfers.	[12-12-2007] Begroting Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) eerste termijn Tweede Kamer Besselink, M. kamerstuk 31 200 VIII, nr. 99	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 13 februari 2008, kamerstuk 31 200 VIII, nr. 151.
Verzoekt de regering ervoor zorg te dragen dat ook de vakorganisaties en JOB worden betrokken bij het vaststellen van de governancecode BVE.	[26-3-2008] 16.00 uur Wijz. WEB; colleges van bestuur en raden van toezicht (30 599) re- en dupliek Rooij, N. de kamerstuk 30 599, nr. 15	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 1 april 2008, kamerstuk 30 599, nr. 18.
Verzoek om onderzoek naar de problemen die mbo-instellingen ondervinden bij het succesvol opleiden van risicjongeren en de Kamer voor 1 oktober 2008 te informeren over de uitkomsten en met voorstellen te komen hoe de mbo-instellingen geholpen kunnen worden.	[10-4-2008] VAO Voortijdig schoolverlaten Biskop, J.J.G.M., Depla, G.C.F.M., Ham, B. van der, Slob, A. kamerstuk 26 695, nr. 48	In het najaar van 2008 wordt de Tweede Kamer geïnformeerd.
DIRECTIE CULTUREEL ERFGOED		
De Kamer draagt de regering op om in 2005 en volgende jaren bij voorrang geldmiddelen beschikbaar te stellen om de totale restauratieachterstand van monumenten in 2011 te hebben weggewerkt en daarover de Kamer geregeld te informeren.	[13-12-2004] Wetgevingsoverleg inzake moties en amendementen Cultuurnota Dittrich, B.O., Vroonhoven-Kok, N.J. van kamerstuk 29 800 VIII, nr. 137	Bij najaarsnota 2006 heeft het kabinet € 140 miljoen beschikbaar gesteld om de restauratie achterstanden in de monumentenzorg in de periode 2007–2010 terug te brengen tot een realistische werkvoorraad van 10%. Dit bedrag komt bovenop de structurele middelen voor het Besluit rijkssubsidieëring instandhouding monumenten (Brim). De Tweede Kamer is per brief van 5 februari 2007 [2006–2007, 30 800, VIII, nr.98] geïnformeerd over de te hanteren criteria.
De Kamer verzoekt de regering er naar te streven op korte termijn het indemniteitspercentage op te hogen tot 100%.	[13-12-2004] Wetgevingsoverleg inzake moties en amendementen Cultuurnota Dittrich, B.O., Vroonhoven-Kok, N.J. vankamerstuk 29 800 VIII, nr. 138	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 9 juni 2008, kamerstuk 28 989, nr. 79.
De Kamer verzoekt de regering in overleg te treden met de stuurgroep Radio Kootwijk en zo nodig andere betrokkenen, met als inzet dat op korte termijn een adequaat plan van aanpak tot stand komt met toereikende financiering.	[28-11-2005] Cultuurbegroting 2006 Vlies, B.J. van der kamerstuk 30 300 VIII, nr. 105	De Stuurgroep Radio Kootwijk bracht in 2006 een negatief advies uit over het masterplan, onder meer aan het ministerie van LNV dat op rijksniveau verantwoordelijk is. De stuurgroep zal in 2008 alle voorwaarden, ambities en eisen op papier zetten. Het complex zal dan in de loop van 2009 een nieuwe eigenaar en een nieuwe bestemming kunnen krijgen.
De Kamer verzoekt de regering zich in te spannen om het pilotproject Odyssee tot uitvoer te brengen.	[28-3-2006] Wet archeologische monumentenzorg (Malta) [30-3-2006] Wet archeologische monumentenzorg (Malta) Roefs, C.W.J.M. kamerstuk 29 259, nr. 26	De minister van OCW heeft € 3 miljoen beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het programma Odyssee. Het programma richt zich op de wetenschappelijk ontsluiting van onuitgewerkt archeologisch onderzoek en loopt van september 2008 tot en met september 2012.

A. Door de Staten-Generaal aanvaarde Moties

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
De Kamer verzoekt de regering de uitvoering van de motie-Dittrich c.s. [over de verhoging van de huidige indemniteitsregeling] [2004–2005, 29 800VIII, nr. 138] met kracht ter hand te nemen en de musea in staat te stellen de vrijgevallen gelden te benutten.	[8-6-2006] Musea Dittrich, B.O., Leerdam, J.A.W.J., Nijs, A.D.S.M., Vergeer, F. kamerstuk 30 300 VIII, nr. 5	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 9 juni 2008, kamerstuk 28 989, nr. 79.
De Tweede Kamer verzoekt de regering maatregelen te treffen waardoor de kosten van het project beperkt blijven tot het huidige budget en waardoor de opleveringsdatum niet verder uitgesteld wordt en; verzoekt de regering om de Kamer regelmatig te informeren over de voortgang	[3-7-2008] Stemmingen over moties ingediend bij het VAO Aanbesteding Nieuwe Rijksmuseum Vietsch, C.A. Kamerstuk 28 989, nr. 82	In het najaar van 2008 zal de Kamer een voortgangsrapportage in verband met het Nieuwe Rijksmuseum ontvangen.
DIRECTIE EMANCIPATIE De Kamer verzoekt de regering: – uiterlijk in het voorjaar van 2008 de Kamer nader te informeren op welke onderdelen en op welke wijze zij dit emancipatiebeleid gaat monitoren; – verzoekt de regering tevens een jaarlijkse voortgangsrapportage over het emancipatiebeleid aan de Kamer te doen toekomen, voorafgaand aan de begrotingsbehandeling van OCW De Kamer verzoekt de regering: – op korte termijn in overleg te treden met MKB-Nederland en VNO-NCW en gezamenlijk te komen met initiatieven om de arbeidsmarkt te flexibiliseren en de Kamer over de uitkomsten te informeren.	[12-11-2007] tweede termijn notaoverleg Emancipatie Hamer, M.I. kamerstuk 30 420, nr. 86	De motie is afgedaan met de brief van de Tweede Kamer van 15 februari 2008, kamerstuk 30 420, nr. 112.
De Kamer verzoekt de regering: – op korte termijn in overleg te treden met MKB-Nederland en VNO-NCW en gezamenlijk te komen met initiatieven om de arbeidsmarkt te flexibiliseren en de Kamer over de uitkomsten te informeren.	[7-11-2007] Emancipatie Koser Kaya, F. kamerstuk 30 420, nr. 99	De motie is middels een blauwe brief, d.d. 8 juli 2008, overgedragen aan MSZW.
De Kamer verzoekt de regering, vóór 1 maart 2008 met een uitgewerkt plan van aanpak te komen waarin concrete en meetbare doelen en resultaten worden voorgesteld, gedifferentieerd naar de diverse migranten groepen, om deelname van hen aan de arbeidsmarkt te bevorderen.	[12-11-2007] tweede termijn notaoverleg Emancipatie Arib, K. kamerstuk 30 420, nr. 104	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 17 maart 2008, kamerstuk 30 420, nr. 104.
De Kamer verzoekt de regering, de zin op pagina 14 van de kabinetsnota over het emancipatiebeleid 2008–2011, «De doelstelling van het vorige kabinet dat 60% van de vrouwen in 2010 economisch zelfstandig is, kan onmogelijk meer worden gehaald», te vervangen door «De doelstelling van het vorige kabinet dat 60% van de vrouwen in 2010 economisch zelfstandig is, blijft gehandhaafd».	[12-11-2007] tweede termijn notaoverleg Emancipatie Gent, W. van kamerstuk 30 420, nr. 91	De doelstelling zal worden aangepast in de begroting 2009. De motie is officieel afgehandeld bij publicatie van de begroting op Prinsjesdag.
De Kamer verzoekt de regering voor de Voorjaarsnota te komen met maatregelen die ertoe leiden dat de Algemene Bestuursdienst en de Centraal Loopbaan Beraden van de diverse ministeries seksediverse samenstelling van de selectie- en benoemingsadviescommissies in hun reglementen of procedures opnemen.	[12-11-2007] tweede termijn notaoverleg Emancipatie Jonker, C.W.A. kamerstuk 30 420, nr. 100	De motie is middels een blauwe brief van 8 juli 2008, overgedragen aan MBZK.
De Kamer verzoekt de regering voor de Voorjaarsnota te komen met maatregelen die ertoe leiden dat de Algemene Bestuursdienst en de afdelingen P&O waaronder de Management Development-adviseurs van de diverse ministeries, zich (verder) bekwamen in genderdiversiteit.	[12-11-2007] tweede termijn notaoverleg Emancipatie Jonker, C.W.A. kamerstuk 30 420, nr. 101	De motie is middels een blauwe brief van 8 juli 2008, overgedragen aan MBZK.

A. Door de Staten-Generaal aanvaarde Moties

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
De Kamer verzoekt de regering, in gesprek te gaan met FIOM, AMW, GGZ over overdracht expertise hulpverlening slachtoffers seksueel geweld, om deze overdracht alsnog te realiseren.	[12-11-2007] tweede termijn notaoverleg Emancipatie Jonker, C.W.A. kamerstuk 30 420, nr. 102	De motie is afgedaan met kamerstuk 30 420, nr. 118.
De Kamer verzoekt de regering, in de voorgenomen nieuwe financieringsopzet van het fonds PGO te garanderen dat cliënten- en patiënten-organisaties voor slachtoffers van seksueel geweld een doelgroep vormen, zoals ook reeds ouderen worden gezien als doelgroep.	[12-11-2007] tweede termijn notaoverleg Emancipatie Jonker, C.W.A. kamerstuk 30 420, nr. 103	De motie is afgedaan met kamerstuk 29 214, nr. 30.
De Kamer verzoekt de regering, het streven om de beloningsverschillen te halveren, te vervangen door het streven om het beloningsverschil bij de overheid uit te bannen.	[12-11-2007] tweede termijn notaoverleg Emancipatie Burg, B.I. van der kamerstuk 30 420, nr. 83	De motie is overgedragen aan BZK.
De kamer verzoekt de regering, voor de voorjaarsnota te komen met een vernieuwde opzet voor de jaarlijkse monitoring van beide doelstellingen die exact inzichtelijk maken wat ondernomen is om deze doelstellingen te behalen, wat de resultaten zijn, wat de faal- en succesfactoren zijn en of de resultaten conform de streefcijfers verlopen en om, als de beoogde tussenresultaten niet zijn behaald, aan te geven wat gedaan gaat worden om deze negatieve ontwikkeling bij te stellen.	[12-11-2007] tweede termijn notaoverleg Emancipatie Jonker, C.W.A. kamerstuk 30 420, nr. 79	De motie is afgedaan met de brief van de Tweede Kamer van 15 februari 2008, kamerstuk 30 420, nr. 112.
De Kamer verzoekt de regering, op zeer korte termijn een wetsvoorstel in te dienen dat erkenning en ouderschap van rechtswege openstelt voor de duomoeder.	[12-12-2007] Begroting Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) eerste termijn Tweede Kamer Azough, N., Pechtold, A. kamerstuk 31 200 VIII, nr. 108	Overgedragen aan Justitie. Voortouw wetsvoorstel ligt bij Justitie.
DIRECTIE KUNSTEN De Kamer verzoekt de regering om ruim vóór 1 november 2007 duidelijkheid te geven over de nieuwe verdeling van het cultuurnotabudget voor de periode 2009–2012.	[25-9-2007] Cultuurbeleid: Kunst van Leven (AO van 6 september 2007) Ham, B. van der, Leeuwen, H. van kamerstuk 28 989, nr. 50	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 17 oktober 2007, kamerstuk 28 989, nr. 57.
De Kamer verzoekt het eventuele positieve liquidatiesaldo te oormerken voor de filmsector	[14-11-2007] Filmbeleid Leerdam, J.A.W.J. kamerstuk 25 434, nr. 34	De liquidatie van Fine BV is voltooid. De Nederlandse Vereniging van Speelfilmproducenten heeft mij een – breed gedragen-voorstel toegestuurd over de aanwending van het restant saldo. Zodra ik hierover een besluit heb genomen zal ik de Tweede Kamer hierover informeren.
De Kamer verzoekt op korte termijn in overleg te treden met de bioscoop- en filmverhuursector over een investering in de Nederlandse film die recht doet aan de geest van de overeenkomst.	[14-11-2007] Filmbeleid Leerdam, J.A.W.J. kamerstuk 25 434, nr. 36	Ik ben hierover in gesprek met de betrokken brancheorganisaties. Ik heb hen gevraagd met een voorstel te komen voor de compensatie van het BTW-voordeel. Zodra het overleg is afgerond zal ik u berichten over de uitkomsten.

A. Door de Staten-Generaal aanvaarde Moties

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
De Kamer verzoekt onderzoek te doen naar de financiële toegankelijkheid van op cultuurparticipatie gerichte instellingen en activiteiten.	[17-12-2007] wetgevingsoverleg inzake de begrotingsbehandeling OCW 2008 onderdeel cultuur Leeuwen, H. van kamerstuk 31 200 VIII, nr. 110	Verwachting is dat de onderzoeksresultaten in september a.s. beschikbaar zijn en aan de Tweede Kamer kunnen worden gestuurd.
De kamer verzoekt bij de vormgeving van het programmafonds cultuurparticipatie met voorstellen te komen hoe kunstenaars zo veel mogelijk bij cultuurparticipatie betrokken kunnen worden.	[17-12-2007] wetgevingsoverleg inzake de begrotingsbehandeling OCW 2008 onderdeel cultuur Leeuwen, H. van kamerstuk 31 200 VIII, nr. 111	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer, kamerstuk 28 989, nr. 64.
De Kamer verzoekt een onderzoek te starten – analoog aan het vernieuwingstraject voor de bibliotheken – naar de nieuwe positie voor de kunstencentra en de kamer hierover te informeren vóór 1 april 2008.	[17-12-2007] wetgevingsoverleg inzake de begrotingsbehandeling OCW 2008 onderdeel cultuur Vroonhoven-Kok, N.J. van kamerstuk 31 200 VIII, nr. 112	Met de voortgangsbrief van 1 april 2008 (kamerstuk 28 989, nr. 165) is de Kamer geïnformeerd dat momenteel gesprekken over een voorstudie plaatsvinden met de SCP en dat de Kamer voor 1 september 2008 verder geïnformeerd zal worden. Verwachting is dat het onderzoeksrapport in 2009 beschikbaar zal komen.
De Kamer verzoekt de Kunstkoopregeling te handhaven en de dekking daarvoor te zoeken in of wel Verbreden inzet cultuur, ofwel Extra middelen algemeen, ofwel een combinatie daarvan.	[17-12-2007] wetgevingsoverleg inzake de begrotingsbehandeling OCW 2008 onderdeel cultuur Nicolai, A. kamerstuk 31 200 VIII, nr. 114	Het uitvoeren van deze motie wordt meegenomen als onderdeel van de totstandkoming van de begroting en volgt het hiervoor geldende traject met als uitkomst verzending van de begroting aan de Tweede Kamer op 16 september 2008.
De Kamer verzoekt de regering om de voorgenomen ambities op het terrein van internationaal cultuurbeleid gestalte te geven en concreet tot uitwerking te laten komen.	[17-12-2007] wetgevingsoverleg inzake de begrotingsbehandeling OCW 2008 onderdeel cultuur Leerdam, J.A.W.J. kamerstuk 31 200 VIII, nr. 116	In april heeft een overleg plaatsgevonden tussen M.OCW en s.BuZa over de invulling van deze brief. Verzending van deze brief aan de Tweede Kamer is voorzien in september 2008.
De Kamer verzoekt om: – het verankeren van het criterium van geografische spreiding in de opdracht aan en het beleidskader voor de fondsen; – het vertalen van ambities van provincies en gemeenten in een aanwijzing aan de fondsen; – het opnemen van een brede presentatie van betrokken deskundigen in de adviescommissies uit alle delen van het land.	[25-9-2007] Cultuurbeleid: Kunst van Leven (AO van 6 september 2007) Leerdam, J.A.W.J. kamerstuk 28 989, nr. 53	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 28 februari 2008, kamerstuk 31 200 VIII, nr. 156.
De Kamer verzoekt een substantiële verbetering van de geografische spreiding van de nieuwe rijksmiddelen voor kunst en cultuur via de cultuurnota en via de fondsen ten opzichte van de huidige situatie te bewerkstelligen.	[25-9-2007] Cultuurbeleid: Kunst van Leven (AO van 6 september 2007) Vroonhoven-Kok, N.J. van kamerstuk 28 989, nr. 55	Bij de inzet van nieuwe rijksmiddelen voor kunst en cultuur zal aandacht besteed worden aan de geografische spreiding.
De Kamer verzoekt de regering om aan de beschikkingen van 16 september een voorlopig karakter te geven en deze pas definitief te maken nadat de Kamer de begroting heeft behandeld.	[26-6-2008] Verzamel algemeen overleg Cultuur [3-7-2008] Cultuur [3-7-2008] Stemmingen over moties ingediend bij het VAO Cultuur Broeke, H.H. ten, Ham, B. van der, Leerdan, J.A.W.J., Leeuwen, H. van, Peters, M. kamerstuk 31 482, nr. 14	De motie zal conform de wens van de Kamer worden uitgevoerd.

A. Door de Staten-Generaal aanvaarde Moties

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
DIRECTIE LERAREN Verzoekt de regering de financiering van deze regionale samenwerkingsverbanden via het SBO ook na 1 januari 2009, wanneer de middelen voortvloeiend uit het amendement Lambrechts (30 300 VIII, nr. 154) zijn besteed, voort te zetten.	[12-12-2007] Begroting Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) eerste termijn Tweede Kamer Pechtold, A. kamerstuk 31 200 VIII, nr. 107	OCW is in gesprek met SBO over een nieuw convenant. In dit kader worden onder andere afspraken gemaakt over de taken van SBO t.a.v. de regionale samenwerkingsverbanden.
DIRECTIE HOGER ONDERWIJS EN STUDIEFINANCIERING De Kamer verzoekt de regering nog voor de zomer te komen met een plan om medezeggenschap in het hoger onderwijs te verbeteren.	[10-12-2007] strategische agenda HO en wetenschapsbeleid Besselink, M., Dibi, T., Koser Kaya, F., Leijten, R.M. Zijlstra, H. kamerstuk 31 288, nr. 4	De uitvoering van deze motie wordt meege- nomen in de bepalingen over medezeggen- schap in het wetsvoorstel ter wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschap- pelijk onderzoek dat in de strategische agenda is aangekondigd en dat naar planning dit najaar aan de Tweede Kamer zal worden voorgelegd.
De Kamer verzoekt de regering in beleidsrijke dialoog met de universiteiten, KNAW, NWO en PNN een uitgewerkt voorstel voor Nederlandse graduate schools te ontwikkelen en dit voor de zomer van 2008 aan de Kamer voor te leggen voordat verdere stappen tot introductie van graduate schools naar Amerikaans model worden genomen.	[10-12-2007] strategische agenda HO en wetenschapsbeleid Anker, E.W., Besselink, M., Bosma, M., Dibi, T., Joldersma, F., Leijten, R.M., Vlies, B.J. van der Zijlstra, H. kamerstuk 31 288, nr. 5	In het Algemeen Overleg op 14 mei 2008 heeft de minister aangegeven de Tweede Kamer te informeren omtrent de graduate schools naar Amerikaans model. Dit experi- ment is ondergebracht in een subsidie- programma dat momenteel door NWO wordt uitgewerkt. In de voortgangsrapportage SA (13-6-2008 verzonden) is hier nader op ingegaan. Zodra NWO het subsidieprogram- ma heeft uitgewerkt en en aan de ministerij heeft voorgelegd zal de Tweede Kamer worden geïnformeerd.
De Kamer verzoekt de regering in de nieuwe bekostigingssystematiek voor het hoger onderwijs kwaliteitsaspecten op te nemen, waarbij voorkomen dient te worden dat deze kwaliteitsaspecten door perverse prikkels tot averechtse effecten leiden.	[10-12-2007] strategische agenda HO en wetenschapsbeleid Besselink, M., Zijlstra, H. kamerstuk 31 288, nr. 15	De commissie Kwaliteit en Bekostiging is ingesteld. Zij zal de minister uiterlijk 1 sep- tember 2008 adviseren over de haalbaarheid van kwaliteitsaspecten in de nieuwe bekostigingssystematiek en de eventueel te starten pilots. Dit advies en de beleidsreactie daarop zullen dit najaar naar de Kamer worden gezonden en kunnen worden betrokken bij de behandeling dit najaar van het wetsvoorstel wijziging van de WHW en de aanpassing van het uitvoe- ringsbesluit WHW.
De Kamer verzoekt de regering om in overweging te nemen om de niet-goed-geld-terug-gedachte op te nemen in een nieuw wetsvoorstel inzake de besturing en bekostiging van het hoger onderwijs en onderzoek.	[10-12-2007] strategische agenda HO en wetenschapsbeleid Besselink, M., Dibi, T., Koser Kaya, F. kamerstuk 31 288, nr. 9	De uitvoering van deze motie wordt meege- nomen in de bepalingen over medezeggen- schap in het wetsvoorstel ter wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschap- pelijk onderzoek dat in de strategische agenda is aangekondigd en dat naar planning dit najaar aan de Tweede Kamer zal worden voorgelegd.
De Kamer verzoekt de regering om de termijn waarbinnen de student zijn studiefinanciering met terugwerkende kracht kan stopzetten, te verlengen tot 1 juli van het volgende jaar.	[1-12-2007] strategische agenda HO en wetenschapsbeleid Besselink, M., Dijk, J.J. van (SP), Koser Kaya, F., Zijlstra, H. kamerstuk 31 288, nr. 8	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 8 februari 2008, kamer- stuk 24 724, nr. 72.

A. Door de Staten-Generaal aanvaarde Moties

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
<p>DIRECTIE INTERNATIONALE BETREKKINGEN Verzoekt de regering in overleg te treden met de gemeente Amsterdam, kunstinstellingen, het bedrijfsleven en Amerikaanse overheden om te bezien op welke wijze vanaf 2009 meer structureel en tastbaar vorm kan worden gegeven aan de historische en culturele band tussen Nederland en New York en daarbij te betrekken het idee van een Holland- of Nieuw Amsterdam-huis.</p>	<p>[17-12-2007] wetgevingsoverleg inzake de begrotingsbehandeling OCW 2008 onderdeel cultuur Ham, B. van der, Leerdam, J.A.W.J. kamerstuk 31 200 VIII, nr. 122</p>	<p>Uit brief FEZ/CC/2008/118, 13 februari: Samen met de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken zal de minister in overleg treden met de gemeente Amsterdam, kunstinstellingen en andere betrokkenen om te bezien op welke wijze structureel vorm kan worden gegeven aan de band tussen Nederland en New York.</p>
<p>DIRECTIE MEDIA, LETTEREN EN BIBLIOTHEKEN De Kamer verzoekt de regering in aanstaande besprekingen met de Europese Commissie over de structurele rijksbijdrage aan de publieke omroep, het standpunt in te nemen en uit te dragen dat de nuloptie niet kan worden beschouwd als concurrentievervalsing; verzoekt de regering tevens te bewerkstelligen dat de bestaande «nuloptie» onverkort en ongewijzigd wordt gehandhaafd zolang niet onomstotelijk vast staat dat deze in strijd is met de Europese regelgeving (kamerstuk 29 800 VIII, nr. 239).</p>	<p>[30-6-2005] Doorgifte publieke omroep via de kabel Dam, M.H.P. van, Örgü, F. kamerstuk 29 800 VIII, nr. 239</p>	<p>OCW wacht nog steeds op een schriftelijke reactie van DG Concurrentie.</p>
<p>De Kamer verzoekt de regering om op korte termijn de mogelijkheden van een dergelijke samenwerking te onderzoeken en de Kamer hierover te informeren.</p>	<p>[21-11-2005] Mediabegroting 2006 [16-2-2006] Plannings-overzicht Atsma, J.J., Bakker, A.D., Örgü, F. kamerstuk 30 300 VIII, nr. 68</p>	<p>De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 12 november 2007, kamerstuk 31 200 VIII, nr. 32.</p>
<p>De Kamer, gehoord de beraadslaging, overwegende, dat het kabinet een maximum wil stellen aan salarissen van bestuurders bij de publieke omroep, maar niet aan die van presentatoren en deejays; overwegende, dat salarissen van presentatoren en deejays regelmatig hoger zijn dan die van de minister-president; verzoekt de regering de invoering van de Balkenende-norm toe te passen op iedereen die werkzaam is bij de publieke omroep, en gaat over tot de orde van de dag.</p>	<p>[26-11-2007] begroting Media Dijk, J.J. van (SP) kamerstuk 31 200 VIII, nr. 41</p>	<p>De kabinetsreactie op het rapport Dijkstal zal na het zomerreces 2008 aan de Tweede Kamer gestuurd worden.</p>
<p>De Kamer, gehoord de beraadslaging, overwegende, dat 85% van de dagbladen in handen is van drie bedrijven; constaterende, dat de diversiteit onder (lokale en regionale) dagbladen sterk afneemt; van mening, dat pluriformiteit belangrijk is voor de (lokale en regionale) berichtgeving; verzoekt de regering een onderzoek in te stellen naar stimuleringsmaatregelen voor meer diversiteit in de (lokale en regionale) dagbladen, en gaat over tot de orde van de dag.</p>	<p>[26-11-2007] begroting Media Dijk, J.J. van (SP) kamerstuk 31 200 VIII, nr. 42</p>	<p>De minister heeft ten behoeve van het persbeleid advies gevraagd aan zowel de Raad voor Cultuur als aan het Stimuleringsfonds voor de Pers. Hij heeft van beide instellingen vernomen, dat zij hun adviezen eind juni -begin juli denken af te ronden. Dat betekent dat toezending van de brief over het toekomstig persbeleid aan de Kamer verschuift naar het najaar. De Minister streeft er naar om deze brief uiterlijk in oktober 2008 naar de Kamer te sturen.</p>
<p>De Kamer, gehoord de beraadslaging, overwegende, dat het voor ouders en kinderen niet altijd duidelijk is welke geschikte internetpagina's er zijn en waar deze zijn te vinden; verzoekt de regering voorstellen te doen voor de oprichting van een internetportal voor ouders en kinderen, met links naar websites die voldoen aan nader vast te stellen criteria, en gaat over tot de orde van de dag.</p>	<p>[26-11-2007] begroting Media Dijk, J.J. van (SP) kamerstuk 31 200 VIII, nr. 43</p>	<p>De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 18 april 2008, kamerstuk 31 434, nr. 1.</p>

A. Door de Staten-Generaal aanvaarde Moties

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
<p>De Kamer, gehoord de beraadslaging, overwegende, dat voorstellen om te komen tot herziening van het mediabeleid zich vooral richten op radio en televisie; stelt vast, dat persbeleid in de kabinetsvisie tot nu toe onderbelicht blijft; verzoekt het kabinet binnen een jaar met een integrale visie op het persbeleid in Nederland te komen, en gaat over tot de orde van de dag.</p>	<p>[26-11-2007] begroting Media Atsma, J.J., Dam, M.H.P. van, Slob, A. kamerstuk 31 200 VIII, nr. 45</p>	<p>De minister heeft ten behoeve van het persbeleid advies gevraagd aan zowel de Raad voor Cultuur als aan het Stimuleringsfonds voor de Pers. Hij heeft van beide instellingen vernomen, dat zij hun adviezen eind juni -begin juli denken af te ronden. Dat betekent dat toezending van de brief over het toekomstig persbeleid aan de Kamer verschuift naar het najaar. De Minister streeft er naar om deze brief uiterlijk in oktober 2008 naar de Kamer te sturen.</p>
<p>De Kamer, gehoord de beraadslaging, overwegende, dat de publieke regionale omroep een sterke positie heeft opgebouwd in het Nederlandse medialandschap; overwegende, dat televisieproducties van de regionale omroep in toenemende mate óók geschikt zijn voor uitzending door de landelijke publieke omroep; overwegende, dat de landelijke publieke omroep een aanzienlijk bedrag uittrekt als budget voor de zogenaamde programmaversterking; stelt vast, dat de regionale publieke regionale omroep in het vervolg ook een beroep zou moeten kunnen doen op dit programmaversterkingsbudget; stelt voorts vast, dat in voorkomende gevallen de betreffende regionale televisieproducties, na de uitzending in de regio, «om niet» moeten worden aangeboden aan de landelijke publieke omroep; verzoekt het kabinet een en ander in de nieuwe Mediawet verder uit te werken, aen gaat over tot de orde van de dag.</p>	<p>[26-11-2007] begroting Media Atsma, J.J. kamerstuk 31 200 VIII, nr. 46</p>	<p>De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 13 februari 2008, kamerstuk 31 200 VIII, nr. 151</p>
<p>De Kamer, gehoord de beraadslaging, overwegende, dat de invloed van kijkers en luisteraars op de samenstelling van het digitale kabel- en digitale etheraanbod minimaal is; overwegende, dat de Mediawet slechts voorziet in programmeraden voor het analoge kabelaanbod; overwegende, dat de mogelijkheid om individuele radio- en televisiepakketten samen te stellen vooralsnog niet binnen handbereik ligt; stelt vast, dat bij wet de positie van programmeraden aanzienlijk beschermd en verbeterd moet worden; stelt voorts vast, dat de invloed van programmeraden over het digitale kabel- en etheraanbod ook bij wet verankerd moet worden, en gaat over tot de orde van de dag.</p>	<p>[26-11-2007] begroting Media Atsma, J.J., Slob, A. kamerstuk 31 200 VIII, nr. 47</p>	<p>De minister komt hierop terug in de distributiebrief die in het najaar van 2008 naar de Tweede Kamer verstuurd wordt.</p>

A. Door de Staten-Generaal aanvaarde Moties

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
De Kamer, gehoord de beraadslaging, overwegende, dat commerciële omroepen in de nacht-programmering urenlang seksuele (dating) programma's op hun zenders vertonen; overwegende, dat afgezien van een inhoudelijke beoordeling van deze reclame-uitingen, dit – evenals bij de bspellen – een misleiding van de kijker is; tevens overwegende, dat dit gebeurt in het kader van telewinkeloordschappen en dat de Mediawet daar nauwelijks restricties aan stelt; verzoekt de regering te onderzoeken welke nadere bepalingen in de Mediawet mogelijk en noodzakelijk zijn om een einde te kunnen maken aan misleiding van de kijkers bij telewinkeloordschappen zoals seksuele (dating) programma's, en gaat over tot de orde van de dag.	[26-11-2007] begroting Media Atsma, J.J., Slob, A., Vlies, B.J. van der kamerstuk 31 200 VIII, nr. 134	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 18 april 2008, kamerstuk 31 434, nr. 121.
De Kamer, gehoord de beraadslaging, overwegende, dat jongeren die gebruik maken van chatboxen regelmatig geconfronteerd worden met ongewenste intimiteiten; constaterende, dat in België reeds gebruik wordt gemaakt van een systeem dat de veiligheid van chatboxen waarborgt; verzoekt de regering onderzoek te doen naar de effectiviteit van een elektronische identiteitskaart en de Kamer hierover te rapporteren, en gaat over tot de orde van de dag.	[26-11-2007] begroting Media Atsma, J.J., Slob, A., Vlies, B.J. van der kamerstuk 31 200 VIII, nr. 55	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 18 april 2008, kamerstuk 31 434, nr. 121.
De Kamer, gehoord de beraadslaging, overwegende, dat de vertoning van trailers in bioscopen gebonden is aan de leeftijdscategorie van de te vertonen film, maar dat deze verplichting niet voor de televisie geldt; overwegende, dat kinderen door deze ongelijkheid bij het kijken van voor hen geschikte televisieprogramma's kunnen worden geconfronteerd met voor hun ontwikkeling schadelijke beelden; verzoekt de regering de vertoning van previews voor, tijdens of na een televisieprogramma alleen mogelijk te maken wanneer de inhoud van deze preview overeenkomt met het op dat moment vertoonde programma, en gaat over tot de orde van de dag.	[26-11-2007] begroting Media Vlies, B.J. van der kamerstuk 31 200 VIII, nr. 56	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 13 februari 2008, kamerstuk 31 200 VIII, nr. 151.
DIRECTIE PRIMAIR ONDERWIJS De Kamer verzoekt de regering een maximale inspanning te verrichten om in de nieuwe gewichtenregeling met een lagere drempel te gaan werken, bij voorkeur 3%.	[30-11-2005] Begrotingsbehandeling 2006 OCW Balemans, E.R.M., Eijssink, A.M.C., Jungbluth, P.L.M., Kraneveldt, M., Lambrechts, E.D.C.M. , Slob, A., Vergeer, F., Vlies, B.J. van der, Vries, J.M. de (CDA) kamerstuk 30 300 VIII, nr. 135	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 18 januari 2008, kamerstuk 27 020, nr. 57.

A. Door de Staten-Generaal aanvaarde Moties

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
De Kamer verzoekt de regering alles op alles te zetten om het probleem van de leraren die onbevoegd zijn voor het vak lichamelijke oefening zo snel mogelijk op lossen.	[24-5-2006] Wijziging van de Wet op het primair onderwijs, de Wet op de expertisecentra, de Wet op het voortgezet onderwijs en de Wet op de beroepen in het onderwijs onder meer in verband met het aanbrengen van enkele verbeteringen in de regels over de bekwaamheid van onderwijspersoneel zoals deze komen te luiden door de Wet op de beroepen in het onderwijs (aanpassing regels bekwaamheidseisen onderwijspersoneel) Hamer, M.I., Lambrechts, E.D.C.M. kamerstuk 30 478, nr. 12	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 7 december 2007, kamerstuk 31 200 VIII, nr. 71.
De Kamer verzoekt de regering te komen tot een uitgewerkt plan met zo nodig een wettelijk kader, waarmee bij alle kinderen vóór de derde verjaardag een eventuele taalachterstand wordt onderkend. Dit gebeurt op het consultatiebureau. Op het consultatiebureau wordt dan tevens een analyse gemaakt van het taalaanbod door de ouders. Bij onvoldoende taalaanbod door de ouders, worden de ouders gestimuleerd aanvullende taallessen te volgen. Aan de constatering van de ontwikkeling van een taalachterstand bij het kind wordt de consequentie van verplichte voorschoolse educatie, in een doorlopende leerlijn naar de basisschool verbonden.	[11-10-2006] Begrotingsbehandeling 2007 OCW Bos, W.J., Herben, M., Rutte, M., Verhagen, M.J.M. kamerstuk 30 800, nr. 23	Eind april 2008 is de brief Ontwikkelingskansen door kwaliteit en educatie (2007–2008, 31 322, nr. 24) naar de TK gestuurd met hierin op hoofdlijnen de invulling. (In overleg met M.WWI en M.J&G wordt gestreefd naar een concrete invulling (beoogd najaar 2008)).
De Kamer gehoord de beraadslaging, verzoekt de regering te stimuleren dat de programma's -VVE gezinsgerichte lesmethoden- worden doorontwikkeld door deze groepen (hogere klassen in het PO), zodat er een doorlopende leerlijn ontstaat.	[12-12-2007] Begroting Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) eerste termijn Tweede Kamer Kraneveldt-van der Veen, M. kamerstuk 31 200 VIII, nr. 100	OCW zal op korte termijn offertes vragen voor het ontwikkelen van taalprogramma's die aansluiten op het aanbod van de voorschoolse educatie, en laten onderzoeken in hoeverre deze programma's aan de behoeften van scholen en leerlingen voldoen. De Tweede Kamer wordt in het 3e kwartaal van 2008 geïnformeerd.
DIRECTIE VOORTGEZET ONDERWIJS Verzoekt de regering om bij de ontwikkeling van de nieuwe bekostigingssystematiek met voorstellen te komen waarin recht wordt gedaan aan extreme demografische ontwikkelingen per regio en verzoek voorts de Tweede Kamer hierover op zijn vroegst voor de voorjaarsnota, maar in ieder geval voor het zomerreces te informeren.	[12-12-2007] Begroting Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) eerste termijn Tweede Kamer Dijk, J.J. van (CDA) kamerstuk 31 200 VIII, nr. 91	In een uitstelbrief aan de Kamer (d.d. 30 juni 2008) is gemeld dat deze motie pas eind 2008 afgehandeld kan worden. In het najaar zal de TK worden geïnformeerd over de herziening van het bekostigingsmodel voor het mbo. Daarbij zal ook worden ingegaan op het fenomeen van groei- en krimpregio's.
De Kamer verzoekt de regering in afstemming met het mbo de mogelijkheden te onderzoeken om de schoolleiding de mogelijkheid te bieden om leerlingen één of maximaal twee vakken op een lager niveau te laten behalen, met uitsluiting van de vakken Nederlands, Engels en wiskunde.	[12-6-2007] Plenaire behandeling Wetsvoorstel 30 988 Wijziging wet VO examen VMBO Biskop, J.J.G.M., Depla, G.C.F.M. kamerstuk 30 988, nr. 10	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 21 december 2007, kamerstuk 30 079, nr. 9.

A. Door de Staten-Generaal aanvaarde Moties

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
De Kamer verzoekt de regering de mogelijkheid te onderzoeken om de kosten voor het behalen van beroepskwalificerende vakbekwaamheidscertificaten te vergoeden via de bekostiging van de praktijkscholen.	[12-6-2007] Plenaire behandeling Wetsvoorstel 30 988 Wijziging wet VO examen VMBO Biskop, J.J.G.M., Depla, G.C.F.M. kamerstuk 30 988, nr. 11	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 21 december 2007, kamerstuk 30 079, nr. 9.
De Kamer verzoekt de regering de mogelijkheid te onderzoeken en waar mogelijk te realiseren voor het doen van een herexamen op het reguliere niveau, wanneer een leerling gebruik gemaakt heeft van het hoger toegestane niveau van examinering en daarin geen voldoende resultaat heeft gehad.	[12-6-2007] Plenaire behandeling Wetsvoorstel 30 988 Wijziging wet VO examen VMBO Biskop, J.J.G.M., Depla, G.C.F.M. kamerstuk 30 988, nr. 12	De motie is afgedaan met de brief aan de Tweede Kamer van 21 december 2007, kamerstuk 30 079, nr. 9.
verzoekt de regering om bij de ontwikkeling van de nieuwe bekostigingssystematiek met voorstellen te komen waarin recht wordt gedaan aan extreme demografische ontwikkelingen per regio en verzoekt voorts de Kamer hierover voor de voorjaarnota te informeren.	[12-12-2007] Begroting Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) eerste termijn Tweede Kamer Dijk, J.J. van (CDA) kamerstuk 31 200 VIII, nr. 91	In een uitstelbrief aan de Kamer (d.d. 30 juni 2008) is gemeld dat deze motie pas eind 2008 afgehandeld kan worden.
De Kamer verzoekt de regering, alles in het werk te stellen om te voorkomen dat de nieuwe beloningsleidraad van de VO-raad wordt ingevoerd.	[3-7-2008] Stemmingen over: moties ingediend bij het VAO Plan Leerkracht Dijk, J.J. van (SP), Kraneveldt-van der Veen, M. kamerstuk 27 923, nr. 16	SVB heeft eerder kanttekeningen geplaatst bij de beloningsleidraad en zal hierover spreken met de VO-raad.
MOTIES EERSTE KAMER		
DIRECTIE HOGER ONDERWIJS EN STUDIEFINANCIERING		
De Kamer vraagt de regering om de specifieke situatie van de ouders met kinderen die op het mbo nader te onderzoeken op financiële gelijkwaardigheid in de bijdrage aan studiekosten met ander voortgezet onderwijs en verzoekt de regering de Kamer over de uitkomsten daarvan na de zomer te informeren en bij gebleken onge-rechtvaardigde verschillen voorstellen te doen deze op te heffen.	[27-5-2008] wijziging van diverse onderwijswetten in verband met het door de scholen om niet ter beschikking stellen van lesmateriaal aan leerlingen in het voortgezet onderwijs Essers, prof. dr. P.H.J., Linthorst, mw. M.Y., Noten, drs. H.C.P., Putters, dr. K., Schuurman, prof. dr. ir. E., Werner, drs. F.J.M. kamerstuk 31 325, nr. F	De Eerste Kamer zal in september 2008 worden geïnformeerd.

B. Door de bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
DIRECTIE BEROEPSONDERWIJS EN VOLWASSENENEDUCATIE De minister rapporteert de Tweede Kamer vóór de zomer 2008 over het overleg met de sector over de medezeggenschap (in ieder geval over het onderwijsproces en de relatie met het professioneel statuut)	13 december 2007 Onderwijsbegroting 2008	De Tweede Kamer ontvangt na het zomerreces de nota naar aanleiding van het verslag over het wetsvoorstel medezeggenschap in de BVE-sector. De afgelopen maanden is het overleg met de sector gevoerd over zowel het wetsvoorstel als het professioneel statuut. Daaruit volgde een aantal juridische vraagstukken die eerst zorgvuldig bekeken moesten worden. In de nota zal in ieder geval over het onderwijsproces en de relatie met het professioneel statuut worden gereflecteerd.
De staatssecretaris zal aan het JOB en de MBO-Raad een rapportage vragen hoe de ROC's met de stakingen van het openbaar vervoer zijn omgegaan en dit aan de Tweede Kamer doen toekomen.	3 juni 2008 Mondelinge vragen van het lid Biskop over de zorgen dat MBO-studenten door de wilde stakingen van het openbaar vervoer, slecht bij hun examenplekken kunnen komen (De Telegraaf, 30 mei 2008)	De Tweede Kamer wordt uiterlijk 31 oktober 2008 geïnformeerd.
De staatssecretaris zal de Tweede Kamer informeren over de resultaten van de eerstvolgende rapportage van ROA, die gediplomeerde mbo-ers na een jaar bevraagt over hun loopbaan.	6 juni 2008 Strategische agenda bve	De Tweede Kamer wordt uiterlijk 31 december 2008 geïnformeerd.
Na de zomer ontvangt de Tweede Kamer informatie over de certificaten ten behoeve van de AKA-opleidingen.	6 juni 2008 Strategische agenda bve	De Tweede Kamer wordt uiterlijk 31 oktober 2008 geïnformeerd.
De beleidsreactie op het Onderwijsraadadvies «Richtpunten bij onderwijsprogramma's» wordt meegenomen in de evaluatie die de Tweede Kamer eind 2009 ontvangt.	6 juni 2008 Strategische agenda bve	De beleidsreactie op het Onderwijsraadadvies wordt uiterlijk 31 december 2008 aan de Tweede Kamer gestuurd.
In het najaar ontvangt de Tweede Kamer nadere informatie over de bekostiging van het mbo, waarin ook aandacht zal worden besteed aan Leven lang leren.	6 juni 2008 Strategische agenda bve	De Tweede Kamer wordt uiterlijk 30 november 2008 geïnformeerd.
Kort na de zomer ontvangt de Tweede Kamer de vergelijkende analyse van ondersteuning van ouders in vo-, mbo- en hbo-sector.	6 juni 2008 Strategische agenda bve	De Tweede Kamer wordt uiterlijk 31 oktober 2008 geïnformeerd.
DIRECTIE COMMUNICATIE De minister OCW zal de Tweede Kamer informeren over zijn bespiegelingen op nieuwe vormen van overleg met betrokkenen in het onderwijs, naast de reguliere vormen van overleg met vakbonden en onderwijsorganisaties.	18 juni 2008 Debat met regering nav het rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	De Tweede Kamer wordt in het voorjaar 2009 geïnformeerd.

B. Door de bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
DIRECTIE CULTUREEL ERFGOED De evaluatie van het BRIM vindt plaats in 2008 en het voorstel voor de stelselherziening komt in 2009, maar de minister probeert dit naar voren te halen.	31 mei 2007 AO omtrent criteria voor de verdeling van € 140 milj. voor de restauratie achterstand monumenten	De evaluatie wordt binnenkort afgerond en zal najaar 2008 met beleidsreactie naar de Tweede Kamer worden gestuurd.
De minister komt met een werkplan gemeenschappelijk cultureel erfgoed (internationaal).	17 december 2007 Begroting OCW, onderdeel cultuur	In de vervolgbrief op Koers Kiezen die in september 2008 naar de Tweede Kamer wordt gestuurd, zal het gemeenschappelijk cultureel erfgoed als een integraal onderdeel van het internationale cultuurbeleid worden belicht. Verzending van deze brief aan de Tweede Kamer is voorzien in september 2008.
De staatssecretaris zal de Tweede Kamer nader informeren hoe de brandveiligheids- en ARBO-voorschriften voor de specifiek culturele instellingen ingevuld zouden kunnen worden.	28 november 2005 Begroting OCW 2006, onderdeel cultuur	De RGD werkt aan een planning voor te treffen maatregelen voor musea. Rond de zomer 2009 zal de Tweede Kamer worden geïnformeerd.
DIRECTIE EMANCIPATIE De Regering komt terug op het voorstel van de FNV over het ouderschapsverlof.	12 november 2007 Emancipatie	De Tweede Kamer zal hier begin oktober 2008 over worden geïnformeerd.
De Tweede Kamer ontvangt een reactie over het onderzoek naar de belasting van vrouwen door ambities en voorstellen van diverse ministers.	12 november 2007 Emancipatie	Het onderzoek zal eind september 2008 naar de Tweede Kamer worden gestuurd.
De Tweede Kamer zal een nota ontvangen over onderwijs en homoseksualiteit.	28 februari 2008 Lesbisch- en homo-Emancipatiebeleid	Nota zal samen met reactie op thema-onderzoek van de onderwijsinspectie naar de homovriendelijkheid van school(typen), verschijnen in 2009.
DIRECTIE KUNSTEN De Tweede Kamer ontvangt periodiek een evaluatie over het functioneren van de fondsen, waarbij de eerste evaluatie twee jaar na instelling zal plaatsvinden.	19 april 2007 Wijziging Wet specifiek cultuurbeleid	Bij de evaluatie van de nieuwe subsidie-systematiek wordt de overdracht naar en het functioneren van de cultuurfondsen meegenomen.
Meerjarig gesubsidieerde instellingen worden eens per vier jaar gevisiteerd. Die informatie zal aan de Tweede Kamer worden toegestuurd.	19 april 2007 Wijziging Wet specifiek cultuurbeleid	Er is een pilot gestart met visitatie bij een vijftal instellingen met een langjarig perspectief. De bevindingen van deze pilot worden meegenomen in de brief waarmee de Tweede Kamer in september wordt geïnformeerd over de uitkomsten in het kader van de subsidieplanprocedure.
De Tweede Kamer ontvangt de reactie van het Filmfonds op de filmproductiehuizen schriftelijk.	14 november 2007 Filmbeleid	De reactie van het NFF op de productiehuizen zal worden meegenomen in de brief over de subsidieplanprocedure die in september 2008 aan de Tweede Kamer wordt gestuurd.
Volgend jaar ontvangt de Tweede Kamer een beleidsbrief over internationaal cultuurbeleid.	17 december 2007 Begroting OCW, onderdeel cultuur	De brief wordt in september 2008 aan de Tweede Kamer gezonden.

B. Door de bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
Na de zomer 2008 ontvangt de Tweede Kamer de code cultuur fondsen	17 december 2007 Begroting OCW, onderdeel cultuur	Er is een toezichtarrangement in voorbereiding bestaande uit een door de fondsen opgestelde Code Cultuurfondsen en een binnen het departement opgesteld toezichtskader. Uitgangspunt is verzending van deze documenten aan de Tweede Kamer in september 2008.
De Tweede Kamer ontvangt zo spoedig mogelijk de evaluatie van de resultaten van de besteding van cultuurgelden aan culturele diversiteit	17 december 2007 Begroting OCW, onderdeel cultuur	De beleidsevaluatie zal worden uitgevoerd door een externe partij. Naar verwachting wordt de evaluatie begin 2009 naar de Tweede Kamer gestuurd.
De Tweede Kamer zal nader worden geïnformeerd over de mogelijkheden en wenselijkheid van een strengere selectie van studenten door kunstacademies.	27 maart 2008 Beleid beeldende kunst	Voor 1 oktober 2008 wordt een brief aan de Tweede Kamer gestuurd waarmee de Kamer wordt geïnformeerd over de stand van zaken op dit terrein en de wijze waarop de minister dit onderwerp verder zal oppakken.
DIRECTIE LERAREN		
In mei 2008 informeert de staatssecretaris de Tweede Kamer over de stand van zaken t.a.v. de uitvoering van de beleidsagenda lerarenopleidingen 2005–2008.	4 december 2007 Lerarenbeleid	Deze toezegging zal worden afgedaan met toezending van de kwaliteitsagenda Lerarenopleiding voor 1 september 2008. Dit is ook toegezegd bij het AO over het Convenant van 12 juni 2008.
De staatssecretaris zal in de kwaliteitsagenda lerarenopleidingen die de Tweede Kamer in september 2008 ontvangt, ingaan op de mogelijke differentiatie van leerwegen binnen de pabo in onderbouw en bovenbouw basisonderwijs.	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	Deze toezegging zal worden afgedaan met toezending van de kwaliteitsagenda Lerarenopleiding voor 1 september 2008. Dit is ook toegezegd bij het AO over het Convenant van 12 juni 2008.
DIRECTIE FINANCIËEL ECONOMISCHE ZAKEN		
De Tweede Kamer ontvangt in juli 2008 het voorstel voor de wijziging van de wet op het onderwijstoezicht.	17 januari 2008 Jaarwerkplan 2008 Inspectie van het Onderwijs	Volgens de huidige planning zal dit wetsvoorstel in april 2009 worden ingediend. Vertraging wordt veroorzaakt door de complexiteit van de veranderingen in het toezicht. De Tweede Kamer wordt hierover in het najaar nader geïnformeerd.
De Tweede Kamer ontvangt het concept jaarwerkplan 2009 voordat de minister het heeft vastgesteld (oktober 2008) en krijgt gelegenheid input te leveren voor het volgende plan.	17 januari 2008 Jaarwerkplan 2008 Inspectie van het Onderwijs	Het concept jaarwerkplan 2009 wordt conform de toezegging aan de Tweede Kamer voorgelegd.
Het onderzoek naar klachten wordt in 2009 uitgebreid met klachten in het PO en het VO en zal opgenomen worden in het jaarwerkplan 2009.	17 januari 2008 Jaarwerkplan 2008 Inspectie van het Onderwijs	De Inspectie van het Onderwijs is conform de toezegging verzocht in het jaarwerkplan 2009 aandacht te besteden aan de uitbreiding van het onderzoek naar klachten met klachten uit het PO en VO. De Tweede Kamer wordt in oktober 2008 geïnformeerd.
Najaar 2008 wordt de Tweede Kamer geïnformeerd over de herziening van de WOT, met name de verschillende interventiemogelijkheden voor de vier onderwijssectoren, en het vastleggen van het toetsingskader.	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	De Tweede Kamer ontvangt in najaar 2008 een brief.

B. Door de bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
DIRECTIE HOGER ONDERWIJS EN STUDIEFINANCIERING		
De Tweede Kamer ontvangt najaar 2008 een informerende brief over University Colleges, waarin onder meer de criteria «residentieel», «intensief onderwijs» en «kleinschalig» worden geëxpliciteerd.	5 juni 2008 Eindrapport commissie Ruim baan voor talent	De Tweede Kamer wordt eind november 2008 geïnformeerd.
De Tweede Kamer ontvangt een brief over de initiatieven op het gebied van studiekeuzebegeleiding van ministerie en veld (VO-Raad, HBO-raad, VSNU) om de aansluiting tussen vo en ho te verbeteren.	5 juni 2008 Eindrapport commissie Ruim baan voor talent	De Kamer wordt in het najaar 2008 geïnformeerd.
De minister zal de eventuele effecten monitoren van havisten met werkervaring, die instromen in een associate-degreeopleiding en de Tweede Kamer daarover informeren.	15 mei 2007 Wetsvoorstel wijziging WSF 2000: associate degreeprogramma's	Het monitoronderzoek is in 2006 gestart en loopt tot en met 2010. De tussenevaluatie wordt aan het eind van 2008 of begin 2009 naar de Tweede Kamer gestuurd. De eindevaluatie in de tweede helft van 2010.
De Tweede Kamer zal een vervroegde tussenevaluatie van de werking van de wet, voor zover het gaat om het associate-degreeprogramma, ontvangen.	15 mei 2007 Wetsvoorstel wijziging WSF 2000: associate degreeprogramma's	Het monitoronderzoek is in 2006 gestart en loopt tot en met 2010. De tussenevaluatie wordt aan het eind van 2008 of begin 2009 naar de Tweede Kamer gestuurd. De eindevaluatie in de tweede helft van 2010.
De minister stuurt de Tweede Kamer begin 2008 de nota Internationalisering van het Hoger Onderwijs. De Tweede Kamer ontvangt een notitie over internationalisering in het HO.	8 november 2007 Europaoverleg OJC-Raad en 10 december 2007 Strategische agenda HO, onderzoek- en wetenschapsbeleid	De notitie over internationalisering in het hoger onderwijs zal na de zomer worden gepresenteerd vanwege redenen die zijn genoemd in brief van 3 maart 2008 (Kamerstukken II, 2007–2008, 31 288, nr. 22). De Kamer is over de verlate toezending geïnformeerd in de voortgangsrapportage strategische agenda, Kamerstuk 31 288, nr. 31. De notitie over internationalisering in het hoger onderwijs zal na de zomer worden gepresenteerd vanwege redenen die zijn genoemd in brief van 3 maart 2008 (kamerstukken II, 2007–2008, 31 288, nr. 22). De Kamer is over de verlate toezending geïnformeerd in de voortgangsrapportage strategische agenda, kamerstuk 31 288, nr. 31.
De Tweede Kamer ontvangt beleidsnotitie toekomst van de masters.	10 december 2007 Strategische agenda HO, onderzoek- en wetenschapsbeleid	Is mede gebaseerd op de evaluatie van de bachelor-master structuur. De verwachting is dat de beleidsreactie hierop en tegelijkertijd de beleidsnotitie eind van dit jaar naar de Tweede Kamer kan worden gezonden.
De minister zal de Tweede Kamer informeren over de vormgeving van graduate schools.	10 december 2007 Strategische agenda HO, onderzoek- en wetenschapsbeleid	De Tweede Kamer wordt eind december 2008 geïnformeerd.

B. Door de bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
In een schriftelijke rapportage zal minister Plasterk de Tweede Kamer laten weten of er betere oplossingen (efficiënte en doelmatige regelingen) zijn voor de student die op 1 oktober al wel studeert, maar geen 18 jaar is en derhalve nog geen OV-kaart krijgt. Daarbij zal worden gekeken naar mogelijkheden om de tegemoetkoming op grond van de WTOS automatisch uit te keren als de gegevens van de Belastingdienst daartoe aanleiding geven.	12 oktober 2006 Begroting OCW 2007	De Tweede Kamer wordt voor 1 oktober 2008 per brief over stand van zaken van de toezegging geïnformeerd.
De minister zegt toe, het ministerieel besluit inzake de criteria voor de instellingsaudit en opleidingsaccreditatie naar de Tweede Kamer te zenden, waarbij de Kamer minstens drie weken krijgt om daarop te reageren.	27 maart 2008 Accreditatie hoger onderwijs	Komt terug in de voortgangsrapportage. Het streven is eind 2008 het wetsvoorstel aan de Tweede Kamer aan te bieden. De Tweede Kamer is hierover geïnformeerd in de voortgangsrapportage Strategische Agenda (kamerstuk 31 288, nr. 31, d.d 13-6-2008)
DIRECTIE JEUGD ONDERWIJS EN ZORG De Tweede Kamer wordt binnen enkele maanden geïnformeerd over de wijze waarop leraren en ouders meer inzicht kan worden geboden in de beschikbare middelen voor passend onderwijs.	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	De Tweede Kamer wordt in het najaar 2008 geïnformeerd via de tweede voortgangsrapportage «Passend Onderwijs».
Er komt een gezamenlijk invoeringsplan «aansluiting onderwijs en zorg» van OCW en VWS, met aandacht voor de certificering van behandelaars. De Tweede Kamer ontvangt in het voorjaar 2008 informatie over de stand van dit invoeringsplan en een stand van zaken van overige zaken m.b.t. dyslexie in het onderwijs.	14 november 2007 Dyslexiebeleid	De Tweede Kamer ontvangt in het najaar 2008 informatie.
De vragen inzake de wettelijke rol van diverse departementen, scholen en besturen worden schriftelijk beantwoord.	17 januari 2008 Veiligheid in en om scholen	Het wordt meegenomen in de stand van zaken in de brief Veiligheid die eind 2008 aan de Tweede Kamer wordt gezonden.
De Tweede Kamer ontvangt informatie over het aantal keren dat het O.M. een dubbele strafmaat eist na een incident met leraren.	17 januari 2008 Veiligheid in en om scholen	De informatie wordt i.o.m. Justitie meegenomen in de stand van zaken in de brief Veiligheid die eind 2008 aan de Tweede Kamer worden aangeboden.
De Tweede Kamer ontvangt informatie over de reeds in voorgaande jaren verrichte metingen de omvang van het aantal incidenten/pesten.	17 januari 2008 Veiligheid in en om scholen	Het wordt meegenomen in de stand van zaken in de brief Veiligheid die eind 2008 aan de Tweede Kamer wordt gezonden.
De Tweede Kamer ontvangt informatie over de inzet van de middelen voor veiligheid (90 mln.) en hoeveel procent beschikbaar is voor het landelijk pestbeleid.	31 januari 2008 Veiligheid in en om scholen	Het wordt meegenomen in de stand van zaken in de brief Veiligheid die eind 2008 aan de Tweede Kamer wordt gezonden.
De staatssecretaris houdt de Tweede Kamer op de hoogte inzake de resultaten van het overleg met de WEC-Raad.	14 mei 2008 Besluit wijziging besluit bekostiging WEC ivm het wegnemen van enkele knelpunten	In het najaar 2008 ontvangt de Tweede Kamer hierover een brief.
De effecten van de wet zullen worden geëvalueerd.	14 mei 2008 Besluit wijziging besluit bekostiging WEC ivm het wegnemen van enkele knelpunten	De wijzigingen worden ingevoerd op 1 augustus 2008. De evaluatie volgt na een jaar waarbij de resultaten eind 2009 bekend zijn. De Tweede Kamer wordt eind 2009 geïnformeerd.

B. Door de bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
Voor de zomer komt er een nieuwe analyse van het aantal thuiszitters.	14 mei 2008 Besluit wijziging besluit bekostiging WEC ivm het wegnemen van enkele knelpunten	In het najaar 2008 ontvangt de Tweede Kamer een brief.
DIRECTIE KENNIS De Tweede Kamer wordt geïnformeerd over het overleg van de minister met het «Instituut voor Evidence Based Onderwijs» over mogelijk onderzoek naar maatschappelijke stage en gratis schoolboeken.	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	De Tweede Kamer wordt eind september 2008 hierover geïnformeerd.
Bij de begrotingsbehandeling OCW 2009 zal worden ingegaan op de toekomstige bewaking van de kwaliteit van het Nederlandse onderwijsstelsel en de internationale vergelijkingen.	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	Tijdens de begrotingsbehandeling OCW 2009 zal hier op worden ingegaan.
DIRECTIE MEDIA, LETTEREN EN BIBLIOTHEKEN De staatssecretaris is bereid in overleg te treden met het Bedrijfsfonds voor de pers over de vraag wat het aantal huis-aan-huisbladen is dat ook belangrijke informatie verspreidt en in financiële problemen verkeert. Ze zegt toe dat zij vanuit het democratisch perspectief wil nagaan wat de aard van de ondersteuning kan zijn en met welk doel die eventueel kan worden gegeven. Zij zal de Tweede Kamer hierover informeren.	15 maart 2005 Persbeleid en Mediaconcentratie	De Tweede Kamer ontvangt in het najaar 2008 een brief over het toekomstig persbeleid.
De Tweede Kamer ontvangt een brief over hoe het overleg met de Europese Commissie is verlopen. Daarbij wordt ook ingegaan op de situatie rond de «mustcarry».	21 november 2005 Media onderdeel van de begroting 2006	OCW wacht nog steeds op een schriftelijke reactie van DG Concurrentie.
De Tweede Kamer ontvangt binnen enkele maanden een brief over het persbeleid, inclusief het standpunt van de minister tav het risico-fonds voor journalisten in den vreemde.	26 november 2007 Media begroting 2008	Voor de media begrotingsbehandeling 2009 (najaar 2008) ontvangt de Tweede Kamer de persbrief.
De Tweede Kamer ontvangt de evaluatie van het stimuleringsfonds, eind 2009.	26 november 2007 Media begroting 2008	De Tweede Kamer ontvangt eind 2009 de evaluatie van het stimuleringsfonds.
De Tweede Kamer ontvangt vóór de OCW-begrotingsbehandeling 2009 een inhoudelijke brief over de bibliotheekvernieuwing 2009–2012, met daarin de beleidsreactie op het advies van de Raad voor Cultuur (van medio mei 2008), alsmede informatie over de resultaten van het overleg van de minister met de lagere overheden over het bibliotheekpersoneelsbeleid, de positie van de kleinere bibliotheken en de bibliobus.	22 april 2008 Bibliotheekvernieuwing	Voor de media begrotingsbehandeling 2009 (najaar 2008) ontvangt de Tweede Kamer een inhoudelijke brief over de bibliotheekvernieuwing.
De minister zal de Tweede Kamer in de persbrief van najaar 2008 informeren over de mogelijkheden van een mediaombudsman.	27 mei 2008 Mediawijsheid	Voor de media begrotingsbehandeling 2009 (najaar 2008) ontvangt de Tweede Kamer de persbrief.

B. Door de bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
DIRECTIE ONDERZOEK EN WETENSCHAPSBELEID		
De minister komt bij gelegenheid terug op het Rathenau Instituut.	30 mei 2007 AO Onderzoeksbeleid	De Tweede Kamer zal hierover worden geïnformeerd in een voortgangsrapportage over het onderdeel wetenschapsbeleid uit de Strategische Agenda voor het Hoger Onderwijs-, Onderzoek- en Wetenschapsbeleid. Deze voortgangsrapportage verschijnt in het najaar 2008.
De minister stuurt de Tweede Kamer een brief over promovendi en beursalen.	30 mei 2007 AO Onderzoeksbeleid	De Tweede Kamer zal hierover worden geïnformeerd in een voortgangsrapportage over het onderdeel wetenschapsbeleid uit de Strategische Agenda voor het Hoger Onderwijs-, Onderzoek- en Wetenschapsbeleid. Deze voortgangsrapportage verschijnt in het najaar 2008.
De minister rapporteert de Tweede Kamer over het resultaat van zijn overleg met de VSNU over de arbeidspositie van beursalen, aio's en oio's.	10 december 2007 Strategische agenda HO, onderzoek- en wetenschapsbeleid	De Tweede Kamer zal hierover worden geïnformeerd in een voortgangsrapportage over het onderdeel wetenschapsbeleid van de Strategische Agenda voor het Hoger Onderwijs-, Onderzoek- en Wetenschapsbeleid. Deze voortgangsrapportage verschijnt in het najaar 2008.
De Tweede Kamer ontvangt van de minister van OCW een document, waarin de verschillende sturingsstelsels van wetenschappelijk onderzoek in Europa in kaart worden gebracht.	14 mei 2008 Stelsel en Sturing Wetenschappelijk Onderwijs	Bij de organisatie ERA-watch zal een verzoek worden neergelegd om de wetenschappelijke stelsels van de verschillende Europese landen en de wijzigingen die zich daarin voordoen in kaart te brengen. De resultaten hiervan zullen in het najaar 2008 aan de Tweede Kamer worden aangeboden.
PROGRAMMA MANAGEMENT CULTUUR		
De lijst van het MCN zal worden voorgelegd aan de minister van Binnenlandse Zaken die binnen het kabinet de coördinerend bewindspersoon is voor het terugdringen van de regeldruk. De Tweede Kamer zal over de bevindingen schriftelijk geïnformeerd worden.	6 maart 2008 Popmuziek	In samenwerking met andere departementen heeft OCW veel van de onderwerpen op de MCN-lijst kunnen verbeteren. Op ambtelijk niveau wordt met BZK bekeken wat de stand van zaken is. Hierbij wordt de minister van BZK betrokken. De Tweede Kamer wordt in het najaar 2008 schriftelijk geïnformeerd.
DIRECTIE PRIMAIR ONDERWIJS		
De staatssecretaris zal de Tweede Kamer nog laten weten wanneer het onderwijsnummer overal zal zijn ingevoerd.	3 april 2007 Wijziging Leerplichtwet en wet inburgering i.v.m. invoering van een kwalificatieplicht	In september 2008 zal de Tweede Kamer worden geïnformeerd met een voortgangsbrief onderwijsnummer.
De Tweede Kamer zal door de minister geïnformeerd worden of het mogelijk is aan schoolbestuurders de eis te stellen dat zij een verklaring omtrent het gedrag overleggen.	22 juni 2004 Onderwijs, integratie en burgerschap	In het najaar van 2008 ontvangt de Tweede Kamer een brief over de juridische haalbaarheid en wenselijkheid van nadere eisen aan het lidmaatschap van schoolbesturen.
Nagegaan wordt of het juridisch mogelijk is om te eisen dat leden van een schoolbestuur over het Nederlanderschap beschikken.	22 juni 2004 Onderwijs, integratie en burgerschap	In het najaar van 2008 ontvangt de Tweede Kamer een brief over de juridische haalbaarheid en wenselijkheid van nadere eisen aan het lidmaatschap van schoolbesturen.

B. Door de bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
Twee jaar na de wetwijziging (vermoedelijk 1 augustus 2006) wordt er een onderzoek uitgevoerd, waarbij de minister deze evaluatie zal aangrijpen om dieper in te gaan op de ervaringen van de inspectie.	18 november 2004 Tussenschoolse opvang	Deze toezegging wordt meegenomen in de brief stand van zaken tussenschoolse opvang. Deze brief wordt direct na het zomerreces 2008 naar de Tweede Kamer gestuurd, nadat de eindrapportage van het IVA onderzoek beschikbaar is.
De minister zal de Tweede Kamer informeren over de resultaten van het Platform allochtone ouders.	23 november 2005 Herijking gewichtingregeling bo en Leerplusarrangement vo	Begin 2009 worden de resultaten van de tussen evaluatie bekend. De Tweede Kamer zal daarover worden geïnformeerd. Na afloop van de project periode zal de Tweede Kamer worden geïnformeerd over de eind opbrengsten. (Voorjaar 2010).
Twee jaar na invoering van het wetsvoorstel zal een evaluatie plaatsvinden om na te gaan in hoeverre de verwachtingen overeenkomen met de werkelijkheid.	12 april 2006 Wijziging wet primair onderwijs; overblijven in het basisonderwijs	Deze toezegging wordt meegenomen in de brief stand van zaken tussenschoolse opvang. Deze brief wordt direct na het zomerreces 2008 naar de Tweede Kamer gestuurd, nadat de eindrapportage van het IVA onderzoek beschikbaar is.
De scholingsmiddelen worden na 1 augustus 2008 voor een periode van twee jaar apart gehouden. Daarna wordt een nieuw moment bepaald waarop de Tweede Kamer zich erover kan uitspreken.	12 april 2006 Wijziging wet primair onderwijs; overblijven in het basisonderwijs	Deze toezegging wordt meegenomen in de brief stand van zaken tussenschoolse opvang. Deze brief wordt direct na het zomerreces 2008 naar de Tweede Kamer gestuurd, nadat de eindrapportage van het IVA onderzoek beschikbaar is.
Bij de volgende monitor wordt beoordeeld in hoeverre de vve-doelstelling wordt bereikt.	14 september 2006 Geletterdheid en taal	De VVE-monitor is in februari 2006 gestart. De einddatum van de monitor is in december 2010.
De Tweede Kamer ontvangt met prinsjesdag 2008 de resultaten van het onderzoek onder 100 gemeenten naar de feitelijke voortgang van de buitenschoolse opvang.	31 oktober 2007 Buitenschoolse opvang	Op dit moment wordt het onderzoek door B&A-groep uitgevoerd. De Tweede Kamer wordt najaar 2008 geïnformeerd.
De Tweede Kamer ontvangt in de loop van 2008 een plan van aanpak voor het voorzien van personeel in de bso (bijvoorbeeld pabo-uitstromers).	31 oktober 2007 Buitenschoolse opvang	Dit vormt onderdeel van de zogenaamde kwaliteitsimpuls kinderopvang (€ 10 mln. per jaar). Hierover is bij brief van 2 april jl. (kamerstuk II, 2007–2008, 31 322 (nr. 15) aangegeven dat daarover voor de zomer gezamenlijke afspraken tussen betrokken partijen en OCW zullen worden gemaakt. Dat is ook gebeurd. De Tweede Kamer zal hierover inclusief de door de partijen uit te voeren activiteiten eind 2008 worden geïnformeerd.
Voor de zomer van 2008 ontvangt de Tweede Kamer een brief waarin wordt aangegeven of aanpassing van de WPO noodzakelijk is ivm huisvesting BSO.	31 oktober 2007 Buitenschoolse opvang	De Tweede Kamer ontvangt in het najaar 2008 hierover een brief.
De Tweede Kamer ontvangt een inventarisatie van bestaande hulp- en leermiddelen dyslexie.	14 november 2007 Dyslexiebeleid	In oktober 2008 wordt deze inventarisatie aan de Tweede Kamer aangeboden.
De Tweede Kamer ontvangt in 2008 voorstel voor de opzet van de monitor van het invoeringsplan.	19 december 2007 Passend onderwijs	De Tweede Kamer ontvangt in het najaar 2008 een voorstel, op basis van het advies van de Evaluatie Commissie Passend Onderwijs (ECPO).

B. Door de bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
De Tweede Kamer ontvangt een concreet voorstel over de verschuiving binnen de ambulante begeleiding.	19 december 2007 Passend onderwijs	De Tweede Kamer ontvangt in het najaar 2008 een voorstel, op basis van het advies van de Evaluatie Commissie Passend Onderwijs (ECPO).
De Tweede Kamer ontvangt informatie over de nadere verkenning van de staatssecretaris naar het benutten van de zorgmogelijkheden door de Nederlandse doelgroep met een niet-westerse achtergrond.	19 december 2007 Passend onderwijs	De Tweede Kamer ontvangt in het najaar 2008 een voorstel, op basis van het advies van de Evaluatie Commissie Passend Onderwijs (ECPO).
In juni ontvangt de Tweede Kamer een brief over de administratieve lasten mede naar aanleiding van de onderzoeken die dan zijn afgerond.	4 maart 2008 Gewichtenregeling primair onderwijs	De Tweede Kamer ontvangt na de zomer 2008 een brief over de administratieve lasten mede naar aanleiding van de onderzoeken die dan zijn afgerond.
De Tweede Kamer ontvangt een brief over het juiste moment van evaluatie.	4 maart 2008 Gewichtenregeling primair onderwijs	De Tweede Kamer ontvangt na de zomer 2008 een brief over het juiste moment van evaluatie.
De Tweede Kamer ontvangt informatie inzake een overzicht van de informatiestroom aan scholen op basis van de analyse van de inhoud van het kratje met post van een Amsterdamse basisschool.	6 maart 2008 Kwaliteitsagenda primair onderwijs	In september 2008 ontvangt de Tweede Kamer hierover een brief.
De staatssecretaris neemt de suggestie over om twee ambassadeurs voor gemengde scholen te benoemen en de Tweede Kamer hierover te informeren. De Tweede Kamer gaat ervan uit dat ook de taakopdracht van deze ambassadeurs naar de Tweede Kamer zal worden opgestuurd.	18 maart 2008 Tegengaan van segregatie in het onderwijs	In het najaar van 2008 wordt de Tweede Kamer geïnformeerd.
De staatssecretaris inventariseert bij de ouderorganisaties of er behoefte is aan betere informatie omtrent de schoolkeuze en welke vorm die informatie zou moeten krijgen. De Tweede Kamer wordt over hierover geïnformeerd.	18 maart 2008 Tegengaan van segregatie in het onderwijs	Overleg met de ouderorganisaties hierover vindt direct na de zomervakantie 2008 plaats. In oktober 2008 wordt de Tweede Kamer geïnformeerd.
Voor de zomer wordt er gepeild inzake de wachtlijsten en de wachttijden, waarna de monitor naar de Tweede Kamer wordt gezonden.	3 april 2008 Wachtlijsten en kosten kinderopvang	De Tweede Kamer ontvangt in het najaar 2008 dit onderzoek met kabinetsreactie.
Voor de zomer ontvangt de Tweede Kamer de resultaten van een onderzoek betreffende de huisvesting van het onderwijs en de kinderopvang.	3 april 2008 Wachtlijsten en kosten kinderopvang	De Tweede Kamer ontvangt in het najaar 2008 dit onderzoek met kabinetsreactie.
Een wetsvoorstel inzake zwakke scholen zal bij de Tweede Kamer worden ingediend. (wetsvoorstel goed bestuur).	15 mei 2008 Gelijke kansen in het onderwijs	Wetsvoorstel wordt in najaar 2008 bij de Tweede Kamer ingediend.
De Tweede Kamer ontvangt informatie over de benoeming en taakopdracht van de twee ambassadeurs ter bevordering van gemengde scholen.	15 mei 2008 Gelijke kansen in het onderwijs	In het najaar van 2008 wordt de Kamer geïnformeerd.
De Tweede Kamer zal een feitelijke stand van zaken ontvangen inzake de vrijwillige ouderbijdrage. (Dit zal opgenomen worden in het werkprogramma van de inspectie)	15 mei 2008 Gelijke kansen in het onderwijs	Om de uitkomsten te actualiseren zal de Inspectie van het onderwijs worden gevraagd om dit onderzoek in 2009 te herhalven en zal de TK in dat jaar ook worden geïnformeerd.
Begin van de zomer ontvangt de Tweede Kamer een notitie over toptalent in het primair onderwijs.	15 mei 2008 Gelijke kansen in het onderwijs	De notitie wordt in september 2008 aan de Tweede Kamer gezonden

B. Door de bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
Een vervolgonderzoek wordt ingesteld inzake onderadvisering.	15 mei 2008 Gelijke kansen in het onderwijs	De Tweede Kamer wordt hierover in het voorjaar 2009 geïnformeerd.
De Tweede Kamer ontvangt een schriftelijke reactie op het NIPO-onderzoek uit 2005 over verouderde leermiddelen.	18 juni 2008 debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	De Tweede Kamer ontvangt in september 2008 de gevraagde reactie.
DIRECTIE VOORTGEZET ONDERWIJS De Tweede Kamer ontvangt informatie over de eventuele correlatie tussen de financiële onderwijsreserves en het niet realiseren van de onderwijsnorm.	16 januari 2008 Kwaliteitsagenda VO en lestijd	De Tweede Kamer ontvangt in september 2008 een brief en het rapport van de Auditdienst over het weerstandsvermogen.
De Tweede Kamer ontvangt in april 2008 een brief over de organisatie van menselijke maat (in relatie tot kleinschaligheid) in scholen.	17 januari 2008 Veiligheid in en om scholen	In november 2008 zal de Tweede Kamer een brief ontvangen.
Na de zomer wordt de Tweede Kamer geïnformeerd over het audit-onderzoek in het voortgezet onderwijs.	20 maart 2008 Financiële jaargegevens primair en voortgezet onderwijs 2006	Naar verwachting wordt in september 2008 een brief naar de Tweede Kamer verstuurd voorzien van het rapport van de Auditdienst over het weerstandsvermogen.
De staatssecretaris doet een onderzoek welke belemmeringen er zijn in de doorstroom en welke mogelijkheden er zijn in stapelen (Ontvangst bij de Tweede Kamer eind dit jaar, begin volgend jaar).	15 mei 2008 Gelijke kansen in het onderwijs	De Tweede Kamer wordt conform toezegging geïnformeerd.
De Tweede Kamer ontvangt een inventarisatie inzake op- en afstroom.	15 mei 2008 Gelijke kansen in het onderwijs	Voorafgaand aan de begrotingsbehandeling 2009 zal de Tweede Kamer worden geïnformeerd.
Najaar 2008 ontvangt de Tweede Kamer de resultaten van een onderzoek naar de menselijke maat in het onderwijs. Daarin komen ook aan de orde defuseren en «opting out», evenals de daaraan verbonden kosten en de mogelijke onderliggende redenen als onvrede bij ouders of leraren.	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	De Tweede Kamer wordt conform toezegging geïnformeerd.
De Tweede Kamer ontvangt vóór de begrotingsbehandeling 2008 een analyse van de financiële gevolgen van de verruiming van de mogelijkheden om te stapelen en door te stromen. De kwantitatieve analyse zal de Kamer versneld bereiken.	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	De Tweede Kamer wordt conform toezegging geïnformeerd.
De staatssecretaris zal de Tweede Kamer informeren of na de afschaffing van de REA de toelatingscriteria van de UWV strenger zijn geworden.	19 april 2006 Praktijkonderwijs	Toezegging wordt door SZW uitgevoerd.
De staatssecretaris zal de Tweede Kamer informeren over de mogelijkheden van het verder decentraliseren van huisvesting naar scholen.	13 september 2007 Ontwerpplan van scholen 2008–2010	In het najaar 2008 gaat het onderzoeksrapport naar de Tweede Kamer. De beleidsreactie op het onderzoeksrapport wordt in het voorjaar 2009 aan de Tweede Kamer gezonden.

B. Door de bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
De Tweede Kamer ontvangt jaarlijks een stand van zaken rapportage invoering maatschappelijke stage, inclusief de financiering. Eerste rapportage medio 2009.	24 januari 2008 Plan van aanpak maatschappelijke stages	De Tweede Kamer wordt conform toezegging geïnformeerd.
De Tweede Kamer ontvangt schriftelijke informatie over de klokkenluidersregeling.	6 feb 2008 Goed bestuur	De Tweede Kamer ontvangt na het zomerreces een brief.
De staatssecretaris informeert de Tweede Kamer in de zomer van 2008 over de relatie tussen centraal examen en schoolexamen, met als invalshoek de problematiek van de te grote verschillen en de wens om kennis op een juiste wijze te kunnen toetsen.	20 mei 2008 Wijziging Eindexamenbesluit vo	De Tweede Kamer wordt conform toezegging geïnformeerd.
De Tweede Kamer ontvangt in december 2008 een rapportage van het overleg met de G-4 over een mogelijke aanpak van segregatie in het voortgezet onderwijs.	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	De Tweede Kamer wordt conform toezegging geïnformeerd.
De Tweede Kamer zal een wetsvoorstel ontvangen inzake het elektronisch leerdossier, dat zal worden gekoppeld aan het onderwijsnummer.	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	Het wetsvoorstel wijziging van de WPO, de WEC, de WVO en de Wvi i.v.m. het gebruik van het persoonsgebondennummer bij de uitwisseling van leer- en begeleidingsgegevens zal in het voorjaar 2009 bij de Tweede Kamer ingediend worden.
De Tweede Kamer ontvangt op korte termijn een brief over de mogelijkheden van een klokkenluidersregeling voor leraren.	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	De Tweede Kamer ontvangt na het zomerreces een brief.
In de brief die de Tweede Kamer rond de zomer 2008 ontvangt over de verhouding tussen centraal- en schoolexamen zal ook worden ingegaan op normering van centrale examens.	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	De Tweede Kamer wordt conform toezegging geïnformeerd.
DIRECTIE WETGEVING EN JURIDISCHE ZAKEN Vóór 1 september 2008 wordt de Tweede Kamer geïnformeerd over de regels die zullen worden geschrappt naar aanleiding van het onderzoek van de ministeriële operatie «Kappen dor hout».	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	Regeling wordt medio augustus 2008 in de Staatscourant gepubliceerd. Van de publicatie wordt de Tweede Kamer op de hoogte gebracht.
De minister OCW zal de Tweede Kamer informeren over zijn initiatieven om in contact te treden met de universiteiten in verband met het behoud van de expertise op het terrein van het onderwijsrecht.	18 juni 2008 Debat met regering nav rapport commissie Dijsselbloem «Tijd voor onderwijs»	De Tweede Kamer zal omstreeks januari 2009 worden geïnformeerd.

Toezeggingen Eerste Kamer

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
DIRECTIE CULTUREEL ERFGOED		
De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zegt toe in overleg te treden met de vijf archeologie-universiteiten, in het bijzonder ook over hun financiële positie, en daarover te rapporteren aan de Eerste Kamer, zodra dat gesprek heeft plaatsgevonden.	19 december 2006 Wetsvoorstel archeologische monumentenzorg	De Eerste Kamer zal begin 2009 worden geïnformeerd.
De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zegt toe ten behoeve van de evaluatie van de wet op de archeologische monumentenzorg het RACM in 2007 een uitgebreide steekproef te laten doen naar de manier waarop gemeenten het archeologisch aspect betrekken in hun ruimtelijk beleid, met name bij bestemmingsplannen.	19 december 2006 Wetsvoorstel archeologische monumentenzorg	De uitkomsten van de steekproef zijn in het najaar 2008 beschikbaar en zullen gebruikt worden als 0-punt voor de evaluatie van de Wet op de archeologische monumentenzorg.
De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zegt toe het RACM te laten onderzoeken of een bouwhistorisch onderzoek kan worden geregeld dat vergelijkbaar is met het archeologisch onderzoek en over de uitkomsten daarvan de Eerste Kamer te informeren.	19 december 2006 Wetsvoorstel archeologische monumentenzorg	De Eerste Kamer zal begin 2009 worden geïnformeerd.
De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zegt toe te zullen nagaan of er een vervolg mogelijk en nodig is op het NWO-programma De oogst van Malta teneinde te waarborgen dat opgravingsresultaten hun weerslag vinden in (academische) kennis.	19 december 2006 Wetsvoorstel archeologische monumentenzorg	Een eventueel vervolg op de oogst van Malta zal zijn weerslag kennen in het programma Odyssee (wetenschappelijke ontsluiting van onuitgewerkt archeologisch onderzoek) waar de minister van OCW € 3 miljoen voor beschikbaar heeft gesteld.
De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zegt toe te zullen monitoren in hoeverre de toevallige financiële situatie van een gemeente of provincie toch meeweegt bij het al dan niet toekennen van compensatie voor excessieve kosten.	19 december 2006 Wetsvoorstel archeologische monumentenzorg	De Eerste Kamer zal begin 2011 worden geïnformeerd.
DIRECTIE ONDERZOEK EN WETENSCHAPSBELEID		
Minister van der Hoeven zal met de NWO overleggen over de voor- en nadelen van het peer reviewsysteem voor onderzoeken. De Eerste Kamer zal worden ingelicht over de uitkomsten van dit overleg.	28 maart 2006 Beleidsdebat OCW – Wetenschapsbeleid	De evaluatie van NWO en het standpunt daarop worden in het derde kwartaal van 2008 aan de Kamer aangeboden.
DIRECTIE PRIMAIR ONDERWIJS		
Het demissionaire kabinet zal voorwerk verrichten ten behoeve van de uitvoering van de motie Linthorst om in 2007 te komen met een voorstel voor de ontbrekende controle- en interventiemogelijkheden.	28 november 2006 Wet Medezeggenschap op scholen	Het wetsvoorstel Goed onderwijs, goed bestuur PO/VO voorziet onder meer in een aanvulling van interventiemogelijkheden in het kader van overheidstoezicht. Het voorstel wordt in het najaar van 2008 ingediend.
DIRECTIE VOORTGEZET ONDERWIJS		
De Staatssecretaris van Onderwijs (VB) zal de Eerste Kamer berichten over de aangepaste regeling vmbo-mbo2 voor het cohort 2009–2010. Ze zal bij de vaststelling hiervan de door de Eerste Kamer ingebrachte punten (i.e. het punt van rechtsongelijkheid vmbo-mbo) nader betrekken en de Kamer hierover tijdig informeren.	20 juli 2008 Gratis schoolboeken	De aangepaste regeling wordt naar verwachting in oktober 2008 bij beide Kamers voorgehangen.

Toezeggingen Eerste Kamer

Omschrijving	Ingediend bij	Stand van zaken
De staatssecretaris van Onderwijs (VB) zal haar aanpak wat betreft het «stapelen van diploma's», die eind 2008 aan de Tweede Kamer wordt gestuurd, ook naar de Eerste Kamer sturen. 27 mei 2008	Gratis schoolboeken	OCW is een onderzoek gestart naar de kwalitatieve en kwantitatieve doorstroom in het onderwijs, en met name het voortgezet onderwijs. De resultaten van dit onderzoek worden voor de begrotingsbehandeling 2009 naar de Tweede Kamer gestuurd. De resultaten zullen eveneens naar de Eerste Kamer gestuurd worden.
De Staatssecretaris van Onderwijs (VB) zal de mogelijkheid het Besluit aanbestedingsregels voor overheidsopdrachten in die zin wijzigen dat daarin een expliciete uitzondering voor lesmateriaal wordt opgenomen, bespreken met de minister van Economische Zaken en daarover aan de Eerste Kamer rapporteren.	27 mei 2008 Gratis schoolboeken	OCW start na het zomerreces 2008 de ambtelijke voorbereiding met het ministerie van Economische Zaken.
Scholen zullen niet opdraaien voor proceskosten en kosten die voortkomen uit gerechtelijke uitspraken, boetes die het gevolg zijn van een verschil in interpretatie van de aanbestedingsregeling, als zij zich houden aan procedures en ondersteund door task-force alles volgens het boekje doen. De Staatssecretaris zal nog op papieren zetten welke kosten zij precies voor haar rekening neemt.	27 mei 2008 Gratis schoolboeken	Zodra de regeling akkoord wordt bevonden, wordt deze zo spoedig mogelijk gepubliceerd en naar de Eerste Kamer worden gestuurd.
De Staatssecretaris van Onderwijs (VB) zal na de zomer aan de Eerste Kamer rapporteren over een door haar te houden onderzoek naar ongerechtvaardigde verschillen tussen mbo en vo als bedoeld in motie 31 325, F.	27 mei 2008 Gratis schoolboeken	De Eerste Kamer wordt conform de toezegging geïnformeerd.

BIJLAGE 2. RWT'S EN ZBO'S

De rijksbegrotingvoorschriften schrijven voor dat in de begroting een bijlage wordt opgenomen met een opsomming van alle RWT's en ZBO's die onder de verantwoordelijkheid van het departement vallen, de bijdrage van het departement aan deze instellingen en het beleidsartikel waarop die bijdrage wordt verantwoord. Onderstaand zijn deze gegevens opgenomen, waarbij wordt aangetekend dat voor wat betreft de schoolinstellingen, de gegevens per schoolsoort zijn geaggregeerd.

Instelling	RWT	ZBO	Bedrag (x € 1 miljoen)	Artikel
Stimulerings- en verdeelfondsen -kunstenfondsen	Ja	Ja		14
● Stichting fonds voor beeldende kunsten, vormgeving en bouwkunst			22,4	
● Stichting fonds voor de podiumkunsten+			17,3	
● Stichting fonds voor cultuurparticipatie*			pm	
● Mondriaanstichting			15,9	
● Stichting Nederlands fonds voor de film			32,9	
● Stichting stimuleringsfonds voor de architectuur			2,1	
Stimulerings- en verdeelfondsen – letterenfondsen	Ja	Ja		
● Stichting fonds voor de letteren			6,3	14
● Stichting Nederlands literair productie- en vertalingsfonds			2,5	14
● Stichting stimuleringsfonds Ned. culturele omroepproducties (STIFO)			16,8	15
Commissariaat voor de Media	Ja	Ja	3,9	15
Nederlandse Omroepstichting (NOS)	Ja	Ja ¹	77,3	15
Omroepbestel (alleen landelijk)	Ja		656,1	15
Bevoegde gezagsorganen primair onderwijs ² (ca 8000 scholen, waarvan 33% openbaar. Hier is het totale bedrag voor primair onderwijs genoemd)	Ja		9 045,2	1
Bevoegde gezagsorganen voortgezet onderwijs ³	Ja		6 117,3	3
Regionale verwijzingscommissie VO		Ja ¹	7,2	3
Regionale Opleidingscentra (ROC's) en vakinstellingen	Ja		2 469,0	4
Kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven (voorheen Landelijke organen voor beroepsonderwijs)	Ja	Ja ¹	108,8	4
Vereniging voor landelijke organen beroepsonderwijs (COLO)	Ja		0,8	4
Instellingsbesturen hogescholen ⁴	Ja		2 208,5	6
Instellingsbesturen universiteiten ⁵	Ja		2 990,1	7
Open Universiteit Nederland ⁵	Ja		36,1	7
Academische Ziekenhuizen	Ja		554,0	7
Nederlands Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO)	Ja	Ja	3,7	7
Rijksmusea ⁶	Ja		118,6	14
Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW)	Ja	Ja ¹	90,5	16
Nederlandse Org. voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO)	Ja	Ja ¹	192,4	16
Koninklijke Bibliotheek (KB)	Ja	Ja ¹	45,2	16
Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO)	Ja	Ja	312,8	16
Stichting Participatiefonds	Ja	Ja	3,0	1
Stichting Vervangingsfonds	Ja	Ja	11,6	1
Landelijke geschillencommissie weer samen naar school		Ja ¹	0,3	1
Informatie Beheergroep ⁷	Ja	Ja ¹	104,6	1, 3, 4, 5, 11, 12, 13
Stimuleringsfonds voor de Pers	ja	Ja	0,0	15
Staatsexamencommissie VO		Ja ¹	0,3	3
Staatsexamencommissie NT2		Ja ¹	0,3	4

* Het fonds voor Cultuurparticipatie is nog in oprichting.

¹ Betreft ZBO's die niet onder de werking van de kaderwet ZBO's worden gebracht vanwege het ontbreken van openbaar gezag omdat het deeltijd-zbo's betreft, dan wel omdat sprake is van een heroverweging/herstructurering

² Voor zover het onderwijsinstellingen betreft waar de gemeente het bevoegd gezag is, zijn deze instellingen niet aan te merken als RWT

³ Idem

⁴ Betreft middelen die nagenoeg geheel direct en indirect aan de hogescholen beschikbaar worden gesteld

⁵ De definitieve rijksbijdragen aan de universiteiten kunnen als gevolg van wijzigingen in bekostigingsgegevens enigermate afwijken van de gepresenteerde bedragen. Aan de hier genoemde bedragen kunnen geen rechten worden ontleend.

⁶ Betreft 17 musea die vallen onder de Wet verzelfstandiging rijksmuseale diensten

⁷ Bedrag is exclusief te monitoren posten, onderwijsnummer, bijdrage examendiensten en niet wettelijke taken

BIJLAGE 3. AFKORTINGENLIJST

aoc	agrarisch opleidingscentrum
AWT	Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid
bbl	beroepsbegeleidende leerweg
BISON	Beraad Internationale Samenwerking Onderwijs
bol	beroepsopleidende leerweg
BPRC	Biomedical Primate Research Centre
bpv	Beroepspraktijkvorming
BRIN	Basisregistratie instellingen
Bsik	Besluit subsidies investeringen kennisinfrastructuur
cao	collectieve arbeidsovereenkomst
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CERN	Centre Européen pour la Recherche Nucléaire, Europese organisatie voor kern- en hoger energiefysica
CINOP	Centrum voor innovatie van opleidingen
Cito	Centraal instituut voor toetsontwikkeling
cjp	cultureel jongerenpaspoort
ckv	culturele en kunstzinnige vorming
CPB	Centraal Planbureau
CPG	Centrum voor Parlementaire Geschiedenis
CWI	Centrum voor Werk en Inkomen
CWTS	Centrum voor Wetenschaps- en Technologie Studies
Delta	Dutch education: learning at top level abroad
EIB	Europees Instituut voor Bestuurskunde
EMBC	European Moleculair Biology Conference
EMBL	European Moleculair Biology Laboratory
EP	Europees Platform
ESA	European Space Agency
ESF	Europees Sociaal Fonds
ESO	European Southern Observatory, Europese organisatie voor astronomisch onderzoek
EU	Europese Unie
EUA	European University Association
EVD	Economische Voorlichtingsdienst
evc	erkenning van verworven competenties
FES	Fonds Economische Structuurversterking
fte	fulltime equivalent (formatie-eenheid of voltijdse baan)
GSB	Grote Stedenbeleid
gti's	grote technologische instituten
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
Huygens	High-level university year to gain excellence in The Netherlands
IB	Internationaal Beleid
IB-Groep	Informatie Beheer Groep
IBO	interdepartementaal beleidsonderzoek
IC	Internationaal Cultuurbeleid
ICB	Inspectie cultuurbezit
ICE	Instituut voor cultuurethiek
ICT	Informatie- en Communicatie Technologie
id	institutional development
IISG	Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis
IMON	Rapport Internationale Mobiliteit in het Onderwijs
IPO	Interprovinciaal Overleg
ISO	Interstedelijk Studentenuitwisseling
ITER	International Thermonuclear Experimental Reactor

KANS	Koninkrijk der Nederlanden, Algemeen programma voor Nauwe Samenwerking tussen Scholen
Kbb's	Kenniscentra beroepsopleiding bedrijfsleven
KCE	Kwaliteitscentrum examens mbo
KNAW	Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen
LSVb	Landelijke Studentenvakbond
MARIN	Maritiem Research Instituut Nederland
MOU	Memorandum of understanding
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium
NTU	Nederlandse Taalunie
Nuffic	Netherlands Universities Foundation For International Cooperation
NWO	Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PISA	Programme for International Student Assessment
PRO	Praktijkonderwijs
Raak	Regionale actie en aandacht voor kennisinnovatie
RHC	Regionaal historisch centrum
RMC	Regionale meld- en coördinatiefunctie
ROC	Regionaal opleidingscentrum
RWT	Rechtspersoon met een wettelijke taak
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SIA	Stichting Innovatie Alliantie
STT	Stichting Toekomstbeeld der Techniek
SURF	Samenwerkingsorganisatie voor netwerkdienstverlening en informatie- en communicatietechnologie in het hoger onderwijs en onderzoek
SUS	Stichting UAF Steunpunt
TK	Tweede Kamer
tlo	tegemoetkoming lerarenopleiding
TNO	Nederlandse organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
TS17-	Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten voor leerlingen tot 18 jaar in het voortgezet onderwijs en de beroepsopleidende leerweg (volgens hoofdstuk 3 van de WTOS)
TS18+	Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten voor leerlingen ouder dan 18 jaar in (deeltijd) voortgezet onderwijs die geen recht meer hebben op vo18+ en studerende in het hoger onderwijs van 18 jaar en ouder aan lerarenopleidingen die geen recht meer hebben op WSF (volgens hoofdstuk 5 van de WTOS)
TUD	Technische Universiteit Delft
UAF	Universitair Asiel Fonds
Ud	universitair docent
uhd	universitair hoofddocent
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation
UNU	United Nations University
vavo	voortgezet algemeen volwassenenonderwijs
VHTO	Stichting vrouwen en hoger technisch onderwijs
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten

vo18+	Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten voor leerlingen van 18 jaar en ouder in het voortgezet onderwijs (volgens hoofdstuk 4 van de WTOS)
VSNU	Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten
VSWO	Vereniging van Samenwerkende Werkgeversorganisaties in het Onderwijs
vso	voortgezet speciaal onderwijs
vsv	voortijdig schoolverlaten
vve	voor- en vroegschoolse educatie
WEB	Wet educatie en beroepsonderwijs
WEC	Wet op de expertisecentra
WHW	Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
WOR	Wet op de ondernemingsraden
WPO	Wet op het primair onderwijs
WRR	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
WSF	Wet op de studiefinanciering
wsns	weer samen naar school
WTOS	Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten
WVO	Wet op het voortgezet onderwijs
ZAT	Zorg Advies Teams
ZBO	zelfstandig bestuursorgaan

BIJLAGE 4. BEGRIPPENLIJST

Algemeen voortgezet onderwijs (avo)

Het avo omvat mavo (vaak opgegaan in vmbo) en havo. Mavo duurt 4 jaar en is voor leerlingen van 12–16 jaar. Havo duurt 5 jaar en is voor leerlingen van 12–17 jaar.

Apparaatskosten

Het totaal van de personele en materiële uitgaven (voor huisvesting, energie, apparatuur, schoonmaken etc.) van het ministerie.

Artikel

Eenheid voor het boeken van uitgaven of ontvangsten op de begroting. Begrotingsartikelen hebben een uniek nummer op de begroting en zijn veelal op te splitsen in meerdere artikelonderdelen.

Artikelonderdeel

Onderdeel van een begrotingsartikel. De uitsplitsing naar artikelonderdelen wordt opgenomen in het verdiepingshoofdstuk (samenvattend deel) bij de begroting. Artikelonderdelen maken geen deel uit van de begrotingsstaat.

Aspasia

Stimuleringsprogramma dat beoogt een initiërende bijdrage te leveren aan de vergroting van de doorstroom van vrouwen van universitair docent naar universitair hoofddocent.

Assistentopleiding

De assistentopleiding duurt een half tot één jaar en leidt op tot niveau één van de beroepsopleidingen. Er zijn vier niveaus, niveau één is het laagste niveau, eenvoudig uitvoerende werkzaamheden in het vmbo. Er zijn geen vooropleidingseisen. Leerlingen zijn meestal vanaf circa 16 jaar oud.

Basisberoepsopleiding

De basisberoepsopleiding duurt twee tot drie jaar en leidt op tot niveau twee van de beroepsopleidingen. Er zijn vier niveaus, het vierde niveau is het hoogste niveau. Er zijn geen vooropleidingseisen. Leerlingen die naar een basisberoepsopleiding gaan zijn ca. 16 jaar oud.

Basisonderwijs

Basisonderwijs wordt gegeven aan scholen voor (speciaal) basisonderwijs en is bestemd voor leerlingen van 4 tot 12 (maximaal 14) jaar. Het onderwijs omvat in principe acht aaneensluitende jaren.

Basisvorming

Vmbo, mavo, havo en vwo beginnen met een periode van basisvorming van drie jaar. Het doel is een brede vorming te geven aan leerlingen tussen 12 en 15 jaar. Er is geen strikte scheiding tussen algemene en technische vakken. Basisvorming is geen schooltype, maar een inhoudelijke vernieuwing die geldt voor alle schooltypen binnen het voortgezet onderwijs die aanvangen na het basisonderwijs.

Baten-lastendiensten

Een baten-lastendienst is één van de modellen voor verzelfstandiging, namelijk een interne verzelfstandiging met een beheersmatig karakter. De ministeriële verantwoordelijkheid en het budgetrecht van de Kamer worden door deze verzelfstandiging niet ingeperkt. Een baten-lastendienst

past een baten-lastenstelsel toe, heeft een afzonderlijke plaats in de begroting en voert een administratie los van de begrotingsadministratie van het moederministerie.

Baten-lastenstelsel

In een baten-lastenstelsel worden de uitgaven en ontvangsten toegerekend aan het tijdvak waarin het verbruik van goederen en diensten plaatsvindt en de baten ontstaan. Dit stelsel maakt het mogelijk om de integrale kosten en opbrengsten af te leiden uit de administratie en leidt daarmee tot een doelmatiger beheer.

Bedrijfsvoering

Het geheel van activiteiten inzake de aanwending van financiële, materiële en informatiemiddelen in het kader van de beleids- en begrotingsprocessen waarvoor de minister verantwoordelijkheid draagt.

Begrotingswet

Wet waarbij de financiële vastlegging van het te voeren beleid met betrekking tot een begrotingsjaar is geautoriseerd. De wet bevat ramingen van de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten.

Beleidsevaluatie

Onderzoek naar de effectiviteit en doelmatigheid van het te voeren (ex ante) en/of gevoerde (ex post) beleid.

Beleidsintensivering

Verhoging van uitgaven en/of verlaging van ontvangsten ten opzichte van de begroting en/of de meerjarencijfers, waaraan een beleidsbeslissing ten grondslag ligt.

Beleidsmatig verplichte uitgaven

De uitgaven op basis van meerjarige beleidsprogramma's (zoals een subsidieregeling of een investeringsprogramma) waarmee de Tweede Kamer heeft ingestemd. Het gaat dan om uitgaven in bijvoorbeeld nota's van het kabinet, waarvan is verondersteld dat de uitgaven binnen de geëxtrapoleerde meerjarencijfers zijn gedekt. Ook afspraken met andere overheden behoren hiertoe.

Beleidssterrein

Het beleidsterrein is de afbakening van een aandachtsgebied binnen de taakopdracht van het departement. Per begroting worden de begrotingsartikelen zodanig afgebakend en gegroepeerd dat deze gezamenlijk een helder beeld geven van de onderwerpen van beleid.

Beroepskolom

De doorstroom van vmbo, via mbo, naar hbo.

Beroepsonderwijs

Beroepsonderwijs sluit aan op het voorbereidend beroepsonderwijs (vbo) en het algemeen voortgezet onderwijs (avo), en is voor leerlingen vanaf ca. 16 jaar. Vanaf augustus 1997 omvat het beroepsonderwijs vier opleidingsniveaus: de assistent opleiding, de basisberoepsopleiding, de vakopleiding en de middenkader- of specialistenopleiding. Alle opleidingen bevatten een beroepsopleidende leerweg (beroepspraktijkvorming 20-60%) en een beroepsbegeleidende leerweg (meer dan 60% beroepspraktijkvorming).

Beroepspraktijkvorming

Het onderricht in de praktijk van het beroep.

Breed maatschappelijk functioneren

Opleidingen gericht op breed maatschappelijk functioneren maken deel uit van de educatie en zijn gericht op het eindniveau van de eerste fase van het vo (basisvorming). De opleidingen zijn bedoeld als voorbereiding op een voortgezette opleiding, bijvoorbeeld in het beroepsonderwijs. De opleidingen zijn uitsluitend gericht op volwassenen. Zie ook educatie.

Budgettair neutraal

Zonder effect op het saldo van uitgaven en ontvangsten van de begroting.

Buitenschoolse opvang

Kinderopvang, verzorgd door een kindercentrum voor kinderen in de leeftijd dat ze naar de basisschool kunnen gaan, waarbij opvang wordt geboden voor of na de dagelijkse schooltijd alsmede gedurende vrije dagen of middagen en in de schoolvakanties.

Centraal examen

Het centraal examen is een landelijk examen en voor alle scholen gelijk. Het maakt samen met het schoolexamen deel uit van het eindexamen voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo), hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo), middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo) en de algemene vakken in het voorbereidend beroepsonderwijs. Zie eindexamen.

Certificaat

Voor een met succes afgerond vak of deelkwalificatie kan een certificaat worden verkregen. Meerdere certificaten kunnen leiden tot een diploma, ter afsluiting van een volledige opleiding. Certificaten zijn te behalen in het algemeen vormend onderwijs, het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, het voorbereidend beroepsonderwijs, educatie en beroepsonderwijs (vanaf 1-8-97) en de Open Universiteit. Bij voldoende afsluiten van de opleiding schoolleiders primair onderwijs wordt ook een certificaat behaald.

Deelkwalificatie

Het mbo kent eindtermen die aangeven wat de leerlingen aan kennis en vaardigheden moeten leren. Het examenprogramma wordt vastgesteld op basis van de eindtermen en ingedeeld in onderdelen die overeenstemmen met deelkwalificaties. Deelkwalificaties hebben elk een betekenis in het kader van de beroepsuitoefening of doorstroming naar het vervolgonderwijs.

Diploma

Bij het met succes afronden van bepaalde opleiding wordt een diploma verkregen. Dit geldt voor het algemeen vormend onderwijs (avo), het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo), educatie en beroepsonderwijs (na 1-8-97) en voor de deeltijd opleiding tot leraar speciaal onderwijs.

Doelmatigheidskengetal

Een doelmatigheidskengetal geeft de kostprijs per activiteit of prestatie aan.

Doeltreffendheidskengetal

Een doeltreffendheidskengetal geeft de mate aan waarin zich beoogde en niet beoogde effecten van beleid voordoen.

Educatie

Educatie is gericht op het leren functioneren in de samenleving. Het omvat opleidingen gericht op breed maatschappelijk functioneren, opleidingen Nederlands als tweede taal en opleidingen gericht op sociale redzaamheid. Educatie is uitsluitend voor volwassenen.

Eindejaarsmarge

De eindejaarsmarge is het bedrag dat moet worden gecompenseerd in, respectievelijk mag worden meegenomen naar het volgende begrotingsjaar. Het gaat daarbij om een tekort of overschot (als saldo van de uitgaven en ontvangsten) in het betreffende begrotingsjaar. De eindejaarsmarge bedraagt maximaal 1% van het begrotingstotaal. Op deze wijze kan het ondoelmatig besteden van begrotingsgelden worden beperkt.

Eindexamen

Het eindexamen van het vwo, havo, mavo en de algemene vakken in het vbo bestaat uit twee delen: het schoolexamen en het centraal examen. Het schoolexamen wordt door de school georganiseerd en afgenomen; het centraal examen is een landelijk examen en voor alle scholen gelijk. Zie ook centraal examen, schoolexamen.

Eindtermen

Definitie van de kennis, vaardigheden en competenties die van deelnemers op elk van de kwalificatieniveaus worden verwacht.

Erkenning van elders verworven competenties (evc)

Evc maakt competenties zichtbaar die buiten de schoolse leeromgeving zijn opgedaan. Dit moet resulteren in een formele erkenning. Evc maakt mensen beter inzetbaar op de arbeidsmarkt, bevordert het maatwerk bij scholingstrajecten, wat resulteert in lagere loon- en productiviteitsderivingskosten en het inzicht in de eigen vermogens. Evc biedt niet alleen kansen voor de werkende, maar ook voor kwetsbare groepen.

Examen

Een examen is een afsluiting van een opleiding of een deel van een opleiding. Het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo), het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo), het middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo) en de algemene vakken in het voorbereidend beroepsonderwijs (vbo) zijn voltooid na het examen. De meeste opleidingen in beroepsonderwijs en educatie kunnen worden afgesloten met een examen of een staatsexamen. In het hoger onderwijs kan er aan het eind van het eerste studiejaar een propedeutisch examen zijn. Na vier jaar is er een afsluitend examen. Zie ook centraal examen.

Gastouderopvang

Kinderopvang in een gezinssituatie door een gastouder via een gastouderbureau, die gastouderopvang tot stand brengt en begeleidt.

Genomics

Het door grootschalige DNA sequentieanalyse in kaart brengen van mensen, dieren, planten en micro-organismen en het grootschalig onderzoek naar de functie van genen en de manier waarop erfelijke eigenschappen zoals vastgelegd in de genen, worden vertaald naar het

functioneren van een cel en uiteindelijk het gehele organisme. Ook «high throughput» technologieën zoals proteomics en metabolomics en de bioinformatica, die informatieverwerking en analyse van de zeer grote hoeveelheden complexe data mogelijk maken, vallen onder genomics.

Getuigschrift

De afgestudeerden van een opleiding aan hbo of wo ontvangen een getuigschrift. Hierop staat vermeld de studierichting en het vak. Indien een lerarenopleiding is gedaan wordt ook de bevoegdheidsgraad vermeld. Bij het hbo worden ook vermeld: voltijd- of deeltijdopleiding, de duur van de opleiding en de titel.

Good governance

Een systeem van sturen, beheersen, toezicht houden en verantwoorden, waarmee organisaties hun doelstellingen kunnen bereiken.

In deze gangbare definitie heeft governance betrekking op de wijze waarop instellingen zelf in hun eigen organisatie vorm geven aan zo'n systeem. OCW betreft de governanceprincipes ook nadrukkelijk op de bestuurlijke relatie tussen OCW en de instellingen die het departement bekostigt of subsidieert.

Grote technologische instituten (gti's)

Hieronder vallen de volgende instellingen: Stichting Waterloopkundig Laboratorium, Stichting Grondmechanica Delft, Stichting Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium, Stichting Maritiem Research Instituut Nederland en Energiecentrum Nederland (het ECN ontvangt sinds 1983 geen bijdrage meer van OCW).

Hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo)

Havo is één van de drie typen voortgezet onderwijs: Havo duurt vijf jaar en is voor leerlingen van 12–17 jaar. Het bereidt leerlingen hoofdzakelijk voor op het hbo.

Hoger beroepsonderwijs (hbo)

De bacheloropleidingen van het hbo duren vier jaar, en zijn bestemd voor studenten vanaf 17 jaar. De hbo-masteropleidingen duren 1 jaar en zijn merendeels niet bekostigd. Het hbo geeft een theoretische en praktische basis voor het uitoefenen van een beroep. Het hbo bestaat uit zeven sectoren: Hoger Pedagogisch, Agrarisch, Gezondheidszorg, Economisch, Technisch, Sociaalagogisch en Kunstonderwijs. Het maakt samen met het wo deel uit van het ho.

Hoger onderwijs (ho)

Het ho is voor studenten vanaf ongeveer 18 jaar en omvat het hbo en het wo.

Inburgering

Inburgering is de eerste fase van integratie van nieuwkomers in de Nederlandse samenleving. Hierbij wordt gestreefd nieuwkomers door een vlot en intensief programma zo snel mogelijk een vorm van zelfredzaamheid te laten bereiken. Het inburgeringstraject heeft een welzijns- en educatieve component. De educatieve component is een programma dat kan bestaan uit onderwijs in NT2, maatschappelijke oriëntatie en beroepenoriëntatie.

Individueel voorbereidend beroepsonderwijs (ivbo)

Het ivbo maakt deel uit van het vbo en is bedoeld voor leerlingen die veel hulp en individuele aandacht nodig hebben. Het ivbo is onderwijs in de eerste fase van het vo en duurt vier jaar, voor leerlingen van 12–16 jaar. Met ingang van 1 augustus 1998 is het ivbo veranderd in afdelingen voor leerwegondersteunend onderwijs. Zie ook leerwegondersteunend onderwijs.

Individuele leerrekening

Spaarrekening bestemd voor scholing en opleiding.

Innovatiearrangement

Een innovatiearrangement is een gezamenlijk project van onderwijsinstellingen en (regionale) bedrijven, waarmee het innovatief vermogen van het beroepsonderwijs wordt versterkt. Het innovatiearrangement is naar zijn aard vernieuwend en betreft activiteiten die binnen de onderwijssector niet eerder zijn voorgekomen en is daarmee additioneel ten opzichte van de vernieuwings- en innovatie-activiteiten die de onderwijsinstellingen binnen het kader van de lumpsum-bekostiging en de Impulsmiddelen uitvoeren. Tegelijkertijd hebben innovatiearrangementen te allen tijde mede betrekking op versterking van de relatie tussen onderwijs en het (georganiseerde) bedrijfsleven; thema's voor innovatie worden door de partijen jaarlijks nader afgesproken. De deelnemende partijen in het samenwerkingsverband zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de cofinanciering van ten minste 60% van de projectkosten.

Intensivering

Zie beleidsintensivering.

Juridisch verplichte uitgaven

De verplichtingen die in de departementale registraties administratief zijn vastgelegd.

Juridisch niet verplichte uitgaven

De juridisch niet verplichte uitgaven vormen een indicatie voor de mate van flexibiliteit die op het beleidsartikel aanwezig is. Op de ongebondenheid van juridisch niet verplichte uitgaven is evenwel het nodige af te dingen.

Kengetal

Een kengetal is een getal dat inzicht geeft in de situatie en/of de ontwikkeling van een beleids- of productieproces.

Kenniscentra Beroepsonderwijs en Bedrijfsleven

De Kenniscentra zijn de landelijke organen beroepsonderwijs van weleer. Ze worden bekostigd op basis van het aantal kwalificaties dat ze hebben ontwikkeld, het aantal leerbedrijven dat ze hebben erkend en het aantal beroepspraktijkvormingsplaatsen (bpv-plaatsen) bij leerbedrijven dat daadwerkelijk door deelnemers is bezet.

Kinderopvang

Het volgens de Wet kinderopvang tegen betaling verzorgen en opvoeden van kinderen tot zij naar het voortgezet onderwijs gaan. Zorg voor kinderen in het kader van bijvoorbeeld peuterspeelzaalwerk, overblijven op school (tussenschoolse opvang), pleegzorg, jeugdzorg en schippers-internaten behoort niet tot de kinderopvang.

Kinderopvangtoeslag

Een tegemoetkoming van het Rijk in de kosten van kinderopvang.

Kwalificatiewinst

Toename van het aantal gediplomeerden in de beroepskolom (vo, mbo, hbo) als gevolg van vermindering van de ongediplomeerde uitval en verbetering van de doorstroom naar de hogere opleidingsniveaus in het beroepsonderwijs.

Lectoraten/kenniskringen

Lectoraten zijn leerstoelen van één of meer instellingen waar een lector wordt benoemd en is ingebed in een context van vernieuwing, toegepast onderzoek en publicaties.

Leerwegondersteunend onderwijs (lwoo)

Afdeling binnen het vbo voor leerlingen die moeite hebben om het gewone lesprogramma te volgen, en meer individuele begeleiding nodig hebben dan in het gewone vbo (gericht op het verwerven van een diploma). Het onderwijs is afgestemd op de specifieke moeilijkheden die jonge kinderen ondervinden bij het volgen van onderwijs.

Liquiditeit (current ratio)

Liquiditeit is een maatstaf voor de mate waarin de instelling op korte termijn aan zijn schulden kan voldoen, en wordt uitgedrukt in een verhoudingsgetal als resultaat van de verhouding tussen vlottende activa en kortlopende schulden. Voor de beoordeling van de liquiditeitspositie van een instelling worden de volgende normering en kwalificatie gehanteerd: een liquiditeitsratio van meer dan 1,2 is goed, tussen 0,6 en/of gelijk aan 1,2 is matig/voldoende en 0,6 of lager is slecht.

Loonbijstelling

Middelen die nodig zijn om de extra uitgaven van het ministerie ten gevolge van loonstijgingen te financieren.

Meevaller

Lagere begrotingsuitgaven of hogere begrotingsontvangsten dan geraamd zonder dat het onderliggende beleid is gewijzigd.

Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)

Mbo behoort tot de tweede fase van het vo. Onderwijs in het mbo duurt vier jaar en is voor leerlingen van 16–20 jaar. Er worden zowel algemene als beroepsgerichte vakken gegeven. In het mbo stromen leerlingen door naar een baan of naar het hbo. In augustus 1997 is het mbo opgegaan in de opleidingsniveaus van het nieuwe beroepsonderwijs.

Middenkader- of specialistenopleiding

De middenkaderopleiding duurt drie tot vier jaar en leidt op tot niveau vier van de beroepsopleidingen, het hoogste niveau. Als toelatingseis geldt een diploma vbo, mavo of drie jaar havo of vwo. Leerlingen zijn dan circa vijftien of zestien jaar oud.

De specialistenopleiding duurt één tot twee jaar en leidt tot niveau vier van de beroepsopleidingen, het hoogste niveau. Om een specialistenopleiding te kunnen volgen is een diploma vakopleiding voor eenzelfde beroep op beroepencategorie vereist.

Moeilijk lerende kinderen (mlk)

Onderwijs voor mlk is een vorm van speciaal basisonderwijs: het onderwijs is afgestemd op de specifieke moeilijkheden die kinderen ondervinden bij het volgen van onderwijs. Speciaal basisonderwijs wordt gegeven aan aparte scholen.

Nederlands als tweede taal (NT2)

Opleidingen NT2 maken deel uit van de educatie en zijn bedoeld voor niet-Nederlanders om hun taalvaardigheid op een aanvaardbaar niveau te brengen. De opleidingen zijn uitsluitend voor volwassenen. Zie ook educatie.

Niet-relevant

Niet relevant voor het EMU-saldo.

Nota van wijziging

Een door het ministerie ingediende verandering op een wetsvoorstel dat bij de Tweede Kamer in behandeling is.

Ombuiging

Beleidsmatige verlaging van de begroting.

Onderwijs op maat

De school past aan de verschillen tussen leerlingen het onderwijsaanbod aan.

Ontwerpbegroting

Begrotingswetsvoorstel dat (ter autorisatie) bij de Staten-Generaal wordt ingediend op de derde dinsdag van september van het jaar voorafgaand aan het begrotingsjaar.

Open Universiteit (OU)

De OU is een instelling voor afstandsonderwijs, die opleidingen biedt op het niveau van het wetenschappelijk onderwijs, voor personen van 18 jaar en ouder. De OU is vooral gericht op personen die geen studie op de gebruikelijke manier kunnen of willen volgen.

Overboeking

Een verschuiving van begrotingsuitgaven tussen de artikelen van het ministerie of een verschuiving van begrotingsuitgaven naar of van een ander departement.

Platform Beroepsonderwijs (HPBO)

Een samenwerkingsverband tussen de HBO-raad, BVE-raad, VVO/VSWO en Colo, met betrokkenheid van AOC-raad en Paepon.

Praktijkonderwijs (pro)

Afdeling binnen het vbo voor leerlingen die veel moeite hebben om het gewone lesprogramma te volgen, extra individuele begeleiding nodig hebben, maar niet in staat worden geacht een diploma voor vervolgonderwijs te behalen.

Primair onderwijs (po)

Dit is de overkoepelende term voor (speciaal) basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs. Deze term wordt gebruikt sinds de invoering van de Wet op het primair onderwijs in augustus 1998. Zie ook basisonderwijs.

Prijsbijstelling

Tegemoetkoming voor de extra uitgaven van het ministerie ten gevolge van de prijsstijgingen.

Realisatie

Resultaten van de begrotingsuitvoering in termen van uitgaven, verplichtingen en ontvangsten. Ook de prestatiegegevens die in een bepaald begrotingsjaar zijn geleverd, worden aangeduid als realisaties.

Regionale meld- en coördinatiefunctie (rmc-functie)

Organiseren van regionale melding, registratie en doorverwijzing van voortijdig schoolverlaters.

Relevant

Relevant voor het EMU-saldo.

Rentabiliteit

Rentabiliteit geeft de mate van winstgevendheid aan, en wordt uitgedrukt in een verhoudingsgetal door het resultaat te delen op baten uit gewone bedrijfsvoering. Het bedrijfsresultaat is lastiger te normeren. Idealiter en gemeten over een lange periode zou dit nul moeten zijn. Het is immers niet direct de bedoeling dat instellingen structureel winst of verlies boeken. Voor de beoordeling van dit kengetal worden de volgende normering en kwalificatie gehanteerd: een ratio van meer dan 1% is goed, tussen -1% en/of gelijk aan 1% is matig/voldoende en -1% of lager is slecht.

Samenwerkingsverbanden

Scholen werken op veel gebieden samen. Een school kan, afhankelijk van het doel van de samenwerking, deelnemen aan verschillende samenwerkingsverbanden. Het samenwerkingsverband waaraan een school deelneemt in verband met «weer samen naar school» kan uit andere scholen bestaan dan het samenwerkingsverband waaraan diezelfde school deelneemt in het kader van de «bestuurlijke krachtenbundeling».

Schoolbudget

Een samenvoeging van budgetten die voor 1 augustus 2001 afzonderlijk aan de scholen voor primair onderwijs werden toegekend.

Segregatie in het onderwijs

Bevolkingsgroepen gaan gescheiden naar school.

Startkwalificatie

Een startkwalificatie is ten minste een diploma niveau 2 van havo, vwo of mbo.

Technocentra

Er zijn 15 technocentra. Dit zijn intermediaire organisaties die op regionale schaal een makel- en schakelfunctie vervullen: hun kerntaak is het tot stand brengen van samenwerkingsverbanden tussen bedrijfsleven, (technisch) beroepsonderwijs en regionale en lokale overheden, gericht op een aantal doelstellingen.

Tegenvaller

Hogere begrotingsuitgaven of lagere begrotingsontvangsten dan geraamd zonder dat het onderliggende beleid is gewijzigd.

Vakopleiding

De vakopleiding duurt twee tot vier jaar en leidt op tot niveau drie van de beroepsopleidingen. Er zijn vier niveaus, het vierde niveau is het hoogste niveau. Als toelatingseis gelden een diploma voorbereidend beroepsonderwijs (vbo), middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo) of drie jaar hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) of voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo). Leerlingen zijn dan vijftien à zestien jaar oud.

Vernieuwingsimpuls

Impuls binnen het onderzoek en wetenschapsbeleid, die erop gericht is creatieve en kwalitatief goede jonge onderzoekers ruimte te bieden en daarmee voor een carrière in de wetenschap te behouden.

Volwasseneneducatie

De volwasseneneducatie richt zich op het opleiden van cursisten voor een zelfstandige positie in de samenleving en op de arbeidsmarkt. Tot de volwasseneneducatie worden gerekend: het vormings- en ontwikkelingswerk, de basiseducatie, het onderwijs aan de erkende onderwijsinstellingen en het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo).

Vorbereidend beroepsonderwijs (vbo)

Vbo heeft het lager beroepsonderwijs (lbo, ook ambachtsschool genaamd) vervangen. Het duurt vier jaar en biedt algemene en op het beroep gerichte vakken, voor de eerste fase van het voortgezet onderwijs en is voor leerlingen van twaalf tot zestien jaar. De hogere leerjaren van het vbo vormen samen met de hogere leerjaren van het mavo en sommige vormen van voortgezet speciaal onderwijs (vso) sinds 1 augustus 1999 het vmbo.

Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo)

Het vmbo is op 1 augustus 1999 ingevoerd, en bestaat uit de schoolsoorten vbo en mavo met vier leerwegen.

Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo)

Vwo is één van de drie typen voortgezet onderwijs, naast het middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo) en het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo). De opleiding duurt zes jaar, voor leerlingen van 12–18 jaar, en bereidt leerlingen voor op de universiteit.

Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs(vavo)

Vavo is één vorm van voortgezet onderwijs voor volwassenen. Het wordt gegeven aan avondscholen of dag-/avondscholen. Dag-/avondscholen is onderwijs dat volgens de wet avondonderwijs is, maar dat overdag gegeven wordt. In augustus 1997 is het vavo opgegaan in de opleidingsniveaus van het nieuwe beroepsonderwijs.

Voortgezet onderwijs (vo)

Vo omvat onderwijs dat wordt gegeven na het basisonderwijs en het speciaal onderwijs, voor leerlingen vanaf 12 jaar. Het bestaat uit het vwo, het havo, het mavo en het vbo. Vbo en mavo duren vier jaar, havo vijf jaar en vwo zes jaar.

Voortijdig schoolverlater

Jongeren tot 23 jaar die geen onderwijs volgen en die geen startkwalificatie hebben. Een startkwalificatie is ten minste het diploma niveau 2 van het mbo of het diploma havo.

Wetenschappelijk onderwijs (wo)

De bacheloropleidingen in het wo duren drie jaar. De meeste masteropleidingen zijn 1 jaar maar er bestaan ook 2-jarige onderzoekmasters en de studie geneeskunde heeft een 3-jarige master. Het wo is bestemd voor studenten vanaf ongeveer 18 jaar, en wordt gegeven aan 13 universiteiten. Het wo omvat zowel diepgaande theoretische studies als specialistische training voor beroepen. Toelating tot het wo is mogelijk na het vwo en het hbo. Het hbo en het wo vormen samen het ho.

Zeer moeilijk lerende kinderen (zmlk)

Onderwijs voor zmlk is een vorm van speciaal onderwijs. Het onderwijs is afgestemd op de specifieke moeilijkheden die kinderen ondervinden bij het volgen van onderwijs.

Zeer moeilijk opvoedbare kinderen (zmok)

Onderwijs voor zmok is een vorm van speciaal onderwijs. Het onderwijs is afgestemd op de specifieke moeilijkheden die kinderen ondervinden bij het volgen van onderwijs.

Zorg Advies Teams (zat's)

(Een aantal) zat's in het po, vo en bve ontvangen middelen voor case-management en deskundigheidsbevordering zodat problemen van kinderen worden gesignaleerd door professionals en snel een passend sluitend hulpaanbod wordt georganiseerd.

BIJLAGE 5. TREFWOORDENREGISTER

Aanvullende beurs 145, 150, 151, 153, 276, 278
Actieplan cultuurbereik 170
Actieplan Leerkracht 80
Administratieve lastenverlichting 160, 227
Adviesraad 221, 222, 306
Apparaatskosten 62, 218, 219, 221, 229, 231, 234, 247, 309
Arbeidsmarktmonitor 47
Arbeidsmarkt 1, 13, 20, 31, 41, 45, 47, 54, 74, 75, 79, 91, 92, 95, 97, 98,
100, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 117, 118, 123, 126, 134, 135,
136, 137, 139, 140, 143, 145, 162, 179, 188, 196, 275, 278, 280, 283, 312, 318
Arbeidsvoorwaarden 80, 137, 138
Archeologie 166, 168, 174, 176, 178, 303
Archiefwet 219
Archieven 166, 168, 175, 176, 177
Asielzoekers 57, 61
Aspasia 28, 191, 196, 198, 309
Autonomie 8
Basisbeurs 145, 147, 148, 149, 150, 153
Bedrijfsvoering 1, 3, 5, 97, 224, 229, 310, 317
Beeldende kunst 167, 170, 171, 294, 305
Bekostiging 14, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 75, 78, 80, 82, 83, 91, 93, 95, 96, 98,
109, 110, 111, 112, 116, 141, 175, 176, 192, 226, 228, 232, 275, 278, 286,
290, 291, 292, 296, 297, 305, 314
Beroepskolom 13, 97, 310, 315
Beroepsonderwijs 1, 11, 13, 39, 51, 76, 81, 87, 88, 91, 93, 94, 95, 96, 97,
100, 106, 107, 108, 129, 134, 135, 137, 138, 140, 141, 239, 240, 241, 242,
243, 244, 275, 278, 280, 305, 308, 310, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 318
Beroepsopleidende leerweg 144, 147, 156, 158, 306, 307, 310
Beroepspraktijkvorming 13, 99, 306, 310, 311, 314
Besturenorganisaties 60
Bestuursdepartement 168, 218, 276, 279
Bibliotheken 35, 44, 166, 168, 169, 172, 178, 179, 185, 193, 276, 279, 280,
285, 297
Bilaterale samenwerking 127, 128, 132, 190, 193, 198, 199
BISON 306
Bol 147, 148, 149, 151
BPRC 190, 306
Brede school 22, 42, 71, 72, 243, 245, 262
Budgetflexibiliteit 147, 158, 169
Bureaucratie-monitor 72
Bve-sector 12, 15
Cao 80, 138, 139, 306
CINOP 102, 126, 306
Collegegeldkrediet 147, 151, 153
Collegegeld 117, 118
Conservering 176
Convenanten 19, 20, 21, 93, 103, 105, 106, 185
Convenant 17, 20, 60, 75, 80, 101, 103, 120, 122, 134, 135, 138, 142, 232,
286, 294
CPB 106, 209, 306
Cultureel erfgoed 20, 129, 166, 172, 174, 219, 220, 276, 279, 280, 293
Culturele diversiteit 126, 173, 294
Cultuur en school 56
Cultuurfondsen 166, 170, 171, 173, 293, 294
Cultuurnota 170, 176, 222, 224, 282, 284, 285

Cultuuruitingen 166, 167, 168, 169
 Decentralisatie 59, 89
 Deelname 3, 4, 32, 37, 43, 49, 54, 70, 71, 74, 96, 102, 106, 109, 113, 120, 121, 124, 144, 145, 151, 156, 168, 169, 170, 181, 184, 192, 193, 211, 214, 241, 242, 283
 Deregulering 14, 228
 Differentiatie 3, 16, 80, 82, 118, 202, 294
 Doelmatigheid 16, 61, 72, 73, 89, 90, 95, 106, 116, 125, 133, 143, 144, 155, 163, 165, 179, 187, 192, 198, 209, 215, 236, 310, 311
 Doelmatig 16, 75, 91, 107, 109, 188, 228, 296, 310, 312
 Doorstroom 13, 84, 87, 96, 98, 100, 120, 195, 301, 304, 309, 310, 315
 Duale trajecten 94, 101, 102, 105, 244
 Educatie 1, 9, 24, 33, 43, 44, 51, 58, 66, 67, 68, 70, 76, 81, 87, 88, 91, 93, 94, 95, 96, 100, 129, 134, 135, 137, 138, 140, 141, 170, 171, 174, 175, 176, 178, 181, 239, 240, 241, 242, 275, 278, 280, 290, 308, 311, 312, 313, 316, 318
 Enveloppegeden 78, 79, 94, 111, 112, 113, 169, 183, 191, 203, 212, 257
 Enveloppemiddelen 28, 52, 57, 58, 66, 67, 79, 174, 175, 191, 196, 203, 245, 249, 272
 Enveloppe 27, 48, 50, 51, 57, 67, 68, 70, 94, 112, 113, 136, 169, 170, 183, 191, 195, 196, 202, 203, 208, 245, 247, 254, 262, 265, 272, 274
 ESF 215, 306
 Evaluatieonderzoek 3, 72, 89, 106, 115, 125, 133, 143, 155, 163, 179, 187, 198, 209, 215
 EVD 132, 306
 Examinering 11, 97, 98, 99, 220, 291
 FES 18, 20, 28, 31, 48, 49, 53, 78, 80, 86, 93, 96, 97, 106, 111, 113, 117, 118, 123, 124, 142, 176, 190, 194, 195, 228, 238, 242, 243, 244, 306
 Film 170, 173, 176, 177, 284, 289, 293, 305
 Fonds Economische Structuurversterking 118, 176, 194, 238, 242, 306
 Fondsen 168, 171, 285, 293, 294, 305
 Genomics 190, 191, 195, 312, 313
 Groepsgrootte 205
 HGIS 127, 128, 168, 306
 Hoger beroepsonderwijs 51, 67, 110, 111, 112, 114, 117, 129, 137, 144, 239, 240, 241, 242, 275, 278, 280, 313
 Hoger onderwijs 1, 11, 16, 29, 39, 41, 98, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 130, 131, 134, 137, 138, 144, 147, 148, 153, 188, 193, 196, 286, 295, 296, 307, 308, 312, 313
 Huisvesting 22, 89, 94, 218, 219, 234, 243, 299, 300, 301, 309
 IB-groep 60, 104, 147, 226
 ICES 194
 ICT 78, 89, 142, 178, 193, 198, 229, 243, 275, 278, 306
 Imago 137
 Indicatoren 3, 4, 10, 39, 45, 60, 83, 85, 86, 88, 92, 99, 100, 109, 120, 122, 126, 129, 131, 132, 143, 152, 179, 186, 189, 194, 207, 225, 236, 237
 Innovatiearrangement 97, 314
 Innovatie 8, 18, 28, 30, 31, 33, 43, 57, 58, 64, 82, 84, 87, 89, 93, 94, 96, 97, 109, 117, 123, 141, 142, 172, 178, 181, 191, 192, 193, 194, 196, 222, 244, 265, 306, 307, 314
 Inspectie 1, 5, 7, 12, 13, 14, 15, 17, 40, 42, 47, 55, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 75, 84, 85, 89, 98, 99, 115, 158, 166, 205, 206, 219, 220, 225, 226, 229, 239, 240, 276, 279, 280, 293, 294, 299, 306
 Instroom 46, 83, 116, 119, 124, 125, 130, 136, 195
 Integraal personeelsbeleid 80, 139
 Internationaal cultuurbeleid 33, 172, 285, 293
 Inventaris 30, 80, 170, 299, 300, 301
 Jeugdbeleid 70

KCE 99, 307
 Kenniseconomie 109, 116, 120
 Kennisinfrastructuur 107, 108, 123, 194, 212, 244, 306
 Kennisnet 82, 194
 Kennissamenleving 64, 178
 Kerndoelen 12, 32, 33, 66, 67
 Kinderopvang 4, 7, 9, 22, 26, 27, 43, 48, 49, 52, 53, 57, 66, 67, 68, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 220, 224, 276, 279, 299, 300, 314, 315
 Kunsteducatie 166
 Kunstenaars 126, 127, 128, 133, 172, 285
 Kwalificatiestructuur 13, 91, 94, 95, 96, 97
 Kwaliteit 3, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 26, 28, 29, 30, 35, 39, 41, 43, 45, 46, 47, 54, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 71, 72, 74, 75, 76, 78, 79, 81, 84, 85, 87, 91, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 109, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 122, 123, 126, 127, 128, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 166, 174, 175, 178, 180, 184, 188, 189, 193, 195, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 208, 213, 214, 219, 220, 224, 225, 226, 227, 229, 236, 286, 290, 297
 Kwaliteitsagenda 13, 18, 57, 62, 63, 65, 69, 72, 74, 76, 84, 87, 141, 142, 294, 300, 301
 Kwaliteitscentrum examens 307
 Kwaliteitseisen 95, 206, 208
 Kwaliteitsimpuls 26, 111, 112, 113, 120, 252, 299
 Lastendruk 5, 224, 227, 229
 Lectoren 111, 112, 114, 123, 124, 125, 252
 Leenfaciliteit 145, 151, 152, 153, 155, 231, 233, 235, 236
 Leerlinggebonden financiering 4, 66, 241
 Leermiddelen 67, 80, 299, 301
 Leerplicht 54, 57, 61, 93, 298
 Leerwegen 89, 294, 318
 Leesbevordering 33, 168, 171
 Lerarenbeleid 57, 58, 79, 112, 136, 137, 294
 Lerarenopleidingen 11, 18, 67, 116, 139, 140, 142, 162, 253, 294, 307
 Lerarentekort 8, 13, 18, 31, 81, 137, 138, 142, 162
 Les- en cursusgeld 165
 Lesgeld 1, 4, 164, 165, 239, 276, 279, 280
 Letteren 170, 276, 279, 280, 305
 Leven lang leren 46, 120, 292
 Loonbijstelling 5, 216, 238, 239, 270, 315
 Maatschappelijke effecten 4, 166
 Maatschappelijke stage 9, 23, 42, 74, 75, 78, 79, 88, 89, 297, 302
 Maatwerk 9, 20, 22, 68, 82, 103, 200, 312
 Materiële kosten 80, 221, 232, 234, 235
 Mediabeleid 35, 180, 181, 184, 288
 Mediawet 35, 44, 180, 181, 183, 184, 185, 288, 289
 Middelbaar beroepsonderwijs 85, 91, 96, 97, 100, 137, 143, 222, 307, 315, 318
 Migranten 16, 28, 173, 197, 283
 Monitoring 89, 102, 120, 121, 143, 178, 195, 284
 Monitor 20, 23, 33, 39, 44, 69, 71, 72, 73, 83, 89, 101, 103, 104, 106, 110, 118, 119, 120, 126, 133, 138, 140, 143, 147, 152, 158, 182, 200, 208, 209, 210, 211, 215, 283, 295, 299, 300, 303, 305
 Monumenten 48, 50, 51, 166, 167, 168, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 219, 222, 262, 282, 293, 303
 Monumentenwet 175, 219
 Musea 32, 44, 166, 167, 168, 170, 171, 174, 175, 176, 177, 219, 283, 293, 305

NUFFIC 118, 119
 Nuffic 126, 130, 131, 133, 307
 Nulmeting 32, 42, 44, 65, 71, 83, 143, 177, 204, 207
 OCW 3, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28,
 30, 31, 32, 33, 37, 39, 42, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 60, 65, 67, 68, 70, 75,
 76, 77, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 95, 97, 98, 101, 102, 105, 106, 115, 117,
 119, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 132, 137, 138, 139, 141, 143, 144, 145,
 147, 152, 156, 161, 164, 166, 172, 173, 175, 181, 182, 184, 193, 194, 197,
 200, 203, 205, 206, 207, 213, 215, 216, 218, 220, 222, 223, 224, 225, 226,
 227, 228, 229, 230, 231, 232, 236, 238, 239, 240, 241, 272, 282, 283, 285,
 286, 287, 289, 290, 292, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 302, 303, 304, 307, 313
 OESO 46, 130, 132, 307
 Ombuigingen 5
 Onderhoud 80, 81, 135, 136, 139, 144, 158, 175
 Onderwijsachterstandenbeleid 56, 58, 67
 Onderwijsnummer 14, 56, 60, 72, 95, 103, 226, 298, 302, 305
 Onderwijsondersteuning 81, 275, 278
 Ov-studentenkaart 149
 Pabo 11, 67, 68, 123, 294, 299
 Participatiebudget 100, 101
 Participatiegraad 138
 Participatie 9, 26, 27, 32, 33, 37, 43, 44, 50, 59, 95, 106, 138, 144, 156, 166,
 167, 169, 170, 171, 193, 202, 207, 209, 211, 214, 232, 285, 305
 Personeelsbeleid 1, 17, 29, 56, 59, 79, 112, 118, 137, 139, 143, 162, 196,
 197, 275, 278, 280, 297
 Podiumkunsten 170, 171, 173, 305
 Praktijkonderwijs 74, 301, 307, 316
 Prestatiebeurs 144, 145, 146, 148, 149, 151, 276, 278
 Prijsbijstelling 5, 48, 50, 52, 168, 202, 216, 238, 239, 245, 246, 249, 252,
 256, 262, 264, 270, 272, 317
 Productiviteit 189, 312
 Professionalisering 26, 41, 68, 80, 97, 135, 141, 142, 208, 243
 Programmering 35, 172, 180, 183, 184, 185, 186, 193, 289
 Publieke omroep 10, 35, 36, 44, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187,
 287, 288
 Raad voor Cultuur 166, 178, 221, 222, 287, 288, 297
 Rechtmatigheid 205, 225, 228
 Referentieraming 61, 62, 96, 117, 144, 147, 150, 159, 160, 161, 162, 165,
 242
 Reisvoorziening 145, 147, 148, 149, 276, 278
 Rentedragende lening 146, 151, 153, 155, 276, 278
 Renteloze voorschotten 153, 155
 Rijkscollectie 219
 Rijksmusea 305
 Schoolbegeleidingsdiensten 57
 Schoolleiders 13, 17, 54, 59, 60, 65, 68, 75, 91, 134, 135, 138, 141, 311
 Schoonmaak 80
 Segregatie in het onderwijs 300
 Sociale redzaamheid 100, 312
 Speciaal basisonderwijs 12, 40, 61, 62, 63, 66, 69, 316
 Speciaal onderwijs 12, 23, 54, 61, 62, 63, 65, 66, 69, 100, 140, 308, 311,
 316, 318, 319
 Startkwalificatie 19, 20, 46, 74, 76, 91, 92, 102, 103, 104, 105, 317, 318
 Studentenmonitor 119, 152, 155
 Studierendement 111, 112, 120, 122, 145, 252
 Subsidie 5, 14, 22, 32, 54, 63, 64, 66, 68, 72, 75, 82, 86, 91, 107, 108, 109,
 116, 118, 120, 121, 123, 124, 134, 138, 139, 141, 166, 167, 168, 170, 171,

172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 181, 186, 191, 193, 194, 195, 196, 198,
201, 203, 205, 206, 212, 215, 222, 224, 225, 227, 228, 238, 240, 241, 244,
245, 246, 247, 249, 252, 254, 256, 258, 262, 265, 267, 274, 276, 277, 279,
286, 293, 306, 310, 313
Technocentra 1, 4, 107, 108, 239, 243, 244, 275, 278, 280, 317
Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten 1
Tegemoetkoming onderwijsbijdrage 156, 239, 242, 276, 279, 307, 308
Tegemoetkoming studiekosten 280
Tempobeurs 148, 151
Theatergezelschappen 170, 171
Uitstroom 8, 46, 106, 107, 119, 125, 130
UNESCO 4, 126, 132, 307
Vavo 318
Veiligheid 8, 25, 26, 31, 37, 42, 50, 56, 68, 106, 191, 192, 208, 247, 249,
289, 293, 296, 301
Verantwoording 3, 15, 22, 45, 176, 206, 210, 225, 227, 228, 229
Verkenningen 221, 222
Visitatie 35, 166, 171, 176, 185, 187, 293
Voor- en vroegschoolse educatie 57, 68, 208, 243, 308
Voorjaarsnota 50, 66, 67, 96, 120, 202, 203, 242, 283, 284, 290
Voorlichting 22, 70, 71, 121, 218, 240, 306
Voortijdig schoolverlaten 13, 14, 20, 46, 82, 87, 94, 102, 104, 105, 275,
278, 282, 308
Wachtgelden 59, 235
WEB 95, 100, 282, 308
Wet op het specifiek cultuurbeleid 166
Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten 50, 156, 308
Wetenschap- en techniekweek 193
Wetenschappelijk onderwijs 51, 67, 112, 113, 115, 129, 144, 239, 240, 241,
242, 275, 278, 280, 311, 312, 316, 318, 319
WSF 147, 149, 151, 156, 162, 239, 295, 307, 308
WTOS 4, 24, 50, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 239, 296, 307, 308
ZAT 19, 308
Zeer moeilijk opvoedbare kinderen 68, 319
Ziekteverzuim 140
Zorgstructuur 19, 78